

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL DE ISTORIE

REVISTA

DE

ISTORIE
A MOLDOVEI

Nr. **4** (96)
octombrie - decembrie
2013

Lexon-Prim
Chișinău, 2013

FONDATOR: Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei.
Revista de Istorie a Moldovei apare din 1990.

REDAȚIA:

Gheorghe COJOCARU, dr. conf. univ. (*redactor-șef*)
Ion JARCUTCHI, dr. conf. univ. (*redactor-șef-adjunct*)
Constantin UNGUREANU, dr. conf. univ. (*secretar responsabil*)

Redactor: Ion NEGREI
Tehnoredactor: Vera BOSTAN

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Nicolae CHICUȘ, dr. conf. univ.
Gheorghe CLIVETI, dr. prof. univ. (România)
Ovidiu CRISTEA, dr. prof. univ. (România)
Demir DRAGNEV, dr. hab. prof. univ., membru coresp. al AȘM
Nicolae ENCIU, dr. hab. conf. univ.
Academician Andrei EȘANU, dr. hab. prof. univ.
Stella GHERVAS, dr. prof. univ. (Franța)
Victor IȘCENKO, dr. conf. univ. (Rusia)
Paolo MALANIMA, dr. prof. univ. (Italia)
Academician Ioan-Aurel POP, dr. prof. univ. (România)
Igor ȘAROV, dr. conf. univ.
Ion ȘIȘCANU, dr. hab. prof. univ.
Anatol ȚĂRANU, dr. conf. univ.
Ion VARTA, dr. conf. univ.

- ☐ Autorii poartă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate.
- ☐ Opiniile autorilor nu reflectă neapărat opinia Colegiului de redacție.

© Institutul de Istorie al AȘM

SUMAR

IN HONOREM

OMAGIU ISTORICULUI GHEORGHE GONȚA	5
---	---

STUDII

Dinu POȘTARENCU, MIȘCAREA NATURALĂ A POPULAȚIEI BASARABIEI ÎN PERIOADA ȚARISTĂ.....	7
Pavel MORARU, ALEGERILE LOCALE DIN TIGHINA, DIN ANUL 1933	35
Marius TĂRÎȚĂ, THE OPERA OF GEORGE MENYUK UNDER THE PRESSURE OF THE RESOLUTION ON THE JOURNALS „ЗВЕЗДА” AND „ЛЕНИНГРАД” (SEPTEMBER-OCTOBER 1946)	40
Nicolae FUȘTEI, MOTIVE DOCTRINARE PENTRU PERSECUTAREA „MARTORILOR LUI IEHOVA”.....	48
Liviu Marius BEJENARU, ROMÂNIA ANILOR '80 ÎN OPTICA LECTORILOR AMERICANI DE LA UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI.....	65
Constantin UNGUREANU, POPULAȚIA LOCALITĂȚILOR DIN SUD-VESTUL REGIUNII ODESSA (SUDUL BASARABIEI), ÎN 2001	83
Mariana ȚÎBULAC, DIALOGUL CULTURAL ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA (1991-2005) - DOMENIUL MUZICII, ARTELOR PLASTICE ȘI TEATRULUI	106

DOCUMENTAR

Gheorghe COJOCARU, CRISTIAN RACOVSKY: MISTERUL APARIȚIEI UNEI BIOGRAFII	121
---	-----

ISTORIE LOCALĂ

Alexandru FURTUNĂ, ÎNTEMEIEREA ȚÎRGULUI TELENEȘTI. ASPECTE ALE EVOLUȚIEI ȚÎRGULUI ȘI SATULUI TELENEȘTI (SF. SEC. AL XVIII-LEA – SEC. AL XIX-LEA)	130
---	-----

RECENZII

O MULT AȘTEPTATĂ EDIȚIE DE DOCUMENTE „RELAȚIILE EXTERNE ALE ȚĂRII MOLDOVEI ÎN DOCUMENTE ȘI MATERIALE (1360-1858)”	148
Andrei EȘANU	

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ CONSACRATĂ ANIVERSĂRII A 340 DE ANI DE LA NAȘTEREA ILUSTRULUI CĂRTURAR ȘI DOMN DIMITRIE CANTEMIR, 29 OCTOMBRIE, 2013	150
Mariana ȚÎBULAC CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ “ȘTEFAN CIOBANU – VICISITUDINILE VIEȚII ȘI MEMORIA POSTERITĂȚII”....	152
Natalia MAFTEUȚĂ CONFERINȚĂ ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ „PAN HALIPPA – O VIAȚĂ ÎN SLUJBA IDEII DE UNITATE NAȚIONALĂ”, EDINET, 6 DECEMBRIE 2013	154
Ion NEGREI	

CONTENTS

IN HONOR

HOMAGE TO HISTORIAN GHEORGHE GONȚA	5
--	---

STUDIES

Dinu POȘTARENCU, THE NATURAL MOVEMENT OF BESSARABIAN POPULATION DURING THE TSARIST PERIOD	7
Pavel MORARU, LOCAL ELECTIONS IN TIGHINA, IN 1933	35
Marius TĂRÎȚĂ, THE OPERA OF GEORGE MENYUK UNDER THE PRESSURE OF THE RESOLUTION ON THE JOURNALS „ЗВЕЗДА” AND „ЛЕНИНГРАД” (SEPTEMBER-OCTOBER 1946)	40
Nicolae FUȘTEI, DOCTRINAL MOTIVES FOR THE PERSECUTION OF „JEHOVA’S WITNESSES”	48
Liviu Marius BEJENARU, 805 ROMANIA IN THE OPTICS OF AMERICAN LECTURERS FROM THE UNIVERSITY „ALEXANDRU IOAN CUZA” FROM IAȘI	65
Constantin UNGUREANU, POPULATION OF LOCALITIES FROM SOUTHWEST OF ODESSA REGION (SOUTH OF BESSSARABIA) IN 2001	83
Mariana ȚÎBULAC, CULTURAL DIALOGUE BETWEEN MOLDOVA AND ROMANIA (1991-2005). THE FIELDS OF MUSIC, ARTS AND THEATER.....	106

DOCUMENTARY

Gheorghe COJOCARU, CRISTIAN RACOVSKY: THE MYSTERY OF THE BIRTH OF A BIOGRAPHY.....	121
--	-----

LOCAL HISTORY

Alexandru FURTUNĂ, FOUNDATION OF TELENEȘTI FAIR. ASPECTS OF EVOLUTION OF FAIR AND VILLAGE OF TELENEȘTI (END OF SEVENTEENTH - NINETEENTH CENTURIES)	130
---	-----

REVIEWS

A MUCH AWAITED EDITION OF DOCUMENTS „FOREIGN RELATIONS OF MOLDAVIA IN DOCUMENTS AND MATERIALS (1360-1858)”	148
Andrei EȘANU	

SCIENTIFIC LIFE

INTERNATIONAL CONFERENCE CELEBRATING THE 340-TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE ILLUSTRIOUS SCHOLAR AND RULER DIMITRIE CANTEMIR, OCTOBER 29, 2013	150
Mariana ȚÎBULAC SCIENTIFIC CONFERENCE “STEFAN CIOBANU - THE VICISSITUDES OF LIFE AND THE MEMORY OF POSTERITY”	152
Natalia MAFTEUȚĂ SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE “PAN HALIPPA - A LIFE IN THE SERVICE OF NATIONAL UNITY IDEAS”, EDINETI, 6 DECEMBER, 2013	154
Ion NEGREI	

IN HONOREM

OMAGIU ISTORICULUI GHEORGHE GONȚA

La 10 noiembrie 2013, fostul nostru coleg de institut, Gheorghe Gonța, profesor universitar, doctor habilitat, șeful Catedrei de istorie a românilor a Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității de Stat „Ion Creangă” din Chișinău a împlinit o frumoasă vârstă de 65 de ani, prilej de a-i aduce calde și sincere felicitări.

Născut la 10 noiembrie 1948, în satul Pânășești de prin părțile Codrilor, viitorul istoric a învățat în școala medie din localitatea de baștină, apoi la Facultatea de Istorie a USM, pe care a absolvit-o cu succes în 1971. Anume, la această facultate tânărul absolvent și-a încercat penița de cercetător, elaborând și susținând cu brio teza de licență referitoare la trecutul Strășenilor, localitate de reședință a raionului, în care se află și satul de baștină al omagiatului. Teza sa a produs o bună impresie asupra conducerii de atunci a Institutului de Istorie al A.Ș.M., care l-a înscris în statele sale în calitate de cercetător științific stajiar.

Pentru început, aria de cercetare a tânărului savant s-a limitat la relațiile moldo-polone în timpul domniei lui Ștefan cel Mare (1457-1504). Deoarece până la el această temă a mai fost abordată și de alți cercetători, se cerea introducerea în circuitul științific a unor noi surse istorice, menite să aprofundeze substanțial cunoștințele noastre despre relațiile dintre cele două țări vecine, care, fiind, cu prioritate, prietenești, uneori mai erau adumbrite și de ciocniri armate (ca, spre exemplu, cea de la Codrul Cosminului, din 1497). În acest scop, tânărul savant Gheorghe Gonța a efectuat un stagiul de documentare de șase luni (1972-1973) la Moscova, pentru a studia mai profund și, așa-numita, Metrică Lituaniană.

Revenind la Chișinău, Domnia sa și-a început studiile la doctorat (aspirantură) de pe lângă Institutul de Istorie. Pe parcurs, aria lui de cercetare, din punct de vedere geografic, s-a deplasat mult, axându-se pe relațiile moldo-otomane din aceeași perioadă a marelui Domnitor, care s-a dovedit a fi o temă de perspectivă și de lungă durată. Anume, această tematică va face obiectul de studiu al omagiatului, care îi va aduce gradele științifice de doctor (candidat) și de doctor habilitat în istorie.

În baza unor numeroase izvoare publicate și inedite, istoricul Gheorghe Gonța a stabilit că în a doua jumătate a secolului al XV-lea – primele decenii ale celui următor Țara Moldovei s-a confruntat cu o presiune puternică militară și diplomatică din partea Imperiului Otoman. În urma unei rezistențe dârze a moldovenilor conduși de Ștefan cel Mare și urmașii săi destoinici, țara românească de la Est de Carpați a obținut de la Poartă recunoașterea entității ei politice în

sistemul de dominație otomană pe principiile de relații suzeran-vasal cu obligații reciproce. Moldova recunoștea suzeranitatea otomană, asumându-și obligații economice și militare față de Poartă. La rândul ei, Poarta recunoștea Țara Moldovei ca o entitate politico-administrativă, integritatea ei teritorială, otomanii fiind datori s-o apere cu arma în mână de vecinii săi mai puternici. Atunci când suzeranul nu-și onora obligațiile sale față de vasal, Țara Moldovei își apăra cu arma în mână și cu demnitate statutul respectiv și integritatea sa teritorială. Această rezistență eroică a fost mai mare pe timpul unor domni puternici ca Ștefan cel Mare și Sfânt, Petru Rareș, Ion Vodă cel Viteaz ș. a. Lupta eroică a românilor moldoveni și-a găsit reflectare în 5 monografii individuale, 26 de articole și două participări la elaborarea lucrărilor de sinteză ale sectorului de medievistică, în care Gheorghe Gonța a activat pe parcursul a 21 de ani.

Începând cu 1983 Gheorghe Gonța a îmbinat activitatea științifică cu cea didactică, ținând prelegeri la facultățile de istorie ale USM și UPS „Ion Creangă” din Chișinău. În 1992, într-o perioadă de transformări radicale în știință și învățământul istoric din Republica Moldova, Domnia sa devine șef al proaspetei Catedre de istorie a românilor a Facultății de Istorie și Etnopedagogie a Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău, unde activează până în prezent. Însă, profesorul Gonța a continuat să colaboreze intens cu Institutul de Istorie, unde în 1993 și-a susținut teza de doctor habilitat cu tema: „Țara Moldovei în contextul politicii otomane: relațiile internaționale și mișcarea de eliberare în a doua jumătate a secolului XV-secolul al XVI-lea”. Ulterior, a participat la realizarea proiectului Institutului de Istorie „Domnii Moldovei” (2005). În cadrul facultății menționate profesorul Gheorghe Gonța a participat la elaborarea unor instrumente de lucru (manuale, programe analitice, programe școlare), a coordonat unele proiecte de editare. Între 2000 și 2004 a fost vicepreședinte al Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică, apoi președinte al Consiliului științific specializat pentru susținerea tezelor de doctor și doctor habilitat în domeniul istoriografiei și istoriei universale de pe lângă UPS „Ion Creangă” din Chișinău (din 1998), șeful laboratorului științific „Țara Moldovei în contextul relațiilor internaționale”.

Din cele expuse, se poate lesne observa că după absolvirea Facultății de Istorie a USM, istoricul Gheorghe Gonța a activat 21 de ani în Institutul de Istorie, unde s-a format și s-a afirmat ca om de știință de o înaltă ținută intelectuală. Ajuns la în vâleatul 7522 de la facerea lumii (2013 de la nașterea lui Hristos), la 65 ani de la naștere îi adresăm colegului Gheorghe Gonța, profesor universitar, doctor habilitat în istorie, șef al Catedrei de istorie a românilor de la Facultatea de Istorie și Etnopedagogie a USP „Ion Creangă” din Chișinău, sincere urări de sănătate, dorindu-i mulți ani înainte și noi realizări în activitatea științifico-didactică.

În numele colegilor de la Institutul de Istorie al A.Ș.M.,
dr hab. *Ion Chirtoagă*

STUDII

Dinu Poștarencu*

MIȘCAREA NATURALĂ A POPULAȚIEI BASARABIEI ÎN PERIOADA ȚARISTĂ

Un aspect caracteristic fenomenelor demografice din cadrul unei unități de populație îl constituie mișcarea ei naturală, reprezentată prin indicii natalității și mortalității, dependenți atât de factori biologici, cât și de condițiile social-economice, culturale și mentalități. Diferența dintre acești doi indici demografici formează excedentul sau sporul natural.

Schimbările intervenite în urma mișcării naturale influențează asupra numărului și structurii populației. Ca factor demografic de importanță majoră, mișcarea naturală asigură reproducerea populației.

Să examinăm în continuare evoluția acestor două fenomene ale mișcării naturale a populației pe parcursul dominației autocrației imperiale ruse, în ambele medii de trai ale Basarabiei.

Natalitatea

Înainte de a înfățișa, sub aspect numeric, evoluția acestei componente a mișcării naturale a populației, vom specifica următoarele.

Datele statistice referitoare la anii 1813-1828 și 1834-1835, potrivit surselor citate aici, reflectă doar mișcarea naturală a populației ortodoxe majoritare. Nu dispunem de informații statistice referitoare la mișcarea naturală a exponenților celorlalte confesiuni din Basarabia (evreilor, polonezilor, armenilor).

De asemenea, nu avem date pentru unii ani, în special care să indice numărul născuților dintr-o serie de ani, din ambele medii de trai.

Totodată, semnalăm neconcordanța dintre unii indicii statistici pentru același an, expuși în surse diferite. Astfel, în adnotarea la tabelul cu cifre privind numărul născuților și al decedaților din anii 1819-1828 se menționează: „În tabel este indicat doar numărul persoanelor decedate, născute și căsătorite de confesiune ortodoxă și romano-catolică. În privința coloniștilor germani și bulgari trebuie să prezinte date statistice administrația colonială. De asemenea, tabelul nu conține informații cu privire la armeni și evrei. Privitor la primii – din motivul că

* **Dinu Poștarencu**, doctor în istorie, cercetător științific superior la Institutul de Istorie al AȘM.

informațiile încă nu au fost furnizate de către arhiepiscopul armenilor, iar al celor din urmă – din cauza imposibilității de a culege astfel de informații, deoarece evreii nu utilizează registre de stare civilă și nimeni nu știe câți dintre ei, în timpul trecut, au decedat, s-au născut și s-au căsătorit”¹. Așadar, conform adnotării, tabelul conține cifre relative la exponenții a două confesiuni. Constatăm, însă, că valorile totale anuale din tabel sunt mai mici în raport cu cele prezentate de către conducerea eparhială ortodoxă. Bunăoară, în 1819 s-au născut (prima cifră este extrasă din tabelul respectiv, iar cea dintre paranteze – din actul Dicasteriei Duhovnicești din Chișinău²): în ținutul Orhei – 4 422 (4 422), în ținutul Ismail – 526 (1 511), în ținutul Akkerman – 1 131 (1 131), în ținutul Bender – 1 263 (1 263), în ținutul Iași – 3 667 (3 667), în ținutul Hotin – 4 499 (4 499), în orașul Chișinău – 556 (556), în orașul Ismail – 323 (323), în orașul Akkerman (Cetatea Albă) – 266 (266), în orașul Bender – 177 (177), în orașul Bălți – 138 (138), în orașul Hotin – 170 (164), în orașul Chilia – 188 (183), în orașul Reni – 59 (–). În total: 17 385 (18 300). Sesizăm o necorespondență dintre cifrele referitoare la ținutul Ismail și orașele Hotin și Chilia. Incongruența unor cifre se repetă și în privința anilor următori. În același timp, remarcăm că majoritatea indicilor din tabel și din actul Dicasteriei sunt identici. Prin urmare, este evident că tabelul la care ne-am referit mai sus nu cuprinde și numărul nou-născuților romano-catolici, după cum se menționează în adnotare. Din cauza nepotrivirii unor indici din aceste două izvoare, numărul născuților (dar și al decedaților) din ambele medii de trai pe anii 1821-1826, după cum se poate observa în tabelele prezentate în continuare, nu armonizează cu valorile totale.

Mai relevăm și următorul detaliu. Având în vedere modificările teritoriale survenite în conformitate cu stipulațiile Congresului de Pace de la Paris din 1856 și al celui de la Berlin din 1878, am divizat perioada investigată în trei segmente cronologice: 1812-1856, 1857-1877 și 1878-1917.

Tabelul 1. Evoluția nașterilor în Basarabia între anii 1813-1856

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1813			11 204*
1814			12 385
1815	11 218	1 092	12 310
1816			14 986
1817			13 957
1818			15 924
1819	16 493	1 807	18 300
1820	14 697	1 585	16 282

¹ ANRM, F. 2, inv. I, d. 1199, f. 11.

² *Ibidem*, F. 205, inv. I, d. 2461, f. 37; d. 2462, f. 9, 16.

* Cu excepția născuților din ținuturile Codru și Greceni, deoarece, după cum se explică în documentul vremii, Dicasteria Duhovnicească din Chișinău nu dispunea de registrele parohiale de stare civilă pe acest an ale bisericilor din ținuturile respective (ANRM, F. 205, inv. I, d. 5315, f. 4v).

1821	14 256	1 982	17 528
1822	15 228	2 071	18 624
1823	15 000	2 068	18 472
1824	16 586	2 157	19 994
1825	16 557	2 119	20 279
1826	18 361	2 428	22 624
1827	17 842	2 275	20 117
1828	17 278	2 400	19 678
1834	25 786	2 722	28 508
1835	21 912	2 431	24 343
1842			35 600
1843			36 460
1844	36 168	5 074	41 242
1845	36 904	5 072	41 976
1846			39 042
1847	32 486	5 826	38 312
1848	31 850	5 234	37 084
1849	29 441	4 660	34 101
1850	28 703	4 701	33 404
1851	30 535	5 176	35 711
1852	34 246	5 574	39 820
1853	37 326	5 078	42 404
1854	35 879	4 855	40 734
1855	36 088	4 996	41 084
1856	40 392	5 478	45 870

Surse: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11; d. 2134, f. 39, 250; 4683, passim; d. 4693, f. 223-249; d. 5687, f. 34; ANRM, F. 205, inv. 1, d. 3217, f. 14; d. 3394, f. 7-8; d. 3580, f. 11; d. 4029, f. 7, 15; d. 4030, f. 12, 15, 20; d. 4424, f. 10-11, 13; d. 4425, f. 2-3, 16, 24, 27, 33; d. 5315, f. 4-7; d. 5317, f. 6, 14; d. 5805, f. 2; AICSR, F. 1263, inv. 534, d. 1938, f. 593; AICSR, F. 1263, inv. 606, d. 1638, f. 363; AICSR, F. 1263, inv. 630, d. 1555, f. 744; AICSR, F. 1263, inv. 822, d. 1784, f. 1367; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 56, f. 92; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 60, f. 98; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 65, f. 104; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 68, f. 109; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 71, f. 121; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 72, f. 99; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 54, f. 105; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 58, f. 96; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 78, f. 98; d. 86, f. 95; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 72, f. 99; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 76, f. 102; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 91, f. 109; Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR; ЦГВИА), F. ВУА, d. 18589 (Р. Сошальский, Военно-статистическое описание Бессарабской области), f. 16; Arhivele Basarabiei, 1936, nr. 4, p. 236 (date din 1815).

În decursul intervalului 1813-1856, numărul nou-născuților în ambele medii de trai a fost în ascensiune. Dacă în 1813, conform datelor din Tabelul 1, în toată Basarabia s-au născut 11 204 copii, apoi în 1856 – 45 870. Adică, mai mult de patru ori.

În mediul rural: de la 16 493 în 1819 – la 40 392 în 1856. Deci, cu un ritm de 2,5 ori mai mare decât în 1819.

În mediul urban: de la 1 807 în 1819 – la 5 478 în 1856, cote și mai înalte fiind atinse în 1847 (5 826 nou-născuți) și în 1852 (5 574 nou-născuți). Astfel, la mijlocul secolului al XIX-lea, odată cu creșterea numărului de orașe, natalitatea în mediul urban basarabean s-a dovedit a fi de trei ori mai mare în raport cu anul 1819.

Acest ritm înalt al natalității s-a datorat creșterii intense a numărului populației ca urmare a politicii țariste de colonizare a Basarabiei.

Tabelul 2. Evoluția nașterilor în Basarabia în anii 1857-1877

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1857	35 411	3 912	39 323
1858	36 060	3 939	39 999
1859	39 154	4 236	43 390
1860	34 744	4 208	38 952
1861	37 052	4 444	41 496
1862	35 980	4 068	40 048
1863	39 222	4 302	43 524
1864	45 324	4 600	49 924
1865	42 469	4 711	47 180
1866	41 910	4 889	46 799
1867	38 878	4 611	43 489
1868	41 023	4 678	45 701
1869	42 077	5 148	47 225
1870	39 443	5 849	45 292
1872	42 058	5 170	47 228
1873	43 431	6 100	49 531
1874	41 956	5 870	47 826
1875	42 982	5 853	48 835
1876	42 443	6 127	48 570
1877	42 222	5 780	48 002

Surse: AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 11, f. 108; d. 11a, f. 111; d. 19, f. 112; d. 38, f. 106; d. 46, f. 126; d. 54, f. 133; d. 72a, f. 89; d. 78, f. 126; d. 107, f. 125; AICSR, F. 1281, inv. 7, d. 16, f. 126; d. 43, f. 101; d. 50, f. 151; AICSR, F. 1284, inv. 67, d. 302, f. 61; AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 249, f. 37; d. 261, f. 33; d. 267, f. 33; d. 289, f. 42; d. 326, f. 36; d. 338, f. 36; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7195, f. 583; d. 7187, f. 56; Обзор Бессарабской губернии за 1876 год, anexa 14.

În baza indicilor din Tabelul 2 se poate observa aceeași creștere pendulantă a numărului nou-născuților (de la 39 323 în 1857 – la 48 002 în 1877) în mediile de trai întrunite ale Basarabiei, cu oscilații deosebite în anii 1859, 1864-1866 (mai cu seamă, în 1864 – 49 924 nou-născuți) și în 1873 (49 531 nou-născuți). În mediul rural: de la 35 411 în 1857 – la 42 222 în 1877, evidențiindu-se, prin-

tru-un număr mare de nou-născuți, aceeași ani 1859, 1864-1866 și 1873. În mediul urban: de la 3 912 în 1857 – la 5 780 în 1877, anii cu o natalitate mai ridicată fiind 1861, 1864-1867, 1870, 1873 și 1876.

Astfel, pe parcursul a 20 de ani frecvența nașterilor în Basarabia de ansamblu a sporit de 1,2 ori: în localitățile rurale – de 1,2 ori, iar în cele urbane – de 1,5 ori.

Tabelul 3. Evoluția nașterilor în Basarabia între anii 1878-1913

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1878	49 796	8 387	58 183
1879			60 702
1880	54 486	8 929	63 415
1881	56 344	8 677	65 021
1882	56 731	9 376	66 107
1883	57 506	9 044	66 550
1884	60 977	8 432	69 403
1885	63 797	9 298	73 095
1886	61 899	9 358	71 257
1887			71 257
1888	63 064	10 027	73 091
1889	68 384	9 658	78 042
1890	62 659	10 380	73 039
1891	67 328	10 230	77 558
1892	65 364	10 838	76 702
1893	62 557	10 929	73 486
1894	75 631	11 878	87 509
1895	68 797	11 652	80 449
1896	72 653	11 563	84 216
1897	69 309	11 534	80 843
1898	72 063	12 276	84 339
1899	73 413	11 584	84 997
1900	72 204	10 978	83 182
1901	76 382	11 408	87 790
1902	84 402	12 271	96 673
1903	82 847	12 137	94 984
1904	83 727	12 667	96 394
1905	74 895	11 188	86 083
1906	83 756	11 334	95 090
1908			101 525
1909	93 434	12 247	105 681
1910	90 028	11 516	101 544
1911	86 624	11 240	97 864
1912	90 438	12 216	102 654
1913	91 199	11 103	102 397

Surse: AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 251, f. 39; AICSR, F. 1284, inv. 223, d. 155, tabel 14; Обзор Бессарабской губернии pe anii 1879-1913.

Datele Tabelului 3 permit observarea unei evoluții mai intense a natalității în mediul rural al Basarabiei. În mediul urban numărul anual al născuților de la sfârșitul secvenței cronologice examinate a sporit de 1,2 ori față de cel înregistrat în 1880, pe când în mediul rural această creștere a fost de 1,6 ori. Totodată, sesizăm în majoritatea cazurilor o neconcordanță dintre variațiile ascendente și descendente ale natalității din ambele medii de trai. Bunăoară, în anii 1881, 1885, 1889, 1896, 1900, 1903, 1906 și 1913 numărul anual de nașteri din mediul urban s-a diminuat față de cel din anii precedenți, iar în mediul rural, din contră, s-a mărit.

În această ordine de idei, este relevantă compararea și cu indicii natalității din orașele și satele altor spații geografice ale Imperiului Rus. Conform datelor publicate de A.G. Rașin, în anii 1911-1913, la 1 000 de locuitori ai orașelor din 50 de gubernii situate în partea europeană al imperiului țarist s-au produs în medie 33,1 de nașteri, dintre orașe evidențiindu-se cele din gubernia Moghiliiov, cu cea mai scăzută natalitate (19,6), și cele din gubernia Samara, cu cel mai înalt nivel al natalității (69,7). La 1 000 de locuitori ai satelor – 43,9 nașteri, cea mai joasă natalitate fiind în mediul rural al guberniei Liflandia (18,9), iar cea mai ridicată – în cel al guberniei Perm (55,4). Pe parcursul perioadei respectivei, în orașele guberniei dintre Prut și Nistru au fost înregistrați 29,5 de născuți la 1 000 de locuitori, Basarabia înscriindu-se sub acest aspect pe poziția a 13-a în șirul guberniilor cu natalitate scăzută. Și în orașele din guberniile învecinate cu Basarabia rata natalității din acești ani s-a dovedit a fi mai coborâtă decât valoarea medie: în gubernia Podolia – 23,7, în gubernia Kiev – 24,5, iar în gubernia Herson – 29,1. În mediul rural al Basarabiei s-au înregistrat 41,8 de născuți la 1 000 de locuitori. Sub acest aspect, Basarabia depășea 21 de gubernii. Gubernia Podolia figurează cu 37,8 nașteri în mediul sătesc, gubernia Kiev – cu 40,4, iar gubernia Herson – cu 43,5³.

Dim punctul de vedere al repartizării nașterilor pe sexe, natalitatea în ambele medii de trai ale Basarabiei avea următoarea structură.

Tabelul 4. Repartizarea nașterilor pe sexe în ambele medii de trai ale Basarabiei între 1880 și 1913

Anul	Numărul născuților în mediul rural		Numărul născuților în mediul urban	
	Sex masculin	Sex feminin	Sex masculin	Sex feminin
1880	27 849	26 637	4 965	3 964
1881	29 036	27 308	4 776	3 901
1882	29 252	27 479	5 107	4 269
1883	29 862	27 644	4 961	4 083
1885	33 014	30 783	4 904	4 394
1886	31 872	30 031	5 167	4 191
1888	32 673	31 391	5 519	4 508
1889	35 540	32 844	5 231	4 427
1890	32 394	30 265	5 501	4 879

³ А.Г. Рашин, *Население России за 100 лет*, Москва, 1956, p. 247-249.

1891	34 593	32 735	5 492	4 738
1892	33 715	32 149	5 769	5 069
1893	32 088	30 469	5 896	5 033
1894	38 907	36 724	6 350	5 528
1895	35 308	33 489	6 178	5 464
1896	37 314	35 439	6 007	5 556
1897	35 762	33 547	6 186	5 348
1898	37 205	34 858	6 447	5 829
1899	37 909	35 504	6 145	5 439
1900	36 237	34 977	5 767	5 211
1901	39 197	37 185	6 036	5 372
1902	43 563	40 839	6 498	5 773
1903	42 790	40 057	6 398	5 739
1904	42 875	40 852	6 564	6 103
1905	38 754	36 141	5 856	5 332
1906	43 064	40 692	5 988	5 346
1909	48 730	44 704	6 549	5 698
1910	46 344	43 684	6 004	5 512
1911	43 771	42 853	5 815	5 425
1912	46 412	44 026	6 065	6 151
1913	46 827	44 372	5 981	5 122

Surse: *Обзор Бессарабской губернии (1880-1913)*.

Indicii Tabelului 4 reliefează o trăsătură bine conturată, caracteristică pentru ambele medii de trai din Basarabia, și anume: preponderența constantă a nașterilor masculine în raport cu cele feminine. Anual, numărul băieților născuți a fost mai mare decât cel al fetelor cu circa 300-1000 de suflete.

Această prevalare a nașterilor masculine era specifică și altor regiuni ale Imperiului Rus. În studiul analitic cu privire la mișcarea populației din partea europeană a Rusiei și din două gubernii din Siberia pe anul 1902 se afirmă: „Peste tot numărul băieților născuți predomină asupra numărului fetelor născute”⁴.

Mortalitatea

Să urmărim în continuare cum s-a manifestat în Basarabia cel de-al doilea fenomen al mișcării naturale a populației.

Tabelul 5. Evoluția deceselor în Basarabia între anii 1813-1856

Anul	Mediul rural	Mediul urban	În total
1813			4 528
1814			6 523
1815	10 502	1 168	11 670
1816			7 126

⁴ *Движение населения в Европейской России и двух губерниях Сибири: Енисейской и Тобольской за 1902 год*, С.-Петербург, 1907, p. XIV.

1817			5 801
1818			6 374
1819	6 333	936	7 261
1820	9 930	1 479	11 519*
1821	10 395	1 813	12 996
1822	7 691	2 043	10 565
1823	7 572	1 807	10 152
1824	9 473	1 945	12 055
1825	10 013	1 770	12 634
1826	10 839	1 842	13 649
1827	14 867	2 804	17 671
1828	14 480	2 909	17 389
1834	14 766	3 021	17 787
1835	20 504	3 414	23 918
1842			19 896
1843			23 045
1844	15 995	3 553	19 548
1845	20 415	4 610	25 025
1846			27 685
1847	21 386	4 399	25 785
1848	33 772	6 993	40 765
1849	27 460	5 129	32 589
1850	28 184	4 975	33 159
1851	25 376	4 510	29 886
1852	20 935	3 679	24 614
1853	22 899	4 685	27 584
1854	26 680	4 844	31 524
1855	29 557	5 581	35 138
1856	24 703	4 293	28 996

Surse: ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 11; d. 2134, f. 39, 250; 4683, passim; d. 4693, f. 223-249; d. 5687, f. 34; ANRM, F. 205, inv. 1, d. 3217, f. 14; d. 3394, f. 7-8; d. 3580, f. 11; d. 4029, f. 7, 15; d. 4030, f. 12, 15, 20; d. 4424, f. 10-11, 13; d. 4425, f. 2-3, 16, 24, 27, 33; d. 5315, f. 4-7; d. 5317, f. 6, 14; d. 5805, f. 2; AICSR, F. 1263, inv. 534, d. 1938, f. 593; AICSR, F. 1263, inv. 606, d. 1638, f. 363; AICSR, F. 1263, inv. 630, d. 1555, f. 744; AICSR, F. 1263, inv. 822, d. 1784, f. 1367; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 56, f. 92; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 60, f. 98; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 65, f. 104; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 68, f. 109; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 71, f. 121; AICSR, F. 1281, inv. 4, d. 72, f. 99; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 54, f. 105; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 58, f. 96; AICSR, F. 1281, inv. 5, d. 78, f. 98; d. 86, f. 95; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 72, f. 99; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 76, f. 102; AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 91, f. 109; Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (AIMSR; ЦГВИА), F. ВУА, d. 18589 (Р. Сошальский, Военно-статистическое описание Бессарабской области), f. 16; Arhivele Basarabiei, 1936, nr. 4, p. 237 (date din 1815).

* Însumând indicii, rezultă 11 409. Însă toate aceste trei valori sunt extrase din surse eparhiale.

Așa cum se poate remarca, în baza informațiilor din Tabelul 5, numărul anual al deceselor a oscilat în permanență, la fel ca și în cazul natalității. Între anii 1813-1819, în toată Basarabia cei mai mulți oameni de religie ortodoxă au decedat în 1815 (11 670). Apoi, în 1820, s-a produs o creștere bruscă a deceselor (11 519 oameni), după care, cu neînsemnate variații, ele s-au menținut în limitele aceluiași nivel, ca în 1827 numărul lor să sporească din nou brusc – de la 17 671 (în 1827) la 28 996 (în 1856). În această perioadă, cei mai mulți defuncți au fost înregistrați în anii 1835 (23 918), 1848-1851 (mai cu seamă, în 1848 – 40 765 de cazuri de deces) și 1854-1855, pe parcursul Războiului Crimeii (în 1855 – 35 138 de morți).

Un impact negativ asupra vieții oamenilor o aveau secetele și invazia lăcustelor. Bunăoară, în 1823 locuitorii satelor din ținutul Akkerman (Cetatea Albă) au suferit din cauza recoltei proaste și a lăcustelor și, ca urmare, autoritățile țariste au amânat perceperea dijei pe acest an până în toamna anului 1824⁵.

Asupra creșterii cazurilor de deces în 1835 au influențat consecințele secetei ce a bântuit în 1834. La 25 noiembrie 1835 guvernatorul militar al Basarabiei, P. Fiodorov, l-a anunțat pe mareșalul provincial al nobilimii din Basarabia, Gh. Dimitriu, că guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele Voronțov, a adresat nobilimii basarabene mulțumiri pentru ajutorul alimentar acordat locuitorilor săraci în legătură cu recolta proastă din 1834, cauzată de secetă⁶.

Și anul 1835 s-a dovedit a fi neroditor pentru locuitorii Basarabiei⁷. Pentru a rezista în fața acestei calamități naturale, în județul Orhei și-a desfășurat activitatea un comitet alimentară⁸.

Creșterea bruscă a cazurilor de deces din 1848 a fost cauzată de bolile epidemice care au bântuit în Basarabia (variola și altele), în special de epidemia de holeră. Apărută în ultimele zile ale lunii martie al acestui an pe insula Sf. Gheorghe din brațul Sulina al Deltei Dunării, holera s-a răspândit prin toată provincia și s-a menținut până în luna decembrie, provocând moartea a 12 665 de oameni⁹.

Mortalitatea ridicată din 1853 se explică nu numai prin înrăurirea negativă asupra vieții sociale, cauzat de războiul ce se declanșase, ci și prin bântuirea unei epidemii de ciumă de la 16 iulie 1853 până la sfârșitul acestui an, care a provocat moartea a 2 036 oameni din ambele medii de trai ale Basarabiei¹⁰. La nenorocirile pricinuite locuitorilor provinciei în decursul Războiului Crimeii s-a referit guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, contele A.G. Stroganov, în adresa din 14 mai 1856 expediată mareșalului nobilimii din Basarabia, Gh. A. Balș: „Excelența Voastră știe că în cursul războiului care acum, mulțumită Dom-

⁵ ANRM, F. 3, inv. 1, d. 568, f. 25v.

⁶ *Ibidem*, F. 88, inv. 1, d. 831, f. 2.

⁷ *Ibidem*, inv. 2, d. 563, f. 22v.

⁸ *Ibidem*, F. 6, inv. 8, d. 89, f. 28v-29.

⁹ *Ibidem*, F. 1281, inv. 4, d. 56, f. 15.

¹⁰ *Ibidem*, F. 2, inv. 1, d. 5937, f. 172.

nului, s-a încheiat cu pace, această regiune, ce a servit drept teatru al acțiunilor militare, a fost supusă nu numai devastării – consecință inseparabilă al acestor acțiuni, dar a fost lovită de tifos și alte boli contagioase”¹¹.

Tabelul 6. Evoluția deceselor în Basarabia în anii 1857-1877

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1857	17 005	2 690	19 695
1858	20 295	2 993	23 288
1859	20 189	2 849	23 038
1860	23 817	3 348	27 165
1861	18 251	3 257	21 508
1862	21 099	3 220	24 319
1863	24 372	4 073	28 445
1864	23 265	3 439	26 704
1865	23 121	3 399	26 520
1866	29 518	4 982	34 500
1867	28 608	3 349	31 957
1868	24 677	3 296	27 973
1869	20 873	2 993	23 866
1870	22 484	4 631	27 115
1872	38 762	6 213	44 975
1873	30 603	4 938	35 541
1874	28 383	4 953	33 336
1875	28 331	4 995	33 326
1876	28 338	5 047	33 385
1877	37 675	6 771	44 446

Surse: AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 11, f. 108; d. 11a, f. 111; d. 19, f. 112; d. 38, f. 106; d. 46, f. 126; d. 54, f. 133; d. 72a, f. 89; d. 78, f. 126; d. 107, f. 125; AICSR, F. 1281, inv. 7, d. 16, f. 126; d. 43, f. 101; d. 50, f. 151; AICSR, F. 1284, inv. 67, d. 302, f. 61; AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 249, f. 37; d. 261, f. 33; d. 267, f. 33; d. 289, f. 42; d. 326, f. 36; d. 338, f. 36; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7195, f. 583; d. 7187, f. 56; Обзор Бессарабской губернии за 1876 год, anexa 14.

În decursul perioadei 1857-1877 cele mai numeroase decese s-au produs în anii 1860 (27 165 de morți), 1863-1867 (cu indice maximal în 1866 – 34 500 de răposați) și 1872-1877 (îndeosebi, în anii 1872 și 1877 – respectiv, 44 975 și 44 446).

Dificultățile cu care se confrunta populația în perioada respectivă sunt remarcate de către guvernatorul militar al Basarabiei, M. Fonton de Verrayon, în raportul pe anul 1861, prezentat împăratului: „Veniturile orașenești nu sporesc,

¹¹ *Ibidem*, F. 88, inv. 1, d. 1451, f. 1.

deoarece circumstanțele apărute, nefavorabile pentru locuitorii provinciei, se poate spune, în 1854, când aici a fost cantonată Armata de Sud, și care se manifestă în permanență – ba din cauza recoltelor proaste, ba din cauza lăcustelor, împiedică orașenilor să dezvolte industria care constituie cea mai importantă sursă de venit pentru orașe”¹².

Lăcustele pricinuiau daune atât sătenilor, cât și orașenilor. Organul oficial al administrației din Basarabia, Buletinul provinciei Basarabia, informa cititorii: „La 3 iulie 1860, prin intermediul telegrafului s-a dat de știre din Bender că nori mari de lăcuste au zburat peste Nistru și s-au așezat pe câmpurile de lângă satele Varnița și Gura Bâcului. Pe data de 4 iulie, la est de Chișinău a fost văzută o masă mișcătoare de lăcuste, cu o lungime de vreo 5 verste și mai mult, care zboară spre nord. Iar în zilele de 6 și 7 iulie au apărut deasupra Chișinăului nori de lăcuste, o parte dintre care au poposit peste noapte pe malurile râului Bâc, iar altă parte – pe câmpurile de la Râșcani și grădinile orașenești”¹³.

La criza de mortalitate din 1866 au contribuit recoltele proaste din ultimii ani¹⁴, care au diminuat puterea de rezistență a individului, dar, mai cu seamă, epidemia de holeră care a bântuit în Basarabia de la 4 aprilie 1866 până la sfârșitul lunii octombrie 1866 și care a secerat 6 836 de vieți, inclusiv 2 885 de locuitori ai orașelor (187 din Hotin, 626 din Bender, 251 din Bălți, 937 din Chișinău, 678 din Akkerman și 206 din Soroca)¹⁵.

Stări nefavorabile provocate de climă s-au perindat și în decursul anului 1867, despre care ne pune la curent organul administrației basarabene din 6 ianuarie 1868: „Anul 1867 a fost foarte nefericit pentru Basarabia sub aspect economic. Recolta în provincie a fost extrem de neuniformă. Zona centrală și, mai cu seamă, cea de sud au suferit din cauza lipsei umezelii. Ca urmare a insuficienței de hrană vitele au ajuns la capătul puterilor și numărul lor scade considerabil; unii locuitori și-au dus vitele în gubernia Herson sau le-au vândut pe un preț derizoriu”¹⁶. Această calamitate naturală a avut un impact negativ asupra viabilității populației. Condițiile de trai dificile sunt redată astfel în paginile Buletinului provinciei Basarabia din 27 aprilie 1868: „Viața în orașul Chișinău devine din zi în zi tot mai scumpă și nu se știe când v-a înceta această creștere progresivă a prețurilor la produsele de primă necesitate vitală. Legumele, carnea și pâinea costă extrem de scump. [...] Din toate părțile, mai ales de la persoanele sosite din județe, se aud vorbe despre situația dezastruoasă a locuitorilor, în special al celor din județul Bender”¹⁷. O scumpete mare se menținea în orașul Chișinău și în primăvara anului 1870¹⁸.

¹² AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 38, f. 42.

¹³ *Бессарабские областные ведомости*, 1860, nr. 28.

¹⁴ AICSR, F. 1281, inv. 6, d. 54, f. 5.

¹⁵ *Ibidem*, f. 36; ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7837, f. 109-113.

¹⁶ *Бессарабские областные ведомости*, nr. 1 din 6 ianuarie 1868, p. 5.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 17 din 27 aprilie 1868, p. 106.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 38 din 16 mai 1870, p. 144.

Fenomenul mortalității din 1872 a fost influențat de epidemia de holeră, care își făcuseră apariția în luna mai al acestui an în orașul Hotin¹⁹. Precum se menționează în darea de seamă a guvernatorului Basarabiei, epidemia de holeră „a făcut ravagii considerabile în orașe și sate. După datele oficiale incomplete, de holeră s-au îmbolnăvit 13 284 de oameni, dintre care au decedat 4 765. Epidemia de holeră a avut un caracter mai intensiv în județele Orhei, Iași, Chișinău și Bender, precum și în orașele Bălți, Orhei, Chișinău și Soroca”²⁰. După cum este notat în publicația periodică eparhială chișinăueană, holera, dezlănțuită în 1872, a secerat în orașul Chișinău multe vieți²¹. În plus, în județele Akkerman (Cetatea Albă) și Bender a bătut anghina difterică, din cauza căreia au decedat 272 de oameni²². Totodată, pierderi destul de mari a suportat ramura zootehnică, în special din cauza ciumei bovine²³, ceea ce a avut repercusiuni asupra bunăstării populației.

Anul următor s-a dovedit a fi neroditor în Basarabia²⁴, mai cu seamă în zona de sud a provinciei, fapt despre care o sursă a vremii relatează: „Vreo trei ani deja este slabă rodnicia în sudul Basarabiei, dar o așa recoltă proastă, ca în 1873, încă nu a fost, ceea ce amenință județele Akkerman și Bender cu un mare dezastru”²⁵. Guvernatorul Basarabiei comunica în această privință autorităților centrale de la Sankt Petersburg că în 1873, în partea de sud a Basarabiei a fost o secetă cumplită, care a avut o înrăurire nefastă asupra sănătății populației²⁶. Guvernatorul mai informa prin raportul său pe anul 1873 că al doilea an Basarabia este contaminată de variolă care, în 1873, a provocat moartea a 292 de persoane²⁷.

După toate probabilitățile, numărul celor decedați de variolă a fost mai mare. Deducem aceasta din următoarea informație. Într-o descriere istorico-statistică a bisericii și parohiei din satul Batâr, județul Bender, publicată în noiembrie 1873, preotul Haralambie Mateevici menționează că pe parcursul a șase luni ale acestui an, în satul Batâr au murit din cauza variolei și a surpăturilor peste 100 de copii²⁸.

Bolile epidemice existente în 1876, citim în Privire generală asupra Basarabiei pe acest an, s-au manifestat de patru ori mai puternic decât în 1875 după numărul îmbolnăvirilor și de 12,5 ori după numărul cazurilor de deces, mai cu seamă în rândul copiilor. Dintre aceste boli cea mai răspândită și aducătoare

¹⁹ Кишиневские епархиальные ведомости, 1872, nr. 10, p. 324.

²⁰ AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 267, f. 5, 20.

²¹ Кишиневские епархиальные ведомости, 1875, nr. 9, p. 370.

²² AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 267, f. 5, 20.

²³ Ibidem, f. 6.

²⁴ ANRM, F. 65, inv. 1, d. 2376.

²⁵ Кишиневские епархиальные ведомости, 1873, nr. 18, p. 690.

²⁶ AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 261, f. 1, 15.

²⁷ Ibidem, f. 19.

²⁸ Кишиневские епархиальные ведомости, 1873, nr. 22, p. 834.

de moarte continua să rămână difteria, care deja cinci ani consecutivi nimicea populația provinciei și în fața căreia medicina era deocamdată neputincioasă. Conform datelor oficiale, „mereu diminuate cu mult”, numărul bolnavilor de difterie a urcat până la 5 184, iar al celor decedați din cauza ei – până la 2 236. Cel mai mult a fost atacat de această epidemie județul Hotin, unde au decedat de difterie 1965 de oameni, după care au urmat județele Iași și Orhei. Alte boli epidemice care s-au manifestat: scarlatina, tifosul exantematic, diareea hemoragică și tusa convulsivă²⁹.

Majorarea numărului de decese în 1877 a fost cauzată de efectele nocive ale Războiului ruso-româno-turc din 1877-1878, când, pe teritoriul Basarabiei, au fost concentrate numeroase trupe rusești. Însuși guvernatorul Basarabiei explica această majorare prin faptul că „anul 1877 a fost un an al războiului, care nu fără temei este pus pe aceeași treaptă cu nenorocirea națională”³⁰. Pe deasupra, și în acest an cele mai mari pustiiri în rândul populației infantile le-au făcut difteria, scarlatina și rujeola, iar în rândul celei mature – tifosul exantematic și diareea hemoragică. Totodată, a mai acționat și pesta bovină³¹. Pe de altă parte, în anul 1877 au rodit bine cerealele, ceea ce nu s-a întâmplat din 1870³².

Tabelul 7. Evoluția deceselor în Basarabia între anii 1878-1913

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1878	46 073	7 455	53 528
1879			45 327
1880	35 172	7 298	42 470
1881	26 336	6 120	32 486
1882	37 410	7 027	44 437
1883	32 804	7 812	40 616
1884	33 013	6 607	39 620
1885	37 603	7 270	44 873
1886	35 194	6 768	41 962
1887			37 231
1888	33 439	6 726	40 165
1889	39 045	6 661	45 706
1890	42 642	7 060	49 702
1891	41 850	7 391	49 241
1892	52 743	10 492	63 235
1893	42 148	9 481	51 629
1894	41 410	8086	49 496
1895	41 416	7 862	49 278
1896	44 232	7 874	52 106
1897	40 065	7 764	47 829

²⁹ Обзор Бессарабской губернии за 1876 год, р. 20.

³⁰ AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 289, f. 18.

³¹ *Ibidem*, f. 28.

³² *Ibidem*, f. 2.

1898	39 916	8 031	47 947
1899	40 617	7 988	48 605
1900	40 932	7 512	48 444
1901	38 397	8 045	46 442
1902	46 675	8748	55 423
1903	44 954	8 282	53 236
1904	46 642	7 971	54 613
1905	52 348	8 393	60 741
1906	47 225	8 413	55 638
1908			61 388
1909	53 002	9 496	62 498
1910	68 482	8 874	77 356
1911	65 863	8 230	74 093
1912	68 641	8 790	77 431
1913	69 229	8 516	77 745

Surse: AICSR, F. 1284, inv. 69, d. 251, f. 39; AICSR, F. 1284, inv. 223, d. 155, tabel 14; *Обзор Бессарабской губернии (1879-1913)*.

Conform cifrelor expuse în Tabelul 7, în intervalul 1880-1900, mortalitatea în cele două medii de trai a evoluat, în general, aproape în mod similar: an de an creștea sau scădea, în funcție de cauzele care generau crizele acestui fenomen. Totuși, în perioada respectivă numărul anual al deceselor în mediul urban era puțin mai mic decât cel din mediul rural. Dacă în 1900 acest indice în mediul urban a sporit de 1,03 ori față de cel din 1880, în mediul rural el s-a dovedit a fi de 1,16 ori mai mare. Relevăm și faptul că la începutul secolului al XX-lea s-a amplificat mortalitatea în mediul rural al Basarabiei. Astfel, în 1913 numărul anual al deceselor din orașe s-a mărit de 1,1 ori în raport cu cel înregistrat în 1900, pe când în localitățile sătești această creștere a fost de 1,7 ori.

Mărimdu-se, din luna octombrie 1878, numărul populației Basarabiei, ca urmare a încorporării în Imperiul Rus a celor trei județe românești din stânga Prutului – Bolgrad, Cahul și Ismail, cota înaltă a mortalității s-a menținut și în 1878 (53 528 de decese), din cauza acelorași condiții de război, dar și a difteriei, care a devastat, îndeosebi, județele Hotin, Iași și Soroca³³. Pe lângă aceasta, spre sfârșitul anului în județul Ismail (proaspăt constituit din cele trei județe românești) a apărut o epidemie de variolă, de unde s-a răspândit și în alte locuri ale Basarabiei. S-au îmbolnăvit oameni de diferite vârste, dar, mai ales, copiii până la 12 ani. Pentru lupta cu variola în sezonul de iarnă în orașul Chișinău a fost organizat un dispensar special, cu 10 paturi. Tot în 1878 a bântuit tifosul abdominal, adus în Basarabia de trupele rusești care se înapoiau din zona operațiilor militare³⁴. Epidemia de difterie și variolă a continuat să facă

³³ *Ibidem*, d. 251, f. 16.

³⁴ *Обзор Бессарабской губернии за 1879 год*, p. 27-28.

ravagii în Basarabia și în 1879. Prima dintre acestea dura deja din 1872. Ea ba se muta dintr-un județ în altul, ba își atenua sau își sporea puterea sa dăunătoare. „Morbiditatea de difterie a atins punctul culminant al dezvoltării sale în 1877, din acest an slăbind considerabil”³⁵. Deși ulterior fenomenul mortalității a avut tendința de scădere, coborând în 1881 până la cifra de 32 486, în 1891 a urcat din nou, până aproape de nivelul anului 1878.

În vara anului 1887, nori de lăcuste au invadat câmpurile agricole ale câtorva sate din județul Ismail³⁶.

Se remarcă anul 1892 care poate fi considerat culminant în privința mortalității, în ambele medii de trai înregistrându-se 63 235 de morți. În anul respectiv, din cauza bolilor molipsitoare, au decedat 5 592 de locuitori ai Basarabiei, cei mai mulți dintre care (1 754 sau 31,3%, inclusiv 722 sau 41,1% din orașe) au pierit de holeră, această molimă bântuind din luna august până la sfârșitul anului în toate județele provinciei³⁷. La creșterea numărului de decese au contribuit și recoltele proaste din anii anteriori, care au influențat asupra situației economice a locuitorilor și au provocat, în perioada premergătoare epidemiei de holeră, slăbirea puterii vitale a populației³⁸.

După dispariția unor cauze generatoare ale crizei de mortalitate, numărul deceselor, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost într-o ușoară scădere. Cu o cotă mai înaltă se evidențiază anul 1896, când au încetat din viață 52 106 de oameni, cazurile de deces mai frecvente, față de anii anteriori și ulteriori, producându-se în mediul rural (44 232 de oameni). În primii ani ai secolului al XX-lea, numărul deceselor a început să urce din nou: de la 55 423 de cazuri în 1902 la 77 745 – în 1913. Potrivit indicilor statistici, până la declanșarea Primului Război Mondial această creștere enormă a mortalității în Basarabia s-a manifestat în mediul rural, pe când în mediul urban numărul deceselor a oscilat în jurul valorii de 8 000, cu excepția anului 1909, când s-au înregistrat 62 498 de morți.

O înrăurire deosebită asupra fenomenului mortalității l-au avut, de bună seamă, factorii sociali, îndeosebi evenimentele social-politice care s-au derulat la începutul secolului al XX-lea, zguduind imperiul. Dar și aceleași boli epidemice ce au bântuit din plin și la început de secol: tifosul, scarlatina, diareea infantilă, difteria, variola, rujeola, tusea convulsivă și altele. În 1901, bunăoară, aceste boli infecțioase au cauzat moartea a 2 420 de oameni din întreaga Basarabie, dintre care 1 250 erau din localitățile rurale, iar 1 170 urbane – din cele urbane³⁹.

Invazii ale lăcustelor se întâmplau și în acest început de secol. În una din primele zile ale lunii august 1906, ispravnicul județului Ismail i-a adus la cunoștință guvernatorului Basarabiei despre apariția lăcustelor pe lanurile de

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ ANRM, F. 6, inv. 6, d. 693, f. 10-18.

³⁷ *Обзор Бессарабской губернии за 1892 год*, p. 2-4.

³⁸ *Ibidem*, p. 2.

³⁹ *Обзор Бессарабской губернии за 1901 год*, Кишинев, 1902, p. 121.

porumb ale locuitorilor satului Caracurt, unde aceste insecte dăunătoare au ocupat o suprafață de 1 020 de desetine⁴⁰.

În cursul anilor 1909-1911, cele mai numeroase cazuri de boală le-a provocat difteria, după care au prevalat îmbolnăvirile de scarlatină, tifosul abdominal, dizenterie, rujeola și variola⁴¹. Difteria devenise o boală endemică pentru Basarabia. În perioada respectivă, ea a căpătat asemenea proporții, pe care nu le-a cunoscut în decursul celor 40 de ani precedenți, deși era aplicat pe larg serul antidifteric⁴².

După cum constatăm, o mortalitate mai intensă s-a produs începând cu anul 1908. Progresând din an în an, și anume, în localitățile rurale, fenomenul mișcării naturale a populației a atins cota maximă în 1913. Acestei modificări demografice i s-a acordat o atenție deosebită în cadrul consfăturii din 6-9 octombrie 1916 a medicilor și reprezentanților Zemstvei și orașelor din Basarabia. Potrivit opiniei ce a fost exprimată la această reuniune, o asemenea diminuare a sporului populației nu s-a înregistrat în Basarabia în ultimii 20 de ani. Drept cauză primordială a creșterii numărului de decese a fost considerată înrăutățirea situației sanitare în provincie, Basarabia evidențiindu-se la acest capitol în comparație cu guberniile învecinate. Acești ani au fost marcați de o sporire a morbidității. A bântuit tifosul abdominal și exantematic, variola, scarlatina, difteria și alte boli contagioase. „Tifosul exantematic, care a pătruns în Basarabia, după toate probabilitățile, din gubernia Herson, s-a cuibărit bine aici”. Făcându-și apariția în 1907, această boală infecțioasă a căpătat o intensitate mare în 1915. În primul an al apariției sale, tifosul exantematic încuibat în orașul Chișinău și în județul Chișinău. Această epidemie persista în orașul Chișinău și în luna octombrie 1916, când aici se desfășura întrunirea la care ne referim, în cadrul căreia a fost emisă ipoteza că molima s-a răspândit în toată Basarabia anume din Chișinău. Tifosul abdominal, care permanent s-a manifestat cu putere în Basarabia, a început să se intensifice din 1905, culminând în 1909, după care a început să scadă din intensitate⁴³.

Starea epidemiologică s-a agravat în decursul Primului Război Mondial. „Mobilizarea în masă a locuitorilor, la începutul anului 1916, la săpatul tranșeeilor, trecerea armatei prin Basarabia și încartiruirea ei în anii 1916 și 1917 au creat condiții din cele mai favorabile ca focarele de tifos exantematic, febră tifoidă, dizenterie, variolă și alte boli contagioase să se transforme în epidemii din cele mai întinse”⁴⁴. Dintre bolile contagioase, care căpătase o răspândire extrem de mare în Basarabia, tifosul exantematic ocupa locul de frunte. Potrivit statistice-

⁴⁰ Бессарабей, nr. 166 din 8 august 1906, p. 3.

⁴¹ Врачебная хроника Бессарабской губернии. 1913 г., Выпуск 3-й, Кишинев, 1914, p. 91.

⁴² Ibidem, p. 95.

⁴³ Труды совещания врачей и представителей земств и городов Бессараб. губ. 6-9 октября 1916 года, Кишинев, 1917, p. 24-27.

⁴⁴ Nicolae Smadu, *Inspectoratul Sanitar al Basarabiei. Privire generală asupra organizării și stării sanitare din Basarabia de la înființarea inspectoratului până azi. Anii 1918-1920*, Chișinău, 1920, p. 144.

lor rusești, în anul 1913, în Basarabia au fost înregistrate 2 243 de cazuri de tifos exantematic, în 1914 – 1 754, în 1915 – 3 813, iar în 1916 – 7 880.

Despre apariția bolilor infecțioase comunica presa vremii. Astfel, la 30 decembrie 1914, un ziar chișinăuean difuza știrea că în satele Popești și Gura Căinarului din județul Soroca a fost descoperită o epidemie de tifos exantematic. Pentru a o combate, Comitetul Executiv al Zemstvei Guberniale a Basarabiei a detașat un agent sanitar⁴⁵.

O altă relatare, publicată la 5 mai 1917, conține următoarea noutate: „Mai bine de trei luni, în Lozova, Strășeni, Sadova și alte sate bântuie tifosul exantematic. Deși în unele localități se acordă asistență medicală, măsuri serioase de combatere a epidemiei nu se întreprind. Clerul, fiind prea îngăduitor față de masa înapoiată a țăranimii, înmormântează defuncții în sicrie deschise, pe care îi aduce în biserică, ceea ce contribuie la răspândirea molimei”⁴⁶.

Evoluția tifosului exantematic, în primele nouă luni ale anului 1917, este redată prin indicii prezentați în continuare (Tabelul 8)⁴⁷.

Tabelul 8. Cazurile de tifos exantematic înregistrate în ianuarie-septembrie 1917 în Basarabia

<i>Județe</i>	<i>Cazurile de tifos exantematic</i>
Chișinău	4 050
Hotin	2 056
Bălți	3 930
Soroca	4 923
Orhei	4 374
Bender	1 873
Akkerman	212
În total	21 418

Deci, numai într-o perioadă de nouă luni ale anului 1917, în șapte județe ale Basarabiei (cu excepția județului Ismail) au fost semnalate 21 418 cazuri de tifos exantematic, acest indice fiind aproape de trei ori mai mare decât în anul precedent. Referitor la proporțiile pe care le luaseră în anul 1917 epidemia de tifos exantematic se menționa în presa de atunci: „În ultimul timp, în Basarabia, epidemia de tifos exantematic a căpătat un caracter periculos. În prima jumătate a anului 1917 au fost înregistrate 18 500 de cazuri de tifos exantematic”⁴⁸.

Tifosul exantematic a persistat și în anii următori. Bunăoară, în anul 1919, în toată Basarabia (inclusiv județele Cahul și Ismail) au fost înregistrate 50 915 cazuri de tifos exantematic⁴⁹.

⁴⁵ *Бессарабская жизнь*, nr. 276 din 30 decembrie 1914, p. 3.

⁴⁶ *Свободная Бессарабия*, nr. 24 din 5 mai 1917, p. 4.

⁴⁷ Nicolae Smadu, *op. cit.*, p. 146-147.

⁴⁸ *Свободная Бессарабия*, nr. 102 din 15 august 1917, p. 4.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 148.

Cauza principală a răspândirii tot mai intense a tifosului exantematic a constituit-o lipsa mijloacelor destinate eradicării acestei molime, în condițiile anevoioase provocate de război. La 3 martie 1918, organul oficial de expresie rusă al Sfatului Țării a comunicat cititorilor următoarea știre: „Comitetul Executiv al Zemstvei Guberniale a înștiințat Consiliul de Miniștri al Republicii Moldovenești că, din cauza lipsei de mijloace, s-a impus necesitatea de a rechema și de a reduce detașamentele antiepidemice, care activează în localitățile satești ale republicii, în timp ce bolile epidemice, îndeosebi, tifosului exantematic, continuă să se extindă”⁵⁰.

În timpul Primului Război Mondial au fost înregistrate și cazuri de holeră. La 31 octombrie 1916, adjunctul șefului Direcției Guberniale de Jandarmi din Basarabia și-a informat superiorul că printre locuitorii Vâlcovului și trupele cantonate în orașul Ismail au fost cazuri de boală ce dădea de bănuț a fi holeră, cu sfârșit letal⁵¹. Ulterior, la 24 noiembrie 1916, același adjunct raporta „Până în prezent, în orașul Ismail au decedat de holeră 6 militari din garnizoana de aici și 2 refugiați români, iar în spitale se află 22 de militari, bolnavi, după cum se presupune, de holeră. Între 15 și 22 noiembrie, în suburbia Necrasovca Nouă a orașului Ismail au decedat de holeră 15 oameni, iar 38 de oameni se vindecă; între 27 septembrie și 19 noiembrie, în Vâlcov s-au produs 9 cazuri mortale de holeră”⁵².

Calculule efectuate de A.G. Rașin arată că în anii 1911-1913 la 1 000 de săteni din 50 de gubernii din partea europeană a Imperiului Rus au decedat în medie 26,5 persoane, iar la 1 000 de orășeni – 23,9. Cea mai scăzută mortalitate în mediul rural o avea gubernia Kurlandia (17,1), iar în cel urban – gubernia Moghiliiov (11,6). Cea mai înaltă mortalitate în mediul rural exista în gubernia Perm (38,6), iar în mediul urban – în gubernia Samara (57,0). După numărul de răposați în mediul rural, Basarabia ocupa poziția a 44-a, cu 31,6 decese la 1 000 de oameni (această rată o avea și gubernia Simbirsk). În privința mediului urban ea se situa pe locul al 20-lea, cu 24,7 morți la 1 000 de orășeni. În timp ce rata mortalității în guberniile învecinate era mai joasă decât valoarea medie: în gubernia Podolia – 22,7 în sate și 16,1 în orașe, în gubernia Kiev – respectiv, 21,9 și 16,3, iar în gubernia Herson – 22,4 și 19,4⁵³.

Este important să cunoaștem structura mortalității din punctul de vedere al celor mai semnificative componente demografice.

Un prim aspect ce ne-a preocupat la analiza deceselor îl constituie repartizarea mortalității pe sexe.

⁵⁰ *Сфатул Цэрий*, nr. 49 din 3 martie 1918, p. 5.

⁵¹ ANRM, F. 297, inv. 1, d. 396, f. 24.

⁵² *Ibidem*, f. 29.

⁵³ А.Г. Рашин, *Население России*, p. 249-251.

Tabelul 9. Repartizarea deceselor pe sexe în ambele medii de trai ale Basarabiei în intervalul 1880-1913

Anul	Numărul deceselor în mediul rural		Numărul deceselor în mediul urban	
	Sex masculin	Sex feminin	Sex masculin	Sex feminin
1880	18 328	16 844	3 984	3 314
1881	13 664	12 702	3 387	2 733
1882	19 330	18 080	3 837	3 190
1883	17 332	15 482	4 309	3 503
1885	19 376	18 227	3 964	3 306
1886	17 961	17 233	3 772	2 996
1888	17 350	16 089	3 684	3 042
1889	20 484	18 561	3 765	2 896
1890	22 436	20 206	3 839	3 221
1891	21 535	20 415	4 047	3 344
1892	27 236	25 507	5 628	4 864
1893	21 536	20 612	5 132	4 349
1894	21 375	20 035	4 398	3 688
1895	21 454	19 962	4 307	3 555
1896	22 601	21 631	4 349	3 525
1897	20 651	19 411	4 270	3 494
1898	20 528	19 388	4 344	3 687
1899	21 201	19 416	4 301	3 687
1900	21 119	19 813	4 123	3 489
1901	20 203	18 194	4 380	3 665
1902	24 244	22 431	4 741	4 007
1903	23 590	21 364	4 533	3 749
1905	27 080	25 268	4 682	3 711
1904	24 185	22 457	4 438	3 533
1906	24 605	22 620	4 622	3 791
1909	27 663	25 339	5 180	4 316
1910	35 603	32 879	4 888	3 986
1911	34 066	31 797	4 675	3 555
1912	35 244	33 397	4 820	3 970
1913	35 366	33 863	4 674	3 842

Surse: Обзор Бессарабской губернии (1880-1913).

După cum se poate constata în mod evident în baza Tabelului 9, sexul masculin, ca și în cazul natalității, predomină la capitolul decese în ambele medii de trai. În perioada respectivă, numărul anual al deceselor în rândul reprezentanților de gen masculin l-a depășit pe cel din rândul reprezentanților de gen feminin cu 640 – 1 120 de morți.

O situație similară se profila și în celelalte gubernii din partea europeană a Imperiului Rus. Analiza mișcării populației din aceste gubernii pe anul 1902 a arătat că „pretutindeni mortalitatea masculină prevalează asupra celei feminine”⁵⁴.

Un alt aspect al mortalității care a stat în atenția noastră se referă la repartizarea deceselor pe grupe de vârstă. Examinând în acest sens datele statistice, constatăm o proporție foarte mare a deceselor în rândul copiilor, ceea ce ne demonstrează și indicii din Tabelul 10.

Tabelul 10. Repartizarea deceselor după vârstă în mediul urban al Basarabiei

Anul	Mediul urban	Vârsta					
		0 – 5	6 – 20	21 – 35	36 – 50	51 – 65	Peste 65 ani
1863	-	2 266	444	385	491	361	261
1864	-	1 715	353	366	421	331	266
1865	-	1 712	372	378	412	293	256
1884	Chișinău	1 675	270	248	293	319	294
	Cel. orașe	1 618	259	287	389	532	423
1898	Chișinău	1 250	328	232	290	266	300
	Cel. orașe	2 897	518	385	415	493	622
1900	Chișinău	1 143	206	306	404	410	449
	Cel. orașe	2 208	352	371	485	589	663
1902	Chișinău	1 873	211	260	328	368	457
	Cel. orașe	2 714	467	392	420	522	740
1906	Chișinău	1 409	221	270	309	406	495
	Cel. orașe	2 568	491	408	519	566	751

Surse: ANRM, F. 151, inv. 1, d. 93, f. 18v-19, 70v-71, 109; Статистический временник Российской империи. Серия III, Выпуск 24. Движение населения в Европейской России за 1884 год, С.-Петербург, 1889, p. 128-129; Статистика Российской империи. LVI. Движение населения в Европейской России за 1898 год, С.-Петербург, 1903, p. 128-129; Статистика Российской империи. LXII. Движение населения в Европейской России за 1900 год, С.-Петербург, 1906, p. 128-129; Статистика Российской империи LXVI. Движение населения в Европейской России и двух губерниях Сибири: Енисейской и Тобольской за 1902 год, С.-Петербург, 1907, p. 128-131; Статистика Российской империи. LXXXV. Движение населения в Европейской России за 1906 год, Петроград, 1914, p. 128-131.

Astfel, în anii enumerați în Tabelul 10, copiii decedați, în vârstă de până la cinci ani, reprezentau 44-54% din totalul morților. Cea mai ridicată mortalitate

⁵⁴ Движение населения в Европейской России и двух губерниях Сибири: Енисейской и Тобольской за 1902 год, С.-Петербург, 1907, p. XIV.

în limitele acestei grupe de vârstă exista în rândul copiilor sub doi ani. Bunăoară, din cei 3 293 de copii în vârstă de până la cinci ani din orașele basarabene, decedați în 1884, 2 713 erau sub doi ani, aceștia constituind 82,4%. În 1898, raportul copiilor decedați, care nu împliniseră vârsta de doi ani, față de totalul grupei de vârstă sub cinci ani este de 67,3%, în 1900 – de 87,7%, în 1902 – de 84,1%, iar în 1906 – de 85,7%. Se constata în acest sens și în *Privire generală asupra Basarabiei pe anul 1876*: „De regulă, din numărul total de născuți cel puțin 10% decedează, neajungând la vârsta de trei luni”⁵⁵.

În general, mortalitatea infantilă ridicată era un fenomen larg răspândit în Imperiul Rus⁵⁶. Însă, Basarabia se evidenția la acest capitol. Despre aceasta se declara la nivel oficial. Astfel, prin intermediul *Buletinului provinciei Basarabia*, din 6 iunie 1870, publicului cititor i s-a adus la cunoștință următoarea știre: „Comitetul Regional de Statistică al Basarabiei a aflat de la sursele sale de informare că mortalitatea în rândul nou-născuților din Basarabia depășește cu mult mortalitatea infantilă din alte gubernii ale Rusiei”⁵⁷. Această publicație periodică mai difuza informația că „cele mai frecvente boli care provoacă moartea copiilor de diferite vârste din Basarabia sunt următoarele: diareea, scrofuloza și bolile epidemice (rujeola, variola, scarlatina, angina și crupul)”⁵⁸.

Sporul natural

Diferența dintre numărul nașterilor și cel al deceselor în ambele medii de trai ale Basarabiei este redată prin indicii Tabelului 11.

Tabelul 11. Sporul natural al populației Basarabiei în perioada 1813-1856

Anul	Mediul rural	Mediul urban	În total
1813			6 676
1814			5 862
1815			640
1816			7 860
1817			8 156
1818			9 550
1819	10 160	871	11 039
1820	4 767	106	4 763
1821	3 861	169	4 532
1822	7 537	28	8 059
1823	7 428	261	8 320

⁵⁵ Обзор Бессарабской губернии за 1876 год, p. 19.

⁵⁶ Cf. A.Г. Рашин, Население России, p. 192-207.

⁵⁷ *Смертность новорожденных детей в Бессарабии*, în „Бессарабские областные ведомости”, nr. 44 din 6 iunie 1870, p. 167.

⁵⁸ *Бессарабские областные ведомости*, nr. 52 din 4 iulie 1870, p. 196.

1824	7 113	212	7 939
1825	6 544	349	7 645
1826	7 522	586	8 975
1827	2 975	-529	2 446
1828	2 798	-509	2 289
1834	11 020	-299	10 721
1835	1 408	-983	425
1842			15 704
1843			13 415
1844	20 173	1 521	21 694
1845	16 489	462	16 951
1846			11 357
1847	11 100	1 427	12 527
1848	-1 922	-1 759	-3 681
1849	1 981	-469	1 512
1850	519	-274	245
1851	5 159	666	5 825
1852	13 311	1 895	15 206
1853	14 427	393	14 820
1854	9 199	11	9 210
1855	6 531	-585	5 946
1856	15 689	1 185	16 874

Indicii Tabelului 11 scot în evidență următorul tablou al sporului natural. Între anii 1813 și 1828, populația ortodoxă a Basarabiei (la 1828, locuitorii ortodocși reprezentau 93% din toată populația provinciei⁵⁹) a crescut pe cale naturală cu 104 751 de oameni (în medie, cu 6 547 anual), cel mai mic spor natural înregistrându-se, mai cu seamă, în 1815 și, relativ mai mare decât în 1815, în anii 1827 și 1828. Mic a fost sporul natural și în anii 1834 și 1835. În intervalul 1842-1846, populația Basarabiei a crescut datorită mișcării naturale cu 128 486 de oameni (în medie, 8 566 anual), nefavorabil fiind anul 1848, cu un spor natural negativ. O creștere naturală neînsemnată s-a produs în anul 1850. Sporul natural maxim a fost înregistrat în anul 1844.

Mai constatăm că populația provinciei se majora pe linie naturală grație sporului natural ce se producea în mediul rural.

În perioada 1819-1826, sporul natural al populației ortodoxe din orașe (la 1828, orașenii ortodocși constituiau 72,1% din totalul populației urbane a Basarabiei⁶⁰) a fost neimportant (cel mai mare – în 1819, iar cel mai mic – în 1822), pe când în anii 1827-1828 și 1834-1835 a avut doar valori negative. Astfel, în decursul anilor 1819-1828, numărul total al orașenilor ortodocși s-a majorat

⁵⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 66.

⁶⁰ *Ibidem*.

cu 1 544 de oameni, iar în 1834-1835 – s-a micșorat cu 1 282 de locuitori. Se distinge orașul Chișinău, în care numărul locuitorilor ortodocși s-a mărit pe cale naturală doar în anii 1819 și 1821, iar în restul anilor enumerați în tabel sporul natural a fost doar negativ. Sporul natural redus al populației orașului Chișinău din anii 1819-1843 a fost remarcat și de V. Jukov în baza informației statistice pe care a înfățișat-o⁶¹. Un spor natural negativ în mediul urban al Basarabiei s-a înregistrat și în anii 1850 și 1855.

Prin urmare, populația provinciei se majora pe linie naturală, în cea mai mare parte datorită sporului natural existent în mediul rural.

Tabelul 12. Sporul natural al populației Basarabiei în perioada 1857-1877

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1857	18 406	1 222	19 628
1858	15 765	946	16 711
1859	18 965	1 387	20 352
1860	10 927	860	11 787
1861	18 801	1 187	19 988
1862	14 881	848	15 729
1863	14 850	229	15 079
1864	22 059	1 161	23 220
1865	19 348	1 312	20 660
1866	12 392	-93	12 299
1867	10 270	1 262	11 532
1868	16 346	1 382	17 728
1869	21 204	2 155	23 359
1870	16 959	1 218	18 177
1872	3 296	-1 043	2 253
1873	12 828	1 162	13 990
1874	13 573	917	14 490
1875	14 651	858	15 509
1876	14 105	1 080	15 185
1877	4 547	-991	3 556

Așa cum rezultă din Tabelul 12, timp de 20 de ani (cu excepția anului 1871), populația Basarabiei s-a majorat cu 311 232 de oameni (în medie, cu 15 562 anual), cea din mediul rural – cu 294 173 de locuitori (în medie, cu 14 709 oameni anual), iar cea din orașe – cu 17 057 de locuitori (în medie, cu 853 de oameni anual). Astfel, în acest răstimp, proporția sporului natural în mediul rural în raport cu sporul natural total al populației Basarabiei a fost de 94,5%, pe când proporția sporului natural în mediul urban – de 5,5%. Sporul natural a atins cotele cele mai înalte în anii 1864 și 1869, iar cele mai joase – în anii 1860 și 1867. În mediul urban se remarcă anii 1866, 1872 și 1877, când sporul natural a avut valori negative.

⁶¹ В.И. Жуков, *Города Бессарабии 1812-1861 годов*, Кишинев, 1964, p. 69.

În anii 1850-1862 s-a produs o creștere neînsemnată a populației Basarabiei. Despre aceasta se menționează într-un articol publicat în paginile *Buletinului provinciei Basarabia din 1868*, al cărui autor a supus unei analize datele statistice referitoare la Basarabia, în comparație cu indicii referitori la alte gubernii rusești, datele respective fiind cuprinse în studiul *Forțele de producție ale Rusiei*, apărut în același an și semnat de Eliseev⁶². Astfel, conform indicilor incluși în tabelul întocmit de Eliseev, pe parcursul acestor 12 ani, populația Basarabiei a sporit cu 13,7%, adică puțin mai mult de 1% anual, în timp ce populația guberniei Herson a sporit cu 44,7% (mai mult de 4% anual), a guberniei Harkov – cu 34,3% (puțin mai mult de 3% anual), a guberniei Perm – cu 13,8% (puțin mai mult de 1% anual) și a guberniei Novgorod – cu 13% (la fel, puțin mai mult de 1% anual). Totodată, indicii au arătat că populația urbană a Basarabiei s-a mărit cu 36% (în mediu, cu 3% anual), iar cea rurală – cu 9,4%, adică mai puțin de 1% anual (populația rurală a guberniei vecine Herson a sporit cu 45%, adică aproape cu 4% anual). De asemenea, cu circa 3% anual s-a mărit și populația urbană a guberniilor Vitebsk, Orenburg, Tambov și Penza. Cel mai mult a crescut numeric populația urbană a guberniei Novgorod – cu 107,6% (aproximativ, cu 9% anual), iar a guberniei Kaluga s-a micșorat cu 1,5%.

Asupra creșterii numerice a populației a exercitat o influență situația materială a oamenilor. În anul 1862, orașul Chișinău avea 94 124 de locuitori și un venit de 55 715 de ruble, fiecărui locuitor revenindu-i câte 59 de copeici. Populația orașului Akkerman (Cetatea Albă) (împreună cu foburgurile Popușoi, Turlachi și Șaba) număra în acest an 98 993 de oameni, iar venitul orașului a constituit 40 963 de ruble, unui locuitor al urbei revenindu-i 39 de copeici. Din acest punct de vedere, potrivit evaluărilor aceluiași Eliseev, doar orașul Grodno ocupa o poziție mai joasă decât Chișinăul, cu un venit de 56 de copeici pe cap de locuitor. De un venit mai mare dispuneau orașele Minsk – 75 de copeici, Vitebsk – 76 de copeici, Herson – 1 rublă și 88 de copeici, Harkov – 3 ruble și 56 de copeici, Arhanghelsk – 4 ruble și 10 de copeici, Riga – 12 ruble și 35 de copeici.

După cum a afirmat autorul articolului din *Buletinul provinciei Basarabia* la care ne-am referit mai sus, creșterea populației orășenești a Basarabiei în intervalul 1850-1862 „s-a produs nu în urma dezvoltării industriei în orașele provinciei – ea aproape cu totul lipsește, dar, în primul rând, de aceea că, din timpul războiului din Crimeea, mai cu seamă din 1854, în Basarabia au venit de peste hotare mulți emigranți care s-au așezat în orașe, iar în al doilea rând, în ultimii ani de existență a iobăgiei în Rusia, când ea devenise și mai insuportabilă, țăranii cu bulucul se strămutau din guberniile interne în stepele Novorosiei. Unii dintre ei se aciuau și în Basarabia. Însă, spre deosebire de gubernia Herson, unde ei se stabileau în sate și se ocupau cu agricultura, în Basarabia puțini se instalau

⁶² В.С., *Производительные силы Бессарабии*, în „Бессарабские областные ведомости”, nr. 15 din 13 aprilie 1868, p. 93 (studiul lui Eliseev *Производительные силы России* a fost publicat în „Отечественные записки”, 1868, книга 2-я).

în sate; de regulă, ei preferau orașele basarabene, unde deveneau zidari sau, în genere, meșteșugari de tot soiul”⁶³.

Tabelul 13. Sporul natural al populației Basarabiei în perioada 1878-1913

<i>Anul</i>	<i>Mediul rural</i>	<i>Mediul urban</i>	<i>În total</i>
1878	3 723	932	4 655
1879			15 375
1880	19 314	1 631	20 945
1881	29 978	2 557	32 535
1882	19 321	2 349	21 670
1883	24 702	1 232	25 934
1884	27 958	1 825	29 783
1885	26 194	2 028	28 222
1886	26 705	2 590	29 295
1887			34 026
1888	29 625	3 301	32 926
1889	29 339	2 997	32 336
1890	20 017	3 320	23 337
1891	25 478	2 839	28 317
1892	13 121	346	13 467
1893	20 409	1 448	21 857
1894	34 221	3 792	38 013
1895	27 381	3 790	31 171
1896	28 421	3 689	32 110
1897	29 244	3 770	33 014
1898	32 147	4 245	36 392
1899	32 796	3 596	36 392
1900	31 272	3 466	34 738
1901	37 985	3 363	41 348
1902	37 727	3 523	41 250
1903	37 893	3 855	41 748
1904	37 085	4 696	41 781
1905	22 547	2 795	25 342
1906	36 531	2 921	39 452
1908			40 137
1909	40 432	2 751	43 183
1910	21 546	2 642	24 188
1911	20 761	3 010	23 771
1912	21 797	3 426	25 223
1913	22 065	2 587	24 652

⁶³ B.C., *Производительные силы Бессарабии*, în „Бессарабские областные ведомости”, nr. 17 din 27 aprilie 1868, p. 106.

După cum reiese din Tabelul 13, în decurs de 35 de ani (cu excepția anului 1907), populația Basarabiei a crescut în baza excedentului natural cu 1 048 585 de oameni (în medie, cu circa 30 000 anual). În aceasta perioadă, sporul natural a avut valori maxime în anii 1901-1904 și 1909, iar valori minime – în anii 1878 și 1892.

Concomitent, mai stabilim că la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, media anuală a excedentului natural al populației provinciei aproape s-a dublat comparativ cu cea care s-a înregistrat până în anul 1877.

În genere, creșterea intensă a populației, la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, s-a dovedit a fi un fenomen caracteristic întregului imperiu. Pe parcursul anilor 1897-1916, Rusia a avut un spor natural foarte înalt, depășind cu aproximativ 1,5 ori indicii respectivi înregistrați în statele Europei. Ritmul de creștere al populației din Rusia a început să scadă întrucâtva din 1909, dar, mai cu seamă în anii Primului Război Mondial⁶⁴.

După cum susțin S.I. Bruk și V.M. Kabuzan, în perioada 1897-1916, în cadrul imperiului, a crescut, cu ritmuri mai înalte, numărul rușilor, ucrainenilor, polonezilor, evreilor și al armenilor, în timp ce s-a micșorat cota bieloruzilor, finlandezilor, moldovenilor (românilor), lituanienilor, letonilor și ale altor etnii. „Majorarea numărului rușilor poate fi explicată, mai ales, prin propagarea la periferiile imperiului a limbii ruse”⁶⁵.

Potrivit calculelor efectuate de A.G. Rașin, în intervalul 1911-1913, la 1 000 de orașeni din Basarabia sporul natural a fost de 4,8 persoane, iar la 1 000 de săteni – 10,2 persoane, în timp ce media sporului natural în 50 de gubernii din partea europeană a Imperiului Rus a fost de 9,2 locuitori în mediul urban și 17,4 locuitori în mediul rural⁶⁶. Dacă dăm crezare acestor calcule, reiese că printre cele 50 de gubernii Basarabia avea cel mai scăzut excedent natural în orașele sale. În guberniile megieșe cu Basarabia acest indice era reprezentat astfel: gubernia Herson – 9,7 în localitățile urbane și 21,1 în localitățile rurale, gubernia Podolia – 7,6 și, respectiv, 15,1.

Prezintă interes analiza comparativă a indicilor sporului natural și ai celui real. În intervalul 1842-1856, sporul natural al populației Basarabiei a fost de 157 605 de oameni, pe când sporul real – de 307 592 de persoane (în 1842, populația provinciei număra 685 249 de locuitori, iar în 1856 – 992 841 de locuitori), diferența fiind de 149 987 de oameni. Deci, potrivit datelor demografice existente, timp de 14 ani, sporul real al populației Basarabiei a fost de două ori mai mare decât cel natural, ceea ce denotă prezența în Basarabia la mijlocul secolului al XIX-lea a unei imigrări intense. Cifrele statistice din perioada 1857-1877 de care dispunem profilează o situație inversă: sporul natural (311 232 de oameni) îl întrece pe cel real (1 156 877 – 889 829 = 267 048) cu 44 184 de persoane.

⁶⁴ С.И. Брук, В.М. Кабузан, *Динамика и этнический состав населения России в эпоху империализма (конец XIX в. – 1917 г.)*, în „История СССР”, 1980, nr. 3, p. 80-81.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 91.

⁶⁶ А.Г. Рашин, *Население России*, p. 251-252.

Comparând, însă, indicii demografici din anii 1879-1897, cel din urmă fiind anul când s-a desfășurat recensământul populației, constatăm din nou o predominare a sporului real (cu 96 888 de oameni): 621 221 (1 314 191 de locuitori în 1879 și 1 935 412 de locuitori în 1879) față de 524 333 de nou-născuți.

Între anii 1850 și 1856, sporul natural al populației urbane a Basarabiei a fost de 3 291 noi locuitori, în timp ce sporul real a fost de 38 845 de locuitori. Așadar, în decurs de șapte ani, populația orașelor basarabene a crescut sub raport numeric, odată cu sporul natural pe care l-au avut, cu încă 35 554 de oameni, veniți fie din satele Basarabiei, fie din afara provinciei. Într-o publicație din 1868 se afirmă în acest sens: „În urma cercetărilor efectuate de către comitetul de statistică s-a constatat că în orașul Chișinău decedează anual atâția câți se nasc. Prin urmare, populația se mărește nu prin nașteri, ci din afară”⁶⁷. În următorii 18 ani (1857-1875), diferența dintre sporul real (68 215 locuitori) și cel natural (16 970 de locuitori) a fost de 51 245 de persoane, imigrate și acestea, pe parcurs, în mediul urban al Basarabiei. Între 1880 și 1890, această diferență a fost mult mai mică, sporul real având o superioritate numerică de aproximativ 8 000 de locuitori, ceea ce semnalează o reducere a imigrației.

Desigur, valorile sporului real nu reflectă în mod veridic realitatea, din moment ce nu reprezintă rezultatele unor recensămînturi. Drept dovadă servește compararea indicilor din perioada 1880-1897. Confruntându-i cu datele recensămîntului din 1897, constatăm un spor real față de numărul populației urbane din 1880 de 8 806 locuitori, în timp ce sporul natural în acești 17 ani a fost de circa 38 000 de oameni. Este dificil să ne pronunțăm în această privință, deoarece a fost scoasă la iveală o nepotrivire serioasă dintre numărul evaluat în baza evidențelor anuale ale populației și cel stabilit în urma recensămîntului. Nu pot fi comparați nici indicii acestor două sporuri din anii 1897-1913, întrucât, după cum se știe, numărul populației orașelor se calcula prin adăugarea anuală doar a sporului natural, fără a ține cont de mobilitatea socială.

La finele acestei expuneri referitoare la mișcarea naturală a populației Basarabiei concluzionăm că pe parcursul dominației țariste, curba natalității, oscilând în permanență cu valori mai mari sau mai mici, a cunoscut o evoluție ascendentă. Nașterea copiilor de gen masculin a prevalat asupra nașterii copiilor de gen feminin.

Rata natalității din orașe era mai mică decât cea din mediul rural al Basarabiei.

De la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus până la Primul Război Mondial, mortalitatea prezintă niveluri diferite în ambele medii de trai ale provinciei, numărul anual al deceselor variind mereu în proporții mai mari sau mai reduse, dar și crescând treptat.

Nivelul mortalității în orașe era puțin mai redus în raport cu cel din localitățile satești ale Basarabiei.

⁶⁷ B.C., *Производительные силы Бессарабии*, p. 106.

În ambele medii de trai a predominat mortalitatea masculină asupra celei feminine. Totodată, s-a înregistrat o mortalitate infantilă foarte înaltă.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, numărul populației Basarabiei se majora anual pe cale naturală în medie cu circa 6 000-8 000 de oameni, în unii ani înregistrându-se un excedent natural cu valori negative. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, sporul natural al populației Basarabiei a fost în mediu de circa 15 000 – 30 000 de oameni.

Summary

The study exposes the evolutionary picture of birth and mortality rates of Bessarbian population during the Tsarist rule. These two phenomena of natural movement in population are shown based on existing statistical information. After analyzing the demographic data, it was found that between the annexation of Bessarabia by the Russian Empire and the World War I the birth curve, continuously fluctuating, experienced an upward trend. Mortality presents different levels in both living environments of the province, the annual number of deaths always varying, in higher or lower proportions, but also gradually increasing.

Pavel Moraru*

ALEGERILE LOCALE DIN TIGHINA, DIN ANUL 1933

În România interbelică la anumite perioade de timp, prefecții de județ își exercitau atribuția de cercetare a situației și a rezultatelor activității consiliilor comunale din județul respectiv. Dacă erau constatate ilegalități sau o activitate nesatisfăcătoare, consiliile comunale erau dizolvate și se anunța alegerea noilor consilii. Spre exemplu, la 24 mai 1929, prefectul județului Tighina a emis Deciziunea nr. 259, în care se spunea că, având în vedere procesul-verbal dresat de pretorul plasei Căușani din 14 aprilie 1929 și raportul acelei preturi cu privire la cercetările efectuate asupra activității consiliului comunal Căușanii Noi a jud. Tighina, se constată că „atât primarul cu delegațiunea permanentă comunală, cât și consiliul comunal ales al comunei Căușani se fac vinovați de rea administrație prin acte vădite de nepricepere, rea voință și culpabila neglijență în administrarea intereselor comunei ce li s-au încredințat”. Prefectul județului a dat dispoziții să fie dizolvat consiliul comunal Căușani și să se instituie o comisie comunală interimară, care să administreze interesele comunei până la alegerea unui nou consiliu comunal¹.

Aceiași situație s-a repetat câțiva ani mai târziu la Tighina. La cererea prefectului județului Tighina, Departamentul de Interne a decis la 23 mai 1931, dizolvarea Consiliului comunal al orașului Tighina, care prin felul cum activa „compromite cu rea credință interesele administrațiunii ce i s-a încredințat și ieșind din atribuțiunile sale comite acte în contra intereselor generale ale comunei”. În locul Consiliului comunal urma să se numească o comisiune interimară, care să administreze comuna, până la alegerea și instalarea unui nou Consiliu comunal².

În conformitate cu Decizia Ministerului de Interne Nr. 11900 din 11 iunie 1932 (având în vedere și modificările din 15 iulie, aduse legii pentru organizarea administrațiunii locale), a fost formată o nouă comisiune interimară a orașului Tighina alcătuită din: dr. Hristofor Bulavițchi, fost primar (președinte), Dumitru Lopatin, proprietar, vicepreședinte, Smalț Gherș, mare industriaș, Creisin Leonid, avocat (la scurt timp înlocuit de Afanasie Rublenco³), Dumitru Zmoira avocat, Teodor Tatu, profesor și Iasincov Procopie, proprietar (membrii)⁴. La 12 iulie 1932, în urma demisiei prezentate de Hristofor Bulavițchi, în funcția

* **Pavel Moraru**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare A.N.R.M.), Fond 112, inv. 1, dosar 56, filele 158-160.

² *Ibidem*, dosar 215, fila 35.

³ *Ibidem*, fila 30.

⁴ *Ibidem*, fila 7.

de președinte al Comisiunii Interimare a orașului Tighina a fost numit Serghie Cernăuțeanu⁵.

La sfârșitul lunii septembrie 1932 Ministerului de Interne a emis ordinul nr. 19792/ 932, în care se menționa că, în conformitate cu dispozițiile art. 8, alin. 6 din noua lege modificatoare a administrației locale (publicată în Monitorul Oficial, nr. 221, din 21 septembrie 1932), consiliile comunelor urbane, inclusiv ale municipiilor și județelor, dizolvate înainte de 15 iulie 1931, fără respectarea formelor cerute de legea pentru organizarea administrației locale, trebuiau reinstalate până la data de 11 octombrie 1932.

Pentru Consiliile comunelor urbane, prefectii, iar pentru municipii, inspectorii generali administrativi regionali, urmau să comunice președinților comisiilor interimare data când va trebui să convoace consiliile, pentru reinstalare. Urma să se procedeze la verificarea situației consilierilor care se găseau în funcție la momentul dizolvării consiliilor, pentru a se vedea „dacă nu au decăzut din drepturile lor, intrând în unul din cazurile de incapacitate, nedemnitate și incompatibilitate”.

Apoi, trebuia să se treacă la alegerea primarului, ajutorului de primar și membrilor consiliului comunal, a căror confirmare trebuia făcută de Ministerul de Interne.

Numărul ajutorilor de primar urma să fie de maxim 2 persoane pentru municipii, iar la celelalte comune urbane, numai câte unul.

Pentru consiliile județene, convocarea pentru reinstalare și constituire trebuia efectuată de prefectul județului. După constituirea consiliului județean, urmau să fie aleși: președintele, vicepreședinții și biroul, să fie aleasă delegația consiliului județean, precum și celelalte comisii.

Președinte al delegației consiliului județului urma să fie prefectul.

Despre toate alegerile trebuia să fie înștiințat Ministerul de Interne prin intermediul Inspectoratelor Regionale de Poliție⁶.

La începutul lunii octombrie 1932, Ministerul de Interne i-a dat prefecturii județului Tighina următoarele dispoziții: „Dacă se prezintă la Prefectură contestațiuni contra deciziei Dvs. de gruparea comunelor, înaintați-le în aceeași zi la Comitetul local de revizuire, respectiv. Comunicați-ne zilele pentru care s-a fixat reinstalarea și constituirea Consiliului județean, dacă e cazul și a Consiliilor comunale urbane reședințe și nereședințe din acel județ. După îndeplinirea formalităților ne veți înainta de urgență dosarul cu alegerea primarului și ajutorului de primar, pentru confirmare. În același timp, dați-ne relațiuni precise dacă s-a făcut afișarea noilor liste electorale în toate comunele. Convocarea corpului electoral pentru alegerile comunelor rurale nu o veți face decât atunci când veți primi instrucțiuni de la Minister”⁷.

⁵ *Ibidem*, filele 17-18.

⁶ *Ibidem*, fila 40-40 *verso*.

⁷ *Ibidem*, fila 49.

La 8 octombrie 1932, prefectul județului Tighina i-a răspuns Ministerului de Interne, informându-l că ședința Consiliul județean a fost stabilită pentru data de 10 octombrie, iar a comunelor Tighina și Comrat, pentru 11 octombrie. Listele electorale au fost afișate în tot județul încă de la 21 septembrie⁸.

Pentru ședința Consiliului comunal al orașului Tighina, la ordinea de zi erau următoarele chestiuni: „1. Pronunțarea asupra cazurilor de incapacitate, nedemnitate și incompatibilitate. 2. Înlocuirea celor decăzuți prin supleanți. 3. Depunerea jurământului de către Consilierii noi. 4. Alegerea Primarului, Ajutorului de Primar și a Delegației Consiliului”. La ședință a fost invitat și prefectul județului⁹.

Deoarece la ședința consiliului comunal Tighina nu s-a prezentat numărul necesari de participanți (adică 27 consilieri aleși și 5 consilieri de drept¹⁰), ședința a fost amânată de trei ori, desfășurându-se la 6 decembrie¹¹. Cei ce nemotivat nu s-au prezentat la ședințele anterioare, au fost pedepsiți legal, prin amendare¹².

În urma deciziilor luate la ședința din 6 decembrie, în funcția de primar al orașului a fost ales Sergheie Cernăuțeanu, ajutor de primar – Dumitru Lopatin și membrii delegației – Gherș Smalț, Procopie Iasincov și Bucștein¹³. La 28 decembrie 1932, Ministerul de Interne i-a confirmat pe Sergheie Cernăuțeanu și Dumitru Lopatin în funcție¹⁴.

Din cauză că mulți dintre consilieri au demisionat, s-a decis, după mai multe eforturi, să se convoace de către prefectura județului Tighina, la 8 iunie 1933, Colegiul electoral pentru alegerea și completarea deficitului de 14 consilieri, din totalul de 32 consilieri comunali. votarea consilierilor urma să se desfășoare conform legii electorale pentru Camera Deputaților și Senat¹⁵.

Scrutinul urma să se desfășoare între orele 08.00 și 20.00, cu o pauză de cel mult două ore pentru masă (orele 12.00-14.00). Dacă până la ora 20.00 nu toți alegătorii reușeau să voteze, timpul acordat votării urma să fie prelungit, dar să nu depășească ora 08.00 dimineața a zilei următoare, „când scrutinul va fi închis în orice caz”.

La aceste alegeri complimentare aveau dreptul să participe toți alegătorii – bărbați și femei – înscriși în noile liste electorale, revizuite în cursul lunii septembrie 1932, în baza buletinului de identitate. Buletinele de identitate, împreună cu cărțile de alegător erau eliberate de autoritățile comunale, chiar și în ziua alegerilor.

Candidații trebuiau să-și depună candidaturile la Tribunalul Tighina în timp de opt zile, ora 18.00, până la ziua desfășurării alegerilor.

⁸ *Ibidem*, fila 48.

⁹ *Ibidem*, fila 56.

¹⁰ *Ibidem*, fila 90.

¹¹ *Ibidem*, fila 100.

¹² *Ibidem*, fila 82.

¹³ *Ibidem*, fila 100.

¹⁴ *Ibidem*, fila 143.

¹⁵ *Ibidem*, filele 158-159.

Nimeni nu avea dreptul să intre înarmat în localul de vot (în general, în ziua scrutinului era interzis portul de armă) și nici să facă propagandă „prin strigări, nici a constitui aglomerațiuni”. În ziua alegerilor, vânzarea băuturilor alcoolice era strict interzisă.

Penalizarea membrilor comisiilor electorale, prevăzute de legea electorală, în cazul nerespectării secretului votului și a neprevenirii fraudelor electorale, erau aplicabile și la alegerile comunale. Rezultatele alegerilor puteau fi contestate.¹⁶

Deși a fost stabilită ziua de 8 iunie 1933 pentru alegerea consilierilor, votarea nu a mai avut loc și a fost amânată de câteva ori, din cauza eliberării lente a carnetelor de identitate, necesare participării la vot¹⁷.

Decizia prefecturii din 5 septembrie privind amânarea alegerilor complementare în Consiliul comunal al orașului Tighina pentru ziua de 14 septembrie, a fost contestată de dr. Hristofor Bulavițchi, deputat de Tighina, candidat la acele alegeri. Acesta declara președintelui Comitetului Local de Revizuire Chișinău că, motivul amânării este neîntemeiat, deoarece „conform art. 10, 15 și 17 comb. [inat] cu art. 373 din legea pentru organizarea Admin.[istrației] Loc.[ale], toți locuitorii comunei sunt înscriși ca membri ai comunei, eliberându-li-se cartele de identitate în regulă, conținând cărțile de alegători”. De asemenea, Bulavițchi atrăgea atenția că aceasta era a patra amânare, cu începere de la 8 iunie 1933, și „în tot acest interval de timp Primăria va suporta plata diurnelor cuvenite membrilor Biroului Electoral”, prejudiciind astfel bugetul comunei. Deși toți erau gata de scrutinul electoral, prefectura județului l-a amânat¹⁸.

Contestației nu i s-a dat curs, iar alegerile au avut loc mai târziu. Potrivit Publicațiunii nr. 106 a Biroului Electoral Județean Tighina (președinte – Tudor Nicola), alegerile au fost stabilite pentru ziua de 15 octombrie 1933. Pentru buna desfășurare a operațiunii de votare, orașul Tighina a fost împărțit în trei secțiuni de votare:

Secțiunea I-a de votare Tighina, având localul de votare în incinta Primăriei orașului Tighina. La această secțiune urmau să voteze alegătorii din suburbiile Borisovca, Lipcani Vechi, Nahalovca și locuitorii din partea de Nord a orașului Tighina (începând din str. Regina Maria inclusiv și până la Cetate, inclusiv alegătorii domiciliați în perimetrul C.F.R.), în total 3.086 alegători.

Secțiunea a II-a de votare Tighina, având localul de votare în incinta Liceului evreiesc Șvarțman (din str. Pușchin colț cu str. Regele Ferdinand), unde trebuiau să voteze alegătorii din partea de Sud a orașului (de la str. Regina Maria și până spre suburbia Balca), în total 3.014 alegători.

Secțiunea a III-a de votare Tighina avea rezervată pentru votare în suburbia Balca localul Școlii nr. 9 de băieți din Balca. Aici urmau să voteze alegătorii din

¹⁶ *Ibidem*, filele 158-159, 172.

¹⁷ *Ibidem*, fila 166-166 verso.

¹⁸ *Ibidem*, fila 171-171 verso.

suburbiile oraşului: Balca, Caucaz, Câsca, Homotianovca, Lipcani Noi, Plavni, Protigailovca, în total 2.709 alegători¹⁹.

După încheierea mandatului de primar al lui Serghie Cernăuţeanu, primar al oraşului Tighina a devenit Valentin Kletchin (1934-1938), în timpul căruia „s-au executat multe lucrări edilitare, care au schimbat faţa oraşului basarabean de la Nistru”²⁰.

Summary

On May 23, 1931 the Communal Council of Bender town was dissolved. In place of the Communal Council was appointed an interim committee, which administered the city until a new local council was elected. On July 12, 1932, as chairman of the interim committee was appointed Sergiu Cernăuţeanu, which in December 1932 was elected mayor of Bender. On October 15, 1933 were held partial elections for local councilors, the city of Bender being divided into three precincts. After the termination of Sergiu Cernăuţeanu's term of the office, Valentin Kletchin became mayor of Bender (1934-1938).

¹⁹ *Ibidem*, fila 172.

²⁰ *Figuri contemporane din Basarabia*. Ed. „ARPID”, Chişinău, 1939, p. 80.

Marius Tăriță*

THE OPERA OF GEORGE MENYUK UNDER THE PRESSURE OF THE RESOLUTION ON THE JOURNALS „ЗВЕЗДА” AND „ЛЕНИНГРАД” (SEPTEMBER-OCTOBER 1946)

Introduction

During 1946, the Union of Soviet Writers from Moldova organized several discussions of the literary activity of its members. The main source concerning these reunions is the folder 68 of the fund 2955 of the Archive of the Social Political Organizations from Republic of Moldova. The folder contains 10 discussions held in 1946 (and also two from 1947). The authors who passed under the Bolshevik critical eyes of the rulers of the Union were – the translator Repin (26th of April), writer Shrayber (20th of May), poet Vetrov (22nd of May), again the poet Vetrov (11th of October), poet Menyuk (18th of October), poet Kornyanu (1st of November), writer Kahana (15th of November), poet Delyanu (29th of November) and the writer Saktsyer (20th of December) and one discussion was dedicated to the issue of the criticism in the Soviet literature (31st of May). It could be observed that the main part of the reunions was organized after the discourse of Aleksandr Zhdanov, in August 1946, about the reviews „Звезда” („The Star”) and „Ленинград” („Leningrad”), which determined the general atmosphere in the cultural life of those years. At the level of the Moldovan Soviet Socialist Republic, the first signal that it began the hunting of the ghosts in the field of the socialist culture was the conference of the workers from literature and arts held at Chisinau on the 26th-30th of September 1946. Another important moment which we have to mention is the changing of the chiefs of the Union of writers. From October 1945 the head of this Union was the poet Emilyan Bukov and the post of secretary was held by the critic Boris Trubetskoy. On the 4th of October 1946 they were replaced by the poets Andrey Lupan and Bogdan Istru.

In this paper I will pay attention to the meeting held on the 18th of October 1946, at which was discussed the creative work of the poet George Menyuk, who was accused to be influenced by the style of the Romanian interwar expressionist poet Lucian Blaga. At the beginning of the meeting Menyuk read his account for his literary activity in the past. After that his opponent B. Istru read his report. At discussion participated Kondrya, Rivkin, Kahana, Belestov, Barzhansky, Yakir, Guzhel, Portnoy, Vetrov, Lupan and Nicolayev.

* **Marius Tăriță**, Phd in History, scientific researcher at the Institute of History, Academy of Sciences of Moldova.

The preliminary context

The conference of the writers, artists, painters, composers and other workers of Arts, held at Chisinau at the end of September 1946, was devoted to the resolution of the CC of the C(b)P of All-Union „About the reviews „Звезда” and „Ленинград” and „About the repertoire of the Dramatic theatres and the measures of its improvement”. The discourses of the speakers were partially published in the Party’s daily newspaper, Romanian language version - „Молдова Сочалистэ” („Socialist Moldova”)¹. At the beginning of the meeting the CC’s secretary N. G. Koval read a report on the „Moldovan Soviet literature” and its problems. After a short introduction he passed to those who were „not suited to” the new realities:

„The essential lack in the writing of the writers from Moldova is that many of them lost the contact with the nowadays life of the Moldovan people. This life is presented in abstract forms and unreal images. Being not suited to the nowadays Soviet life, many writers frequently pay attention to the topics from far past or to the subjects from old Moldovan legends.

Such are for example „Кодряну”² by Буков, „Шолтузул Граур”³ by Менюк, „Фэт Фрумос” by Галитс and others. In these works the past is idealized. They rubbish the conscience of the people; create a caricature image of the past of the people, and, this way, these works play a negative role”⁴.

Koval opposed to the Soviet life, which in the Party’s vision was the present day, the idealized past, but without delimiting a clear limit where begins the past which is not dangerous for the people. Буков, Менюк and Галитс distorted the people’s vision on the past. The main conclusion, for us, from this thesis is that the old Moldovan legends didn’t correspond at that moment to the Party’s spirit. Then, the poem „Шолтузул Граур” was analysed in details. In conclusion the speaker sad that Менюк moved away from the „nowadays” reality. This was not an „accidental fact”. „In today’s reality, Менюк still didn’t see the topics for the great works, topics which are worthy of being made principal in his poetical writing. He didn’t see the great social and cultural changes in our people, he didn’t see the Soviet village, in which is build a new truthful culture – schools, clubs, cinemas, radio. He is more convinced by the ideas and morality, which are hid on the back side of the legend, as he does in the poem „Чербул де аур”⁵, and in the work „Шолтузул Граур”.

Not such „works” are expected by people from its writers. The people expect works which will bring him ahead, not to draw him into the past and not to cultivate foreign ideas in the lacks of these works”, stressed by CC’s Secretary.

¹ Адунаря скрииторилор ши лукрэторилор артелор дин орашул Кишинэу, **Молдова Сочалистэ**, 6th October 1946.

² Rom. „The Forest Man”.

³ Rom. „The Starling Sholtuz”.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Rom. „Golden Deer”.

In his discourse, the writer Ion Kanna referred both to Vetrov and to Menyuk. The case of Vetrov and other mentioned in that autumn writers requires a separate study. In what concerning Menyuk, Kanna mentioned:

„The poet Menyuk is also far from people and its interests... His lyrics „Лирика”⁶, „Мария”⁷ and „Кыте примэверь”⁸, are a conglomerate of words, of desert rows, calumny against our youth, against its pure love”.

In fact Kanna continued the argumentation of Koval about the distancing from the people. The solution was proposed in the last part of the conference - to organize meetings at which to discuss the works of the writers who lived in Bessarabia till the impose of the Soviet power. „The creative Unions should organize the study of the opera of each writer, painter or composer apart, to see, which way they came to the Soviet literature and art, to find out their behaviour towards their opera from the past, to criticize severe the mistakes and the lacks, to give them a right instruction for their following activity, in order to follow the Soviet way”⁹.

After that advise the poet Bukov (at that moment the chief of the Union of writers) was criticized for not organizing the critical discussions on the works of Delyanu, Vetrov and Menyuk. It was sad that one of the reasons of this inactivity was the fact that „frequently the work of the writer is appreciated not from the principle positions, but from the position of the interests of group and circle, which raised in our Union of writers”.

In the editorial from the „Молдова Социалистэ” which appeared on the 6th of October 1946, the anonym author referred to the Bessarabia's writers who had „Bourgeois influences” till 1940. Two of them were given as positive example – „the comrades Lupan and Istru, followed with the determination the right way – the way of the Socialist realism. They began to study seriously and with attention the Marxist-Leninist theory, they began to learn the Soviet truth...”¹⁰.

The poets Vetrov and Menyuk were presented in opposition with these:

„But a part of the Moldovan writers, as for example, Vetrov and Menyuk, consider that with their formal entrance to the Union of Writers, their ideological re-education came to an end [...] Menyuk and Vetrov remained enchanted by the old influences of the symbolism and formalism from the Western Europe. They remained in that Bourgeois mud, in which they were also before, and they began to poison the conscience of our youth with some mixture dangerous from the ideological point of view, as „Шолтузул Граур”, „Чербул де аур”, „Ноурел поетул ши Калапод пахарникул”¹¹ of Menyuk and several poems of Vetrov”.

⁶ Rom. „Lyric”.

⁷ „Maria”.

⁸ Rom. „How Many Springs”.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Пентру калитатя ынналтэ идейнико-артистикэ литературы ноастре, Молдова Социалистэ*, 6th of October 1946.

¹¹ Rom. „The Poet Cloudlet and the Cup-bearer Last”.

Also were mentioned as having „serious lacks in their literary works” the poets Delyanu and Bukov. „In their works still is evident the past influence of the strange ideology”¹².

At the end of the article the editorialist wrote that the „honourable duty” of the Union ruled by Lupan is to „take all the necessary measures to remove as soon the lacks and the mistakes of the organization and of the each writer apart and to offer in the most closest time to our readers great and serious works with deep contents and at the artistic height, worthy of our Moldovan people”.

This period of the autumn 1946 in the cultural life, appears in the historiography from Republic of Moldova in the study of Petru Negură – „*L’Union des écrivains moldaves à l’époque jdanovienne: de la repression à la violence symbolique*”, published in 2003¹³. The author mentioned that „in 1946 (from the beginning of September and till the end of year) was applied a series of measures to repair the mistakes of the Union, of the review „Октомври” and of its titular members”. On the 14th of November 1946, the secretary of the Union appreciated the main activities during the semester which followed the resolution on the reviews „Звезда” and „Ленинград”. In the report were enumerated the administrative measures adopted to restructure the Union of writers and the editorial staff of the „Октомври”¹⁴. In my opinion Negură paid more attention to the institutional aspect and that’s why he hadn’t mentioned the literary discussions during the autumn of 1946.

In the next paragraph I will not spot on the relations between Union of writers and CC of the C(b)P from Moldova, in the context of the evolutions from the cultural life during the autumn 1946, but I will stop on the meeting from the 18th of October 1946, at which was discussed the literary writing of Menyuk.

„The meeting dedicated to the writings of Menyuk”.

18th of October 1946

In the first part of the meeting Menyuk read his report in which he evoked his literary way (the text is preserved in the ASPORM in the Romanian language with Cyrillic letters)¹⁵. Concerning the 1930s he recognized:

„I wrote during that times also articles. Some of them, collected, formed the book „Imaginea în artă”¹⁶. There were many naiveties. I posed in my mind the task to show the spring of the human images, their cause. I spoke about the psychology of the children, about the expressionism of Van-Gogh, about the paintings of Boris Gordeyev, which influenced me so much, about „тоска” (=

¹² *Ibidem*.

¹³ Petru Negură, *L’Union des écrivains moldaves à l’époque jdanovienne: de la repression à la violence symbolique*, in **Sociétés & Représentations**, 2003, nr. 1, p. 325-343.

¹⁴ *Ibidem*, p. 338.-

¹⁵ *Archive of Social-Political Organizations from Republic of Moldova* [shortly - ASPORM], Fund 51, Inventory 1, File 68, p. 68-86.

¹⁶ Rom. „The image in Arts”.

rus. sadness) in „Фома Гордеев” („Foma Gordeyev”) by Gorki and other things of this type. It was sad not long ago that in that book I felt under the influence of Blaga. I say you sincerely that I didn't”¹⁷.

In the Archive's folder the speech of Menyuk is followed by three questions from Kondrya, Rivkin and Kahana. They asked him – „to speak about his actual works”, to say „on what works now Menyuk” and „to read some new poems”. Menyuk responded – „my poems have sins, the form is good, but the content is limping”.

At the beginning of his report Istru referred to those who criticized Menyuk in papers. „For me, as opponent, is hard to say something new taking in account what was wrote about his writing by comrades - Afanasyev in „Молдова Сочиялистэ”, Chobanu in „Цэранул Советик” („Soviet Peasant”), Guzhel in „Тинеретул Молдовей” („The Youth of Moldova”), what was sad at the reunion of workers of literature and art from Chisinau, in the speeches of comrades Butov, Koval, Kanna, Lupan and others. I desire to deep some of the causes which determine the appearance at Menyuk of such works which are not necessary for the Soviet people, productions named from this moment: „indifferent to politics, without health educational ideas, formal and others”¹⁸.

He began the critics of the work of Menyuk with the poem „Oseminte”¹⁹ which appeared in the interwar Romanian review „Gândirea”²⁰, after which continued with „Clasa a treia”²¹. Among first conclusions of Istru were – „In general till 1940 Menyuk wrote such as were writing all the Romanian writers from „Gândirea” of Nichifor Crainic and Lucian Blaga, where the poems of the poet were published and was made a glorifying review of „Interiorul cosmic”²², as wrote those from „Universul Literar”²³ of the sons of Stelian Popescu, - where were published the stories, reviews, such as were thinking the reactionary Romanians from „Decalogul”²⁴ – a Bucharest's not good newspaper”²⁵. Next he criticized „Шолгузул Граур”. About „Чербул де аур”, he sad, that it was „penetrated by aestheticism, mannerism”²⁶.

At the end Istru indicated what Menyuk had to do – to have the civic courage to learn from right critics. If he would do this, he would grow and escape from the hard heritage in his literary method²⁷.

¹⁷ ASPORM, Fund 51, Inventory 1, File 68, p. 80.

¹⁸ *Ibidem*, p. 84.

¹⁹ Rom. „The Bones”.

²⁰ Rom. „The Thinking”.

²¹ Rom. „The Third Class”.

²² Rom. „Inside Cosmos”.

²³ Rom. „The Literary Universe”.

²⁴ Rom. „Ten Commandments”.

²⁵ ASPORM, Fund 51, Inventory 1, File 68, p. 89-90.

²⁶ *Ibidem*, p. 91^a.

²⁷ *Ibidem*, p. 93.

Belestov was the first who spoke after the report of Istru. He also referred to the Romanian poet Lucian Blaga. „The influence of Lucian Blaga runs through the entire work of Menyuk till 1940 and after”. Finally he said – „Menyuk doesn't understand Marxism”²⁸. Kahana remarked that the poems of Menyuk were symbolist and that he hadn't the feeling of reality, fact which determines his runaway to the past. „Menyuk has to broke the world he created. He has to come back to the reality”²⁹. A possible solution was to leave to the rural area, and to meet there with the village's activists. In result he could escape from the old world of his poems.

Barzhansky mentioned that Menyuk still was the captive of the pessimism. „All his poems have in the same measure a fine form, but the content is deprived of life, misty, not safe”³⁰. Yakir also was laconic – „In the Moldovan literature exists the tragedy of Menyuk. Menyuk is a good poet, but Menyuk doesn't love the men, he is lonely. The writers made a mistake [those who spoke before – A/N], they had to show his lacks”. The conclusion was – „Menyuk has to free from the destructive form of his poems”³¹. Guzhel evoked his review in which he referred to mysticism and subjectivism of the poems of Menyuk. „The poems of M. are alienated from reality. M. still doesn't know what the Socialist realism is”. His recommendation was to read the works of Gorky and other Bolshevik writers³².

Portnoy expressed his disagreement with the opinion of Kahana. He mentioned the formalism which imprisoned Menyuk. „The formalism drives to leads to vagueness, verbose, mistakes, mistaken content. It could be written on historical topics... living people must be showed, their psychology. This lacks at M. (he reads „Шолтузул Грайр”. He treats idealistic the historical moments. During the reign of Stephen the Great there were no Greeks in Moldova. They appeared during the Phanars³³). M. and the folklore. He mastered the forms of the folklore, but not the social content of this. In „Чербул де аур” there is nothing real”³⁴.

Vetrov stopped on two aspects – „the form which has to be connected with the content” and „we have to know and master creatively” the Soviet literature, „the most advanced literature from the world”³⁵.

Nikolayev spoke about what Menyuk had to do. „He has to arm himself. He has to read Soviet authors. He has to learn the philosophy of Marxism-Leninism... Every new work has to be discussed at the Union. The critic has to be healthy. It's a pity that there were no such meetings earlier. The way of fight

²⁸ *Ibidem*, p. 95.

²⁹ *Ibidem*, p. 95v.

³⁰ *Ibidem*, p. 96v.

³¹ *Ibidem*, p. 96v-97.

³² *Ibidem*, p. 97-97v.

³³ In the XVIII-th century – A/N.

³⁴ *Ibidem*, p. 98.

³⁵ *Ibidem*, p. 98v.

in literature is reflected in the Short course of the C(b)P of all-Union. It is not sufficient to discuss. It is necessary to be in front of the masses, but without breaking with them”³⁶.

Kahana spoke for the second time. After he mentioned the poem „Шолтузул Граур”, he sad about Menyuk – „he has a negative attitude towards the Soviet reality. This is very dangerous. M. quotes old poems without critics. He doesn’t analyze them. He didn’t renounce to them. In all his discourse we didn’t see that he decided to choose a new way. Not only his works are bad, but also his attitude”³⁷.

Lupan, was more critical than others. „One can see that he wants to justify his negative parts... He is a poet of death. Such poems were necessary for the reactionary classes. I have the impression that M. doesn’t wish to renounce to this. It was sad that the form is good at him. This is not precise. The form can’t be broken from content. He has to renounce at this form. He saw everywhere the process of decomposition. During last period M. began to pay attention to our reality. But he hasn’t what to say. He doesn’t see the nowadays reality, and he can’t write about this. He hadn’t renounced to the load of the past. I tell him all this to understand”³⁸.

At the end of the meeting spoke Menyuk. He thanked comrades for critics. After that he mentioned that the discussion wasn’t specifically. „Lupan has spoken well. He told that the conception of death is visible in all my writings. My lyrics are subjective, without content, the history is not showed concrete... I think that the critics could be harder... I think that in future I will write better. At this literary meetings have to be explained problems concerning all the writers”³⁹.

Conclusions

After the Party’s resolution on the reviews „Звезда” and „Лениград”, in Moldovan SSR were identified several not adapted writers, named initially, at the conference of activists from Arts (end of September 1946 at Chisinau), by the secretary of the CC of C(b)P of Moldova, N. G. Koval, „not suited to” the Soviet realities. At the conference were criticized E. Bukov, D. Vetrov, G. Menyuk, V. Galits and others. Menyuk was mentioned for his mistaken appeal to the old Moldovan legends. His most mistaken works were – „Шолтузул Граур” and „Чербул де аур”.

After that conference, every Union (of writers, artists, painters etc.) had to fight against its mistakes and to improve the situation due to the requirements of the Socialist Realism. At the Union of Soviet Writers from Moldova were held six meetings-discussions of the works of writers who had mistakes, in October-

³⁶ *Ibidem*, p. 99.

³⁷ *Ibidem*, p. 99v.

³⁸ *Ibidem*, p. 100-100v.

³⁹ *Ibidem*, p. 101.

December 1946. The first one who was discussed was David Vetrov, on the 11th of October. The second one was George Menyuk, on the 18th of October.

In this paper I propose as case study the discussion held on the writings of Menyuk. The only serious critics on his literary activity came from his official opponent – the poet Bogdan Istru (the secretary of the Union of Writers since 4th of October 1946). He noticed the influence of the interwar Romanian literary review „Gândirea” managed by Nichifor Crainic and Lucian Blaga, on the artistic conception of Menyuk. The other participants at the discussions were not so well prepared to discuss this question. Andrey Lupan, the chief of the Union of writers, underlined another aspect which was widespread in the lyrics of Menyuk – the feeling of the death and the decomposition. The majority of the speakers recommended him to learn the method of the socialist Realism and the Marxism-Leninism, in order to be closer to the reality in which he would have to reflect the „today’s life of the Moldovan people”.

The discussion dedicated to the literary writings of Menyuk wasn’t so severe because at the end Menyuk even said that he expected his colleagues to be more critical than they were. In future studies it is necessary to reflect the discussions on the works of D. Vetrov, L. Kornyanu, M. Kahana, L. Delyanu and M. Saksyter (in October-December 1946), and in consequence to present a complex characteristics of the changes in the literary life from MSSR after August 1946.

Rezumat

În acest articol autorul arată că în perioada ce a urmat hotărârilor privind revistele „Zvezda” și „Leningrad” (august 1946) în RSS Moldovenească au fost identificați mai mulți scriitori cu „abateri”, numiți inițial de secretarul CC al PC (b) din Moldova N. G. Coval „neadaptăți” realității sovietice. După conferința lucrătorilor din arte, desfășurată la sfârșitul lunii septembrie 1946 la Chișinău, fiecare uniune de creație urma să își restructureze activitatea și să combată neajunsurile, să le îndrepte. La Uniunea Scriitorilor Sovietici din Moldova, seria celor șase scriitori discutați în lunile octombrie-decembrie 1946 a fost inaugurată de David Vetrov (11 octombrie), al doilea fiind peste o săptămână George Meniuc. Unica abordare serioasă a creației acestuia, cu utilizarea instrumentarului literar, a venit din partea lui Bogdan Istru care a semnalat influența exercitată asupra lui Meniuc de revista „Gândirea” și, implicit, de Nichifor Crainic și Lucian Blaga. Ceilalți participanți la discuție fie nu erau pregătiți să dezvolte acest subiect, fie au considerat că nu trebuie repetată aserțiunea lui Istru, arătând doar că Meniuc era rupt de realitate. Președintele Uniunii (din 4 octombrie 1946), Andrei Lupan, a încercat să atragă atenția asupra altui fenomen des întâlnit în lirica lui Meniuc – sentimentul morții.

Printre lucrările lui George Meniuc erau criticate îndeosebi poemele „Șoltuzul Graur”, „Cerbul de aur”, „Lirica”, „Nourel poetul și calapod paharnicul” ș.a. Majoritatea vorbitorilor i-au recomandat însușirea metodei realismului socialist și a marxism-leninismului, pentru a depăși îndepărtarea de realitatea în care nu era reflectată „viața de az a norodului moldovenesc”.

Nicolae Fuștei*

MOTIVE DOCTRINARE PENTRU PERSECUTAREA „MARTORILOR LUI IEHOVA”

Raporturile dintre culte și Stat au prezentat de-a lungul timpului – și încă mai prezintă – un interes deosebit pentru istoricii Bisericii Universale, cu atât mai mult că, de cele mai multe ori, reprezentanții Statului au căutat să-și subordoneze cultele, în vederea realizării unor interese trecătoare mai mult egoiste și de grup, și nu în interesul umanității.

Anii '50-'60 ai secolului XX au fost dominați în cercetare de tema relațiilor dintre culte și Stat, fapt datorat, în parte, implicării unor factori de răspundere din structurile religioase internaționale în conflictul celui de-al Doilea Război Mondial.

Una dintre analizele ce își propun să explice modul de structurare și să identifice factorii ce influențează conținutul raporturilor dintre Stat și cultele religioase aparține lui Pedro Ramet¹. Conform acestuia, regimurile politice comuniste, pentru a controla mai bine domeniul religios al vieții sociale, procedează la o divizare a cultelor religioase în trei mari categorii: legal recunoscute, tolerate și interzise².

În categoria cultelor interzise se numără și organizația „Martorii lui Iehova”. Organizația „Martorii lui Iehova”³ este relativ tânără și a apărut în SUA în secolul XIX (1870), avându-l ca fondator pe Charles Taze Russell (1852-1916)⁴.

* **Nicolae Fuștei**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ Ramet Pedro, *Cross and Commissar. The Politics of religion in Eastern Europe and the USSR*, Bloomington-Indianapolis, Indiana University Press, 1987.

² *Ibidem*, p. 5.

³ Uneori adepții acestei mișcări sunt numiți „iehoviști”, ceea ce trezește proteste din partea „Martorilor lui Iehova”. Într-o bună măsură adepții organizației au dreptate, deoarece iehoviștii reprezintă un alt curent religios, desprins din cadrul Bisericii Ortodoxe, fondat în Ural de către căpitan-locotenentul I. S. Ilin (И. С. Ильин), și îmbina elemente din creștinism și iudaism. Vezi *Прикладное религиоведение для журналистов*, Москва, 2009, p. 131.

⁴ Charles Taze Russell, cunoscut și ca Pastorul Russell (n. 16 februarie 1852 – d. 31 octombrie 1916), a fost un evanghelist american din Pittsburgh, Pennsylvania, care a pus bazele mișcării cunoscute în engleză ca „Bible Student movement” – „Mișcarea studenților Bibliei”, într-o traducere relativ corectă, dar „Studenții în Biblie” e numele folosit uzual în română. Fondatorul organizației „Martorii lui Iehova” a fost un autodidact american. În 1872 a înființat un cerc al celor ce studiau Biblia. Cu un an mai devreme, și-a fondat propria doctrină teologică, cu inspirații puternice din adventismul de ziua a 7-a – o doctrină conform căreia sfârșitul lumii era pe cât se poate de aproape, peste trei ani, adică în 1874. Atunci trebuia să înceapă „secerișul”. În 1874 Russell a scris „Scopul și modul venirii a doua a Domnului”, în care declară că Iisus a venit în duh, fiind nevăzut de nimeni. După alte calcule, a spus că Iisus va veni în anul 1875, apoi ajunge la anul 1878, până la urmă ajunge la ideea că „anul începutului mileniului și apariției Domnului va fi 1914, când lumea aceasta trebuia să ia sfârșit și să se instaureze „Împărăția de o mie de ani”.

Organizația nu are divizare între clerici și mireni și toți membrii sunt obligați să facă misionarism „de la ușă la ușă” cel puțin zece ore pe lună, mergând pe la apartamentele oamenilor necunoscuți, răspândind revista „Turnul de veghe”, recrutând noi adepți pentru organizație⁵.

Studiile arată că „Martorii” au o rată de creștere anuală impresionantă de 5%. Astfel, de la numai 44000 de adepți în 1928 au ajuns la peste 7508050 în anul 2011.

Practic, în decursul a 83 de ani, numărul membrilor organizației a crescut cu 1764%. În prezent organizația „Martorii lui Iehova” traversează o etapă interesantă de trecere de la „sectă” la denominație⁶.

Chiar dacă au cunoscut o răspândire largă în diferite țări, „Martorii lui Iehova” au fost supuși unor persecuții aspre, cu preponderență în țările cu guvernare totalitară: Germania, URSS ș.a.

La începutul anilor '20, în Germania erau atestați mai mult de 20000 de adepți ai „Martorilor lui Iehova”. Toți aceștia au fost declarați dușmani ai națiunii, Statului și societății, iar învățătura lor – „periculoasă pentru rasa germană”. Nu este întâmplător faptul că în ediția germană a revistei „Martorilor lui Iehova” *Veacul de aur* (1929) se stipula că „național-socialismul este o mișcare care lucrează și slujește (...) direct inamicului omenirii – diavolului”⁷.

În timpul guvernării naziste în Germania, mii de credincioși au nimerit în lagărele de concentrare, alții au ales calea refugiului în alte țări. Primele grupuri de membri ai organizației „Martorii lui Iehova” au fost internate în lagărele de concentrare naziste în anul 1935. Cel mai mare val de arestări a început în primăvara lui 1936. Peste un an, în baza unei hotărâri a ministrului de interne din iunie 1937, toți membrii organizației care nu recunoșteau Statul și refuzau să-și înceteze activitatea au fost trimiși în diferite lagăre de concentrare: Buchenwald, Dachau, Bergen-Belsen, Achsenhausen, Oranienburg, Ravensbrück, Lichtenburg, Auschwitz (Oświęcim), Neuengamme, Henkel, Hebbens⁸ ș.a. Aceștia la început erau marcați cu cercuri albastre pe haine. Începând cu anul 1938, „BiFo” (de la cuvântul german „Bibelforscher” – „Cercetătorii Bibliei”), cum erau numiți „Martorii lui Iehova”, alcătuiau o categorie specială între deținuții lagărelor de concentrare, având și un semn distinctiv pe haină – un triunghi de culoare liliachie⁹. Deținuții cu triunghiul distinctiv puteau obține libertatea numai în cazul în care semnavă un document de lepădare de credință, dar au mers la acest compromis un număr neînsemnat de persoane. În perioada 1933-1945, în Germania au căzut jertfă regimului nazist în jurul la 10000 de membri ai organizației

⁵ *Прикладное религиоведение для журналистов*, Москва, 2009, p. 131.

⁶ *Ibidem*, p. 99-100.

⁷ *Пробудитесь!* 1995, 8 декабря., с. 6.

⁸ *Ibidem*, p. 48.

⁹ Мельников Д., Черная Л. *Империя смерти. Аппарат насилия в нацистской Германии. 1933-1945*. Москва, 1987, p. 254.

„Martorii lui Iehova”, 6000 dintre care au fost trimiși în lagărele de concentrare¹⁰. După sfârșitul războiului și formarea Republicii Democrate Germane, persecuțiile n-au încetat. În 1949, „Martorii lui Iehova” sunt învinuiți de „instigare la război”, iar la 31 august 1950 organizația este scoasă în afara legii, membrii ei fiind lipsiți de statutul de „jertfe ale fascismului” și fiind declarați agenți ai centrului de investigație american¹¹.

În anul 1939, în Ungaria e scoasă în afara legii organizația „Martorii lui Iehova”, fiind învinuită de „activitate antisocială”. La sfârșitul anului 1939, în Spania se iau măsuri drastice de interzicere a activității pe teritoriul țării a acestei organizații.

La 2 noiembrie 1942, un ordin al guvernului din Londra declară prohibită „trimiterea și primirea prin poștă sau altfel” a revistelor „Turnul de veghe” și „Mângâierea”¹². În perioada 1951-1969, iehoviștii au activat în ilegalitate în această țară¹³.

În 1967, președintele Mozambicului, H. Camuzu Banda, interzice în țara sa activitatea „Martorilor lui Iehova”. Abia mai târziu li se permit unele libertăți, dar aceasta nu e de durată, căci în iunie 1975 organizația este declarată în afara legii, iar activitatea ei este suprimată¹⁴.

Securitatea sovietică se confruntase pentru prima dată cu „Martorii lui Iehova” odată cu alipirea la Uniunea Sovietică a părții de răsărit a Poloniei, a Lituaniei și Basarabiei în 1939-1940, iar conducerea organelor de represiune sovietice fusese șocată de virulența atacurilor acestora la adresa Statului sovietic și membrilor Partidului: „Secta „Martorii lui Iehova” sau „Studentii Bibliei” este o invenție străină. Ea prezintă un mare pericol, deoarece se străduiește să facă noi prozeliti (...) Sectanții îi numesc pe comuniști și pe comsomoliști „fii ai diavolului”. Ei afirmă că Statul sovietic este întemeiat de Satana”¹⁵.

O parte dintre conducătorii și unii dintre membrii activi ai organizației au fost arestați și deportați chiar în 1944-1945. Astfel, în numărul din 1 februarie 1946 a revistei „Turnul de veghe” se afirma că peste o mie de „Martori” din Ucraina Apuseană au fost deportați în Siberia. Un număr impunător de „Martori”, pentru activitate „antisovietică”, au fost condamnați la 25 de ani de muncă în lagărele de corecție. Erau judecați și cei care refuzau să facă serviciul militar în Armata Roșie. În pofida politicii de prigonire cu care se confrunta, organizația

¹⁰ Se specifica în „Cartea albă Cmd” 6120, publicată la Londra, la 30 octombrie 1940. C.f. după *Veseliți-vă, națiuni*, București, 1946, p. 47.

¹¹ Кесслер Ральф, Петер Хармут Рюдигер. Проблема компенсаций жертвам нацистского режима на востоке Германии и роль советских оккупационных властей (1945-1947 годы). în *Вестник ВГУ. Серия Гуманитарные науки*. № 1, 2002, p. 137.

¹² *Ibidem*, p. 27.

¹³ *Martorii lui Iehova*, în *Curierul ortodox*, nr. 11, 1998, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Mitrokhin Vasili, Christopher Andrew. *Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa și în Vest*, trad. Ion Aramă, București: Ed. Orizonturi și Sirius, 2003, p. 504.

„Martorii lui Iehova” continua să activeze. În 1946, în URSS mai mult de 80000 de oameni frecventau adunările acestora¹⁶.

În istoria postbelică a „Martorilor lui Iehova” din URSS sunt două date negre: 1949 și 1951 – anii deportărilor în masă în Kazahstan, Siberia și Orientul Îndepărtat.

La 6 aprilie 1949, în cadrul Biroului Politic al PC(b) din URSS s-a discutat posibilitatea deportării din teritoriul RSS Moldovenești a „culacilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, (...) membrilor sectelor nelegale” și a familiilor persoanelor din categoriile enumerate. În urma acestei acțiuni antiumane aveau să sufere 11280 de familii (40850 de persoane). Printre aceștia figurau și 354 de membri activi ai organizației „Martorii lui Iehova”.

La 1 aprilie 1951, în urma unui nou val de deportări ai „Martorilor lui Iehova” în cadrul operației „Sever” (Nord), au fost deportați în regiunea Tomsk din Siberia peste 2700 de persoane din Basarabia.

Din 1961 sunt adoptate – special pentru clerici – două articole. Este vorba de articolul 142 – încălcarea legii despre separarea Bisericii de Stat și a școlii de Biserică (apropo, această lege nu a fost aplicată niciodată față de cinovnicii care încercau să supună Biserica Statului, dimpotrivă, era aplicată față de cei care îi învățau pe copii fundamentele credinței) și articolul 227 – atentat la persoană și drepturile cetățenilor sub masca îndeplinirii ritualurilor religioase. După anul 1966 apare articolul 190 – calomnia la adresa „Statului și a societății”. „Martorii lui Iehova” erau acuzați și judecați, începând cu anul 1961, și în baza articolului 72 – ca organizație antisovietică.

După cum vedem, organizația „Martorii lui Iehova” a fost supusă persecuțiilor în mai multe state. Credem că nu ar fi suficient să ne limităm doar la constatarea unor fapte fără a încerca să identificăm cauzele lor. Anume din acest motiv în continuare vom încerca să identificăm motivele pentru care această organizație a fost persecutată.

Este puțin probabil ca persecuțiile să fi fost determinate doar de atitudinea negativă a unor conducători autoritari față de religie. Poate există niște motive ce țin de anumite principii doctrinare sau de învățătura de credință a organizației „Martorii lui Iehova”?

Trebuie de menționat faptul că adepții „Martorilor” nu se bucură de un suport doctrinar fiabil. Singurul izvor informațional pus la dispoziția membrilor organizației sunt revistele și „ghidurile spirituale”, editate nemijlocit în interiorul organizației. În general, revista „Turnul de veghe” tinde să se detașeze definitiv de la cultura creștină existentă, cu care nu dorește să aibă vreo afinitate sau vreun dialog constructiv. Singura legătură cu creștinismul, la care fac deseori trimiteri în exegezele lor, este Biserica primară, a catacombelor, cu care se identifică și a

¹⁶ Одинцов Михаил Иванович. *Свидетели Иеговы в России: от преследований к признанию*. Публикация «Российского объединения исследователей религии» <http://www.rusoir.ru/03print/01/44/>, accesat la 11. 11. 2012.

cărei moștenitori de drept se consideră¹⁷. În publicațiile lor, „Martorii lui Iehova” declară că doar ei sunt „adevărații creștini”, celelalte culte sunt declarate „religii false”¹⁸.

„Martorii lui Iehova” consideră că datoria membrilor organizației este vestirea numelui lui Dumnezeu, care în concepția lor ar fi Iehova, și a Regatului acestuia. Membrii organizației își motivează credința”, pornind de la interpretarea versetului 14, Capitolul 15 din Faptele Apostolilor: „*Simon a istorisit cum de la început a avut grijă Dumnezeu să ia dintre neamuri un popor pentru numele Său*” (Fapte 15, 14). Reieșind din acest verset, se ajunge la concluzia că Dumnezeu de la început a vrut să separe de celelalte popoare un popor care se va cunoaște prin folosirea numelui „Iehova”¹⁹.

Trebuie să recunoaștem că, de fapt, scopul acestei organizații este repetat în fiecare număr al revistei „Turnul de veghe anunță Regatul lui Iehova”: „(...) de a-l glorifica pe Iehova ca Dumnezeu, ca Domn Suveran al universului (...) De asemenea și credința în Regele instalat de Dumnezeu, Iisus Hristos, care deja guvernează acum și care cu prețul propriului sânge i-a deschis omenirii calea spre viață eternă”²⁰.

Totuși, cu siguranță că membrii organizației au avut de suferit în multe țări pe parcursul secolului al XX-lea nu doar pentru promovarea numelui lui Iehova. După părerea noastră, existau și alte motive, pe care le vom analiza în continuare.

1. Învățătura despre sfârșitul lumii

Motivele pentru care „Martorii lui Iehova” au intrat în atenția organelor de represiune comuniste sunt ideologia și modul lor de organizare. Doctrina religioasă a „Martorilor” și propaganda făcută pentru răspândirea acesteia au stârnit interesul organelor de securitate mai ales prin caracterul lor deschis anti-comunist, dar și prin componenta eshatologică. Urmașii lui Russell consideră că satan este domnitorul invizibil al acestei lumi rele și că el „orbește mințile acelorora care cred învățăturile oamenilor și le urmează, în felul acesta neagă Cuvântul lui Dumnezeu”²¹, dar lumea trăiește „ultimele zile”, pe parcursul cărora are loc separarea unor oameni de alții. Cei care au acceptat vestea despre Regatul lui Iehova

¹⁷ Разделившаяся церковь. Устоит ли она, în *Сторожевая башня*. nr. 13, 1994, pp 3-8; Всякая ли религия угодна Богу?, în *Сторожевая башня*. nr. 18, 1996, pp. 3-8.

¹⁸ *Сторожевая Башня*, vol. 125, nr. 4, 15.02.2004, p. 7.

¹⁹ De fapt, numele revelat lui Moise, în Vechiul Testament, se prezenta sub forma unui șir de consoane „IHWH” – în limba ebraică veche nu existau vocale –, care a fost citit, ulterior, sub forma Yahve. Iehova a fost numele adoptat de „martori”, din considerentul că ar fi fost mai ușor de citit. Totodată, acesta nu era un nume propriu-zis, ci o afirmație: „Eu sunt cel ce sunt!” (vezi Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, Chișinău: Ed. Universitas, 1995, p. 168; Primerano Fernando, *Geova e il “non nome di Dio”*, în *Familia Cristian*, Milano, 17.11, 1994; Fuștei Nicolae, *Creștinismul pe înțelesul tuturor*, Chișinău, 2009, p. 100.

²⁰ *Scopul Turnului de veghe*, în *Turnul de veghe*, nr. 18, 1991, p. 2.

²¹ *Descoperit*. București, 1937, p. 39-40.

vor intra în lumea nouă și vor trăi veșnic, iar ceilalți oameni vor fi nimiciți²². „Martorii” învață: „Dumnezeu a anunțat că în Armaghedon întreaga organizație a lui satan va fi nimicită complet”²³. În această bătălie, spun „Martorii”, vor pieri toți cei ce până atunci, în viață fiind, nu au adoptat doctrina lor – persoane, familii, așezări rurale și urbane, popoare și națiuni întregi. După bătălie nu se vor afla destui supraviețuitori pentru a înmormânta cadavrele. Păsări de pradă și fiare vor fi invitate la ospăț. Hoiturile în putrefacție ale celor ce nu s-au supus lui Iehova vor îngrășa pământul²⁴. Mântuirea predicată de „Martorii lui Iehova” nu este o mântuire a lumii, ci un privilegiu al puștinilor aleși și de fapt predestinați să intre în organizația teocratică.

În cartea „Privește faptele în față” se afirmă că „după Armaghedon²⁵, călătorii cu voința legii lui Dumnezeu vor fi dispăruți de pe pământ. Posteritatea degenerată a lui Adam este atunci moartă și de aceea nu îi va mai putea influența pe cei vii. Satan va fi legat și de aceea toată influența sa nefastă va fi înlăturată”²⁶.

Aspirațiile eshatologice sunt foarte răspândite printre membrii organizației, despre acest lucru ne vorbesc și materialele din arhive. Astfel, în informația procurorului adjunct pentru cazuri deosebite, N. Sajin, din 18 ianuarie 1952 aflăm că Pascari Ivan Evstatievici din s. Criva, raionul Lipcani, declara că „în curând va fi războiul Armaghedonului și puterea satanei și a slugilor ei va fi zdrobită. Vor trăi veșnic doar credincioșii”²⁷. La rândul său, S. I. Popovici spunea unor adepți că „puterea satanei care este în URSS în curând va cădea și în locul ei va fi instalată o putere sub care poporul va trăi mai bine decât acum”²⁸.

O sinteză a motivelor care i-au adus pe adepții „Martorilor lui Iehova” în atenția organelor de represiune este oferită și de o notă a Securității: „Pornind de la considerentul că Statul este principalul lor dușman, iehoviștii desfășoară o propagandă acerbă, instigând la nerespectarea legilor, la refuzul satisfacerii stagiului militar, îndeamnă să nu se citească altă literatură decât cea iehovistă, să

²² Иваненко С.И. *О людях, никогда не расстающихся с Библией*, Москва, 1999, p. 17

²³ *Vindicare*, 1930, p. 24.

²⁴ Würtz Bruno. *Doctrina despre teocrație a „Martorilor lui Iehova”*. Extras din „Doctrinile principalelor secte ale creștinismului contemporan”. Universitatea din Timișoara. Centrul de Științe Sociale. 1984, p. 34.

²⁵ Armaghedon este denumirea geografică pentru Muntele lui Megiddo. Numele acesta devine încă din antichitate simbol al prăpădului armat. În sens mai larg, este vorba de câmpia Ies-reel, care împarte Palestina în două, ca o centură, de la Marea Mediterană până la Iordan. La extremitatea sa vestică se află astăzi portul Haifa. Megiddo vine de la o temă ebraică și poartă semnificația de ucidere, măcel. În istoria Orientului mijlociu, Megiddo e cunoscut ca loc al unor mari bătălii, astfel că termenul s-a încărcat de conotații, asocieri și trimiteri din cele mai înfricoșătoare, fiind cât se poate de potrivit pentru proiecția apocaliptică.

²⁶ *Privește faptele în față*, Editor Watch Tower, 1938, p. 48-49.

²⁷ Arhiva Organizațiilor Social Politice din Republica Moldova, în continuare AOSPRM, F. 51, inv. 11, d. 143, f. 47.

²⁸ *Ibidem*, f. 51.

nu participe în niciun fel la viața politico-socială, să nu se asculte radioul, să nu se vizioneze spectacole, toate acestea fiind, spun ei, în slujba răului.

Conducătorii organizației, alături de această propagandă ostilă, susțin și ideea prăbușirii iminente a statelor, pretind că, în viitorul apropiat, conducătorii de state vor fi „nimiciți”, împreună cu popoarele în fruntea cărora se află, pe pământ urmând să supraviețuiască numai membrii sectei”²⁹.

Profețiile „Martorilor” cu privire la apropiatul „sfârșit al lumii” în urma unui „război al Armaghedonului” au fost considerate în statele socialiste, inclusiv în URSS, ca având un caracter „dușmănos” din două motive:

- în primul rând, pentru că credința în apropierea sfârșitului lumii „îndepărtează pe credincioși de la tumultul constructiv care se manifestă pretutindeni în țara noastră, prin aceea că li se pretinde să nu facă altceva decât să-și îndeplinească serviciul divin, să se pregătească pentru a intra în grațiile lui Iehova”³⁰;
- în al doilea rând, pentru că, prin această propagandă, „Martorii” ar fi devenit susținători ai „politicii agresive a imperialismului, sădind panică în rândurile credincioșilor și demoralizându-i, oferind și un suport moral imperialismului războinic”³¹.

2. Atitudinea „Martorilor lui Iehova” față de stat și societate

Având în vedere că, în conformitate cu doctrina „Martorilor”, „totul aparține lui Iehova”, legitimitatea existenței statelor este pusă la îndoială. Vorbind de un „stat al statelor”, de un „guvern al guvernelor” – „Regatul lui Iehova”, tot ceea ce înseamnă stat pentru „Martori” nu înseamnă nimic, pentru că nu există³², în viziunea lor. În articolul „Unitatea mondială. Cum se va realiza?”, se stipulează: „Cea mai mare barieră (în calea instaurării Regatului) sunt statele care au o singură naționalitate (...) Ele fac orice servește cel mai bine interesele lor naționale, ținând cont prea puțin sau deloc de altele”³³.

J. F. Rutherford, în lucrarea sa „Theocracy” (*Teocrația*), afirmă că fiecare guvern de pe Pământ este o parte a organizației „dumnezeului acestei lumi” [satan – *n.a.*] și fiecare guvern este acum împotriva Teocrației. Acea Teocrație însă este guvernul sau Împărăția lui Dumnezeu, cu Hristos Iisus ca Domnitor (...) Nici un guvern pământesc nu este pentru Teocrație. Regele guvernului teocratic zice: „Cine nu este cu Mine este împotriva Mea; și cine nu strânge cu

²⁹ Ioniță Nicolae. „Martorii lui Iehova” în arhivele Securității române – problema tolerării activității cultului, în *Caietele CNSAS*, nr. 2, 2008, p. 205.

³⁰ Ristache C., Ionescu H., Tomescu V., *Periculozitatea social-politică a activității desfășurate (sic!) de secta religioasă „Martorii lui Iehova”*, studiu în „Caietele CNSAS, revista semestrială editată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Anul I, nr. 2, 2008, p. 214.

³¹ Ibidem, p. 208.

³² Mureșan Radu Petre. *Atitudinea Bisericilor Tradiționale Europene față de prozelitismul advent. Impactul în societatea contemporană*. Editura Universității din București, 2008. p. 286–291.

³³ *Unitatea mondială. Cum se va realiza?*, în *Turnul de veghe*, 1 noiembrie 1997, p. 4–7.

mine – risipește” (Matei 6, 10). Faptele bine cunoscute arată acum pe deplin că toate organizațiile politice, comerciale și religioase sunt împotriva Împărăției lui Dumnezeu. Aceasta își are motivul său: Satan, „dumnezeul nevăzut al acestei lumi”, stă împotriva Domniei teocratice, cu toată puterea sa și cu toată puterea asociațiilor săi”³⁴.

În cartea „Vindecarea” se afirmă că „nici un stat sau popor n-ar putea să existe mult timp în condițiile prezente nedrepte. Din anul 1918 situația s-a înrăutățit în fiecare țară și națiune. Puterile stăpânitoare au devenit mai egoiste și mai tiranice față de oameni. Iehova se va îngriji de aceea ca puterile care poartă sceptorul peste neamul omenesc să nu mai existe”³⁵.

Sâmburele motivațional al doctrinei este, încă de la debut, prin activitatea literar-profetică a lui Russell, aspirația către fericire, o fericire mai certă, mai reală, nesfârșită și neumbrită de paralela torturilor unui iad coexistent și la fel de veșnic. „Martorii lui Iehova” coboară această fericire din incertitudinea sa ceresc-spiritualizată în imagini plastice pe pământul reorganizat teocratic, istoria nefiind altceva decât calea plină de peripeții către redobândirea paradisiului pierdut, calea de la paradisul lui Adam la „împărăția” terestră a lui Dumnezeu după sfârșitul cosmocrației umane satanizate.

Probabil că multe țări sunt deranjate de doctrina „Martorilor lui Iehova” vizavi de dreptul la existență a unui singur stat, numit de ei Regatul lui Iehova. Ce este acest Regat? „Regatul este guvernarea suverană a lui Iehova, exprimată printr-un guvern mesianic ceresc sub conducerea Fiului său, Iisus Hristos, și a „sfinților” asociați”³⁶.

În acest context apare întrebarea: creștinii la fel vorbesc despre Împărăția lui Dumnezeu, de ce doar „Martorii” sunt persecutați?

Pentru creștin toate tipurile de stat pot fi la fel de îndreptățite, pentru că „stăpânirile care sunt au fost rânduite de Dumnezeu” (Rom. 13.1), sau la fel de odioase dacă cetățeanul „Împărăției cerului” – nereușind să răspundă imediat la solicitarea totală, fizică și psihică, din partea intereselor majore ale patriei sale lumești – va fi ostracizat din cetatea pentru care s-a rugat (cf. Ier 29.7). Creștinul nu se va putea sustrage puterii lumești, apelând la Dumnezeu, pentru că însuși Dumnezeu în persoana Fiului s-a supus ordinii sociale până la moarte, dând o pildă definitivă și irevocabilă ca răstignit (cf. Matei 26.52-53).

Porunca supunerii față de autorități e parte componentă a doctrinei creștine. Capitolul 13 al Epistolei către Romani conține celebra reglementare paulină cu privire la subordonarea creștinului față de autoritățile lumești.

Spre deosebire de creștini, „Martorii lui Iehova” afirmă, pe întreaga perioadă de activitate, că Regatul a fost instaurat și că Iisus a fost întronat Rege ceresc în anul 1914, că „în curând regatul [lui Dumnezeu] „va sfârâma și va pune capăt

³⁴ Rutherford J. F. *Teocrația*, București, 1946, p. 4.

³⁵ *Vindecarea*, Cehoslovacia, 1930, p. 28.

³⁶ *Rugăciuni care primesc cu siguranță răspuns*, în *Turnul de veghe*, nr. 18, 1991, p. 8.

tuturor acestor regate [pământești]³⁷. Organizația consideră că lumea este guvernată de satan și că doar o singură organizație constituită din „Martorii lui Iehova” se deosebește de lume³⁸. Adepții lor menționează că, „deoarece „Martorii lui Iehova” recunosc doar un singur guvern – Regatul lui Dumnezeu, mulți consideră că organizația este subversivă”³⁹. Dintr-un interviu realizat de cercetătorul M. G. Pismanik cu un membru al organizației din or. Permi (Federația Rusă), la întrebarea: „De ce „Martorii” manifestă o înstrăinare față de stat, necredincioși și eterodocși?” a primit următorul răspuns: „Noi, „Martorii lui Iehova”, deși ne supunem legilor țării, ne simțim însă străini sub stăpânirea autorităților satanice”⁴⁰. Evident că aceste idei sunt o consecință a doctrinei lui Rutherford despre „noua națiune”, sau „națiunea sacră” la care aparțin doar „Martorii lui Iehova”. Potrivit acestei doctrine numai „națiunea scară” va supraviețui. Celelalte națiuni sunt sub sceptrul lui satan și vor pieri. Odată cu adoptarea acestei doctrine, „Martorii lui Iehova” repudiază statul și toate celelalte structuri, precum și legăturile sociale, inclusiv cele de natură afectiv-subiectivă. Patriotismul devine valoare negativă. Este interesant să menționăm că deși majoritatea membrilor organizației erau implicați în munca obștească, în colhozuri, sovhozuri ș.a. documentele arată că în raioanele Briceni, Edineț și Râșcani unii „Martori” refuzau să participe la cultivarea tutunului considerând că este o plantă a „satanei”⁴¹.

„Martori” consideră că începutul organizației lor teocratice aici pe pământ este pus în anul 1914. Satan a reușit să instaureze o împărăție proprie și să producă confuzie, tulburare, crize printre „Martori”. Au avut loc sciziuni, schisme și apostazii⁴². Prin intervenția lui Iehova, „Martorii” se reorganizează, și la al doilea congres de la Cedar Point, în septembrie 1922, are loc condamnarea publică a structurilor politice, iar la Congresul de la Londra în mai 1926 a urmat condamnarea ideilor bisericești-religioniste.

O ultimă încercare de tensionare a expectativei eshatologice are loc în 1966, când conducerea organizației anunță că sfârșitul va veni în 1975⁴³.

După cum observăm, din punct de vedere sociologic „Martorii” se autoizolează, practic blamând și demonizând structurile sociale și statale⁴⁴. Guvernele sunt identificate drept „fiare apocaliptice”, conform profeției lui Daniel (VII,

³⁷ Ibidem.

³⁸ Христианские свидетели, защищающие божье владычество, în *Сторожевая башня*, nr. 17, 1995, p. 15-16.

³⁹ Почему не боялись говорить, în *Пробудитесь*, 8 decembrie 1995, p. 5.

⁴⁰ Писманик М. Г. К проблемам адаптации и эволюции «новых религий», în *Государство, религия, церковь в России и за рубежом*. № 3, 2010, Москва, pp 298.

⁴¹ AOSPRM, F. 51, inv. 32, d. 95, f. 77.

⁴² Lepădare de credință.

⁴³ Würtz Bruno. *Doctrina despre teocrație a „Martorilor lui Iehova”*. Extras din „Doctrinile principalelor secte ale creștinismului contemporan”. Universitatea din Timișoara. Centrul de Științe Sociale. 1984, p. 30.

⁴⁴ Wilson Diane. *The Awakening of a Jehovah's Witness one woman's struggle to escape*, în *Free Inquiry*, vol. 23, Issue: 4, October-November, 2003, p. 30.

1-8), „diavolul fiind considerat stăpânul tuturor guvernelor. Sistemul comercial, „avid și asupritor”, este alt element atribuit lui satan, el promovând egoismul, crima, războaiele. Pentru că se împotrivesc legilor lui Dumnezeu, lumea lui satan este caracterizată printr-un mod de viață depravat, pentru că „tot ce este în lume – dorința cărnii, dorința ochilor și etalarea ostentativă a mijloacelor de existență – nu provine de la Tatăl, ci provine din lume” (I Ioan 2. 15-16, traducerea „Lumii Noi”)⁴⁵.

Începând cu 1963, s-a revenit asupra interpretării, cel puțin pentru condițiile democratice, recunoscându-se că „stăpânirile înalte” din Rom. 13.1-7 sunt „stăpânirile politice ale lumii” și lansându-se doctrina despre porunca „ascultării relative”. De altfel, din 1 Petru 2.3-17 și Tit 3.1, organizația a trebuit să tragă concluziile exegetice unanim acceptate de creștinătate. Implicațiile au fost favorabile integrării sociale: „Martorii” au căpătat cuvânt de ordine, să se supună autorităților⁴⁶.

3. Neutralitatea „Martorilor lui Iehova” și votul, sau neamestecul în politică

În articolul intitulat „În lume, dar nefăcând parte din ea”, publicat în organul oficial al „Martorilor”, se subliniază: „Slujitorii lui Iehova au o atitudine echilibrată față de guvernarea umană. Noi suntem neutri din punct de vedere politic, întrucât slujim ca ambasadori sau împuterniciți ai Regatului lui Dumnezeu (2 Corinteni 5, 20). Totodată, noi ne supunem din conștiință celor ce dețin autoritate”⁴⁷. „Spre deosebire de multe alte organizații religioase, care pretind a fi organizații ale lui Dumnezeu și care compun o parte a acestei lumi înstrăinate de Dumnezeu, organizația „Martorii lui Iehova” nu cooperează cu guvernele politice lumești. (...) Înseamnă că ne separăm de societatea politicianilor, de războaiele lor, de răskoalele lor, de religiile lor false, de desfrăul și imoralitatea lor”⁴⁸.

În concepția autorităților comuniste, activitatea „Martorilor lui Iehova” are un caracter dușmănos și din considerentele că sursele lor propagandistice îndeamnă la nesupunere față de legile Statului, membrii organizației ajungând să accepte orice consecință, numai să nu-și îndeplinească anumite îndatoriri cum ar fi: satisfacerea serviciului militar, participarea la alegeri, recunoașterea Statului, a drapelului țării etc. Este elocvent citatul din revista „Ceremoniile statului și politica”, unde se menționează: „A saluta steagul unui stat este un fapt

⁴⁵ Mureșan Radu Petre. *Atitudinea Bisericilor Tradiționale Europene față de prozelitismul advent. Impactul în societatea contemporană*. Editura Universității din București, 2008, p. 282.

⁴⁶ Würtz Bruno. *Doctrina despre teocrație a „Martorilor lui Iehova”*. p. 51.

⁴⁷ *În lume, dar nefăcând parte din ea*, în *Turnul de veghe*, 1 noiembrie 1997, p. 17.

⁴⁸ Ioniță Nicolae. „Martorii lui Iehova” în arhivele Securității române – problema tolerării activității cultului, în *Caietele CNSAS*, nr. 2, 2008, p. 206. Notă cuprinzând extrase din materialele de propagandă, având conținut dușmănos, editate de Centrala Mondială «Martorii lui Iehova», introduse clandestin în țară și difuzate membrilor acestei grupări religioase – extras din broșura *Organizația lui Iehova într-o continuă dezvoltare*, f.e., f.a.

prin care se așteaptă scăpare sau mântuire de la el, cât și de la națiunea pe care o reprezintă. Cel care salută steagul declară prin acest salut că scăparea sa vine de la ceea ce simbolizează steagul, adică de la națiunea pe care o reprezintă. Un ambasador adevărat al lui Hristos și un serv al lui Iehova, prin consacrarea sa și prin legământul în care a intrat, a jurat credință nestrămutată pentru totdeauna lui Iehova și nu poate aștepta scăpare de la altul mai înalt și nici de la o putere lumească⁴⁹.

O altă motivare pentru a nu participa la alegerea reprezentanților puterii de stat, spre exemplu a judecătorilor, o găsim la un grup de 16 credincioși din satul Biliceni Noi, raionul Sângerei, aceștia susținând că „doar unul Dumnezeu poate fi judecător”⁵⁰.

„Martorii lui Iehova” consideră că tot sistemul politic al acestei lumi, care asuprește și se poartă cu cruzime față de popor, este destinat distrugerii. Acest sistem avar și lacom de putere a produs o istorie cruntă și ultrasângeroasă. „Și din aceste motive potrivite, Cuvântul lui Dumnezeu compară aranjamentul politic din trecut și prezent cu o «fiară sălbatică», arătându-ne, totodată, de ce guvernele acestea manifestă astfel de calități bestiale, spunându-ne că toate aceste guverne își primesc puterea de la satan diavolul și că operează sub controlul lui”⁵¹. Din acest motiv, a intra în organizațiile politice de școlari, tineret, a lua parte la alegeri, armată, religie etc., pentru copii, tineri sau bătrâni, înseamnă „a dezerta de sub comanda regelui Hristos și a trece de partea dușmanilor”⁵².

Cam același lucru îl spune Leonid Brejnev în raportul cu privire la mersul campaniei pentru alegerile în sovietele locale de deputați din RSSM, expediat la 21 decembrie 1950 pe adresa CC al PC(b) al URSS: „sectanții” din unele sate din raioanele Lipcani, Brătușeni și altele nu vor participa la alegeri, deoarece acest lucru este interzis de învățătura lor de credință⁵³. Documentele de arhivă arată că în RSSM în anul 1970, 1585 de membri ai organizației „Martorii lui Iehova” nu au participat la alegerile în Sovietul Suprem al URSS⁵⁴.

În concepția „Martorilor”, Iisus Hristos este în prezent rege încoronat al Regatului ceresc al lui Dumnezeu, iar adepții organizației sunt ambasadorii Lui și sunt datori să spună tuturor acest lucru. „Martorii” sunt obligați să nu se amestece în politica țărilor în care locuiesc, fapt ce le conferă libertatea de exprimare⁵⁵.

Logica adepților organizației este clară: „Martorii lui Iehova” cred că ei sunt ambasadori ai unui Regat teocratic în una dintre țările lumii (ce-i drept, fără acordul țării-gazdă) și este necesar să păstreze neutralitatea, reieșind din calita-

⁴⁹ Dumitrașcu Neculai. *Măsuri hotărâte împotriva tendinței de intensificare a activității iehoviste*, în *Securitatea*, nr. 1, 1970, p. 66-67.

⁵⁰ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 61, f. 25.

⁵¹ Ibidem, f. 98 – 99 – extras din broșura *Adevărul care duce la viața eternă*.

⁵² Ibidem, vol. 5, f. 232.

⁵³ Ibidem, d. 2, f. 233.

⁵⁴ Ibidem, inv. 32, d. 95, f. 77.

⁵⁵ *Care este punctul de vedere al martorilor cu privire la votare?*, în *Turnul de veghe*, 1 noiembrie 1999, nr. 21, pp. 28-29.

tea de diplomat care nu are dreptul să se amestece în treburile statului în care își îndeplinește misiunea.

În perioada cercetată, „Martorii” susțineau că adepții lor nu trebuie să facă parte dintr-un partid politic, ci să se țină cât mai departe de exprimarea opțiunii pentru un candidat politic sau altul. Ei consideră că au votat o singură dată – în ziua în care s-au convertit la credința lor⁵⁶.

4. Atitudinea față de regimul comunist

Cu toate că și-au impus o neutralitate desăvârșită din punct de vedere politic, „Martorii lui Iehova” au făcut o excepție de la această regulă, cu consecințe foarte importante pentru o parte dintre adepții lor: au avut o atitudine net anticomunistă și au dus o propagandă intensă împotriva statelor comuniste. Deși se considera, așa cum s-a văzut mai sus, că toate guvernele își primeau puterea de la „satan diavolul”, apariția unui regim politic care-și declara deschis o poziție antireligioasă, dar și propaganda intensă a comunismului, care propunea construirea unui paradis pe Pământ, realizat doar prin puterea oamenilor și independent de voința divină, au dus la îndreptarea întregii propagande a Societății din Brooklyn împotriva statelor comuniste, apărute după 1917: „Astăzi leopardul comunismului, jefuitor pătat de sânge, intolerant, totalitar, susține că și-a schimbat petele. În ofertele sale de prietenie față de Apus, purtătorii săi de cuvânt asigură tare și adesea despre străduințele lor de reformare și pun vina pe un Stalin pentru toate faptele rele săvârșite în trecut. (...) Leopardul comunist se teme de adevărul Bibliei. Adevărul este cu mult mai puternic decât propaganda comunistă mincinoasă (...)”⁵⁷.

La 11 septembrie 1938, aflându-se la Londra, președintele organizației declara că „în 1917 satana a născut guvernul comunist sau bolșevic, care este prima manifestare a opunerii față de Dumnezeu și Regatul lui. Declarându-se putere supremă, Statul inițiază persecutarea celor care slujesc lui Dumnezeu și lui Iisus Hristos”. Această cuvântare a fost tradusă în mai multe limbi și răspândită în câteva milioane de exemplare sub denumirea „Față către față”⁵⁸.

În 1950 are loc un congres mondial al „Martorilor lui Iehova”, în cadrul căruia a fost adoptată o rezoluție antisovietică, unde se menționa: „Comunismul este o religie roșie, cu care credincioșii trebuie să lupte, la fel ca și cu celelalte religii false”⁵⁹.

În 1961 „Martorii” - cetățeni ai URSS erau preîntâmpinați că participarea la alegerea deputaților în organele de conducere a Statului ar însemna „complicitate

⁵⁶ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d. 62, f. 25.

⁵⁷ Ioniță Nicolae, „Martorii lui Iehova” în arhivele Securității române – problema tolerării activității cultului, în *Caietele CNSAS*, nr. 2, 2008, p. 206 – „Notă cuprinzând extrase din materialele de propagandă, având conținut dușmănos, editate de Centrala Mondială «Martorii lui Iehova», introduse clandestin în țară și difuzate membrilor acestei grupări religioase” – extras din broșura *Mesaajul lui Iehova împotriva lui Gog din Magog*.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 201.

⁵⁹ Бартошевич Э. М., Борисоглебский Е.И. *Свидетели Иеговы*, Москва, 1969, p. 198.

la crimele satanice în treburile cezarului”⁶⁰. Această atitudine, cu toate că nu a afectat în mod semnificativ stabilitatea regimurilor comuniste, a avut consecințe importante asupra „Martorilor” care trăiau dincolo de „cortina de fier”. Datorită faptului că se cerea tuturor adeptilor să urmeze fără șovăire toate directivele Societății și să răspândească materialele sale de propagandă, mulți „Martori” au intrat fără ezitare în conflict deschis cu autoritățile din statele comuniste est-europene, unii dintre ei, după arestarea lor (previzibilă, de altfel), declarând chiar în fața organelor de anchetă: „Menționez că am propagat și nimicirea orânduirii socialiste [...], lucru pe care l-am făcut și îl fac conștient, cunoscând că pentru astfel de propagandă pot fi tras la răspundere [...]. Doresc să mai menționez că, până când am posibilități fizice, nu voi renunța și voi continua să mă folosesc de toate împrejurările și ocaziile – anturaje, pe stradă, la târguri săptămânale – pentru a propaga preceptele organizației în rândurile oamenilor”⁶¹.

Un colaborator al Securității Statului recunoaște: „Nu există aproape nici o revistă, din cele ridicate de noi cu ocazia perchezițiilor domiciliare, în care să nu se propage ura față de mișcarea comunistă, față de statele la a căror conducere se află partide comuniste sau muncitorești”⁶².

Până în anii '80 ai secolului XX, „Martorii” aveau o atitudine negativă față de guvernele comuniste, în special față de cele din lagărul socialist. Astfel, în cartea „Fie voia Ta pe pământ”, Knorr revine la interpretarea regilor lui Daniel „de Nord” și „de Sud”. Președintele organizației consideră că „regele de Nord” este lagărul socialist, iar „cel de Sud” este întruchiparea lumii libere apusene.

Regele comunist „de Nord”, în opinia „Martorilor”, dorește să ocupe o poziție dominantă în lume. „În trecut acesta acționa prin diferite metode, cum ar fi infiltrarea spionilor și agenților pentru răsturnarea guvernelor, prin corupere, acorduri comerciale (...). Se dădea drept apărător al păcii (...), promitea eliberarea de sub jugul colonial. Ducea un război rece oribil”⁶³. Knorr consideră că țara minunată, descrisă în cartea prorocului Daniel și atacată de către „regele Nordului”, este chiar „organizația Martorilor lui Iehova”, pe care regele încearcă să o distrugă, manifestându-se ca instrument al satanei⁶⁴. Însă regele Nordului va suferi înfrângere, de fapt aceeași soartă îl așteaptă și pe regele Sudului⁶⁵.

În comentariul „Martorilor” la rugăciunea „Tatăl nostru” se stipulează că credincioșii, dacă sunt sinceri în rugăciune, cer de la Dumnezeu „ca să nimicească toate împărățiile [țările] și guvernele din lume (...)”⁶⁶. Este evident că o

⁶⁰ *Ibidem*, p. 186.

⁶¹ Ioniță Nicolae. „Martorii lui Iehova” în arhivele Securității române – problema tolerării activității cultului, în *Caietele CNSAS*, nr. 2, 2008, p. 231, – declarație a lui Szasz Iuliu, din Reghin, făcută la data de 14 decembrie 1969.

⁶² Dumitrașcu Neculai. *Măsuri hotărâte împotriva tendinței de intensificare a activității iehoviste*, în *Securitatea*, nr. 1, 1970, p. 67.

⁶³ Бартошевич Э. М., Борисоглебский Е.И. *Свидетели Иеговы*, Москва, 1969 г., p. 202.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 203.

⁶⁶ *Ibidem*.

astfel de interpretare a rugăciunii „Tatăl nostru” era privită de către conducătorii comuniști ca o diversiune ideologică, deoarece îi chema pe cetățenii țărilor socialiste să se roage pentru nimicirea guvernelor și a statelor lor. Pe când oficial datoria cetățenilor era să contribuie prin toate mijloacele la întărirea și dezvoltarea lagărului socialist.

5. Atitudinea față de serviciul militar

Literatura de specialitate arată ca „Martorii” nu doresc sub nici o formă să satisfacă serviciul militar, deoarece, conform concepției lor, ei nu fac parte din această lume, invocând anumite pasaje din Biblie: „Atunci Iisus i-a zis: Întoarce sabia ta la locul ei, că toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri (Matei 26, 52). Joseph F. Rutheford, în anul 1939, a hotărât interzicerea serviciului militar pentru cei care fac parte din organizația „Martorii lui Iehova”. Russell a promovat această interdicție în timpul Primului Război Mondial. Astfel, în perioada 1918–1919 a salvat de la închisoare câțiva „studenți în Biblie” care refuzaseră să lupte în acest război⁶⁷. „Aleșii” nu acceptă războiul, deci nu vor pune mâna pe armă pentru a fi pregătiți să-și apere țara, iar dacă sunt siliți, preferă să-și taie degetele de la mâna dreaptă (arătătorul).

Interdicția față de serviciul militar este una ce ține de învățătura de credință a „Martorilor lui Iehova”. Uneori se luau hotărâri comune referitoare la atitudinea față de Armata Sovietică. Spre exemplu, în anul 1946, un grup de „Martori” din raionul Brătușeni, după ce au discutat măsurile aplicate de puterea sovietică, au răspândit printre adepți formulare cu cererea despre refuzul de a îndeplini datoriile față de Stat, care au legătură cu întărirea forțelor armate ale URSS⁶⁸. Slujirea în Armata Sovietică este egalată cu apostazia (lepădarea de credință). Lucrul acesta îl confirmă documentele de arhivă. Astfel, în timpul înmormântării unui fost membru al organizației din satul Criva, raionul Lipcani, care a fost în Armata Sovietică, dar la puțin timp după întoarcerea acasă s-a îmbolnăvit și a decedat, participantul la ceremonie Pavel Pascal declara, adresându-li-se celor prezenți: „Frați și surori, el a murit pentru că a mers să slujească în Armata Sovietică, armata satanei, s-a lepădat de credința noastră și Dumnezeu nu a vrut să ia sufletul lui, sângele lui a încremenit. Ca să nu se întâmple și cu noi așa ceva, trebuie să procedăm așa cum ne cere Dumnezeu, să nu luăm arma în mână, să nu slujim în armată, să nu ne supunem slugilor satanei...”⁶⁹.

Sunt atestate cazuri concrete, când „Martorii” se pronunțau împotriva serviciului militar pe motivul că „Hristos nu permite vărsare de sânge”, în s. Halahora de Jos, r-nul Briceni, s. Mândâk, r-nul Târnova⁷⁰, Corjeuți, r-nul Lipcani⁷¹ ș.a.

⁶⁷ Mureșan Radu Petre. *Op. cit.*, p. 289.

⁶⁸ Пасат В. И. *Трудные страницы истории Молдовы. 1940-1950*, Москва, 1994, с. 592.

⁶⁹ AOSPRM, F. 51, inv. 11, d. 143, f. 48.

⁷⁰ *Ibidem*, inv. 9. d. 2, f. 59, 60.

⁷¹ AOSPRM, F. 51, inv. 11, d. 143, f. 20-25.

Într-o broșură care circula în RASSM în perioada interbelică, găsim motivația pentru care membrii organizației „Martorii lui Iehova” nu pot lua arma în mână: „deoarece iehoviștii sunt robii Dumnezeului păcii și dragostei, ei nu trebuie să poarte niciun fel de armă militară, să nu omoare nici un om, ba mai mult, nici să verse sânge omenesc”⁷². Nu este doar o prevedere teoretică, ci una practică. Membrii organizației încercau să se conducă de ea în viața cotidiană. Astfel, „Martorul” S. I. Popovici din satul Criva, raionul Lipcani, le spunea confrăților săi că „nu trebuie să luptăm cu arma în mână, trebuie să luptăm cu Evanghelia în mână pentru instalarea altei puteri, bazate pe religie, în locul puterii satanei”⁷³.

În 1956 s-au întors din detenție câțiva dintre foștii conducători ai „Martorilor lui Iehova” din RSSM. Unul dintre aceștia, V. I. Cucuș, într-o discuție cu agentul securității „Isak”, i-a spus acestuia: „La întrebarea dacă este permis să faci serviciul militar în Armata Sovietică, un propovăduitor trebuie să răspundă că credinciosul este dator să respecte porunca lui Dumnezeu Iehova, iar El spune: „Să nu ucizi”⁷⁴.

Pentru că refuzau serviciul militar, „Martorii” au îndurat arestări și umilințe.

Deși se consideră pacifiști, membrii organizației, promovând „neutralitatea” în afacerile lumii acesteia, refuzau să semneze chiar și declarațiile pentru pace și interzicerea armelor nucleare. Așa s-a întâmplat în s. Mândăc, raionul Târnova, unde 14 „Martori” au refuzat să-și pună semnăturile, declarând că „Iisus Hristos a interzis să luăm arma în mână, de aceea nu dorim război, dar nu vom semna [declarația], deoarece și aceasta este păcat”⁷⁵.

6. Atitudinea față de persecuții

Deși „Martorii lui Iehova” au o relație în general neutră cu religia instituită, nu pot rămâne indiferenți la nedreptățile și agresiunile anticreștine. Ei au acuzat persecuțiile ce au avut loc după cel de-al Doilea Război Mondial în țările conduse de regimuri dictatoriale, declarând că ei sunt „adevărații creștini din epoca contemporană și urmașii celor ce și-au dat viața pentru Hristos în primele secole creștine”. „Satan se va folosi de persecuție sau de opoziție pentru a te determina să-l părăsești pe Iehova. Probabil că unii dintre cei dragi ai tăi se vor supăra foarte rău, deoarece studiezi Biblia. Poate că alții te vor ridiculiza. Dar cui îi datorezi viața? Satan vrea să te înspăimânte ca să încetezi să mai înveți despre Iehova. Nu-i permite lui Satan să te învingă!”⁷⁶

⁷² *Разрушение всех вер*, p. 34. Fără dată. AOSPRM, F. 49, inv.1, d. 1303, f. 43

⁷³ *Ibidem*, F. 51, inv. 11, d. 143, f. 51.

⁷⁴ Пасар В. *op. cit.*, p. 645.

⁷⁵ AOSPRM, F. 51, inv. 8, d.2, f. 60.

⁷⁶ *Ce pretinde Dumnezeu de la noi*, Watch Tower Bible and Tract Society, 1996, p. 9.

7. Refuzul de a se supune cerințelor puterii sovietice față de organizațiile religioase

În conformitate cu legislația sovietică despre culte, organele puterii sovietice cereau de la organizațiile religioase legale respectarea câtorva norme.

Se interzicea predica în afara clădirii casei de rugăciune (bisericii).

Predica era permisă doar în timpul serviciului religios. Conținutul predicii urma să fie controlat de organele securității de stat. Organele puterii de stat insistau ca predicile și literatura religioasă să educe poporul credincios în spiritul dragostei față de patria sovietică. Săvârșirea ritualurilor religioase era permisă doar în clădirile de cult și de către persoane care aveau permisiunea autorităților Statului. Dar, a cere „Martorilor lui Iehova” să înceteze cu prozelitismul și propaganda religioasă, înseamnă a le cere să renunțe la confesiunea lor. Acesta este singurul lucru la care nu pot renunța fără să înceteze de a fi „Martori ai lui Iehova”.

O altă cerință față de organizația religioasă legală era obligativitatea colaborării conducerii acesteia cu organele securității Statului. Politica de cadre a cultului urma să fie coordonată cu puterea. Încă o condiție pentru a putea activa legal, era susținerea politicii interne și externe a URSS⁷⁷.

Au fost și alte motive pentru care membrii organizației erau persecutați. Cercetătorul rus Gordienko N. S. consideră că, de fapt, erau câteva cauze ideologice pentru persecutarea „Martorilor lui Iehova”, și anume: refuzul de sacralizare a socialismului și apologia acestuia prin argumentare religioasă; refuzul de a accepta ideologia atee de stat⁷⁸.

Lumea actuală, fiind condamnată la pieire, în concepția acestui cult, nu mai valorează nimic pentru „Martori”. Suferințele pe care le poate provoca ea, sunt trecătoare. Fericirile ei, la fel. De aceea „Martorii” nu participă la activitatea partidelor politice. Acțiunea lor, zelul lor se submite exclusiv propagandei religioase. În rest, poziția lor e de expectativă, de așteptare înfrigurată a apropierii iminente a sfârșitului care s-ar putea să-i găsească neîmplinind poruncile „de sus”.

Din cele expuse mai sus concluzionăm că „Martorii lui Iehova” au principii de credință, neacceptate în unele țări. Astfel, ei au o atitudine negativă față de Stat și societate, refuză serviciul militar, nu luptă pentru pace, nu participă la alegeri, nu acordă cinste simbolicii Statului, nu participă la sărbătorile oficiale și la conducerea statului, deși cheamă la ascultare față de legi⁷⁹. Pentru această atitudine, membrii organizației au fost persecutați aproape în toate țările cu regimuri totalitare – în Germania nazistă și Spania franchistă, în țările comuniste, înregistrându-se o reținere oarecare față de activitatea lor și în unele țări demo-

⁷⁷ Иваненко С.И. *О людях, никогда не расстающихся с Библией*, Москва, 1999, p. 130-131.

⁷⁸ Гордиенко Н. С. *Российские "Свидетели Иеговы": история и современность*. СПб.: Лимбус Пресс, 2000, p. 30-33.

⁷⁹ *Прикладное религиоведение для журналистов*, Москва, 2009, p. 131.

cratice din zilele noastre. Pentru principiile lor, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial „Martorii” erau împușcați sau trimiși în lagăre de concentrare.

Din punctul de vedere al autorităților sovietice, interzicerea grupărilor religioase neînregistrate, printre care și „Martorii lui Iehova”, se datora doctrinei și activității desfășurate de către aceasta. Legislația sovietică prevedea că, indiferent de convingerile religioase, cetățenii nu se pot eschiva de la îndeplinirea obligațiilor consfințite prin lege. Din aceste considerente, „Martorii lui Iehova” care refuzau încorporarea în rândurile Armatei Sovietice erau priviți ca adepți ai unei organizații anticonstituționale. Represive în esența lor, organele de stat sovietice, nu puteau tolera activitatea unui cult, principiile de credință ale căruia atrăgeau după sine nedorința de a se supune legilor Statului și refuzul de a se înregistra oficial.

Summary

It is known that Jehovah's Witnesses Organization was subjected to persecution in many countries in the world, especially the totalitarian such as Nazi Germany and the USSR. In Germany they were sent in concentration camps and in the USSR were deported or judged under certain criminal or administrative items. In this article, author tries to elucidate the reasons, which served as a basis for persecution of the organization "Jehovah's Witnesses".

Liviu Marius Bejenaru*

ROMÂNIA ANILOR '80 ÎN OPTICA LECTORILOR AMERICANI DE LA UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI

„În tristețea după amiezii, în lumina difuză a zilei scurtate, în frigul din încăpere (atât de deprimant), musafirii ar fi fost recunoscători să asculte o persoană atât de exotică, cum ar trebui să fie un american inteligent; cuvinte de un real interes, cuvinte de consolare-anume că această dictatură nu poate dura pe veci”¹.

Derularea Programului „Fulbright” în România comunistă

„Târziu în noapte, în timp ce dansam, frumosul român m-a sărutat pe balconul unui apartament din Iași, la 20 de km de frontiera sovietică. Străzile întunecate ale orașului sugerau totuși altceva decât starea de dezolare din vreme de război datorită lumânărilor din încăpere, a paharelor noastre de vin și casetei cu Willy Nelson din fundal”².

Această scenă descrisă mai sus nu este un fragment dintr-un roman de dragoste, ci un episod cât se poate de amar despre România anilor '80, care a făcut obiectul unui articol intitulat *Sex and Marx. Birth control is banned, passion is forbidden* și publicat în numărul din martie 1987 a revistei americane «Harper's Magazine» de către Linda Mizejewski, lector Fulbright la catedra de limbă engleză de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași în perioada 1984-1985.

William Fulbright a fost unul din cei mai cunoscuți oameni politici americani, care vreme de mai mulți ani, ca membru al Congresului și președinte al Comisiei de politică externă a Senatului, a exercitat o influență asupra politicii externe a Statelor Unite³. Programul de burse pentru schimburi culturale, între SUA și celelalte țări ale lumii la a cărui inițiere a avut un rol esențial, îi poartă numele, iar legea ce a instituit aceste burse a fost semnată în august 1946 de președintele Truman⁴. În perioada când Linda Mizejewski a funcționat ca lector la Iași, Programul „Fulbright” era acceptat de 121 de țări, iar numărul celor care au beneficiat de pe urma lui se cifra la peste 150.000. Programul era finanțat de

* **Liviu Marius Bejenaru**, cercetător științific la CNSAS, România.

1 Saul Bellow, *Iarna decanului*, Editura Elit Comentator, Regia Autonomă a Imprimeriilor, București, 1992, p. 65.

2 Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 179.

3 Thomas Parish, *Enciclopedia războiului rece*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 113.

4 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 4, f. 268.

SUA și de alte 27 de țări, care și-au dat seama de importanța sa contribuție la schimbul de oameni și idei din lume și la cooperarea internațională⁵.

De la început trebuie remarcat faptul că instituirea controlului asupra informațiilor, deformarea și abordarea lor tendențioasă, iar adesea și dezinformarea au constituit cel mai puternic instrument de stabilire a monopolului politic și ideologic al regimului comunist asupra societății românești. În perioada de început a Războiului rece, s-a afirmat concepția bipolarității lumii, împărțirea acesteia în „lagăre”. Astfel, la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, în țările din blocul (lagărul) sovietic au fost puse în funcțiune, în scopul menținerii puterii și consolidării regimurilor comuniste, o serie de mecanisme sociale pentru aparatul de partid și de stat, printre care și monopolul asupra informațiilor, ca factor important în instaurarea regimurilor de democrație populară. Pentru cetățenii din aceste țări, pe lângă amplificarea propagandei, a dictatului ideologic și a controlului politic din partea partidelor comuniste conducătoare, a fost creat un sistem dur de diferite tabu-uri, interdicții și restricții: instaurarea cenzurii, limitarea contactelor cu cetățenii din țările apusene, precum și reducerea informațiilor provenite din aceste țări⁶. În acest sens, centrele culturale ale statelor occidentale erau văzute de autoritățile de la București ca „oficine de recrutare a spionilor și focare de răspândire a provocărilor împotriva URSS, RPR și altor țări de democrație populară”. Indicațiile privind formarea unei asemenea viziuni în opinia publică veneau de la Kremlin, care dorea izolarea societății românești de valorile civilizației occidentale și îndoctrinarea cetățenilor țării cu ideologia marxist-leninistă⁷.

De cealaltă parte, Occidentul, temându-se de continua răspândire a influenței comuniste și de expansiunea Uniunii Sovietice, s-a străduit să mențină canalele influenței sale în Europa Răsăriteană. De aici a rezultat o luptă dură între cele două părți pentru influențarea populației și pentru controlul asupra informațiilor, adică asupra mijloacelor de informare în masă și a altor canale de răspândire a informațiilor⁸.

Deschiderea către Occident avea să se producă în ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej, ca urmare a politicii de coexistență pașnică promovată de Moscova în relațiile internaționale. După URSS care semnase un acord cultural cu America în 1958, România a fost prima țară din zona de influență sovietică care a încheiat un acord cultural cu SUA, la 9 decembrie 1960⁹. Programul de

⁵ Ibidem.

⁶ Tatiana Pokivailova, *Problema controlului asupra informațiilor în contextul politicii represive a Kremlinului și a partidelor comuniste din țările Europei de Est, 1949-1953 (Pe baza documentelor din arhivele ruse)*, în Romulus Rusan (editor), *Analele Sighet 7: Anii 1949-1953. Mecanismele Terorii*, Fundația Academia Civică, București, 1999, pp. 418-425.

⁷ Nicoleta Ionescu-Gură, *Lichidarea influențelor occidentale în România de către regimul Gheorghe Gheorghiu-Dej*, în *Arhivele Securității 4*, Editura Enciclopedică, București, 2008, pp. 250-313.

⁸ Tatiana Pokivailova, *op. cit.*, p. 419.

⁹ Bogdan Barbu, *Vin americanii!. Prezența simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece 1945-1971*, București, Humanitas, 2006, p. 56. „Acordul cultural între SUA și România, semnat

burse pentru schimburi culturale între SUA și celelalte țări ale lumii a început să se aplice în relațiile culturale româno-americane începând cu anul 1963, primii lectori americani fiind James E. Augerot și Adrian Jaffe, care au predat istoria literaturii americane la Universitățile din București și Cluj¹⁰. Printr-un acord semnat între cele două țări, 10 studenți și 10 conferențieri și profesori români puteau veni anual în SUA cu burse „Fulbright”. De asemenea, 6 cercetători români își puteau face stagii de câte o lună în SUA. Un număr egal de americani erau prevăzuți în România pentru studii și alte activități¹¹.

Semnarea acordului cultural dintre România comunistă și Statele Unite nu avea să producă însă o schimbare majoră în cadrul relațiilor româno-americane, acest fapt avându-și explicația în modul diferit în care cele două țări priveau această cooperare și schimburi culturale. După cum remarca la începutul anilor '80 unul din lectorii americani, „este clar că guvernul român manifestă un interes scăzut în susținerea programelor de schimburi culturale cu excepția acelor care sunt în întregime în avantajul lor”¹².

Această atitudine își avea originea în primul rând în convingerea că, în pofida diferențierilor inter-socialiste, teoria conform căreia în noua etapă care trebuia parcursă până la realizarea orânduirii comuniste „ascuțișul luptei de clasă este îndreptat spre arena internațională, unde se desfășoară lupta dintre cele două sisteme, socialist și capitalist”, a rămas o constantă a diplomației secrete a țărilor din comunitatea socialistă¹³, confruntarea ideologică dintre cele două regimuri politice continuând și în timpul perioadei de „destindere”.

În privința atitudinii americane, aceasta considera că una din concluziile majore ale „teoriei convergenței” sau „destinderii” era faptul că țările socialiste vor deveni din ce în ce mai occidentale, pe măsură ce se intensifica contactele cu ele. După cum considera Henry Kissinger, „înțelegerea aspectelor mult mai substanțiale, mai subtile și mai puțin materiale ale culturii occidentale, adică respectul demnității umane și exprimării individuale, va urma în mod firesc în țările comuniste”¹⁴, fapt denunțat de comunitatea socialistă drept „un război psihologic dus împotriva URSS și a celorlalte țări socialiste, împotriva tuturor forțelor progresului social”¹⁵.

la 9 decembrie 1960, acoperea o perioadă de doi ani (1961 și 1962) și viza organizarea de schimburi de bursieri Fulbright, expoziții de artă, spectacole de teatru, traduceri de cărți, editarea de publicații, schimburi de filme, programe de radio și televiziune. Acordul oficializa astfel, pentru prima oară de la începutul Războiului rece, exportul de produse culturale în România, fiind reinnoit pentru încă doi ani și extins la sfârșitul lui 1962, iar practica reinnoirii a fost menținută pe toată durata deceniului” (*Ibidem*, p. 232-233).

¹⁰ *Ibidem*, p. 234.

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 4, f. 270.

¹² *Ibidem*, vol. 19, f. 104.

¹³ *Apud* B.N. Ponomarev, *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1959, p. 356.

¹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 19, f. 143.

¹⁵ V. Kassiss, L. Kolossov, M. Mikhaïlov, B. Piliatskine, *Pris en flagrant délit*, Editions du Progrès, Moscou, 1977, p. 6.

Un alt considerent, ținea de latura psihologiei sociale a lectorilor „Fulbright”, aleși să activeze în cele două țări. Specialiștii în psihologie socială sunt de acord asupra faptului că gândirea subiectului social, deși are o coerență interioară, este marcată de valori, norme și fapte cu care acesta a venit în contact în timpul experienței sale de viață, implicarea ideologică și raporturile sociale influențând capacitatea individului de a judeca și evalua, marcând dezvoltarea sa cognitivă¹⁶. După cum remarca la începutul anilor '80 unul din lectorii americani, „românii care vizitează Statele Unite ca participanți la programele de schimburi, merg în calitate de reprezentanți oficiali și direcți ai statului român. Ei sunt carieriști îndoctrinați politic în cel mai înalt grad și nu studenți în sensul larg al cuvântului. Ei sunt direct legați de ideologia politică a statului lor. Ei trebuie să fie în ordine pentru a participa la program. Drept urmare, sunt instruiți înainte de plecare, controlați în timp ce se găsesc afară și chestionați la înapoiere. Americanii, în schimb, ca cetățeni într-o democrație, nu sunt ținuți de nici o restricție în privința sentimentelor lor, timpului lor, sau asupra metodelor de cercetare și a concluziilor la care ajung. Ei nu sunt dependenți direct de ideologia guvernului. Una din răspunderile membrilor societății libere este să se informeze despre lumea în care el trăiește”¹⁷.

Datorită acestor considerente, administrația americană a pus accentul pe prezența de simbol al Statelor Unite în viețile românilor plasați, fără voia lor, în tabăra opusă valorilor occidentale și dând indicații precise bursierilor „Fulbright” de a nu se amesteca în problemele interne ale regimului comunist din România. După cum se specifica în privința condițiilor pe care un bursier „Fulbright” trebuia să le îndeplinească pentru a putea fi trimis în țările cu care SUA derula programe culturale, era necesar „să se cunoască faptul că cetățenii americani care fac declarații politice în străinătate sau care se angajează în activități cu implicații politice ar putea prin aceasta deveni implicați în procesele politice interne ale țării gazdă, chiar atunci când ei doresc să exprime numai acordul sau dezacordul cu politica guvernamentală americană. Ei trebuie să fie conștienți că astfel de activități sunt incompatibile cu obiectivele programului și că ei sunt responsabili de exercitarea discreției și discernământului în toate acțiunile lor, atât politice cât și particulare”¹⁸. De asemenea, în ghidul întocmit de ambasada SUA din București, bursierii „Fulbright” erau sfătuiți să nu încurajeze prietenii sau rudele „să violeze legile românești, inclusiv pe cele referitoare la călătoriile sau rămânerea în străinătate”. Totodată, bursierii erau atenționați asupra pericolelor ce decurgeau din a-și oferi serviciile și a lua „scrisori de la români pentru a le expedia în străinătate. Asemenea scrisori se confiscă dacă sunt găsite și pedepsele, atât pentru cel care le scrie, cât și pentru cel care le are asupra sa, sunt severe”¹⁹.

¹⁶ Adrian Neculau, *Context social și practici cotidiene-o rememorare*, în Adrian Neculau (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Polirom, Iași, 2004, p. 88.

¹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 19, f. 101.

¹⁸ Ibidem, vol. 10, f. 244.

¹⁹ Ibidem, vol. 11, f. 234.

Ca urmare a priorității acordate de regimul comunist controlului informațiilor, activitatea lectorilor occidentali veniți în România a fost atent monitorizată de către Securitate, încă de la începutul derulării programului. Astfel, într-un raport al Securității din 11 iunie 1966 se arăta că „datele obținute de organele M[inisterului] A[facierilor]I[nterne] atestă că, în acțiunile îndreptate împotriva RS România, serviciile de spionaj din principalele state capitaliste acordă o importanță din ce în ce mai mare activității cultural-științifice, trimițându-și cadre special pregătite în aceste domenii, care caută să-și creeze cât mai multe legături în rândul oamenilor de artă, specialiștilor, profesorilor și studenților din țara noastră”²⁰. Referindu-se în continuare la activitatea lectorilor americani și francezi de la Universitățile din Iași și Cluj, raportul sublinia faptul că „datele obținute de organele M[inisterului] A[facierilor]I[nterne] reliefează că ambasadele din București acordă o atenție deosebită lectorilor ce își desfășoară activitatea în provincie, acțiunile lor extraprofesionale fiind coordonate de atașații culturali. Deplasările lectorilor la București și cele ale atașaților culturali în provincie constituie un mijloc de legătură, cu care ocazie aceștia le analizează activitatea și le trasează sarcini pentru viitor”²¹. În perioada de început a derulării Programului „Fulbright”, lectorii occidentali erau suspectați de către Securitate că urmăreau prin influențarea mediilor culturale din România să realizeze „o penetrare în viața politică a statului”²². Pe măsură ce criza regimului se adâncea, se revenea la principiul din anii '50, conform căruia orice străin e un posibil spion, modificându-se substanțial „baza de lucru” și sporindu-se cantitatea în detrimentul calității²³.

Lectorii americani și realitățile regimului comunist

Revenind la articolul Lindei Mizejewski trebuie făcută observația că tânăra scriitoare americană a fost în România timp de opt luni, în această perioadă intrând și sinistra iarnă 1984-1985, cea mai dură după război, precum și privațiunile la care erau supuși românii de către regimul lui Nicolae Ceaușescu. „Îmi amintesc” – continuă autoarea – „primele impresii pe care le-am avut la București. Mirosul acru al lăzilor cu mere de la piață expuse prea mult la soare. Izul de cafea din hotelurile pline de fum, apoi drumul spre Iași. Sate întregi de culoarea pământului, orașe de culoarea betonului, străzile întunecate noaptea, ici-colo câte o pâlpâire la o fereastră. Ceea ce descriu eu nu este sărăcia, nici peisajul bucolic ori farmecul unei lumi apuse, ci o stare nenaturală de împuținare, de nimicire. Inevitabil am răspuns realității cu care eram confrunțați, realizând că nimerisem într-o lume deliberat supusă mizeriei materiale”²⁴. Tânăra scriitoare a avut parte

²⁰ Ibidem, dosar nr. 12395, vol. 2, f. 181.

²¹ Ibidem, f. 189.

²² Ibidem, f. 181.

²³ Cristian Troncotă, *Duplicatarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România*, Editura Elion, București, 2003, p. 64.

²⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 181.

și de cenușiul vieții cotidiene a românilor, nevoiți să trăiască în blocuri aglomerate, prost construite și lipsite de aspect funcțional, regimul urmărind prin acest fapt omogenizarea populației: „Locuința noastră era într-un bloc murdar din beton în care șobolanii, câinii, copiii și ȣiganii mișunau împreună în jurul unei lăzi de gunoi așezată lângă intrare. Temperatura în cameră nu depășea în cea mai friguroasă iarnă de după război 10 grade, electricitatea și canalizarea fiind la fel de imprevizibile”²⁵. După cum remarca Emil Hurezeanu, într-o emisiune a postului de radio „Europa Liberă” din aprilie 1987, textul scriitoarei americane nu este un reportaj ci mai degrabă un eseu. În cele opt luni petrecute în Iași, Linda Mizejewski a predat studenților ieșeni cursuri de literatură americană, a circulat cu tramvaiul în direcția Copou sau Ȧicău și a locuit într-un bloc de beton nici mai rău, nici mai bun decât cele în care locuiesc majoritatea românilor²⁶: „După ce petreceam o zi întreagă într-o sală de curs în care era prea frig pentru ca studenții să renunțe la mănuși, într-o clădire în care nu existau toalete publice curate, lăsând la o parte absența hârtiei igienice, după ce călătoream în tramvaiele arhipline unde și aerul era încărcat, ei bine, după o astfel de zi, singura mea dorință era să mă arunc în pat, eventual cu un pahar cu vin și cu o carte nu prea exigentă”²⁷.

Linda Mizejewski a avut de îndurat toate frustrările pe care le presupunea regimul comunist, cunoscând întreaga tematică a vieții cotidiene și aspectele ei dominante, „în care tema «cozii» a funcționat ca un mod de viață”²⁸: „Adevărul marxist? Ei bine, am avut parte de el în mod direct în acea iarnă. Spun asta deoarece rădăcinile spiritualului trebuie căutate în material. Pentru că aveam relații bune cu ambasada, am pierdut mai puțin timp stând la cozi decât prietenii noștri. Am fost însă mereu obsedați de planificarea banilor și a meselor, de drămuirea prețioasei piețe, de aranjarea vieții înainte de oprirea apei și a electricității”²⁹. Predecesorii soților Linda Mizejewski și George Bauman, Katherine și Henry Eaton au descoperit și ei această cultură a penuriei, specifică regimului comunist: „Am observat un camion cu lăzi cu ceapă care a tras în fața unui aprozar” - nota Henry Eaton în jurnalul său, confiscat de Securitate în momentul plecării din România. „Înainte de a se opri, trei sau patru persoane erau deja la coadă la ușa magazinului. Cu cât lăzile erau cărate înăuntru, coada devenea din ce în ce mai lungă. Eu eram un observator pasiv până când mi-am dat seama că nu aveam ceapă proaspătă de mai multe săptămâni. Așa că m-am așezat la coadă printre cei care erau îngrijorați că ceapa se va termina înainte ca ei să aibă norocul să cumpere câteva cepe”³⁰. Pe baza acestei experiențe, inedite pentru el, cercetătorul american a scris și două eseuri, considerate de către Securi-

²⁵ Ibidem, f. 180.

²⁶ Ibidem, f. 193.

²⁷ Ibidem, f. 181.

²⁸ Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 97.

²⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 181.

³⁰ Ibidem, vol. 12, f. 247.

tate ca având „un vădit conținut dușmănos la adresa politicii interne și externe promovată de țara noastră” intitulată „Paradoxurile comunismului” și „Trăirile sufletești ale celui care stă la coadă la ceapă”, la rândul lor confiscate de către autoritățile comuniste la plecarea din țară³¹. Alteori, observarea de către lectorii americani a cozilor la alimente putea avea repercusiuni asupra acestora. După cum aflăm din jurnalul lui Katherine Eaton, confiscat la rândul său, „Hank m-a întâlnit după ore și mi-a povestit despre aventura sa. A fotografiat o coadă lungă la pâine. Imediat lumea s-a adunat împrejur țipând, dar Hank n-a putut înțelege și a făcut poza. Imediat după ce a plecat, polițistul l-a bătut pe umăr și i-a spus să vină cu el. Au plecat spre Copou către Securitate, polițistul i-a luat pașaportul și legitimația, i-a dat lui Hank pașaportul înapoi, dar a reținut legitimația pentru autentificare. În sfârșit, i-a înapoiat legitimația, apoi i-a spus lui Hank să-și vadă de drum. Acum, desigur, aceasta este discuția favorită a lui Hank. El e bucuros de asta, mândru de asta. Voi auzi asta pentru următorii 20 de ani”³². Cele mai amare constatări le întâlnim însă tot în eseul Lindei Mizejewski despre pasivitatea, fatalismul și ideea că nu-ți poți influența viața, a cărei evoluție este supusă unor forțe exterioare, trăsături specifice indivizilor aparținând unor colectivități sau grupuri sociale îndelung afectate de lipsa satisfacerii nevoilor (trebuințelor) fiziologice³³: „Împreună cu soțul meu am călătorit înainte și în țări subdezvoltate. Am simțit și alți ochi pofticioși care ne priveau pantofii sau îmbrăcămintea. Ceea ce n-am întâlnit niciodată a fost această sărăcie și această înapoiere, manipulată, artificială, ideologică. Nimeni nu moare de foame în România. Nici un sentiment de caritate nu ne învață pe noi americanii cum să-i compătimim pe cei care n-au nevoie de pâine și de lapte, ci de portocale iarna, cafea adevărată, ciocolată adevărată. Nu știm nici cum să înțelegem o tradiție istorică și culturală în care nu există rezistență și revoltă. Nu suntem pregătiți să înțelegem lipsa de mânie, gesturile de resemnare în fața fiecărei noi măsuri de economisire și de împuținare a vieții”³⁴. Concluzia vieții de zi cu zi a românilor a formulat-o lectorul american Katherine Eaton: „Să trăiești în România înseamnă sclavie, politică și economică”³⁵.

Aceste amare observații despre greutățile pe care trebuiau să le îndure românii pentru satisfacerea trebuințelor esențiale, vor constitui fundamentul analizei Lindei Mizejewski despre politica demografică a regimului comunist din România. Autoarea denunță pretenția regimului, la nivelul politicii demografice aplicate, de creștere forțată a populației, în lipsa măsurilor de ordin material, educațional și sanitar, cu alte cuvinte de investiții demografice și economice corespunzătoare: „A hrăni chiar și o familie puțin numeroasă cere timp și energie

³¹ Ibidem, f. 203.

³² Ibidem, f. 245.

³³ A se vedea în acest sens Lavinia Betea, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Polirom, Iași, 2001, pp. 15-18.

³⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, ff. 181-182.

³⁵ Ibidem, vol. 12, f. 248.

pentru lungile cozi la lapte și unt care încep să se formeze în timpul nopții. Iarna la piață nu se găsesc legume proaspete și fructe, iar în schimbul cartelelor de alimente nu primești decât cele mai grase părți ale porcului sau oasele lui. Asta în timp ce mama familiei românești ideale de patru copii, recomandată și impusă de stat, și-a riscat probabil de patru ori viața în maternități în care nu ești sigur că așternutul se schimbă, în care doctorii și surorile tratează pacienții în funcție de bani sau cadouri³⁶. Aplicarea acestei politici demografice era responsabilă și de modificarea comportamentului sexual al românilor, fiind însoțită de o lipsă de erotism și senzualitate evidente, femeile și bărbații devenind persoane dependente ale unui regim paternalist care lua cele mai importante decizii în interesul „națiunii socialiste”, maternitatea fiind promovată ca ideal feminin³⁷: „Cele opt luni petrecute în România m-au făcut să cred că aici aventurile sentimentale, intermezzo-urile romanțioase sunt mai degrabă un lux occidental, oficial la fel de neacceptat ca și punk rock-ul sau blue-jeans-ii. Oficial, sexualitatea este invizibilă în România sau la fel de puțin prezentă ca în programele puritane ale primilor ani de televiziune americană. Singura imagine individuală admisă pe ecranul alb-negru al televiziunii române sau în fotografiile alb-negru ale revistelor românești este cea a unei, cum să-i spunem, icoane-soție îmbrăcată modest și cât se poate de cuviincios, este prototipul cu care seamănă toate acele superbe românce care duminica după amiază interpretează cântece populare la televiziune. Coafura, gesturile și îmbrăcămintea lor sugerează mai ales virtuțile tinerei mame. Ele sunt madonele sobre într-o țară în care maternitatea madonei este obligație de stat³⁸. Autoarea continuă, prezentând și viața intimă a românilor, reflectată la nivel micro și macro social prin normele acestui comportament erotic, impus și consimțit: „Întâlnirile studenților români se limitează la discotecă, ceaiuri dansante, lungi plimbări în parc, și, dacă colegul de cameră este înțelegător, o oră sau mai mult de intimitate. Relațiile dintre bărbați și femei în România sunt puternic marcate de restricțiile politicii demografice. Studentele mele, îngrozite de ideea că ar putea să rămână gravide, vorbeau despre aceste întâlniri ca de un trist maneaj de riscante avansuri. Aceleași studente îmi spuneau că atunci, când cu câțiva ani în urmă au sosit studenții străini în România, s-a semnalat o explozie de sexualitate. Studenții străini au adus în România țigările străine, muzica occidentală și casetofoanele. Au mai adus și puternicul simbol al individualismului, automobilul. În Mercedes-urile lor de import, depășind fără probleme mohorâta Dacie și băgând spaima în pietoni, ei au accentuat sentimentul că masculinitatea înseamnă viteză și putere, ori studentul român obișnuit nici nu visează să aibă un automobil³⁹.

³⁶ Ibidem, f. 180.

³⁷ A se vedea tratarea acestui aspect în Katherine Verdery, *Socialismul. Ce a fost și ce urmează*, Institutul European, Iași, 2003, pp. 114-122.

³⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 179.

³⁹ Ibidem, f. 181.

Venind dintr-o țară unde tinerii „sunt încurajați de cele mai explicite discuții și descrieri ale sexului”⁴⁰, Linda Mizejewski a putut constata efectele sexualității reprimată asupra vieții cotidiene a românilor: „Am fost martorii unui incident într-un cinematograful ieșean. Rula filmul lui Christopher Reeve *Undeva, cândva*. Fără îndoială el era admis pentru că nu descria decât foarte puțin viața americană de azi. Către sfârșitul filmului exista o scenă erotică, foarte cuminte de altfel. Am fost surprinsă că ea a reușit să scape de vigilența cenzorilor. Dar marea surpriză a fost pentru mine reacția spectatorilor, o erupție de fluierături, sughituri, rânjete și miorlăituri de felul celor care în copilărie le auzeam la matineele în care cowboyul își săruta calul în loc s-o sărute pe fată. Probabil că astfel de reacții n-ar fi existat în cinematografele din capitală. De altfel, prietenii români care ne-au însoțit la cinema s-au simțit foarte stânjeniți. Izbucnirea respectivă dovedea însă faptul că atunci când întreg spectrul manifestărilor sexuale normale este înăbușit, negat sau camuflat, sexualitatea ca atare devine un fetiș. Îndeplinirea ei se limitează la acte și gesturi mecanice”⁴¹. Alteori, în discuțiile sale cu studenții, lectorul american descoperea ignoranța acestora în materie de educație sexuală, redusă la aspectul biologic (analiza particularităților fiziologice și genetice ale fiecărui sex în parte): „Odată într-un curs am întâlnit cuvântul menopauză într-un text. Am întrerupt lectura pentru a stabili cât de familiară era noțiunea. Studenții știau desigur totul despre menopauză și andropauză. Andropauză? Da, apare atunci când un bărbat nu mai poate. Am încercat să explic că andropauza nu este la fel de inevitabilă ca și menopauza, dar ei s-au grăbit să-mi ofere fragmente dintr-un curs de biologie. Pe la 65 de ani, sau așa ceva, bărbații nu mai reușesc să facă dragoste decât de cel mult de două ori pe săptămână. Erau prea politicoși ca să mă contrazică, dar păreau destul de alarmați ca să creadă că în ignoranța mea voi reuși să devansez andropauza soțului meu. Acest exemplu arată atitudinea românilor față de sexualitate în sensul în care ea n-ar face parte din noi înșine, ci e ceva care se folosește și la un moment dat se termină”⁴².

Deși autoarea americană nu a reușit să observe, după cum remarcă Emil Hurezeanu, faptul că, deși starea de criză din România comunistă a avut efecte dramatice și asupra comportamentului individual în chiar zonele sale cele mai intime, tocmai o asemenea agresiune a dificultăților materiale și ale constrângerilor impuse de regimul lui Nicolae Ceaușescu a determinat o fraternizare pe spații și în grupuri mici ale indivizilor⁴³, Linda Mizejewski deplângea însă atmosfera deprimantă în care erau nevoiți să trăiască românii: „În România, lipsa de preocupare pentru culoare, lumină și structurile exterioare este doar un frag-

⁴⁰ Allan Bloom, *Criza spiritului american. Cum universitățile au trădat democrația și au sărăcit sufletele studenților*, Humanitas, București, 2006, p. 122.

⁴¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 181.

⁴² Ibidem, f. 181. Despre obiectivele, finalitatea, principiile și metodele de realizare a educației sexuale a se vedea Mariana Momanu, *Introducere în teoria educației*, Polirom, Iași, 2002, pp. 113-124.

⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 191.

ment dintr-un concept de reprimare a senzualității care decurge dintr-o convingere a inutilității frumosului și farmecului. Și dacă frumosul și farmecul sunt în Occident supuse în mod abuziv scopurilor de consum, absența lor creează o stare de gol în inima lucrurilor. Nu-i de mirare deci că momentul sentimental cu tânărul român pe balcon m-a stupefiat, m-a penalizat parcă, reamintindu-mi că sub cenușul noroios sau compact al betonului exista o simplă dorință⁴⁴.

Un alt aspect al vieții din România comunistă cu care Linda Mizejewski însă nu s-a confruntat, a fost folosirea de către regimul comunist a șantajului, inclusiv al celui de natură sexuală ca pe o armă împotriva lectorilor americani, pentru a-i determina să renunțe la activitatea lor din România. După cum rezultă din nota informativă a sursei „Călinescu,” dată maiorului Ioan Bostan, „tovarășul rector l-a primit pe lectorul american David Hadaller azi, 20 ianuarie 1988, la orele 13,00 și după ce l-a întrebat unde și-a petrecut vacanța, a intrat direct în subiect. Pe un ton grav, i-a spus: «Am aflat că dumneavoastră ați chemat în apartament un grup de studențe din anul IV- Engleză, studențe ale dumneavoastră, și le-ați ținut acolo toată noaptea, prezentându-le filme video și consumând băutură. În plus, după aceea, ați invitat o studentă singură și ați încercat să aveți cu ea relații nepermise între un profesor și studenta dumneavoastră, fapte care ne-au supărat foarte mult, știut fiind faptul că nu sunt permise astfel de relații». (...) Atunci i-am cerut tovarășului rector permisiunea să intervin și i-am spus lui David Hadaller că e vorba de faptul că el i-a făcut acestei studențe propunerea de avea relații intime, sexuale. El a spus că nici vorbă de așa ceva. Atunci tovarășul rector s-a dus și a adus un dosar în care se afla declarația studenței și a spus că au fost discuții între studențe în cămin despre cele întâmplate. (...) David Hadaller atunci a spus că nu înțelege ce a determinat-o pe studentă să scrie așa ceva, nu crede că a făcut-o din josnicie, crede că la mijloc e o neînțelegere din partea ei, întrucât, într-adevăr, referindu-se la situația descrisă în romanul ce urma să fie comentat la seminar, el a făcut niște generalizări spunând că doi oameni care se plac e normal să ajungă și la relații intime, însă în nici un caz el nu a făcut apropo la ei doi, el neîncercând sub nici o formă să aibă intimități cu ea. (...) El a spus că e în interesul său să procedeze așa, menționând că probabil gelozia dintre fete a dus la crearea discuțiilor și comentariilor din cămin⁴⁵.

„Fiind căsătorită, am fost protejată de curtea bărbaților dornici să se căsătorească cu un pașaport, arăta Linda Mizejewski. Când astfel de mariaje au loc, ambasada americană le tratează cu cinism, deseori îndreptățit. Americanii celibatari care vin în România ca lectori sunt avertizați de ambasadă că politica demografică a României îi face victime potențiale ale seducției și ale atât de delicatei prezumții de paternitate. Toate relațiile dintre români și străini au loc pe fundalul unui vis deconcertant și rău amintit⁴⁶. În cazul lectorului american David Hadaller, credem că adevăratul motiv al atenționării sale de către condu-

⁴⁴ Ibidem, f. 181.

⁴⁵ Ibidem, ff. 263-264.

⁴⁶ Ibidem, vol. 16, f. 180.

cerea Universității se datora faptului că acesta prezentase studentelor filme video care intrau în dezacord cu ideologia oficială, și că protestase la catedra de limbă engleză cât și la atașatul cultural american că studenții sunt trimiși să lucreze la cantină sau la muncile agricole, în loc să meargă la cursuri: „Dacă așa stau lucrurile, nu mai am ce să caut aici și trebuie să-mi fac bagajele”, a afirmat acesta⁴⁷.

La aceste frustrări, se mai adăuga în activitatea lectorilor și amestecul statului polițienesc. „De multe ori, afirmă scriitoarea americană, n-am îndrăznit să discutăm nici cu românii în care am avut încredere unde este ascuns microfonul în apartamentul nostru. Sau poate birourile noastre sunt controlate, dar corespondența? Traversând frontiera României, eu și soțul meu am trecut de fapt alte granițe, cele ale secretului și neîncrederii. În timp ce eram în România, românii erau obligați prin lege să raporteze orice conversație cu străinii la Securitate în 24 de ore. Un decret mai recent interzice toate conversațiile cu străinii care nu sunt în prealabil autorizate de stat⁴⁸. Pe de altă parte, cetățenii fac servicii din a comunica conversațiile neraportate de alți cetățeni. O sesizare bine plasată despre un străin poate să ajute la autorizarea unei călătorii în străinătate. Dar pe lângă universitarii care în mod oficial aveau permisiunea să mă frecventeze, erau și alții care și-au asumat riscuri, nu tocmai neglijabile, ca să ne țină companie. Aceștia din urmă ne cereau mereu să nu le pronunțăm numele în apartament. Un diplomat american ne-a prevenit că Securitatea s-ar afla literalmente și în propriul nostru dormitor. Noi aveam impresia că o țară care nu poate să-și pună în funcțiune sistemul de canalizare, nu poate să pună la punct nici un sistem de supraveghere eficient. Și totuși, în această țară totul se ascunde și se camuflează, actul sexual la fel ca și relațiile prietenești, mi-am dat seama treptat că această trăsătură îi este proprie oricărui sistem al cărui scop este generarea neîncrederii, o neîncredere pătrunzătoare și care previne în orice caz o formă de conspirație⁴⁹. La locul de muncă acționa încă un factor stresant și anume teama de delațiune, suspiciunea că cel de lângă tine ar putea fi un informator al „organelor”⁵⁰: „Potrivit unui diplomat, unul din trei români este colaboratorul Securității și deși n-am crezut asta, mi-am dat seama că nici nu are importanță dacă este sau nu adevărat. Doar prin faptul că se spune aceasta, zvonul ca atare este puternic și eficient. La fel de puternică și suspiciunea noastră că suntem permanent ascultați și supravegheați. (...) Nicicând, și nu vom ști niciodată cât de supravegheate ne-au fost viețile în acel an. Odată fiind pe balcon, acolo unde se prezumă că microfonul nu ne poate capta vocile, un prieten român mi-a șoptit: «Voi americanii nu știți decât jumătate din ce se întâmplă în jurul

⁴⁷ Ibidem, vol. 25, f. 244.

⁴⁸ Autoarea face referire la Decretul Consiliului de Stat nr. 408/26 decembrie 1985 care stabilea modul în care trebuiau să aibă loc relațiile dintre cetățenii români și cei străini. Pentru detalii a se vedea Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Controlul informațiilor în România comunistă, 1965-1989 (II)*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2007, pp. 91-94.

⁴⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 180.

⁵⁰ Adrian Neculau, *op. cit.*, p. 104.

vostru și e mai bine că nu știți». Iar dacă acest tânăr român care mă sărută pe balconul unui bloc a contravenit pentru o clipă regulilor acestui teritoriu, gestul a fost reparat și liniștea restabilită de îndată ce amândoi am deschis ochii și ne-am dat seama în ce lume trăim”⁵¹.

Amestecul Securității a fost observat și de către predecesorul Lindei Mizejewski, lectorul american Henry Eaton, care îi scria unui prieten din Statele Unite: „Mai bine să afli câte ceva despre Securitatea din România, cum urmărește studenții americani și profesorii la fel, percheziționează, caută prin apartamentele lor, să nu mai vorbim de telefoane. Și astfel de lucruri se întâmplă în fiecare zi în România. «Poliția este peste tot», mi-a șoptit un prieten, «dar numai încearcă să găsești o pungă cu ceapă!»⁵².

Un alt exemplu de amestec al Securității în activitatea lectorilor americani, dar care nu este tratat în articolul Lindei Mizejewski, l-a reprezentat situația bibliotecii lectoratului american. „Ca urmare a întreruperii șederii la post a soților Eaton Kate și Henry, în anul 1984”, se arăta într-un raport al Securității, „Biblioteca lectoratului american din Iași a fost trecută în administrarea exclusivă a părții române, schimbându-se denumirea în «Punct de documentare al catedrei de limbă engleză»”⁵³. Motivul principal care a stat în luarea acestei măsuri, l-a reprezentat faptul că „soții Eaton au introdus în biblioteca lectoratului de limbă engleză fără aprobarea conducerii Universității «Alexandru Ioan Cuza» mai multe cărți și reviste americane în care se aduc critici extrem de virulente la adresa orânduirii noastre sociale și de stat și din alte țări socialiste, precum și a unor personalități ale vieții sociale și politice din RS România. Între acestea se numără romanele *Iarna decanului* de Saul Below, *O zi din viața lui Ivan Denisovici* de Soljenitîn, *Copilul anului* de Alexandr Kuznețov, mai multe numere ale revistelor «Newsweek», «New York Review of Books», «Time», în care sunt publicate articole cum sunt cele intitulate: *Iarna pragheză a lui Andropov*, *Polonia- spitalele pe lista critică*, *Perspective din Varșovia*, *Jocul dublu al lui Andropov*, *Megalomania în cea mai întunecată Albanie*, *Evreii sovietici din Țara Sfântă*, *Scrisoare din Varșovia*”⁵⁴.

Încercările lectorilor de a prelua în administrare exclusiv americană a bibliotecii lectoratului s-au soldat cu un eșec. După cum se confesa, în ianuarie 1987, lectorul american Jerry Mc Guire lui Thomas Bazin, lectorul de la catedra de limbă franceză „nu poți funcționa aici fără să colaborezi. Biblioteca este de fapt un joc care se joacă între URSS și SUA. Cu toate că știe asta, el a venit aici să muncească dar studenților le este frică să vorbească sau le este frică de el, colegii să nu mai vorbim. Biblioteca este un joc politic urât, doar o mică piesă dintr-un joc urât al superputerilor. Sunt prins aici, trebuie să fac ceva și îmi dau seama că

⁵¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 180.

⁵² Ibidem, vol. 12, f. 247-248.

⁵³ Ibidem, vol. 4, f. 212.

⁵⁴ Ibidem, f. 202.

colaborez cu un stat cu o poliție represivă. După doi ani aici mă simt epuizat. Nu numai că trebuie să colaborez cu un Gestapo camuflat, dar mai trebuie să iau parte și la acest joc politic. Aceasta este singura soluție pentru a putea fi profesor aici”⁵⁵. Această atitudine pesimistă era cauzată și de faptul că nici vizita la Iași, în martie 1986, a ambasadorului american Roger Kirk, însoțit de consulul Wohlers, nu a dat rezultate, ajungându-se numai la un compromis, „ambasadorul declarându-se satisfăcut dacă conducerea Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași va manifesta înțelegere acceptând ca lectorul american să poată administra cărțile de la «Punctul de documentare al catedrei de limbă engleză», alături de un coleg român, situație cu care partea română a fost de acord”⁵⁶.

„Am început acest articol cu evocarea unui sărut cu un tânăr român pe un balcon din Iași. Sărutul de atunci mi s-a părut la fel de imaginar în momentul producerii lui ca în momentul imediat următor. Nu îmi pierdusem conștiința de a fi un prizonier privilegiat foarte norocos, dar încă înlănțuit”⁵⁷, își încheia articolul Linda Mizejewski. Publicarea articolului în numărul din martie 1987 a revistei americane «Harper's Magazine», nu a rămas fără urmări, autoritățile comuniste din România pregătind o acțiune de ripostă, prin care să limiteze pe cât posibil efectele negative în rândul opiniei publice occidentale, sarcina revenindu-i Serviciului D - „dezinformarea serviciilor de spionaj străine” din cadrul Securității, care a fost înființat în aprilie 1968. În afara „serviciilor de spionaj străine”, acțiunile de dezinformare erau organizate și împotriva „unor organisme politice, guvernamentale, militare, economice și culturale care desfășoară o activitate ostilă statului român”, în scopul „apărării și promovării intereselor Republicii Socialiste România, în legătură cu acțiunile de ordin politic, militar, economic, tehnico-științific și cultural ce urmează a fi întreprinse atât pe plan intern și extern”. Acțiunile de dezinformare erau coordonate de Consiliul Securității Statului, care avea ca sarcină să colaboreze cu Serviciul „D” și Direcția de contraspionaj și cu „ministerele și celelalte organe centrale care potrivit competenței lor și normelor legale întrețin contacte cu misiunile diplomatice acreditate în Republica Socialistă România, cu organisme politice, guvernamentale, economice, militare, culturale și turistice străine”⁵⁸. Termenul de dezinformare și-a început cariera în mediul sovietic încă din anii '20. Pe lângă termenul *dezinformatsia*, sovieticii au inclus în limbajul politic și pe cel de măsuri active (*aktivnyye meropriatia*) ce avea un sens mai larg decât cel al acțiunilor secrete, referindu-se atât la „tehnicile deschise cât și la cele secrete, aplicate în vederea influențării evenimentelor, strategiilor și acțiunilor altor

⁵⁵ Ibidem, f. 210.

⁵⁶ Ibidem, f. 213.

⁵⁷ Ibidem, vol. 16, f. 182.

⁵⁸ A se vedea pe larg în Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Război psihologic împotriva Occidentului. Acțiunile de dezinformare ale Securității în timpul regimului comunist*, în Ionuț Nistor, Paul Nistor (coordonatori), *Relații internaționale: lumea diplomației – lumea conflictului*, Editura PIM, Iași, 2009, pp. 250-273.

țări”⁵⁹. În fapt, în accepțiunea statelor comuniste, dezinformarea reprezenta o tehnică ce nu urmărește să transforme o informație adevărată într-una falsă, ci de a înlocui informarea corectă a opiniei publice cu răstălmăcirea faptelor, în scopul realizării propagandei și îndoctrinării.

La 11 iunie 1987, maiorul Ioan Bostan, din cadrul Inspectoratului Județean de Securitate Iași, raporta că la întâlnirea cu sursa „Stanley”, acesta „ne-a informat că autoarea Linda Mizejewski a scrântit-o și că ar putea fi făcută de râs în cazul efectuării unei recenzii critice”. Pentru ca recenzia să aibă caracterul dorit, sursa „Stanley” propunea să nu se pună „în respectiva replică întrebarea «de ce arunci cu noroi, doamnă Mizejewski, când ai fost primită bine în România și la Iași», căci ea ar fi în stare să scrie ceva și mai urât despre noi. Nu trebuie atacată la nivelul acesta, ci trebuie pusă în poziția de a-și apăra cadrul conceptual-mișcarea neofreudiană- unde dorește ea să se încadreze și unde greșește”. Pentru a da o greutate și mai mare argumentației sale, sursa „Stanley” amintea că și lectorul american Jerry Mc Guire de la care își procurase articolul, a manifestat satisfacție și l-a aprobat afirmând: „ai ghicit, ai ghicit unde este punctul slab al articolului, ești bun!”⁶⁰. Ca variantă de publicare a replicii la articolul respectiv, sursa „Stanley” propunea „revista «Romanian Review», redactor șef Petre Ghelmez, ce se distribuie la ambasadele străine în București”. O altă variantă propusă era de a trimite articolul revistei americane «Harper’s Magazine» „sau mai bine chiar la revista de largă circulație «Newsweek» care ar avea interesul să publice ceva despre ce a apărut în cealaltă revistă «Harper’s»”⁶¹.

La 8 iulie 1987, Serviciul „D” raporta primirea articolului sursei „Stanley”⁶², iar cinci zile mai târziu Direcția de contraspionaj a Securității își exprima acordul „cu conținutul materialului”⁶³. Articolul analiza mai întâi absolutizarea concepțiilor freudiene conform cărora orice persoană normală trebuie să cunoască fericirea senzuală, căutarea satisfacției sexuale căpătând o importanță fără precedent⁶⁴: „Teza de bază este că energiile spiritualului se află în material (iar spiritual-dacă faptul ar interesa pe cineva-înseamnă sex); cum viața în România este grea, urmează că energiile sexualității sunt drenate sau deturnate și, în consecință, nimic nu trebuie să fie frumos, nimic nu trebuie să fie fermecător, doar dacă s-o întâmpla vreun tânăr atrăgător”⁶⁵. Autorul își propunea, fără să ia în discuție aspectele semnalate de Linda Mizejewski despre greutatea materiale, cenușiul vieții cotidiene și restricțiile impuse de politica pronatalistă a regimului cu care se confruntau românii, să demonteze pretențiile articolului de a oferi o analiză

⁵⁹ Richard H. Shultz, Roy Godson, *Dezinformatsia. Mesures actives de la stratégie soviétique*, Éditions Anthropos, Paris, 1985, p. 19.

⁶⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 175.

⁶¹ Ibidem, f. 176.

⁶² Ibidem, f. 183.

⁶³ Ibidem, f. 167.

⁶⁴ A se vedea în legătură cu acest aspect Angus McLaren, *Sexualitatea secolului XX. O istorie*, Editura Trei, București, 2002, p. 148.

⁶⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 169.

științifică și obiectivă asupra realităților din România: „Nu voi pune în discuție aici unele din faptele pe care Linda Mizejewski și-a construit sistemul conceptual (chiar dacă multe din ele sunt exagerate), oricine, oricând și oriunde poate descoperi realități, obiceiuri, atitudini precare pentru a corespunde unei anumite perspective sau unui mod de gândire, mai ales când acel cineva e o «persoană cu vederi foarte tranșante». Scopul meu este mult mai modest, și anume acela de a indica o parte din contradicțiile scrisului ei, atât în privința dimensiunilor narative cât și a celor teoretice și, încă, acela de a-i invita pe redactorii de la «Harper's» să verifice sofisticarea marxist-freudiană a unuia care, în mod evident, nu i-a citit pe nici unul din maeștri, ca să nu mai vorbim de urmașii lor în filozofia occidentală contemporană”⁶⁶.

Cea mai mare parte a criticii articolului Lindei Mizejewski se axa pe experiența americană trăită de autor, ca bursier „Fulbright”: „În 1984-1985, cu totul întâmplător, eram «Fulbright Visiting Profesor» în Statele Unite și deci nu am avut prilejul de a o întâlni pe Linda Mizejewski. Printr-o ironie a sorții, în vara lui 1984 revista românească «Cronica» a început să publice o serie de eseuri pe care le scriam atunci în legătură cu experiența mea americană. Paradoxal totuși, deși soția mea era acolo (cum era și soțul Lindei în România), nu am avut vreodată ocazia de a săruta vreo americană pe vreun balcon sau verandă din Ohio, sau Texas, Carolina de Nord, Tennessee, Nebraska, Illinois, New York, Maine, nici nu am fost excitat sexual în marile complexe comerciale unde îmi făceam cumpărăturile. Mai mult, mărturisesc că am băut și un număr de pahare de vin și Bourbon, că am citit mai multe cărți și că mi-am făcut un mare număr de prieteni cu care discutam vrute și nevrute. Cu toate acestea, cele vreo treizeci de eseuri precum și cartea care se va intitula probabil *Jurnal american* și care va apare în Iași iarna viitoare nu au putut să mă propulseze spre platforma de invidiat a structurării unui sistem teoretic convingător despre America, oamenii ei și modul lor de viață, probabil fiindcă temele mele țineau mai ales de studenții, profesorii, universitățile și simpozioanele americane, și tot felul de realități similare. Iar aceasta fiindcă am fost suficient de naiv încât să iau drept bune prevederile Programului Fulbright și, ca urmare, n-am dezgolit nimic și pe nimeni. Evident, totul este din invidie, în fond”⁶⁷.

În stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem care a fost soarta articolului, dacă acesta a mai fost folosit în riposta pe care Serviciul „D” o pregătea sau dacă, ulterior, a mai văzut lumina tiparului. Ceea ce se cunoaște este faptul că, în condițiile în care Nicolae Ceaușescu ajunsese să fie izolat pe plan internațional, acțiunile de dezinformare și influențare a guvernelor occidentale nu au mai dat roade, tot mai mulți oaspeți occidentali care vizitau România fiind nevoiți să constate eșecul economic al regimului și caracterul polițienesc al statului.

⁶⁶ Ibidem, ff. 169-170.

⁶⁷ Ibidem, f. 170.

Concluzii

Programele coordonate de către Statele Unite au folosit contextul politic favorabil al anilor '60 pentru a promova modelul de viață american și valorile occidentale în Europa de Est. Deși politica diferențierilor practică de Departamentul de Stat de a recompensa pe comuniștii „buni” și de a nu-i premia pe cei „răi” a fost intens criticată⁶⁸, se poate spune că, urmărind logica unei confruntări pe termen lung cu regimul comunist, programele americane au avut ca țintă principală tinerii, „the decision-makers of tomorrow”⁶⁹. În această atitudine a constat de altfel și cheia înțelegerii modului în care au fost nevoiți să activeze lectorii americani în cadrul Universităților din România comunistă. Preponderența rolului pe care statul comunist îl avea ca sursă de drept subiectiv absolut în organizarea și controlul vieții sociale⁷⁰, absența unei deosebiri între siguranța internă și cea externă a statului, apariția unei personalizări accentuate a puterii făcea ca, alături de obsesia „independenței” țării și a pericolului unei „invazii” sovietice, „apărarea secretului de stat ca îndatorire patriotică a tuturor oamenilor muncii” și de raportare a relațiilor cu cetățenii străini să devină atât un important instrument de presiune asupra societății, dar și un mijloc important de perpetuare a puterii. Inclusiv concepția lui Nicolae Ceaușescu privind „activitatea de prevenire a infracțiunilor împotriva securității statului” s-a transformat într-o prezumție generală a vinovăției, care implica, pe măsură ce criza regimului se adâncea, generalizarea neîncrederii asupra întregii populații⁷¹. Ca urmare a acestui fapt, mulți străini care vizitau România erau frapați de reticența românilor în a se angrena în discuții, cu toate că ei vorbeau fluent una sau două limbi străine. Scriitorul Saul Bellow, laureat al premiului Nobel, după o vizită făcută la București în luna decembrie a anului 1977, constata că deosebirea dintre el, profesorul venit din Chicago, și interlocutorii săi români era următoarea: el „era liber să vorbească. Pentru ei era imposibil. Fiecare convorbire cu un străin trebuia raportată”. Întors în Statele Unite, scriitorul a publicat un roman în care conchidea: „Una din marile realizări ale comunismului constă în izolarea totală a milioane de persoane. În zilele și în epoca noastră nu ți-ar fi venit a crede că tehnicile cenzurii pot egala tehnicile comunicării”⁷². Absența comunicării a constituit esența relațiilor Est- Vest, pe tot parcursul Războiului Rece, fiind înlocuită cu propaganda, manipularea, dezinformarea și înșelarea asupra scopurilor urmărite. Impunerea de către regimurile comuniste a unui anumit mod de gândire propriilor cetățeni a făcut ca încercările unora dintre

⁶⁸ A se vedea în acest sens David B. Funderburk, *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România, 1981-1985*, Editura Dacon, Constanța, 1994.

⁶⁹ Bogdan Barbu, *op. cit.*, p. 316.

⁷⁰ István Király V., *Fenomenologia existențială a secretului*, Editura Paralela 45, București, 2001, p. 80.

⁷¹ Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, Iași, 2002, p. 259.

⁷² Saul Bellow, *op. cit.*, p. 65. A se vedea și Adrian Neculau, *Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării*, Polirom, Iași, 1999, p. 169.

aceștia de a fi ei înșiși să fie pedepsite prin pierderea libertății și chiar a vieții. Suspecți de apartenență la serviciul american de informații, a cărei misiune era, în concepția Securității, acela de cunoaștere „cât mai exactă a mecanismului vieții sociale și politice din țara noastră, pentru realizarea sarcinii de diversiune ideologică”⁷³, lectorii occidentali veniți în România prin Programul „Fulbright” s-au trezit implicați fără voia lor în acest mecanism de guvernare și de stabilire a raporturilor dintre regimul comunist și proprii cetățeni. Lectorii americani au căutat în relațiile cu colegii sau cetățenii români să evite o implicare emoțională prea evidentă, pentru a nu fi acuzați că se angajează în activități cu implicații politice, chiar dacă, după cum remarcă la începutul anilor '80 lectorul american Charles Schoengrund, „faptul că ne aflăm într-un stat bizantin-leninist puternic controlat, la încrucișarea dintre colțurile de Nord, Sud, Est și Vest, orice cercetare competentă implică o analiză politică”⁷⁴. Așa cum sintetiza situația George Bauman, soțul Lindei Mizejewski, într-o scrisoare adresată unei prietene din Statele Unite „noi nu suntem de acord cu metodele lor de guvernare dar nu-i treaba noastră să discutăm asta ori altceva de natură sensibilă”, adăugând apoi că „expunerea la comunism m-a făcut să apreciez mai mult sistemul nostru”⁷⁵. Tratarea în anii '80 de către regimul lui Nicolae Ceaușescu a relației cu Statele Unite în special pe linia respectării drepturilor omului în România într-un cadru diplomatic ce friza absurdul, a avut consecințe și asupra relațiilor culturale româno-americane. După cum observa același George Bauman, „lectorii Fulbright nu dispar sau sfârșesc în închisoare. Singurul lucru ce se poate întâmpla este declararea de persoane indezirabile pentru regimul comunist”⁷⁶. Și, într-adevăr, la 4 iunie 1985, Securitatea propunea „includerea pe lista persoanelor indezirabile pentru R.S. România a cetățenilor americani Mizejewski Linda și Bauman George pe o perioadă de cinci ani”⁷⁷. Aceași măsură fusese luată la 14 iunie 1983 și în cazul soților Eaton⁷⁸, iar la 10 aprilie 1988 Securitatea a avizat negativ cererea de prelungire a șederii pe post a lui David Hadaller⁷⁹. Magia și, totodată, falsitatea caracterului regimului trebuia menținută până la sfârșit, indiferent de conducere și context internațional. Socialismul trebuia să fie însă construit cu ajutorul poliției politice și prin magia lingvistică, apanajul propagandei, care, după cum afirma scriitorul Boris Pasternak, reprezenta o tiranie mult mai rea, a frazei, și „puterea magică a literei moarte”⁸⁰, deoarece educația comunistă nu consta în a-i convinge pe subiecți numai să accepte socialismul, ci aceștia

⁷³ ACNSAS, fond Documentar, dosar 12618, vol. 5, f. 53.

⁷⁴ Ibidem, vol. 19, f. 128.

⁷⁵ Ibidem, vol. 16, f. 218.

⁷⁶ Ibidem, f. 217.

⁷⁷ Ibidem, f. 200.

⁷⁸ Ibidem, vol. 12, f. 201.

⁷⁹ Ibidem, vol. 25, f. 277.

⁸⁰ Cit. în Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Humanitas, București, 1993, p. 270.

trebuiau să-l și vadă⁸¹. Iată de ce, spargerea blocadei informaționale la care era supusă societatea românească, a constituit una din prioritățile programelor culturale inițiate de către administrația americană, utilizându-se atât donațiile de cărți și abonamente gratuite la reviste de specialitate, cât și recomandarea adresată cetățenilor americani care vizitau România de a face „uitate ziare și reviste prin hoteluri, trenuri, restaurante etc. scontând că vor trezi interes și vor fi citite”⁸². De asemenea, „stabilirea de contacte și cultivarea de relații” așa cum erau denumite în limbajul Securității contactele interumane dintre lectorii americani și cetățenii români s-au dovedit a fi mai puternice decât pretenția regimului comunist de a controla sufletul și mintea celor care îl disprețuiau, respingându-i principiile⁸³. Așa cum nota Securitatea la plecarea din România a soților Linda Mizejewski și George Bauman, „întrucât cei doi cetățeni americani intenționau să mai rămână la post în RSR, au fost luate măsuri de a-i convinge să renunțe, însă cu toate acestea, la plecare, au afirmat că vor întreține o strânsă legătură cu prietenii creați în România și vor încerca să mai revină cât mai curând în țara noastră”⁸⁴.

Această spargere a blocadei informaționale, când a ieșit tot mai mult în evidență faptul că, deși revoluționară în teorie, ideologia comunistă era conservatoare și animată în realitate de o tristă ortodoxie politică și socială⁸⁵, a jucat un rol important în căderea acestor regimuri.

Summary

The program for cultural exchange between the United States and others countries, initiated by William Fulbright, began to apply in the Romanian-American cultural relations since the 60's. The control of information, their approach tendentious distortion and often misinformation, constituted the most powerful instrument for assessing the political and ideological monopoly of the communist regime in Romanian society.

This paper aims to portray Romania the 80's seen by American lecturers from the University «Al. I. Cuza». They are described grayness life and the police state interference in the work of lecturers. The conclusion of dally life of Romanians made it one of the lecturers Americans: «live in Romania is slavery, political and economic».

⁸¹ *Ibidem*, p. 266.

⁸² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12395, vol. 2, f. 186.

⁸³ Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Humanitas, București, 1998, p. 14.

⁸⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12618, vol. 16, f. 200.

⁸⁵ Zbigniew Brzezinski, *La révolution technétronique*, Calman-Lévy, Paris, 1971, p. 176.

Constantin Ungureanu*

POPULAȚIA LOCALITĂȚILOR DIN SUD-VESTUL REGIUNII ODESSA (SUDUL BASARABIEI), ÎN 2001

Dezmembrarea teritorială a Basarabiei, în 1940

După agresiunea sovietică asupra României din 28 iunie 1940 și ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța de către URSS, autoritățile de la Kremlin au hotărât formarea la Est de Prut a unei noi republici unionale, a RSS Moldovenești. Inițial se preconiza includerea întregii Basarabii și a raioanelor din RASSM în preconizata republică unională, însă, la 2 august 1940, Sovietul Suprem al URSS a decis să fie formată RSS Moldovenească, prin „reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească”, procedându-se la dezmembrarea teritoriului dintre Prut și Nistru. Atunci s-a decis ca județele Hotin, Cetatea Albă și Ismail din Basarabia să fie incluse în componența Ucrainei sovietice. Stabilirea frontierei exacte dintre cele două republici unionale urma să fie decisă ulterior de către conducerea Sovietului Suprem al RSS Ucrainene și celui al RSS Moldovenești.

Deja la 7 august 1940 a fost formată regiunea Akkerman (Cetatea Albă), cu centru la Cetatea Albă, toate localitățile din sudul Basarabiei, atribuite Ucrainei sovietice, fiind incluse în componența acestei regiuni. La 7 decembrie 1940, printr-un decret al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, denumirea regiunii a fost schimbată în Ismail, iar centrul regional a fost transferat de la Cetatea Albă la Ismail. Această regiune, care a avut o suprafață de 12,4 mii km², a existat până la 21 februarie 1954, când a fost desființată și inclusă în componența regiunii Odessa.

Granița administrativă moldo-ucraineană a fost stabilită definitiv la 4 noiembrie 1940, pe când Sovietul Suprem al RSS Moldovenești a fost „ales” abia în ianuarie 1941. În urma fixării hotarului moldo-ucrainean, RSS Moldovenești i-au fost retrocedate mai multe localități din sudul județului Hotin (din actualele raioane Briceni, Edineț și Ocnița), din nordul județului Cetatea Albă (sud-estul raionului Ștefan Vodă) și din județul Ismail (4 sate din sudul raionului Cahul și 2 din zona cu populație compactă găgăuză). Mai puțin cunoscut este, însă, că în urma fixării acestui hotar, RSS Moldovenească a cedat Ucrainei sovietice două sate din fostul județ Cahul, precum și un șir de sate cu populație mixtă din sudul județului Tighina. În total, în 1940 au fost atribuite Ucrainei sovietice 23 de sate din județul Tighina, care în 1930 erau locuite de 24.234 de locuitori, dintre care 9.424 (39%) ruși, 4.721 (19,5%) germani, 4.406 (18%) români, 2.688 (11%) bulgari, numai 1.559 (6%) ucraineni, 715 evrei, 631 găgăuzi și 90 persoane

* **Constantin Ungureanu**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

de alte naționalități¹. Componenta etnică a acestor sate poate fi vizualizată și în hărțile etnice ale județelor din sudul Basarabiei, respectiv a județului Tighina, care sunt plasate în internet².

În urma trasării frontierei, mai multe sate cu populație românească din nordul județului Hotin (din actualul raion Noua Suliță) au fost incluse în componența regiunii Cernăuți, iar în sudul Basarabiei, mai multe sate mari românești au rămas în afara hotarelor RSS Moldovenești. În partea de sud a Basarabiei, nu s-a ținut cont de realitățile economice, culturale și etnice, iar RSS Moldovenească a fost lipsită de accesul la Dunăre și la limanul Nistrului, deși acolo existau mai multe sate cu populație românească. Astfel, plasa Reni din județul Ismail, situată între râurile Prut, Dunăre și lacul Ialpug, cuprindea 16 sate, dintre care 9 românești, 4 găgăuze și 3 bulgărești, dar nici un sat cu populație majoritară rusă sau ucraineană. În plasa Reni împreună cu orașul Reni, în 1930 au fost înregistrați în total 55.127 de locuitori, dintre care 29.500 (53,5%) români, 12.309 (22,3%) găgăuzi, 7.220 (13,1%) bulgari, 3.830 (6,9%) ruși, 1.179 (2,1%) evrei, numai 110 ucraineni și 979 persoane de alte naționalități³. Deși românii reprezentau peste 50% în această plasă, doar 4 sate românești și două găgăuze au fost incluse în teritoriul atribuit RSS Moldovenești. Ucrainei i-au fost atribuite 5 sate mari românești din această plasă (Anadol, Barta, Cartal, Frecăței și Satu-Nou), așezate compact lângă Dunăre, lacurile Cahul și Ialpug, precum și orașul Reni, unde 51,3% din locuitori erau de naționalitate română, RSS Moldovenească fiind astfel lipsită de accesul la Dunăre și lacurile Cahul și Ialpug.

Similar s-a procedat și la vărsarea râului Nistru în liman, în zona satului Palanca, care se mărginea la sud cu satele Han-Câșla (azi Udobnoe) și Gura-Roșie (Kazațkoe), locuite în majoritate de români. Deși în aceste două sate românii constituiau cca. 57% din populație, ambele sate au fost atribuite Ucrainei sovietice, iar RSS Moldovenească a fost lipsită de accesul la limanul Nistrului.

Autoritățile sovietice nu au luat în considerație nici structura etnică a populației din plasa Volintiri, județul Cetatea Albă. În 1930, în această plasă existau 24 de sate, care erau populate de 44.090 de locuitori, dintre care 32.384 (73,4%) români, 8.641 (19,6%) ruși, numai 925 (2,1%) ucraineni, 862 germani, 841 evrei etc⁴. Deși românii reprezentau aproape $\frac{3}{4}$ din populația acestei plase, iar 15 sate erau locuite în mare majoritate de români, doar 10 sate au revenit RSSM, iar 14 au fost atribuite RSS Ucrainene, inclusiv 6 sate cu populație majoritar românească (Faraoani, Frumușica-Nouă, Frumușica-Veche, Manja, Moldova și Zoreni).

Noul hotar moldo-ucrainean, stabilit în toamna anului 1940, a dezmembrat parțial și comunitățile compacte ale bulgarilor și găgăuzilor din sudul Basarabiei. Astfel, marea majoritate a satelor găgăuze au fost incluse în teritoriul RSS

¹ Calculat după *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. II, partea I, București, 1938, p. 464, 466.

² http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:BB_HARTA_BUGEAC_BASARABIA_DE_SUD_1930.png
[http://ro.wikipedia.org/wiki/Județul_Tighina_\(interbelic\)](http://ro.wikipedia.org/wiki/Județul_Tighina_(interbelic))

³ *Recensământul general al populației României ...*, p. 264, 266.

⁴ *Ibidem*, p. 128.

Moldovenești, Ucrainei revenindu-i câteva sate găgăuze, care se află chiar la hotarul cu RSSM. Ucrainei i-au fost atribuite marea majoritate a satelor mari bulgare din sudul Basarabiei, doar câteva au rămas RSSM, chiar la hotarul cu Ucraina, care acum se află în componența raionului Taraclia⁵.

Deși sudul Basarabiei era un teritoriu cu o populație multiethnică, principalele naționalități locuiau în spații relativ compacte. Astfel, satele găgăuze erau concentrate în partea de vest a câmpiei Bugeacului, doar câteva fiind incluse în 1940 în regiunea Ismail. Bulgarii locuiau compact, la est de satele găgăuze, iar în nord-est se învecinau cu satele germane. Localitățile germane erau așezate la est de satele găgăuze și bulgare, între râurile Cogâlnic și Sărata. Multe sate mici germane, însă, erau așezate mai dispersat, la est de râul Sărata și lacul Sasâc, până la orașul Cetatea Albă și țărmul Mării Negre. Marea majoritate a satelor ucrainene se aflau în partea de est a teritoriului respectiv, la est de râul Sărata și lacul Sasâc. Satele cu ruși lipoveni erau situate relativ compact de-a lungul Dunării, în apropiere de orașele Ismail, Chilia și Vâlcov. Multe sate mari cu populație rusă erau așezate dispersat în partea de nord, în centrul sau în estul teritoriului⁶.

Cele mai multe sate românești din sudul Basarabiei (din teritoriul actual al Ucrainei) se aflau în județul Ismail, în apropiere de orașul Reni, la nord de Ismail și Chilia, până pe malul de vest al lacului Sasâc. Un alt grup de sate românești erau așezate în nordul teritoriului respectiv, în apropiere de hotarul actual moldo-ucrainean. Mai izolate erau satele românești Tașlâc, Satul Nou (de lângă Sarata), sau Noul Caragaci și Sărăria, ambele situate la est de lacul Sasâc.

Așadar, în sudul Basarabiei existau 6 comunități mai importante (români, ruși, ucraineni, bulgari, germani și găgăuzi), care locuiau relativ compact, mai ales în localitățile rurale. Acest spațiu era populat și de reprezentanții altor naționalități, cei mai numeroși și influenți fiind evreii, care locuiau preponderent în orașe, în târguri sau în satele mai importante.

Populația din sud-vestul regiunii Odessa, în perioada sovietică

În primul an de ocupație sovietică, numărul populației regiunii Ismail s-a diminuat semnificativ din cauza repatrierii etnicilor germani, a refugierii unui număr mare de locuitori în România, a represiei și deportărilor staliniste. Autoritățile sovietice nu au realizat o estimare privind structura etnică a populației regiunii Ismail din sud-vestul Ucrainei, formată în anul 1940. Se cunoaște doar, potrivit unor statistici sovietice, că la 1 ianuarie 1941 în regiunea Ismail erau 627,7 mii de persoane, inclusiv 98,4 (15,7%) mii în orașe și 529,3 (84,3%) mii la sate⁷.

⁵ Vezi harta - http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:BB_HARTA_BUGEAC_BASARABIA_DE_SUD_1930.png

⁶ Vezi harta - http://ro.wikipedia.org/wiki/Fișier:BB_HARTA_BUGEAC_BASARABIA_DE_SUD_1930.png

⁷ *Советский Приднестровский край (1940-1945 г.г.). Документы и материалы*, Одесса 1968, p. 138.

În toamna anului 1940, partea de sud a Basarabiei a cunoscut o modificare radicală etno-demografică. Timp de două luni, (în perioada 15 septembrie – 15 noiembrie 1940) s-a produs strămutarea germanilor din Basarabia și nordul Bucovinei. Potrivit recensământului din 1930, în toată Basarabia au fost înregistrați 81.089 de germani, iar la începutul anului 1940 se estima că în Basarabia locuiau 92.758 de etnici germani, inclusiv 63.061 în județul Cetatea Albă, 12.215 în Tighina, 10.496 în Cahul și 1.104 în Ismail⁸. În urma repatrierii din toamna anului 1940, din Basarabia s-au strămutat în Germania 92.386 de persoane⁹. Astfel, mai ales partea de sud a Basarabiei a fost parțial depopulată, iar în fostele sate germane s-au așezat cu traiul în principal ruși și ucraineni, aduși din alte regiuni ale Ucrainei.

În vara anului 1941, România a intrat în război de partea Germaniei și a recuperat teritoriile pierdute, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Pe parcursul războiului, aceste teritorii au fost integrate României, fiind restabilită vechea împărțire administrativă, în județe, plăși și comune urbane și rurale. În toamna anului 1941 s-a organizat un recensământ al populației din Basarabia și nordul Bucovinei, care a constatat o diminuare semnificativă a numărului populației față de anul 1930. Însă, în vara anului 1944, URSS a reocupat Basarabia și nordul Bucovinei, iar în sudul Basarabiei a fost restabilită regiunea Ismail, în componența Ucrainei. Hotarele acestei regiuni au rămas aceleași, conform deciziei din 4 noiembrie 1940. Locuitorii regiunii Ismail, ca și cei din restul Basarabiei și nordul Bucovinei, timp de aproape un deceniu au trăit în condițiile regimului stalinist, cu consecințe bine cunoscute. Odată cu retragerea autorităților militare și civile române din acest teritoriu, în România s-au refugiat un număr mare de români, mai ales din localitățile urbane. Totodată, zeci de mii de bărbați au fost înrolați în armată și trimiși pe front, iar alte zeci de mii au fost trimiși la munci silnice sau deportați. Foametea din 1946-1947 a afectat dramatic și populația regiunii Ismail, dar până în prezent nu se cunosc cifre statistice concrete privind consecințele foametei pentru această regiune.

Evenimentele din timpul războiului și din primii ani după încheierea războiului au contribuit la micșorarea semnificativă a numărului locuitorilor și la diminuarea ponderii populației de naționalitate română, înregistrați oficial ca „moldoveni”. După război, în iunie 1947, în regiunea Ismail locuiau doar 475 mii de persoane, dintre care 403,5 mii (84,9%) în localitățile rurale și 71,5 mii (15,1%) – în orașe¹⁰. Autoritățile sovietice au realizat și unele estimări privind structura etnică a populației din regiunea Ismail. Astfel, conform unui raport al

⁸ Nicolae Enciu, *Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940. I. Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, Chișinău, 2013, p. 333.

⁹ Ortfried Kotzian, *Die Umsiedler. Die Deutschen aus West-Wolhynien, Galizien, der Bukowina, Bessarabien, der Dobrudscha und in der Karpatenukraine*, 2005, p. 223.

¹⁰ *В братской семье. Документы и материалы о борьбе трудящихся украинских придурнайских земель за восстановление и дальнейшее развитие народного хозяйства (1946-1953 г.г.)*, Одесса 1972, p. 58.

autorităților comuniste din 6 martie 1948, se estima că în regiunea Ismail erau 537.708 persoane, inclusiv 180.148 (33,5%) ucraineni, 144.686 (26,9%) bulgari, 92.209 (17,3%) ruși, numai 79.711 (14,8%) moldoveni, 21.606 (4%) găgăuzi și 18.348 persoane de alte naționalități¹¹.

În perioada sovietică s-au realizat patru recensăminte (în 1959, 1970, 1979 și 1989), dar nu s-au publicat informații mai detaliate, pe localități sau cel puțin pe raioane. Din această cauză, nu se cunosc mai exact evoluțiile etno-demografice, care s-au produs în partea de sud-vest a regiunii Odessa pe parcursul a mai bine de patru decenii. Abia ultimul recensământ sovietic din 1989 prezintă unele informații despre populația raioanelor și a principalelor localități urbane. Potrivit recensământului respectiv, în sudul Basarabiei, ponderea moldovenilor (românilor) era mai însemnată în raioanele Reni (47%), Ismail (26,7%), Tarutino (21,1%), Chilia (15,7%), Sărata (12,3%) și Tatarbunar (11,2%). Ucrainenii constituiau o majoritate în raioanele Belgorod-Dnestrovsc (77,2%), Tatarbunar (67,9%) și orașul Belgorod-Dnestrovsc (52,8%), precum și o majoritate relativă în raioanele Sărata (46,9%) și Chilia (40,7%). Proporția rușilor era cea mai însemnată în orașele Ismail (51%) și Belgorod-Dnestrovsc (37,1%), precum și în raioanele Chilia (34,3%) și Arciz (24,8%). Bulgarii erau concentrați în partea de sud-vest a teritoriului respectiv, în raioanele Bolgrad (61%), Arciz (40,1%), Tarutino (34,2%), Ismail (26,9%)¹². După calculele noastre, în 9 raioane și două orașe din sudul Basarabiei (fără orașele Sergheevca și Zatoca), în 1989 locuiau cca. 663.350 de persoane, dintre care 36,7% ucraineni, 24% ruși, 20,8% bulgari, 12,6% moldoveni (români), 3,7% găgăuzi și 2,1% alte etnii.

Potrivit altei surse, populația totală din sudul Basarabiei era, către anul 1990, de 673.338 de persoane, inclusiv 84.350 (12,5%) de naționalitate română, dintre care 63.544 în localitățile rurale și 18.619 în localități urbane. Cei mai mulți etnici români trăiau atunci în orașele Reni (7.071), Ismail (3.902), Chilia (2.859), Belgorod-Dnestrovsc împreună cu orașelele Sergheevca și Zatoca (2.109), Arciz (876) etc. În localitățile rurale, un număr mai mare de moldoveni locuiau în raioanele Ismail (14.865), Reni (13.625), Tarutino (8.731), Chilia (7.246), Sărata (5.786)¹³.

Astfel, pe parcursul a mai bine de patru decenii din perioada sovietică, în sudul Basarabiei s-a produs ucrainizarea și rusificarea populației, mai ales în localitățile urbane și în satele cu populație mixtă. Potrivit unor estimări sovietice din anul 1948, în regiunea Ismail locuiau 537.708 persoane, dintre care 33,5% ucraineni, 26,9% bulgari, 17,3% ruși, 14,8% moldoveni, 4% găgăuzi. Peste patru decenii, în 1989, în același teritoriu erau peste 670 mii de persoane, inclusiv 36,7% ucraineni, 24% ruși, 20,8% bulgari, 12,6% moldoveni, 3,7% găgăuzi. În decurs de patru decenii, numărul locuitorilor din acest teritoriu a crescut cu peste 125 mii de persoane, inclusiv cu cca. 66.800 a rușilor și 63.300 a ucraine-

¹¹ *Ibidem*, p. 88.

¹² <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odessa/>

¹³ Revista „Cugetul”, nr. 5-6, Chișinău 1993, p. 8.

nilor. Totodată, numărul populației românești a crescut în acest interval cu cca. 3.700 persoane, a găgăuzilor – cu cca. 3.000, iar numărul bulgarilor s-a micșorat cu cca. 6.300 persoane.

Lipsa învățământului în limba maternă a fost una din cauzele principale a asimilării moldovenilor și bulgarilor din orașe ori din sate cu populație mixtă. În perioada sovietică, cele mai multe școli din sudul Basarabiei au fost rusești și ucrainene, doar în satele mari moldovenești existând și școli cu predare în „moldovenească”. Potrivit unei informații, la începutul anului școlar 1944/45, în regiunea Ismail erau 76.665 copii de vârstă școlară, dintre care 58.310 (76,2%) au învățat în rusă, 13.069 (17,1%) – în ucraineană și 5.181 (6,8%) – în „moldovenească”. Atunci au funcționat în această regiune 171 de școli ruse, 120 ucrainene și 26 moldovenești¹⁴.

O statistică mai exactă despre învățământul din regiunea Ismail există pentru data de 1 septembrie 1945. În această regiune funcționau atunci 323 de școli (151 ruse, 145 ucrainene și 27 moldovenești), care erau frecventate de 81.045 de elevi (48.483 (59,8%) în școlile ruse, 23.036 (28,4%) – în cele ucrainene și 9.526 (11,7%) – în cele moldovenești). Cele 27 de școli moldovenești cuprindeau 231 de clase, dintre care 184 de clase din școlile primare și 47 de clase din școlile de 7 ani. În clasele primare moldovenești învățau 7.892 de elevi, iar 1.634 de elevi erau instruiți în 47 de clase moldovenești din școlile de 7 ani¹⁵. Așadar, în limba rusă erau instruiți toți bulgarii, găgăuzii, reprezentanții altor naționalități, dar și o parte din ucrainenii și moldovenii din regiunea Ismail. Treptat, situația școlilor cu limba română de instruire s-a înrăutățit și mai mult, iar în ajunul declarării independenței Ucrainei, în acest teritoriu mai existau doar 18 școli moldovenești, care funcționau exclusiv la sate. Deși numărul moldovenilor era destul de numeros în cele mai mari orașe din sudul Basarabiei, în nici o localitate urbană nu existau școli, în care limba română să fie predată cel puțin ca obiect facultativ. Lipsa învățământului în limba maternă este cauza principală a deznaționalizării etnicilor români din aceste orașe sud-basarabene.

Recensământul din 2001

La 5 decembrie 2001 s-a desfășurat primul recensământ din Ucraina independentă, care a înregistrat populația după naționalități și limba maternă. Însă, deși a trecut mai bine de un deceniu de la acest recensământ, au fost date publicității doar unele date de ordin general. Astfel, pentru regiunea Odessa se prezintă doar unele date despre procentul celor mai importante naționalități, pentru orașele de subordonare regională și pe raioane, dar nu și cifre absolute.

Cunoscând ponderea principalelor naționalități pe raioane, se poate calcula cu aproximație structura etnică din anumite părți a regiunii. Potrivit calculelor noastre, în sudul Basarabiei locuiau atunci 617.245 persoane, dintre care 247.750 (40,1%) ucraineni, 128.702 (20,8%) bulgari, 124.511 (20,2%) ruși,

¹⁴ *Советский Придунайский край ...*, p. 261-262, 319.

¹⁵ *Ibidem*, p. 334.

78.217 (12,7%) moldoveni, 24.755 (4%) găgăuzi și 13.310 (2,1%) reprezentanți ai naționalități. În aceste calcule nu sunt incluse orașele Sergheevca și Zatoca, care aparțin de municipiul Belgorod-Dnestrovsk. Structura etnică a raioanelor din sudul Basarabiei era următoarea:

Populația raioanelor din sudul Basarabiei, în 2001, după naționalități¹⁶

raionul	total	ucraineni	ruși	bulgari	moldoveni	găgăuzi	alții
Or. Belgorod-Dnestrovsk	51.133*	62,9% 32.163	28,2% 14.419	3,7% 1.892	1,9% 972	0,4% 205	2,9% 1.482
Municipiu Ismail	85.098	38,0% 32.337	43,7% 37.188	10,0% 8.510	4,3% 3.659	0,9% 766	3,1% 2.638
Arciz	51.742	27,4% 14.177	22,5% 11.642	39,0% 20.179	6,3% 3.260	1,8% 931	3,0% 1.553
Belgorod-Dnestrovsk	62.326	81,9% 51.045	8,8% 5.485	1,2% 748	6,2% 3.864	0,3% 187	1,6% 997
Bolgrad	74.951	7,5% 5.621	8,0% 5.996	60,8% 45.570	1,5% 1.124	18,7% 14.016	3,5% 2.624
Ismail	54.692	28,9% 15.806	16,1% 8.805	25,7% 14.056	27,6% 15.095	0,4% 219	1,3% 711
Chilia	59.837	44,6% 26.687	30,0% 17.951	4,3% 2.573	15,8% 9.454	3,8% 2.274	1,5% 898
Reni	40.680	17,7% 7.200	15,1% 6.143	8,5% 3.458	49,0% 19.933	7,9% 3.214	1,8% 732
Sarata	49.907	43,9% 21.909	15,9% 7.935	20,0% 9.981	19,0% 9.482	0,3% 150	0,9% 450
Tarutino	45.169	24,5% 11.066	13,9% 6.278	37,5% 16.938	16,5% 7.453	6,0% 2.710	1,6% 724
Tatar-Bunar	41.710	71,3% 29.739	6,4% 2.669	11,5% 4.797	9,4% 3.921	0,2% 83	1,2% 501
TOTAL	617.245	40,1% 247.750	20,2% 124.511	20,8% 128.702	12,7% 78.217	4,0% 24.755	2,1% 13.310

*Fără orașele Zatoca și Sergheevca

Notă: cifrele absolute despre locuitori, după naționalități, sunt calculate în baza % pe raioane.

Așadar, ucrainenii constituiau o majoritate absolută doar în raioanele Belgorod-Dnestrovsk (81,9%) și Tatar-Bunar (71,3%), precum și o majoritate relativă în raioanele Chilia (44,6%) și Sărata (43,9%), adică în sud-estul

¹⁶ <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odesa/>

teritoriului respectiv. Rușii erau cei mai numeroși în orașele Ismail (43,7%) și Belgorod-Dnestrovsk (28,2%), precum și în raioanele Chilia (30%) și Arciz (22,5%). Bulgarii erau concentrați în raioanele Bolgrad (60,8%), Arciz (39%), Tarutino (37,5%), Ismail (25,7%). Cei mai mulți găgăuzi locuiau în câteva sate din raionul Bolgrad, unde constituiau 18,7% din totalul populației.

Pe site-ul cu privire la recensământul din 2001 au fost plasate informații detaliate despre locuitorii din toate orașele, comunele și satele din Ucraina, după limba maternă. Această statistică prezintă date doar despre procentul principalelor naționalități din toate localitățile, nu și cifre absolute¹⁷. În internet există și informații despre numărul total al locuitorilor din toate localitățile, conform recensământului din 2001¹⁸, ceea ce ne permite să stabilim destul de exact numărul locuitorilor din orice regiune, raion sau localitate, după limba maternă.

În sudul Basarabiei, un număr foarte mare de ucraineni, dar și mulți bulgari, moldoveni sau găgăuzi sunt mai degrabă vorbitori de limbă rusă, de aceea structura lingvistică a populației se deosebește radical, mai ales în localitățile urbane, dar și în multe sate cu populație mixtă, în mod special în fostele sate germane. Astfel, din totalul de 623.662 locuitori din sudul Basarabiei (inclusiv orașele Sergheevca și Zatoca), deja 219.322 (35,2%) considerau rusa – limbă maternă, numai 201.106 (32,2%) – ucraineana, 111.978 (18%) – bulgara, 62.353 (10,3%) – „moldoveneasca”, 21.017 (3,4%) – găgăuza și 5.886 (0,9%) – alte limbi drept materne.

Structura lingvistică pe raioane era următoarea:

Populația raioanelor din sudul Basarabiei, în 2001, după limba maternă¹⁹

raionul	total	ucraineană	rusă	bulgară	mold-că	găgăuză	alte
Mun. Belgorod-Dnestrovsk	57.550	41,84% 24.079	54,32% 31.261	1,57% 903	1,24% 714	0,19% 109	0,84% 484
Municipiu Ismail	85.098	18,04% 15.352	74,24% 63.177	4,58% 3.897	1,81% 1.540	0,38% 323	0,95% 809
Arciz	51.742	18,24% 9.438	42,79% 22.140	33,98% 17.582	3,07% 1.588	0,83% 429	1,09% 565
Belgorod-Dnestrovsk	62.326	80,77% 50.341	12,96% 8.077	0,55% 343	5,01% 3.123	0,17% 106	0,54% 336
Bolgrad		4,87%	16,32%	57,55%	0,96%	17,79%	2,51%

¹⁷ http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/?box=5.8W Datele despre limba maternă a populației pentru fiecare localitate (în %), la rubrica Розподіл населення регіонів України за рідною мовою у розрізі адміністративно-територіальних одиниць

¹⁸ <http://pop-stat.mashke.org/ukraine-census-2001/total.htm>

¹⁹ http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/?box=5.8W Datele despre limba maternă a locuitorilor (în %), la rubrica Розподіл населення регіонів України за рідною мовою у розрізі адміністративно-територіальних одиниць

	74.951	3.650	12.232	43.134	720	13.334	1.881
Ismail		26,34%	21,56%	24,88%	26,21%	0,26%	0,75%
	54.692	14.406	11.792	13.607	14.335	142	410
Chilia		36,09%	44,23%	2,52%	12,81%	3,69%	0,66%
	59.837	21.595	26.466	1.508	7.665	2.208	395
Reni		7,26%	37,88%	6,61%	40,83%	6,76%	0,66%
	40.680	2.953	15.410	2.689	16.610	2.750	268
Sarata		41,29%	21,42%	19,13%	17,62%	0,15%	0,39%
	49.907	20.607	10.690	9.547	8.794	75	194
Tarutino		18,79%	32,93%	31,67%	12,68%	3,30%	0,63%
	45.169	8.487	14.874	14.305	5.727	1.491	285
Tatar-Bunar		72,40%	7,68%	10,70%	8,48%	0,12%	0,62%
	41.710	30.198	3.203	4.463	3.537	50	259
TOTAL	623.662	201.106	219.322	111.978	64.353	21.017	5.886

Notă: cifrele absolute despre locuitori, după limba maternă, sunt calculate în baza % pe raioane.

Conform criteriului „limba maternă”, rusa era dominantă în orașele Ismail (74,2%) și Belgorod-Dnestrovsk (54,3%), reprezentând o pondere însemnată în raioanele Chilia (44,2%), Arciz (42,8%), Reni (37,9%), Tarutino (32,9%). Limba ucraineană predomina doar în raioanele Cetatea Albă (80,8%) și Tatar-Bunar (72,4%) și constituia majoritatea relativă în raionul Sărata (41,3%). Cei mai mulți ucraineni au recunoscut rusa ca limbă maternă în orașele Ismail și Belgorod-Dnestrovsk, dar și în raioanele Arciz, Reni (în principal, în centrul raional), Chilia și Tarutino.

În ultimul timp au fost realizate și câteva hărți lingvistice privind diferite regiuni ale Ucrainei, în baza recensământului din 2001, după criteriul limbii materne. Pe Wikimedia este plasată o hartă a Bugeacului (sudul Basarabiei), în care se prezintă cele mai răspândite limbi din această regiune, pe orașe și comune rurale, după recensământul din 2001²⁰. Pe site-ul www.historymaps.ro pot fi de asemenea vizualizate un șir de hărți etnice și lingvistice, inclusiv ale regiunilor Cernăuți, Transcarpatia și Odessa din Ucraina, în baza datelor statistice, după limba maternă, din 2001. Aceste hărți sunt mai detaliate și mai valoroase, fiindcă prezintă situația lingvistică din toate orașele și satele din sudul Basarabiei, dar și majoritățile lingvistice la nivel de comune și raioane. De asemenea, sunt realizate mai multe hărți, în care se prezintă procentul românilor (moldovenilor), ucrainenilor, rușilor, bulgarilor și găgăuzilor, după limba maternă, la nivel de comune și raioane²¹.

²⁰ <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bugeak2001languages.PNG>

²¹ <http://historymaps.ro/?p=2431>

Românii din sudul Basarabiei, în 2001

Potrivit recensământului din 2001, în regiunea Odessa au fost înregistrați 123.751 moldoveni și numai 724 români, inclusiv 79.497 moldoveni și 290 români în orașele și raioanele din sudul Basarabiei. Cei mai mulți moldoveni sunt în raioanele Reni (19.938), Ismail (15.083), Chilia (9.442), Sărata (9.435) și Tarutino (7.456), iar cei mai mulți români – în raioanele Chilia (54), Cetatea Albă (37), Reni (36), Ismail (34) și în orașul Ismail (31)²². Moldovenii constituiau în 2001 aproape 50% în raionul Reni și o proporție mai însemnată în raioanele Ismail (27,6%), Sărata (19%), Tarutino (16,5%) și Chilia (15,8%). Totodată, aproape 14 mii de moldoveni (cca. 17,7% din total) din sudul Basarabiei au recunoscut alte limbi drept maternă. Doar 10,32% din populația acestui teritoriu au declarat „moldovenească” ca limbă maternă, cei mai mulți în raioanele Reni (40,83%), Ismail (26,21%), Sărata (17,62%), Chilia (12,81%) și Tarutino (12,68%) – vezi tabelele din anexă.

Comparativ cu recensământul din 1989, numărul etnicilor români din sudul Basarabiei s-a micșorat cu cca. 4.800 de persoane, cele mai mari reduceri consemnându-se în raioanele Tatar-Bunar (-1.073 de persoane), Cetatea Albă (-863), Arciz (-759) și Reni (-758). Doar în raionul Ismail, numărul lor în această perioadă practic a rămas același. În intervalul 1989-2001, numărul moldovenilor s-a micșorat cel mai mult în raioanele Tatar-Bunar (cu 21,5%), Arciz (cu 18,8%), Cetatea Albă (18,1%) și Bolgrad (16,6%), iar cel mai puțin – în raioanele Ismail (nu s-a schimbat), Reni (cu 3,7%) și Chilia (cu 7,9%), unde existau și cele mai multe sate cu populație românească²³.

Totodată, conform statisticilor oficiale, în 1989, în raionul Tarutino locuiau 10.884 moldoveni, în 2001 – numai 7.456, adică cu 3.428 de persoane mai puțin. În aceeași perioadă, în raionul Sărata erau 6.130 de moldoveni, în 1989, și 9.435, în 2001, adică un plus de 3.305²⁴. În total, în 1989, în aceste două raioane erau 17.014, iar în 2001 – 16.891, adică numărul moldovenilor s-a redus cu 123 persoane sau cu cca. 0,7%. Creșterea spectaculoasă a numărului moldovenilor din raionul Sărata se explică printr-o modificare administrativă a hotarelor raionului. Potrivit unei hărți mai vechi a regiunii Odessa, satele moldovenești Staroselie (Frumușica Veche) și Meniailovca (Manja) făceau parte din raionul Tarutino, iar în 2001 erau deja în componența raionului Sărata.

În tabelele din anexe sunt prezentate date statistice despre populația tuturor localităților din sudul Basarabiei în 2001, după limba maternă, în procente. Datorită acestor informații, pentru prima dată după recensământul din 1930, există o statistică oficială completă cu privire la situația lingvistică a populației din toate orașele și satele sud-basarabene. Chiar dacă populația după limba maternă diferă radical în multe cazuri față de componența etnică (mai ales în localitățile

²² Natalia Talmacec, *Românii din Ucraina. Asimilați sau protejați ca minoritate?*, București 2004, p. 152-153.

²³ Calculat după lucrarea Nataliei Talmacec, *Românii din Ucraina ...*, p. 152-153.

²⁴ Natalia Talmacec, *op. cit.*, p. 153.

urbane și în multe sate mixte), această informație ne permite să stabilim exact proporția locuitorilor din orice localitate, după limba maternă. În tabelele respective sunt prezentate toate localitățile din sudul Basarabiei (cu denumirile actuale și cele istorice, din perioada interbelică), numărul total al locuitorilor și proporția principalelor naționalități (ucraineni, ruși, bulgari, moldoveni și găgăuzi), după limba maternă. Deoarece statistica respectivă conține date pentru 17 naționalități mai importante din Ucraina, în tabelele din anexă am inclus și date despre locuitorii, care au recunoscut româna ca limbă maternă, chiar dacă numărul acestora este foarte mic.

Reieșind din aceste statistici, putem constata că populația românească și-a păstrat majoritatea în 21 de sate mari din sudul Basarabiei, inclusiv în 5 din raionul Reni, câte 4 din raioanele Ismail, Chilia și Sărata, două din Tatar-Bunar și câte un sat din raioanele Belgorod-Dnestrovsc și Tarutino. Mai mult de 90% din locuitori au recunoscut „moldovenească” și româna ca limbă maternă în satele Manja (97,9%), Frumușica Veche (96,9%), Babele (95,7%), Cartal (95,4%), Hagi-Curda (94,6%), Moldova (94,2%), Ceamașir (93,5%), Dumitrești (93,5%), Frecăței (93,3%), Barta (92,3%), Anadol (92,9%), Satu Nou din raionul Reni (92,2%), Borisovca (91,8%), Cioara-Murza (91,6%), Satu Nou din raionul Sărata (91,6%) și Erdec-Burno (90,8%). Vorbitorii de limbă română erau majoritari în alte cinci sate mari: Chitai (86,6%), Eschipolos (79,7%), Furmanca (76,7%), Pocrovca Nouă (76,6%) și Faraoani (74,8%) – vezi tabelele din anexă. Aceste sate sunt așezate mai compact fie în sudul acestei regiuni (în raioanele Reni, Ismail, Chilia și Tatar-Bunar), fie în partea de nord a raioanelor Tarutino, Sărata și Cetatea Albă, lângă hotarul cu Republica Moldova. Doar Satul Nou de lângă orașelul Sărata este mai izolat de celelalte sate²⁵.

Comparativ cu anul 1930, românii au pierdut majoritatea și au devenit minoritari în satele Tașlăc (23% în 2001), Baccealia (13,4%), Gura-Roșie (11%), Săraria (6,5%), Noul Caragaci (6,3%), Han-Câșla (4,8%) și Tăriceanca Nouă (doar 2% vorbitori de română). Din satele enumerate, doar Gura-Roșie și Han-Câșla se află chiar lângă hotarul cu Republica Moldova, în zona satului Palanca, restul fiind înconjurate de sate ucrainene sau bulgare. Numărul moldovenilor s-a diminuat semnificativ și în câteva sate mari, în care, în 1930, încă constituiau o minoritate importantă de peste 20%. În 2001, vorbitorii de limbă română mai constituiau 11,1% la Doluchioi, 4,5% - la Lărgeanca, 2,6% - la Hasan-Așpaga și doar 2% - la Nerușai (vezi tabelele din anexă). Totuși, în majoritatea satelor respective numărul moldovenilor este mult mai mare, dar mulți sunt deznaționalizați și consideră ucraineana sau rusa drept limbă maternă.

Vorbitorii de limbă română sunt majoritari și în câteva sate mai mici din nordul raioanelor Tarutino și Sărata, precum Furatovca (Anești) - 97,4%, Ivanceanca - 91,5%, Novoselovca (Inculteștii Noi) - 79,3%, Jovtneve (Sărățica) - 67,1%, Novosilka (Sărățica Nouă) - 58%. În aceleași raioane există mai multe sate cu o pondere însemnată de vorbitori de limbă română: Suhuvate

²⁵ Vezi și hărțile de pe site-ul <http://historymaps.ro/?p=2431>

(Curudgica) – 46,3%, Malojaroslaveț I – 38,6%, Gannovka (Inculițeni) – 37,4%, Colăceni – 37,2%, Slobidka (Minciuna) – 36%, Oleksiivka (Fântânele) – 28,9%, Pșenicine (Moruzeni) – 28%, Jurivka (Răileni) – 25,3%, Lisne (Manzâr) – 21,3%, Mirnopillja (Friedensfeld) – 20,8%, Plăcinta – 20%, Pasicine (Cantemir) – 19,8%, Blagodatne (Gnadenfeld) – 17,3%, Tarutinel Nou – 17%, Lambrovka – 16,4%, Elizavetivka (Gura Văilor) – 15,6%, Pidghirne (Cantemir) – 15,5%, Evghenivka (Arsa) – 15,5% etc. (vezi tabelele din anexe). Aproape toate satele menționate se află în apropiere de hotarul cu Republica Moldova²⁶.

În 2001, în mai multe foste colonii germane, mai ales din raioanele Arciz și Tarutino, au fost înregistrați locuitori de diferite naționalități și vorbitori ai mai multor limbi, fără a exista o majoritate covârșitoare a unei singure naționalități. Este vorba, în primul rând, de orașele Tarutino, Berezino, Borodino și Serpneve (Leipziger), dar și satele Malojaroslaveț I, Malojaroslaveț II, Vesela Dolina (Cleasitz), Lambrovka (Hofmann), Pidghirne (Culmea), Tarutinel Nou, Colăceni, Slobidka (Minciuna), Suhuvate (Curudgica), toate din raionul Tarutino; Vișneaki (Arcizul Nou), Mirnopillja (Friedenstal), Preamobalka (Denevitz), Sadove (Ferșampeniiazul Mic), din raionul Arciz²⁷. Totodată, anume în fostele colonii germane un număr mare de ucraineni, bulgari, moldoveni și găgăuzi au recunoscut rusa ca limbă maternă. De aceea, mai ales în raioanele Arciz și Tarutino, s-a consemnat o mare diferență a populației după naționalitate și limba maternă. În 2001, în raionul Arciz au fost înregistrați 11.642 (22,5%) ruși, dar 22.140 (42,8%) vorbitori de rusă, iar în raionul Tarutino, 6.278 (13,9%) persoane s-au declarat ruși, dar 14.874 (32,9%) au recunoscut rusa ca limbă maternă²⁸.

În multe foste colonii germane din sudul Basarabiei, etnicii români sunt destul de numeroși, iar în câteva constituie majoritatea absolută sau relativă. Vorbitorii de limbă română sunt majoritari în fostele sate germane Sărățica și Sărățica Nouă din componența comunei Ceaga. Ponderea vorbitorilor de limbă română este însemnată și în alte foste sate germane, precum Curudgica (46,3%), Malojaroslaveț I (38,6%), Colăceni (37,2%), Minciuna (36%), Tarutinel Nou (17%), Borodino (11,6%), Berezino (11%), Culmea (9,6%), Leipziger (7,2%), toate din raionul Tarutino; Arcizul Nou (32,9%), Ferșampeniiazul Mic (5,4%) din raionul Arciz; Friedensfeld (20,8%), Cantemir (19,8%), Gnadenfeld (17,3%), Nădejdea (6,9%), din raionul Sărata; Seimeni (9,5%), Popazdra (6,4%), Sofiental (6,3%) din Belgorod-Dnestrovsc; Pomazan (14,8%) de lângă Chilia (vezi tabelele din anexe).

²⁶ <http://historymaps.ro/?p=2431>

²⁷ Vezi și harta etnică a Republicii Moldova din 2004, realizată de un grup de cercetători de la Academia de Științe din Austria, unde este cuprins și teritoriul din sudul Basarabiei. *Atlas Ost- und Südosteuropa. Ethnisches Bewusstsein in der Republik Moldau im Jahr 2004*, editor Peter Jordan, Wien 2009.

²⁸ Cifrele absolute a locuitorilor ruși, după naționalități și limba maternă, sunt calculate în baza % pe raioane.

Anexe:

**Populația localităților din sudul Basarabiei, în 2001,
după limba maternă (în %)¹**

Municipiile Belgorod-Dnestrovsk (Cetatea Albă) și Ismail

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	română	găgăuză
Municipiul Cetatea Albă		57.550	41,84	54,32	1,57	1,24	0,01	0,19
Or.Bilgorod-Dnistrovsk (Cetatea Albă)		51.133	42,08	54,52	1,66	0,67	0,01	0,19
Orășelul Zatoca	Șabalac	1.372	32,14	67,13	0,36	0,36	-	-
Orășelul Serghiivka		5.045	42,10	48,80	0,99	7,16	0,04	0,30
Municipiul Ismail		85.098	18,04	74,24	4,58	1,81	0,02	0,38

Raionul Arciz

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	română	găgăuză
Orașul Arțiz		16.268	22,57	66,51	7,90	1,48	0,01	0,41
Comuna Veselij Kut		2.108	14,99	78,70	-	0,76	-	1,57
<i>Veselij Kut</i>	<i>Paris</i>	<i>1.797</i>	<i>16,30</i>	<i>78,07</i>	-	<i>0,78</i>	-	<i>1,39</i>
<i>Roșcia</i>	<i>Parisul Nou</i>	<i>311</i>	<i>7,40</i>	<i>82,32</i>	-	<i>0,64</i>	-	<i>2,57</i>
Comuna Vinogradivka		3.823	13,55	5,41	75,20	0,52	0,03	0,18
<i>Vinogradivka</i>	<i>Burgugi</i>	<i>3.306</i>	<i>3,02</i>	<i>4,33</i>	<i>86,18</i>	<i>0,42</i>	<i>0,03</i>	<i>0,15</i>
<i>Ploțik</i>	<i>Plosca</i>	<i>517</i>	<i>80,85</i>	<i>12,38</i>	<i>5,03</i>	<i>1,16</i>	-	<i>0,39</i>
Comuna Voznesenka I		1.696	11,79	69,87	3,77	13,50	-	0,53
<i>Voznesenka I</i>	<i>Vozneseni</i>	<i>1.044</i>	<i>5,75</i>	<i>88,98</i>	<i>2,68</i>	<i>1,92</i>	-	<i>0,19</i>
<i>Vișneaki</i>	<i>Arcizul Nou</i>	<i>632</i>	<i>21,20</i>	<i>38,92</i>	<i>5,70</i>	<i>32,91</i>	-	<i>1,11</i>
<i>Novomirne</i>	<i>Cașpalat</i>	<i>20</i>	<i>30,00</i>	<i>50,00</i>	-	<i>5,00</i>	-	-
c. Glavani		2.510	2,67	4,22	91,59	1,20	0,04	0,16
Comuna Deleni		3.114	17,37	3,47	78,03	0,64	-	0,29
<i>Deleni</i>	<i>Deleni</i>	<i>2.606</i>	<i>3,68</i>	<i>3,03</i>	<i>92,17</i>	<i>0,61</i>	-	<i>0,35</i>
<i>Novoselivka</i>	<i>Ferșampeniiaz Mare</i>	<i>508</i>	<i>87,60</i>	<i>5,71</i>	<i>5,51</i>	<i>0,79</i>	-	-
c. Dolinivka (Gnădental)		751	17,04	79,36	2,13	1,33	-	0,13
c. Zadunaivka (Dunăreanca)		2.025	3,80	3,56	91,60	0,64	-	0,15
c. Kamjanske (Tașlăc)		2.739	44,80	29,46	2,26	23,04	-	0,22

¹ http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/?box=5.8W Datele despre limba maternă a populației pentru fiecare localitate (în %), la rubrica Розподіл населення регіонів України за рідною мовою у розрізі адміністративно-територіальних одиниць

c. Mirnopolja (Friedenstal)		2.043	49,39	44,10	3,72	2,25	-	0,39
c. Nadejdivka (Hofnungsfeld)		713	16,69	72,51	6,73	2,52	-	1,40
c. Novo Ivanivka (Ivănăștii Noi)		2.018	3,62	5,30	88,06	0,84	-	1,93
Comuna Novi Kaplani		1.221	7,04	48,24	34,23	6,31	-	3,85
Novi Kaplani	Cuza Vodă	688	6,40	75,44	9,59	8,14	-	0,15
Vasilivka	Vasile Stroescu	533	7,88	13,13	66,04	3,94	-	8,63
c. Ostrivne (Cotul Chitaiului)		1.306	3,52	3,22	90,35	1,38	-	0,61
Comuna Pavlivka		2.661	7,10	88,95	1,39	1,80	-	0,11
Pavlivka	Pavlovca	2.556	5,16	91,00	1,21	1,84	-	0,12
Zelena Balka	Demir Hagi	105	54,29	39,05	5,71	0,95	-	-
c. Preamovalka (Denevitz)		1.075	46,88	37,58	10,42	3,91	0,19	0,37
Comuna Teplicja		2.692	19,76	56,61	14,26	3,42	0,07	5,79
Teplicja	Toplița	1.672	20,75	62,32	11,48	2,21	0,12	2,99
Sadove	Ferșampenziaz Mic	1.020	18,14	47,25	18,82	5,39	-	10,39
Comuna Holmsike		2.979	4,50	4,33	89,46	0,81	-	0,60
Holmsike	Selioglu	2.856	3,68	3,08	91,46	0,84	-	0,63
Novoholinsk		123	23,58	33,33	43,09	-	-	-
TOTAL		51.742	18,24	42,79	33,98	3,07	0,01	0,83

Raionul Belgorod-Dnestrovsk (Cetatea Albă)

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Comuna Adamivka		908	92,62	4,63	0,77	1,54	-	-
Adamivka	Adamești	439	90,43	7,29	0,91	0,91	-	-
Avidivka	Ovidiu	228	96,49	2,63	0,44	-	-	-
Blagodatne	Caiabei	241	92,95	1,66	0,83	4,15	-	-
Comuna Andrijivka		1.570	88,73	10,76	0,13	0,25	-	-
Andrijivka	Andreeni	1.203	88,94	10,39	0,17	0,33	-	-
Rozkișne		367	88,01	11,99	-	-	-	-
Comuna Britivka		4.063	82,53	16,24	0,71	0,20	-	0,07
Britivka	Păpușoi	2.818	77,32	21,29	0,96	0,21	-	0,04
Vigon		738	91,19	7,86	0,14	0,14	-	-
Poljove	Beni	205	100,0	-	-	-	-	-
Cerkesi	Cerchez	302	98,01	0,66	0,33	0,33	-	0,66
Comuna Velikomarjanivka		1.454	88,51	6,05	1,99	2,54	-	0,07
Velikomarjanivka	Marianca Mare	774	93,15	3,49	0,13	1,94	-	-
Dolinivka	Poștal	680	83,24	8,97	4,12	3,24	-	0,15
Comuna Volodimirivka		1.318	93,63	2,20	0,23	3,72	-	0,08
Volodimirivka	Vladimirești	224	94,64	3,13	-	2,23	-	-

<i>Daliniceni</i>	<i>Delniceni</i>	366	89,07	4,37	0,55	5,46	-	0,27
<i>Cistovodne</i>	<i>Suiunduc</i>	728	95,60	0,82	0,14	3,30	-	-
Comuna Vipasne		8.802	90,81	6,79	0,52	1,11	-	0,20
<i>Vipasne</i>	<i>Turlachi</i>	7.675	90,53	7,04	0,52	1,20	-	0,22
<i>Suholujia</i>	<i>Crivda</i>	1.127	92,72	5,15	0,53	0,53	-	0,09
c. Kozatîke (Gura-Roșie)		1.550	85,29	3,10	0,26	11,03	-	0,06
c. Karnaliivka (Cornești)		811	87,18	5,92	0,37	1,73	-	4,19
c. Krasna Kosa (Roșia)		1.013	92,40	3,75	0,10	3,55	-	-
c. Krutojarivka (Moldova)		1.933	1,29	4,35	0,05	92,71	1,45	-
Comuna Marazliivka		3.357	82,54	14,24	0,89	1,91	-	0,12
<i>Marazliivka</i>	<i>Marazlăveni</i>	1.397	94,56	4,29	0,29	0,72	-	-
<i>Zelene</i>	<i>Alcalia</i>	83	91,57	7,23	1,20	-	-	-
<i>Oleksiivka</i>	<i>Mansburg</i>	1.695	70,68	24,01	1,47	3,13	-	0,24
<i>Poljanka</i>	<i>Strasburg</i>	87	95,40	3,45	-	1,15	-	-
<i>Romanivka</i>	<i>Românești</i>	95	97,89	2,11	-	-	-	-
Comuna Mologa		3.458	89,91	6,65	0,72	2,14	-	0,12
<i>Mologa</i>	<i>Mologa</i>	2.046	91,54	6,26	0,44	1,37	-	0,05
<i>Bikoza</i>		432	95,83	2,78	-	1,16	-	-
<i>Nove</i>	<i>Seimenii Noi</i>	17	82,35	11,76	-	-	-	-
<i>Sadove</i>	<i>Liman</i>	963	83,90	9,14	1,66	4,26	-	0,31
c. Monași		862	91,88	5,22	1,04	1,04	-	0,35
c. Mikolaivka (Nicolaeni)		1.516	92,02	7,06	0,07	0,59	-	0,20
c. Nova Țaricjanka (Tăriceanca Nouă)		849	94,94	2,94	-	2,12	-	-
c. Petrivka (Pietroasa)		1.031	91,95	3,88	0,10	3,78	-	0,10
c. Pidghirne (Babei)		644	94,72	1,71	0,16	2,48	-	0,93
Comuna Primoriske		2.823	86,82	9,60	0,53	2,23	-	0,28
<i>Primoriske</i>	<i>Budachi</i>	1.060	88,77	9,72	0,47	0,85	-	0,09
<i>Viline</i>	<i>Catorga</i>	419	87,83	5,25	1,19	3,58	-	0,24
<i>Kosivka</i>	<i>Codăești</i>	258	78,29	15,89	-	5,04	-	-
<i>Kurortne</i>	<i>Dacia</i>	757	86,79	10,96	0,26	0,79	-	0,66
<i>Popazdra</i>	<i>Nicolae Bălcescu</i>	187	86,10	6,95	-	6,42	-	0,53
<i>Ciabaniske</i>	<i>Ciobanu</i>	142	85,92	6,34	2,11	5,63	-	-
c. Ruskoivanivka (Ivăneștii Vechi)		1.613	8,37	88,28	0,19	2,91	-	0,06
Comuna Semenivka		1.344	78,35	9,38	0,82	10,86	-	0,30
<i>Semenivka</i>	<i>Seimeni</i>	588	77,38	12,41	0,34	9,52	-	-
<i>Vesele</i>		171	84,80	4,68	0,58	8,19	-	1,75
<i>Goncjarivka</i>	<i>Celmeccia</i>	213	75,12	7,51	1,88	15,49	-	-
<i>Pivdenne</i>	<i>Saria</i>	372	78,76	7,80	1,08	11,56	-	0,27
c. Salgani		1.629	76,37	18,85	1,90	1,29	-	0,18
<i>Salgani</i>		1.186	72,77	22,34	2,36	1,01	-	0,25

Abrikosove		238	83,19	13,45	0,84	1,26	-	-
Privitne		205	89,27	4,88	0,49	2,93	-	-
c. Sofiivka (Sofiental)		540	74,63	17,96	0,56	6,30	-	-
Comuna Starokazacje		5.455	89,18	6,31	0,26	3,17	-	0,02
Starokazacje	Cazaci	5.278	88,95	6,42	0,27	3,24	-	0,02
Zelenivka	Eighenheim	177	96,05	2,82	-	1,13	-	-
c.Stara Țaricjanka (Tăriceanca Veche)		1.831	96,50	1,80	0,44	1,04	-	-
c. Udobne (Han-Câșla)		1.947	91,88	3,03	0,05	4,73	0,05	0,05
Comuna Șabo		8.631	66,79	30,83	0,72	0,79	-	0,09
Șabo	Șaba	7.108	64,04	33,98	0,69	0,72	-	0,08
Bilenike	Achembet	1.268	81,15	14,35	0,79	1,26	-	0,16
Priberejne		255	72,16	25,10	1,18	0,39	-	-
c. Șiroke (Chebabcea)		1.374	97,89	1,31	0,07	0,36	-	-
TOTAL		62.326	80,77	12,96	0,55	5,01	0,05	0,17

Raionul Bolgrad

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Orașul Bolgrad		17.082	13,92	48,70	32,65	1,12	0,03	2,00
c. Oleksandrivka (Satalac-Hagi)		2.457	1,67	4,27	3,42	0,98	-	89,17
c. Bannivka (Băneasa)		1.211	3,96	5,12	89,35	0,99	-	0,33
c. Vasilivka (Vaisal)		4.065	1,75	1,85	95,45	0,47	-	0,30
c. Vinogradne (Hasan-Batâr)		2.144	1,87	1,73	94,78	0,51	-	0,93
c. Vinogradivka (Curciu)		3.923	1,66	7,34	3,31	0,71	-	86,21
c. Vladiceni (Împuțita)		1.263	4,75	11,88	74,43	3,17	0,08	5,30
c. Golițja (Golița)		1.506	2,92	2,92	91,63	1,26	-	0,53
c. Gorodne (Ciișia)		5.104	1,49	2,90	93,75	0,47	-	0,92
c. Dmitrivka (Dumitrești)		4.806	0,89	1,00	1,56	0,25	-	96,17
c. Jovtneve (Caracurt)*		2.707	4,62	15,11	18,47	1,37	-	11,49
c. Zaliznicine (Bulgărica)		3.487	3,47	12,07	76,46	2,06	0,03	4,65
c. Kalceva (Calceva)		3.536	1,73	2,43	94,17	0,48	-	0,93
Comuna Krinicine		4.590	1,63	8,00	88,41	0,78	-	0,33
Krinicine	Çișmeaua Văruită	4.348	1,59	3,29	93,28	0,69	-	0,30
Kosa	Cosa Mare	242	2,48	92,56	0,83	2,48	-	0,83
c. Novi Trojani (Traian)		4.234	1,39	1,51	95,63	0,47	0,02	0,73
Comuna Oksamitne		1.368	8,70	52,70	19,44	6,80	-	10,09
Oksamitne		941	8,18	50,05	21,25	6,48	-	11,48
Topoline		427	9,84	58,55	15,46	7,49	-	7,03
c. Orihivka (Pandaclia)		2.426	2,10	1,81	93,98	0,91	-	0,82

c. Tabaki (Tabacu)	2.498	2,96	9,09	78,18	1,16	0,04	7,61
c. Cervonoarmijske (Cubei)	6.544	1,53	9,44	62,12	0,18	0,03	26,56
TOTAL	74.951	4,87	16,32	57,55	0,96	0,01	17,79

*inclusiv cca. 48,8% albanezi după limba maternă

Raionul Ismail

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Orășelul Suvorove (Șichirlichitai)		4.835	7,92	15,45	71,04	3,58	-	0,46
c. Bagate (Doluchioi)		3.977	5,03	8,32	74,93	11,04	0,03	0,30
c. Broska (Broasca)		3.704	76,81	17,22	2,29	2,59	0,03	0,13
Comuna Kalancjak		1.473	2,10	20,10	77,39	0,34	-	-
<i>Kalancjak</i>	<i>Dermendere</i>	1.208	2,48	22,43	74,83	0,17	-	-
<i>Novokalancjak</i>	<i>Marineanca</i>	265	0,38	9,43	89,06	1,13	-	-
Comuna Kamjanka		3.594	7,37	13,69	75,54	2,00	-	0,86
<i>Kamjanka</i>	<i>Tașbunar</i>	3.478	7,50	13,77	75,47	1,98	-	0,86
<i>Novokamjanka</i>	<i>Șichirlichitaiul Nou</i>	116	3,45	11,21	77,59	2,59	-	0,86
c. Komișivka (Hagi Curda)		3.491	1,35	3,41	0,29	94,53	0,09	0,06
c. Kirniciki (Fântâna Zânelor)		2.241	4,33	4,46	88,53	2,23	-	0,36
c. Kislițja (Câșlița Dunăre)		2.973	91,56	5,21	1,31	1,45	-	0,34
c. Larjanka (Lărgeanca)		2.386	44,64	49,87	0,50	4,48	0,04	0,08
c. Loșcinivka (Cairaclia)		1.350	6,00	26,96	61,56	3,26	-	0,37
c. Matrosika (Matroasca Cuhurlui)		2.259	83,40	12,39	1,37	1,99	-	0,09
c. Muravlivka (Muravleanca)		1.213	2,89	94,15	0,49	1,98	-	0,25
c. Nova Nekrasivka (Necrasovca Nouă)		2.051	4,24	95,12	0,05	0,59	-	-
c. Nova Pokrovka (Pocrovca Nouă)		879	0,23	19,00	3,41	76,56	-	0,23
Comuna Ozerne		5.558	0,79	3,36	0,90	93,02	0,16	0,23
<i>Ozerne</i>	<i>Babele</i>	5.370	0,76	1,30	0,54	95,49	0,17	0,20
<i>Novoozerne</i>		188	1,60	62,23	11,17	22,34	-	1,06
c. Perșotravneve (Hasan Așpaga)		2.046	90,27	3,27	2,15	2,59	-	0,24
c. Sofjani (Sofian Trubaiovca)		2.962	82,78	11,92	2,77	1,69	-	0,14
Comuna Stara Nekrasivka		3.384	5,50	90,69	1,42	2,01	-	0,09
<i>Stara Nekrasivka</i>	<i>Necrasovca Veche</i>	3.050	5,18	91,11	1,41	2,00	-	0,07
<i>Dunaiske</i>	<i>Bugeac</i>	334	8,38	86,83	1,50	2,10	-	0,30
c. Utconosivka (Erdec Burno)		4.316	3,04	3,29	2,02	90,57	0,28	0,25
TOTAL		54.692	26,34	21,56	24,88	26,21	0,05	0,26

Raionul Chilia

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Orașul Chilia		22.884	39,56	55,50	1,17	2,93	-	0,38
Orașul Vilkov (Vilcov)		9.426	15,34	83,46	0,28	0,54	-	0,10
c. Vasilivka (Aprodul Purice)		1.220	13,85	80,25	0,98	2,05	-	0,66
Comuna Desantne		2.403	76,65	18,02	1,08	2,54	-	0,87
<i>Desantne</i>	<i>Galilești</i>	<i>1.816</i>	<i>88,55</i>	<i>7,60</i>	<i>0,66</i>	<i>2,09</i>	<i>-</i>	<i>0,17</i>
<i>Novomikolaivka</i>	<i>Regele Ferdinand</i>	<i>587</i>	<i>39,86</i>	<i>50,26</i>	<i>2,39</i>	<i>3,92</i>	<i>-</i>	<i>3,07</i>
c. Dmitrivka (Dumitrești)		3.144	2,35	1,56	0,38	92,27	1,27	0,13
c. Liski		1.931	74,52	13,78	3,47	5,64	-	1,71
c. Mirne (Cariacica)		1.548	19,25	78,68	0,45	1,16	-	0,13
c. Novoselivka (Enichioi)		1.647	5,65	12,02	50,52	4,61	-	25,56
c. Primoriske (Jibrieni)		1.895	4,43	94,78	0,32	0,11	-	0,21
c. Priozerne (Ceamașir)		1.778	2,08	2,25	0,79	93,42	0,11	0,96
Comuna Stari Troiani		2.379	3,15	20,30	7,31	2,86	-	66,16
<i>Sari Troiani</i>	<i>Traianul Vechi</i>	<i>2.225</i>	<i>2,16</i>	<i>19,69</i>	<i>7,10</i>	<i>1,30</i>	<i>-</i>	<i>69,57</i>
<i>Dzinilor</i>		<i>154</i>	<i>17,53</i>	<i>29,22</i>	<i>10,39</i>	<i>25,32</i>	<i>-</i>	<i>16,88</i>
Comuna Trudove		1.576	82,36	6,98	0,51	9,14	0,06	0,44
<i>Trudove</i>	<i>Draculea</i>	<i>1.487</i>	<i>84,06</i>	<i>5,65</i>	<i>0,47</i>	<i>8,74</i>	<i>0,07</i>	<i>0,47</i>
<i>Mikolaivka</i>	<i>Niculcești</i>	<i>89</i>	<i>53,93</i>	<i>29,21</i>	<i>1,12</i>	<i>15,73</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
c. Furmanivka (Furmanca)		1.468	7,02	12,81	1,91	76,70	-	1,02
c. Cervonij Jar (Chitai)		805	7,95	4,72	0,50	86,58	-	0,12
Comuna Șevcenkove		5.733	96,35	1,74	0,40	0,99	-	0,03
<i>Șevcenkove</i>	<i>Caramahmet</i>	<i>5.625</i>	<i>96,85</i>	<i>1,51</i>	<i>0,39</i>	<i>0,73</i>	<i>-</i>	<i>0,04</i>
<i>Pomazani</i>	<i>Pomazan</i>	<i>108</i>	<i>70,37</i>	<i>13,89</i>	<i>0,93</i>	<i>14,81</i>	<i>-</i>	<i>-</i>
TOTAL		59.837	36,09	44,23	2,52	12,81	0,07	3,69

Raionul Reni

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Orașul Reni		20.761	12,50	70,54	1,35	13,31	0,05	1,52
c. Dolinske (Anadol)		2.705	0,59	4,81	0,41	92,75	0,15	0,48
c. Kotlovina (Bulboaca)		2.643	3,22	6,02	2,01	1,93	-	86,72
c. Limansike (Frecăței)		3.302	0,79	3,85	0,91	93,34	-	0,91
c. Naghirne (Caragacii Vechi)		2.611	3,14	5,32	85,14	4,52	-	1,57
c. Novosiliske (Satu Nou)		3.572	2,10	3,22	1,26	92,05	0,17	0,70
c. Orlivka (Cartal)		3.047	1,25	1,61	0,75	95,14	0,23	0,53
c. Plavni (Barta)		2.039	1,86	2,31	1,13	93,08	0,10	0,88
TOTAL		40.680	7,26	37,88	6,61	40,83	0,07	6,76

Raionul Sarata

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	română	găgăuză
Orășelul Sarata		5.008	43,77	50,26	3,08	2,14	-	0,04
c. Vvedenka (Vădeni)		1.015	5,22	91,53	1,18	1,58	-	0,39
c. Dolinka		873	37,80	39,52	8,59	11,34	0,34	1,49
c. Zabari (Zăbara)		651	95,85	1,54	0,46	2,00	-	-
c. Zorea (Camcic)		5.528	3,74	3,71	91,43	0,62	0,02	0,18
Comuna Kulevcja		4.252	8,87	5,64	84,85	0,47	-	0,07
Kulevcja	Culevcea	4.032	4,69	5,51	89,14	0,50	-	0,07
Kosteantinivka	Constantinești	220	85,45	8,18	6,36	-	-	-
Comuna Kriva Balka		2.002	88,76	5,49	0,70	3,85	-	0,05
Kriva Balka	Cair	1.574	87,36	6,73	0,76	3,68	-	0,06
Nadjarne	Hagider	428	93,93	0,93	0,47	4,44	-	-
Comuna Minjailivka		1.879	0,43	1,33	0,32	97,82	-	0,11
Minjailivka	Manja	1.645	0,43	1,40	0,18	97,87	-	0,12
Furativka	Anești	234	0,43	0,85	1,28	97,44	-	-
Comuna Mirnopillja		694	76,66	5,33	2,45	15,13	-	0,29
Mirnopillja	Friedensfeld	442	71,72	5,43	1,81	20,81	-	-
Kamianka		71	77,46	1,41	9,86	11,27	-	-
Nova Ivanivka	Ivănceni	104	92,31	4,81	0,96	1,92	-	-
Nova Plahtiivka	Stangop	77	83,12	9,09	1,30	3,90	-	2,60
c. Mihailivka (Mihăileni)		2.013	87,33	4,27	2,48	4,82	0,05	0,30
Comuna Nadejda		2.245	73,76	11,54	3,34	10,91	-	-
Nadejda	Nădejdea	607	75,62	15,32	1,48	6,92	-	-
Blagodatne	Gnadenfeld	346	51,45	16,76	13,29	17,34	-	-
Molodove	Moldoveni	562	85,77	5,69	0,36	8,01	-	-
Negrove	Neagra	266	91,35	6,39	-	2,26	-	-
Pasicine	Cantemir	464	63,36	12,72	3,88	19,83	-	-
Mikolaivka-Novorosijjska (Bairamcea)		1.218	82,92	14,04	1,23	1,81	-	-
c. Novoselivka (Satu Nou)		3.000	2,07	5,37	0,47	91,63	0,10	0,07
c. Petropavlivka (Păuleni)		1.120	3,04	88,57	0,09	7,77	-	0,09
c. Plahtiivka (Plahteivca)		5.237	93,89	5,38	0,27	0,25	-	-
c. Rozivka (Rosenfeld)		814	28,01	34,64	35,38	1,84	-	-
Comuna Roiljanka		1.800	95,94	2,44	0,44	0,78	-	0,11
Roiljanka	Răileanca	1.747	95,88	2,46	0,46	0,80	-	0,11
Lugove	Cercel	53	98,11	1,89	-	-	-	-
c. Svitlodoliniske (Lichtental)		1.034	71,37	21,37	1,26	3,97	-	1,74
c. Serghiivka (Sergheevca)		1.420	9,23	82,89	5,00	2,11	-	-

Comuna Starosillja		1.649	0,97	1,52	0,42	96,66	0,30	-
Starosillja	Frumușica Veche	1.634	0,98	1,53	0,43	96,63	0,31	-
Semisotka		15	-	-	-	100,0	-	-
Comuna Uspenivka		2.292	11,17	87,78	0,57	0,44	-	-
Uspenivka	Uspenca	2.203	7,90	91,06	0,54	0,45	-	-
Komișivka I		89	92,13	6,74	1,12	-	-	-
Comuna Faraonivka		2.329	17,17	15,59	0,43	65,99	-	0,30
Faraonivka	Faraoani	1.890	7,83	16,30	0,37	74,81	-	0,26
Pșenicine	Moruzeni	439	57,40	12,53	0,68	28,02	-	0,46
Comuna Jaroslavka		1.834	85,77	10,74	1,47	1,74	-	-
Jaroslavka	Iaroslava	1.376	92,01	4,65	1,60	1,38	-	-
Velikoribaliske	Bălăcel	458	67,03	29,04	1,09	2,84	-	-
TOTAL		49.907	41,29	21,42	19,13	17,62	0,03	0,15

Raionul Tarutino

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	română	găgăuză
Orășelul Tarutine (Tarutino)		6.080	14,29	54,14	26,76	3,03	0,02	1,53
Orășelul Berezine (Berezino)		3.830	21,02	45,09	12,82	11,04	0,03	7,42
Orășelul Borodino		1.830	20,93	51,04	13,93	11,64	-	1,42
Orășelul Serpneve (Leiptig)		1.836	6,70	67,48	7,57	7,24	-	10,95
c. Oleksandrivka (Alexandreni)		1.834	84,30	11,29	0,22	3,60	-	0,60
c. Vesela Dolina (Cleastitz)		1.206	6,38	87,56	3,23	2,57	-	-
c. Vinogradivka (Ciuleni)		1.629	4,85	2,52	89,07	1,90	-	1,53
Comuna Voznesenka II		1.153	22,81	7,46	56,37	6,85	-	6,24
Voznesenka II	Vozneseni	425	29,88	7,76	44,24	10,82	-	6,82
Blagodatne	Căprior	38	86,84	13,16	-	-	-	-
Krolivka		89	3,37	11,24	73,03	11,24	-	1,12
Skrivanivka	Gheorghenii Vechi	81	83,95	13,58	-	2,47	-	-
Cervone	Mihai Viteazul	520	6,15	5,19	76,35	4,04	-	8,08
c. Viline (Iserlia)		1.685	1,60	2,67	92,70	1,31	-	1,25
Comuna Visocjansike		1.116	94,62	2,60	0,27	2,15	-	0,18
Visocjansike	Lac	862	93,97	2,55	0,35	2,67	-	0,23
Gannivka	Hânești	254	96,85	2,76	-	0,39	-	-
Comuna Gannovka		808	3,09	46,78	2,48	45,42	-	2,23
Gannovka	Inculițeni	653	2,30	54,67	2,91	37,37	-	2,76
Novoselovka	Inculițenii Noi	155	6,45	13,55	0,65	79,35	-	-
Comuna Evghenivka		1.484	3,71	6,81	79,04	9,30	-	0,88
Evghenivka	Evghenița (Arsa)	754	5,44	9,28	68,70	15,52	-	0,80

<i>Volodimirivka</i>	<i>Arsa germană</i>	252	1,19	6,75	88,49	1,59	-	1,59
<i>Rivne</i>	<i>Arsa bulgărească</i>	478	2,30	2,93	90,38	3,56	-	0,63
Comuna Kalacivka		869	24,17	22,78	14,04	36,82	-	1,15
<i>Kalacivka</i>	<i>Colăceni</i>	580	31,55	11,38	17,76	37,24	-	1,21
<i>Slobidka</i>	<i>Minciuna</i>	289	9,34	45,67	6,57	35,99	-	1,04
c. Krasne (Crasna)		1.376	15,63	60,10	8,43	3,27	-	12,28
c. Lambrovka (Hofmann)		702	8,40	61,40	12,68	16,38	-	1,00
c. Lisne (Manzâr)		1.318	6,30	69,80	1,37	21,32	-	0,46
c. Malojaroslaveți II (Malu Mic)		707	26,17	20,37	44,70	1,13	-	7,50
Comuna Nadricine		2.068	2,47	3,14	1,06	91,54	-	0,63
<i>Nadricine</i>	<i>Cioara Murza</i>	1.493	2,48	3,75	1,21	91,56	-	0,54
<i>Ivanceanka</i>	<i>Ivănceni</i>	575	2,43	1,57	0,70	91,48	-	0,87
c. Mikolaivka (Nicolaeni)		1.678	1,91	91,48	0,83	4,53	-	1,07
Comuna Nove Tarutine		1.170	50,00	19,49	13,59	15,38	-	0,68
<i>Nove Tarutine</i>	<i>Tarutino Nou</i>	564	46,10	22,52	12,23	17,02	-	0,89
<i>Bulativka</i>	<i>Bulățeni</i>	6	16,67	66,67	-	16,67	-	-
<i>Novoukrainka</i>	<i>Colbarăș</i>	272	89,71	2,57	0,74	6,25	-	0,37
<i>Oleksiivka</i>	<i>Fântânele</i>	90	28,89	2,22	38,89	28,89	-	1,11
<i>Pidghirne</i>	<i>Cantemir</i>	168	1,79	51,19	29,76	15,48	-	0,60
<i>Placinda</i>	<i>Plăcinta</i>	70	72,86	2,86	4,29	20,00	-	-
Comuna Peremoga		1.042	5,76	5,57	83,01	2,69	-	2,40
<i>Peremoga</i>	<i>Aprodul Purice</i>	585	5,47	4,27	84,27	2,22	-	3,25
<i>Elizavetivka</i>	<i>Cogălniceanu</i>	367	3,00	8,45	82,02	4,09	-	1,63
<i>Roza</i>	<i>Luxemburg</i>	90	18,89	2,22	78,89	-	-	-
Comuna Petrivka		1.436	69,08	3,76	2,02	23,96	-	0,28
<i>Petrivka</i>	<i>Ceaga</i>	984	88,11	3,56	1,93	6,00	-	0,20
<i>Jovtneve</i>	<i>Sărățica</i>	252	19,44	7,14	1,59	67,06	-	0,40
<i>Novosilka</i>	<i>Sărățica Nouă</i>	200	38,00	0,50	3,00	58,00	-	0,50
Comuna Petrostali		1.495	6,22	4,82	81,81	5,95	-	0,74
<i>Petrostali</i>	<i>Petrești</i>	1.413	5,45	4,18	85,56	3,61	-	0,71
<i>Suhuvate</i>	<i>Curudgica</i>	82	19,51	15,85	17,07	46,34	-	1,22
c. Pidghirne (Culmea)		1.763	5,62	37,66	27,00	9,64	-	19,57
Comuna Rivne		1.928	3,37	7,62	85,32	1,24	0,05	2,18
<i>Rivne</i>	<i>Cuporani</i>	1.505	3,06	3,99	90,50	1,20	0,07	1,00
<i>Lujanka</i>	<i>Catzbach</i>	423	4,49	20,57	66,90	1,42	-	6,38
Comuna Jurivka		1.294	24,11	10,74	49,77	14,68	-	0,23
<i>Jurivka</i>	<i>Răileni</i>	483	10,56	17,18	46,79	25,26	-	-
<i>Bogdanivka</i>	<i>Bogdan Hașdeu</i>	471	3,82	7,01	85,35	3,18	-	0,21
<i>Elizavetivka</i>	<i>Gura Văilor</i>	340	71,47	6,76	4,71	15,59	-	0,59

Comuna Jarove		1.832	7,64	14,03	62,94	13,81	-	0,66
Jarove	Diulmeni	1.234	2,84	2,51	91,25	1,78	-	0,32
Malojaroslaveți I	Malu Mare	598	17,56	37,79	4,52	38,63	-	1,34
TOTAL		45.169	18,79	32,93	31,67	12,68	0,01	3,30

Raionul Tatar-Bunar

Denumirea localității		Total locuitori	Ponderea populației după limba maternă					
actuală	istorică		ucr-nă	rusă	bulgară	mold.	ro-mână	gă-găuză
Orașul Tatar Bunar		10.740	84,64	7,85	3,58	2,45	0,02	0,20
c. Bazarjanka (Bazareanca)		1.153	84,48	9,89	1,47	3,73	-	-
Comuna Bezimjanka		589	88,96	7,30	0,68	2,89	-	1,17
Bezimjanka	Bezimenca	359	89,69	5,01	0,84	4,46	-	-
Vesele	Veselia	107	88,79	10,28	-	0,93	-	-
Sadove		123	86,99	11,38	0,81	-	-	0,81
c. Bilolissja (Achmangit)		2.335	96,32	0,81	0,47	2,14	-	-
c. Baștanivka (Baccialia)		932	79,08	4,29	2,68	13,41	-	-
c. Borisivka (Borisovca)		1.803	3,55	3,49	0,44	91,74	0,06	0,33
c. Vișneve (Noul Caragaci)		1.415	90,81	1,34	0,64	6,29	0,07	0,14
c. Gliboke (Eshipolos)		1.232	11,53	5,93	1,14	79,71	-	0,41
Comuna Divizia		2.231	92,96	4,71	0,72	0,94	-	0,27
Divizia	Divizia	2.078	92,59	5,00	0,72	0,96	-	0,29
Liman	Hagider	153	98,04	0,65	0,65	0,65	-	-
Comuna Dmitrivka		4.151	3,23	3,32	92,87	0,41	-	0,02
Dmitrivka	Deljiler	4.071	3,05	3,32	93,10	0,39	-	0,02
Nova Oleksiivka		80	12,50	3,75	81,25	1,25	-	-
Comuna Jovtnij Jar		1.591	91,45	2,83	0,38	5,09	-	0,06
Jovtnij Jar	Sărăria	772	90,67	2,20	0,52	6,48	-	-
Marazliivka	Marazli	329	93,31	4,56	-	1,82	-	-
Nove	Principele Carol	278	87,05	2,88	0,72	8,99	-	0,36
Rozdoline		4	100,0	-	-	-	-	-
Roileanka	Răileni	148	97,30	2,70	-	-	-	-
Țariceanka	Tăriceeni	60	96,67	1,67	-	-	-	-
c. Kocikuvate (Buduri)		517	94,39	2,51	1,35	1,74	-	-
c. Liman (Zolocari)		1.641	93,85	2,74	0,85	2,38	-	0,06
c. Nerușai		1.993	94,33	2,86	0,40	2,01	-	0,05
Comuna Primoriske		1.990	94,67	3,67	0,80	0,60	-	0,05
Primoriske	Șagani	1.841	94,84	3,48	0,81	0,65	-	0,05
Trihatki	Trihat	149	92,62	6,04	0,67	-	-	-
Comuna Ribaliske		763	98,95	-	0,92	0,13	-	-
Ribaliske	Martaza	604	98,84	-	1,16	-	-	-

<i>Balabanka</i>	<i>Balabanca</i>	159	99,37	-	-	0,63	-	-
Comuna Strumok		2.701	48,24	48,65	1,00	1,52	-	0,07
<i>Strumok</i>	<i>Cișmele</i>	1.883	66,76	29,63	1,01	1,86	-	0,05
<i>Spasike</i>	<i>Spasca</i>	818	5,62	92,42	0,98	0,73	-	0,12
Comuna Trapivka		1.650	92,42	4,42	0,85	1,27	-	-
<i>Trapivka</i>	<i>Tropoclo</i>	1.068	92,51	4,21	1,03	0,84	-	-
<i>Zaricine</i>	<i>Sărata Mică</i>	315	92,70	5,40	0,32	1,59	-	-
<i>Novoselițea</i>	<i>Sulița</i>	267	91,76	4,12	0,75	2,62	-	-
Comuna Tuzli		2.283	91,77	5,48	0,79	1,31	-	0,13
<i>Tuzli</i>	<i>Tuzla</i>	1.914	90,65	6,11	0,94	1,57	-	0,16
<i>Vesela Balka</i>	<i>Balca</i>	237	99,58	-	-	-	-	-
<i>Lebedivka</i>	<i>Băile Burnas</i>	26	80,77	19,23	-	-	-	-
<i>Novomihailivka</i>	<i>Zangherova</i>	106	97,17	2,83	-	-	-	-
TOTAL		41.710	72,40	7,68	10,70	8,48	0,01	0,12

Summary

By 28 June 1940, when the Romanian territory between Prut and Dniester Rivers, Northern Bucovina and Hertza district had been annexed by the USSR, in southern Bessarabia existed six major communities (Romanian, Russian, Ukrainian, Bulgarian, German and Gagauz), who lived relatively compact, especially in rural areas. After the repatriation of Germans, especially the southern part of Bessarabia was partially depopulated, and the former German villages were populated mainly by Russian and Ukrainian immigrants from other regions of Ukraine. During the Soviet period were carried four censuses (1959, 1970, 1979 and 1989), but were not released more detailed information per locality or at least districts. According to Soviet estimates from 1948, in Ismail region were living 537 708 people, of which 33.5% were Ukrainians, 26.9% - Bulgarians, 17.3% - Russians, 14.8% - Moldovans and 4% were Gagauz. Over four decades, in 1989, in the same territory were living over 670 000 people, including 36.7% Ukrainians, 24% Russians, 20.8% Bulgarians, 12.6% Moldovans and 3.7% Gagauz.

In 2001, in the south of Bessarabia were living 617 245 people, of which 247 750 (40.1%) were Ukrainians, 128 702 (20.8%) - Bulgarians, 124 511 (20.2%) - Russians, 78 217 (12.7%) - Moldovans, 24.755 (4%) - Gagauz and 13,310 (2.1%) of other nationalities. Linguistic structure of the population of this territory is radically different, especially in urban areas, but also in many villages with mixed population. In 2001, out of 623 662 inhabitants of Southern Bessarabia (including the towns of Zatoca and Serghievca), already 219 322 (35.2%) considered Russian, only 201 106 (32.2%) - Ukrainian, 111 978 (18%) - Bulgarian, 62.353 (10.3%) - "Moldovan", 21 017 (3.4%) - Gagauz and 5,886 (0.9%) - other languages as native. Romanian population has preserved the majority in 21 large villages of Southern Bessarabia. Romanian language speakers are the majority and in several smaller villages in northern districts of Tarutino and Sarata. In the same districts there are several villages with a significant share of Romanian speakers.

Mariana Țibulac*

DIALOGUL CULTURAL ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA (1991-2005) - DOMENIUL MUZICII, ARTELOR PLASTICE ȘI TEATRULUI

În perioada de tranziție spre democrație, Republica Moldova a adoptat anumite legi, documente și acte normative prin care s-a constituit un nou cadru legislativ de dezvoltare a artei și a muzicii. Un rol însemnat în dezvoltarea și protejarea operelor de artă și a muzicii naționale l-au jucat decretele primului președinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur: „Cu privire la măsurile de ne-amînat privind dezvoltarea culturii”, Hotărîrea Republicii Moldova „Cu privire la obiectivele de menire social-culturale din localitățile rurale”¹ și altele. În acest fel, statul s-a angajat să asigure protecția măștrilor din domeniul artei, muzicii și literaturii, precum și colaborarea acestora cu alte state.

După Revoluția din România din 1989, primele formații artistice din Republica Moldova care s-au manifestat peste Prut au fost orchestra „Lăutarii”, condusă de Nicolae Botgros, și „Mugurel”, în frunte cu Ion Dascăl. Tot după 1989, Ansamblul artistic „Ciprian Porumbescu” a solicitat o serie de artiști din Chișinău pentru a veni la posturile vacante existente în această instituție. Prima artistă din Republica Moldova angajată la unul din ansamblurile românești a fost violonista Inga Scutelnic, după care au urmat țambalistul Petru Oloieru, clarinetistul Vitalie Cazacu, acordeonistul Igor Corjan și balerinele Victoria Chiruta, Olga Vutcarău și Aliona Gumeniță². Apreciați de publicul de la Suceava și însușind bine specificul folclorului din zona Bucovinei, unii dintre instrumentiști au înregistrat CD-uri, fiind invitați nu doar la spectacole și petreceri, ci și la diferite emisiuni televizate.

Așadar, muzica populară, considerată cea mai veche formă a muzicii românești, caracterizată de o mare vitalitate pînă în zilele noastre, constituie și o sursă definitorie pentru creația muzicală cultă, atît religioasă, cît și laică. Marii artiști sunt cei care pe lîngă audiența permanentă au avut un rol important în conservarea muzicii populare. Unul dintre acești artiști este Gheorghe Zamfir, celebru astăzi în lume, făcîndu-se cunoscut prin interpretările la un instrument tipic românesc - naiul. Alături de acesta, de-a lungul anilor '90, atît formațiile instrumentale, cît și cele corale reprezentative ale Academiei de Muzică „Gheorghe Dima” din Cluj-Napoca - Collegium Musicum Academicum, Ars Nova, Ansamblul de percuție, Capella Transylvanica, Antifonia, Ansamblul clasei de

* **Mariana Țibulac**, doctor în istorie, cercetător științific la Institutul de Istorie al AȘM.

¹ *Mircea Snegur în fața Parlamentului României*. În: „România Liberă”, din 14 februarie 1991.

² Moraru E., *Muzica sacră în Spațiile Românești*, în „Literatura și Arta”, din 4 iulie 1996.

operă - au obținut o largă recunoaștere în Republica Moldova. Activitatea lor se desfășoară fără întrerupere pînă în 2005 și este materializată în sute de concerte, participări la festivaluri naționale și internaționale, înregistrări pe bandă sau disc de o deosebită calitate, numeroase premii internaționale, atestînd un înalt nivel de profesionalism și valoare artistică. Zeci de studenți și cadre didactice au obținut premii de prestigiu la marile concursuri de compoziție și interpretare, naționale și internaționale. Anual, se desfășoară concursul de interpretare și compoziție „Gheorghe Dima”, festivalul și concursul „Mozart”, precum și stagiunea permanentă de concerte și recitaluri. Alternativ, o dată la doi ani, începînd cu anul 1990, se organizează Festivalul de muzică contemporană „Cluj Modern”, concursul de interpretare „Sigismund Toduță” și simpozionul „Colegium Muzicologorum”.

Tot întru realizarea idealurilor muzicale naționale s-au desfășurat o serie de manifestări culturale la care au participat românii de pe ambele maluri ale Prutului: Concursul republican al interpreților cîntecul folcloric „Maria Dragan”, „Tamara Ciobanu”, „Nicolae Sulac”, devenite concursuri tradiționale. La fel, Festivalul ansamblurilor vocal instrumentale folclorice, Festivalul „Radio-TV – Aura Mamei”, cel mai recent devenit „Festum Muzicae”, precum și alte manifestări au fost organizate de Casa de Creație Populară și de Ministerul Culturii al Republicii Moldova. Spre exemplu, la cea de-a 14-a ediție a Festivalului Internațional „Festum Muzicae”, desfășurat la Filarmonica „Moldova” din Iași în primavara anului 1996, au participat bizantinologi, cercetători ai muzicii și cîntăreți de muzică sacră din Republica Moldova³.

Deci, putem afirma că poporul român se bucură de continuitatea neîntreruptă în toate teritoriile sale, ca rezultat al viabilității culturii tradiționale. Printre cele mai vechi cîntece care ne caracterizează identitatea românească rămîn a fi: doinele, bocetele, cîntecele ritualice de nuntă și înmormîntare, cîntecele de leagăn, colindele, lăutăria - toate acestea flatează gustul anumitor grupuri sociale. Creația populară, folclorul sunt parte componentă a patrimoniului cultural, constituind o formă de manifestare și exprimare a tradițiilor poporului, întruchipînd modul de viață al românilor moldoveni, felul lor de a trăi și făuri. Fiecare generație în parte lasă valori de neprețuit care completează fondul cultural al etnosului, creația contemporană venind să completeze valorile inestimabile ale baladelor „Mi-orița”, „Ciobanul”, „Meșterul Manole”, „Gruia”, „Novac”, „Ilinka”, „Arnăutul”⁴, etc.

La sfîrșitul anului 1990, la București s-a desfășurat concertul cameral în sala „George Enescu” al Academiei de Muzică. Aceasta a constituit prima acțiune concretă spre realizarea Convenției de colaborare între Uniunea Compozitorilor din Moldova și Uniunea Compozitorilor și Muzicologilor din România, semnată la 12 octombrie 1990.

³ Ibidem.

⁴ Tamazlicaru A., *Folclorul moldovenesc este folclor românesc*, în „Destin Românesc”, Nr.4, An II(8), Chișinău-București, 1995, p. 68-75.

Manifestarea a fost precedată de un concert simfonic la Craiova, la care și-au dat concursul, alături de Orchestra Simfonică a Filarmonicii „Oltenia,” – dirijorul și compozitorul Gheorghe Mustea, clarinetistul Simion Duja, compozitorul Ghenadie Ciobanu, iar Oleg Negruță a prezentat concertul pentru clarinet și orchestră. Șirul acestor manifestări culturale a continuat și în primăvara anului 1991. În acest context, Ion Păcuraru, secretar al Uniunii Compozitorilor din Moldova, menționa că „pe scena Conservatorului de la București, reprezentanții culturii Republicii Moldova aspirau la o sincronizare a culturii românești alături de cea europeană”⁵. Fapt care avea să-și pună temelia la 20 iulie 1991 în incinta Palatului „Elizabeta” din București, prin prezența celor doi miniștri ai celor două state românești, care au semnat Protocolul cu privire la colaborarea între Ministerul Culturii din Republica Moldova și Ministerul Culturii și Cultelor din România. După cum se menționa: „Semnăturile domnilor Ion Ungureanu și Andrei Pleșu reprezintă de fapt fructificarea eforturilor susținute în direcția reintegrării spiritualității românești în contextul unei confederații culturale”⁶.

Protocolul prevede colaborarea în cele mai diverse domenii: schimburi artistice, arte, publicații periodice, poezie, arte vizuale, expoziții, muzee. Transpunerea în fapte a acestui document îl constituie turneul ansamblului „Joc” în România, la fel și participarea Orchestrei Simfonice a Filarmonicii din Chișinău la Festivalul Internațional „George Enescu”⁷ (dirijată de Dumitru Bălan și Dumitru Goia).

Evoluția relațiilor culturale sub aspect muzical a continuat și în anul 1992. În acest an, Nicolae Beloiu, rectorul Academiei de Muzică din București, a sosit la Chișinău, vizita acestuia avînd drept scop de a coordona la nivel european procesul de învățămînt muzical de pe ambele maluri ale Prutului⁸.

În Republica Moldova, în fiecare an are loc Festivalul Internațional de Muzică „Mărțișor”, care începe pe data de 1 martie și durează până la 10 martie și la care participă anual diferite ansambluri artistice de cîntece și dansuri populare din Transilvania, Banat, Bucovina etc., din orașele Botoșani, Iași, Suceava, Brașov, Tulcea, Constanța. Rolul Festivalului „Mărțișor” este de a populariza tradițiile folclorice românești și de a le fundamenta în întreg spațiul carpatic.

Festivalul Internațional „Cerbul de Aur” este un eveniment devenit tradiție, ce are loc an de an în Piața Sfatului din Brașov (România), și se organizează în lunile august-septembrie. Festivalul este un spectacol-concurs de interpretare muzicală ce urmărește promovarea talentelor din România, Republica Moldova și din străinătate. La cea de-a VI-a ediție a concursului în 1993, ca rezumat al derulării evenimentelor, organizatorii au constatat că după ani grei de izolare

⁵ Păcuraru I., *Muzica academică trece Prutul*, în „Literatura și Arta”, din 21 februarie 1991.

⁶ Idem, *Acorduri de colaborare*, idem, din 22 august 1991.

⁷ Ibidem.

⁸ Iuncu R., *Academia de Muzică din București la Chișinău*, în „Literatura și Arta”, din 30 ianuarie 1992.

comunistă, prin festivalul „Cerbul de Aur” se naște speranța ca de acum încolo românii vor intra în normalitatea adevăratei culturi europene⁹.

Organizatorii Festivalului „Callatis”, desfășurat anual (din 1995) în Portul Turistic din Mangalia (România), au avut ca obiectiv câteva probe: de recunoaștere și descriere a costumului popular românesc din diferite regiuni, de interpretare a celor mai vechi cîntece populare și de a recita câteva versuri din „Hora Unirii” de Vasile Alecsandri. În anul 2004, moldoveanca Olesea Detiuc a fost onorată cu premiul „Miss Diaspora”¹⁰, urmînd ca, pentru un an, să reprezinte tradiția populară românească dincolo de granițele țării.

Festivalul concurs internațional de muzică ușoară „Două inimi gemene”, în memoria Doinei și a lui Ion Aldea-Teodorovici, se desfășoară la Chișinău în fiecare an în perioada 12-15 noiembrie. Începînd cu anul 2002, la acest eveniment pot participa atît copii, cît și adulți din Republica Moldova, România, Letonia, Rusia, Belarus etc. Datorită acestui Festival-concurs, în România au fost editate volumele „Două vieți și o dragoste” și al treilea CD al interpreților, considerați martiri în lupta de eliberare națională a anilor '90. În cadrul Galei laureaților din anul 2002, premiul I a fost acordat lui Alin Văduvă din România. Concursul „Două inimi gemene”, la fel ca și „Maluri de Prut”, se înscriu cu certitudine în șirul colaborării celor două state sub aspect muzical. Inițiativa acestor tipuri de festivaluri aparține Societății Culturale „Pasărea Phoenix”, reprezentantul căreia este poetul Traianus. La acest concurs au participat cetățeni din Republica Moldova și România, motivul și obiectivul de bază fiind „cîntecele lui Ion și Doina Aldea-Teodorovici, care pot edifica cele mai multe punți spirituale între cele două maluri ale Prutului”¹¹.

Tot în aria evenimentelor culturale, dacă analizăm și evoluția relațiilor de cooperare ale bibliotecilor pentru copii din Republica Moldova cu cele din România, putem menționa că anual, începînd cu anul 1994, Biblioteca pentru Copii „Ion Creangă” din Chișinău organizează Festivalul Muzical „Nemțisor - Izvor de Dor”, desfășurat la Țirgu-Neamț, România, care reunește copiii românilor din întreaga lume. În anul 2004, aici au venit din Republica Moldova Corul „Vocile Primăverii”, dirijat de maestrul Ștefan Andronic, Ansamblul „Moștenitorii” al lui Valeriu Chiper de la liceul Mihail Sadoveanu, Ansamblul „Opincuța” al lui Ioan Scutaru de la liceul „Ion Creangă”, Cenaclul „La Creangă” condus de Claudia Partole¹².

De la Piatra Neamț au participat Corul „Vocile Nemțisorului”, dirijat de preot profesorul Teoctist Caia, Ansamblul de dansuri populare al lui Vasile Drăgănescu, Grupul teatral „Ion Creangă” de la Pipirig, precum și Corul „Angei” de la Biserica Sf. Haralambie din Țirgul Neamț, dirijat de Claudia Caia.

⁹ Dumitrele D., *Cerbiu Cerbilor de Aur*, în „Observator Cultural”, București, Nr. 288, septembrie 2005, p.18.

¹⁰ „Miss Diaspora” este o moldoveancă de peste Prut, în „Gardianul”, din 11 august, 2004.

¹¹ Ircos V., *Maluri de Prut 1999*, în „Literatura și Artă”, din 28 octombrie 1999.

¹² Biblioteca – suport pentru educația și formarea copiilor, în „Buletin metodic și bibliografic”, Fascicula 14, Chișinău, 2004, p.28.

Din Transilvania a participat Corul „Voci Creștine”, condus de preotul Octavian Băieșu.

Participarea Bibliotecii pentru Copii „Ion Creangă” la manifestările cultural-artistice desfășurate la Tîrgul Neamț a coincis cu data de 2 iulie 2004, data comemorării marelui Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt, zi în care copiii basarabeni au efectuat împreună cu toți participanții un pelerinaj la Putna, precum și la alte ctitorii ale domnitorului. La fel și ansamblul etno-folcloric „Crenguță de Iederă” al Universității de Stat din Moldova, condus de artista Maria Iliuț, a participat activ la numeroase manifestări interpretative desfășurate în principalele centre culturale din România.

După anul 2004-2005, în Republica Moldova apar un șir de concursuri noi la care participă și artiști români. Printre acestea putem enumera: Festivalul-concurs al interpreților cîntecului popular „Nicolae Sulac”, Festivalul-concurs al interpreților cîntecului folcloric „Maria Drăgan”; Festivalul-concurs al interpreților violoniști „Filip Todirașcu”; Festivalului-concurs al formațiilor folclorice „La poale de codru”; Festivalul-concurs al tinerilor interpreți „Jocurile Delfice” etc., organizate de către Centrul Național de Creație Populară¹³ în colaborare cu Ministerul Culturii și Turismului, Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici” și Agenția Națională „Moldova-concert”.

În concluzie, putem spune că relațiile cultural-artistice ale Republicii Moldova cu România au dus la îmbinarea activităților culturale la un nivel înalt și au permis promovarea tradițiilor populare românești în afara granițelor. Activitățile musical-interpretative și artistico-educative desfășurate în perioada anilor 1991-2005 privind scoaterea în evidență a bunurilor culturale cu valoare istorică, literară, documentară, etnografică sunt semnificative astăzi atît pentru istoria și cultura românească, cît și pentru cea universală. La fel și concursurile de muzică la care au participat interpreți de pe ambele maluri ale Prutului au dus la promovarea și afirmarea noilor talente. De asemenea, putem spune că politica dusă de Republica Moldova în domeniul artelor și culturii muzicale a avut un caracter democratic și umanist.

Festivalurile artistice desfășurate, au dus la valorificarea tradițiilor muzicii populare, laice, de estradă etc., în scopul îmbogățirii și diversificării continue a programelor și vieții culturale din țara noastră, precum și a integrării culturii acesteia în contextul european și internațional.

Arta este o formă specifică a conștiinței naționale și a activității umane care, în esență, reflectă realitatea prin anumite forme, metode și aspecte artistice. Prin arta plastică, muzicală, teatrală etc., umanitatea valorifică și asimilează, prin metode estetice, rezultatele activității spirituale a unui stat.

Istoria concretă a operelor de artă și a edificiilor arhitecturale probează evident existența unor modele culturale și spirituale comune, „care nici pe departe nu se înscriu în limitele restrînse a unor frontiere statale temporare sau

¹³ Jomir E., *Latinitatea nu se oprește la Prut. Proiectul – Basarabia azi și mâine*, în www.basarabialiterara.com.md (vizitat 28.10.2011).

ale unor opțiuni politice autarhice vehiculate cu mai multă sau mai puțină vehemență de guvernanți”, sublinia Constantin Ciobanu într-un interviu acordat pentru Revista „Destin Românesc”¹⁴. Cazul Republicii Moldova – teritoriul situat în bazinele râurilor Nistru și Prut – demonstrează o convergență continuă a modelelor culturale și artistice existente nu numai în spațiul restrâns al vechii „Moldove istorice medievale”, ci și într-un spațiu mult mai larg al întregului areal carpato-danubiano-nistrean. În Republica Moldova, arta populară, meșteșugurile artistice, artizanatul, precum și activitatea artiștilor amatori la începutul anilor '90 ai sec. XX erau reglementate prin Legea Culturii. Astfel, politica în artă avea menirea de a satisface cerințele estetice, etice ale populației autohtone în contextul internațional, astfel ducând la îmbogățirea spirituală a vieții comunității, la cultivarea folclorului și a tradițiilor românești.

O simplă vizită la muzeele din România, consolidată cu o vizită analoagă la Muzeul Național de Istorie din Chișinău sau la Muzeul de Etnografie și Arheologie al Academiei de Științe a Moldovei, demonstrează identitatea tipologică a marii majorități a culturilor arheologice prezentate în diverse expoziții. Aceleași excelente case cucuteniene pictate, aceiași „gînditori” ai culturii „Gumelnița” descoperiți fie la Cernavodă – România, fie lângă Vulcănești - Republica Moldova, aceleași cnemide daco-dacice similare celebrei cnemide de la Aghighiol, toate împreună arată similitudinile și existența unei „culturalizări” românești din cele mai vechi timpuri.

De la începutul anului 1990, după *perestroika* gorbaciovistă și în special după dispariția de pe hartă a Uniunii Sovietice, cînd fostele republici unionale și-au declarat suveranitatea, contactele culturale dintre artiștii plastici de pe ambele maluri ale Prutului s-au intensificat simțitor. Către începutul anilor '90 a fost suspendată lansarea cataloagelor de expoziții în forma lor tradițională sovietică. Cele din anii 1990-1991 apăreau din inerție și, în fond, elucidau evenimentele expoziționale de la sfîrșitul anilor '80. Tradițional, se mai publicau și ediții critice, cu abordarea problemelor realismului. În acest context, remarcăm studiul „Пути творчества и критика. Актуальные проблемы”, editat în 1990 la Moscova¹⁵, care, printre altele, conținea analiza problemelor metodologice în studiul artelor, pe parcursul întregului secol XX. Presa din această perioadă se remarcă prin numeroase articole despre creația lui Mihai Greu și interviuri cu marele pictor moldovean, promotor al noii estetici în artă¹⁶. Deja la finele anilor '90, pe paginile ediției ART-hoc a Centrului pentru Artă Contemporană se vor insera un șir de articole cu referire la reevaluarea stării lucrurilor în artele plastice de pe întreg teritoriul Republicii Moldova¹⁷.

¹⁴ Ciobanu C., *Intinerarii ale artei plastice basarabene*, în „Destin Românesc”, Chișinău-București, Nr.2, An IX(34), 2002, p.124.

¹⁵ Кашкин С.Ю., Калиниченко П.А., Четвериков А.О., *Европейское оборонное сотрудничество. Документы и комментарии*. Москва, Профобразование, 2004, 72 с.

¹⁶ Greu M., *Pictură. Fetele din Ceadîr-Lunga*, în „Literatura și arta”, din 15 noiembrie 1990.

¹⁷ -Sirbu A., *Experimentalismul deranjează și astăzi – dialog realizat de A. Șchiopu*, în „Art-Hoc”, Chișinău, din ianuarie 1998, p.5.

Schimbările în domeniul analizelor critice vor fi determinate de evoluția proceselor istorice și celor creatoare, în ansamblu, deci a factorilor socioculturali. În anul 1990, în Ismail, a avut loc prima expoziție a grupului „Fantom”, ideea creării acestui grup apăruse încă în 1989. În 1990 grupul a inaugurat o expoziție cu genericul Artă Nonfigurativă. Pe parcursul anilor 1990-1993, în cadrul acestor expoziții au participat Vladimir Palamarciuc, Victor Kuzmenko, Victor Guțu, Ion Cavtea, Lidia Mudrac, Igor Șcerbina, Ernesta Freudson. De promovarea artei grupului s-a preocupat criticul Natalia Ponomariova, iar după plecarea acesteia în Rusia, Valentina Bobkova.

Arta plastică se confrunta în această perioadă cu o criză parțială în sensul tergiversării reorientărilor, erau necesare opere care să reflecte realitatea socială, prin căutări inovatoare de creație. Spre exemplul, în sălile Galeriei „Art Expo” din București, începând cu mijlocul lui februarie 1993, au fost expuse un șir de lucrări din Republica Moldova: pictură, grafică, lucrări de sculptură, tapiserie, ceramică etc. Printre acestea se înscriu: picturile modern expresive „Dante Alighieri” a lui Mihai Grecu; pătratele de expresie abstract lirică, pictate de Andrei Sîrbu; picturile Eleonorei Romanescu, peisajul „Case la Constanța”; tapiseriile „Dune” și „Piatra Albă” în viziunea modernă a lui Andrei Negură; statueta de bronz în stil clasic al lui Dumitru Verdianu – „Pribeagul”; au mai fost prezente și compozițiile Valentinei Russu-Ciobanu; sculptura în lemn a lui Iosif Chitman; „japonismele” ceramicii lui Vlad Bolboceanu¹⁸ etc.

Tot la începutul anilor '90, la Palatul Național a fost inaugurată prima Expoziție jubiliară de artă plastică consacrată centenarului de la moartea lui Mihai Eminescu. În expoziție au fost prezentate lucrări de actualitate politică, precum ar fi: „Împărat și proletar”, în versiune contemporană de Simion Zamșa, „Eu îmi apăr sărăcia, nevoile și neamul” de Eleonora Romanescu și „Limbă și alfabet” de Petru Jereghia etc. Tot atunci au dispărut interdicțiile criticilor de artă români de a vizita Chișinăul, a fost lansată expoziția anuală „Saloanele Moldovei” – tradiție inițiată încă la începutul anilor '90 de pictorul din Bacău Ilie Boca și la care participă artiști plastici din întreaga Românie și din Republica Moldova. S-au mai inițiat colaborări și în alte domenii ale artelor plastice. Mulți sculptori români au donat lucrări valoroase Republicii Moldova, fie în calitate de opere monumentale înălțate în țara noastră (cazul busturilor realizate de M. Ecobici, E. Petri, a statuiilor lui Gh. Adoc), fie în forma unor colecții de opere personale donate Chișinăului (cazul sculptorului român, originar din Republica Moldova, Andrei Ostap).

Mai multe lucrări importante ale sculptorilor români au fost dezvelite în cadrul Aleii Clasicilor literaturii române, în Grădina Publică „Ștefan cel Mare”. Până la finele anului 2002, Chișinăul n-a găzduit în nici una din sălile sale de expoziție, în cadrul expozițiilor temporare, nici un Grigorescu, Aman, Andreescu, Medrea, Pallady, Ciucurencu, Luchian, nemaivorbind de Brâncuși.

¹⁸ Șusală I., *Arta Basarabiei la București*, în „Literatura și Arta”, din 1 aprilie 1993.

Abia peste un an, în cadrul Universității din Craiova, s-au desfășurat cursurile internaționale de vară „Constantin Brâncuși” sub egida Asociației pentru Literatură și Cultură Română „ASTRA” și „Onisifor Ghibu”, din Chișinău¹⁹. Cursurile de instruire sunt organizate cu scopul cunoașterii culturii, civilizației și realității române.

O primă expoziție neoficială a artiștilor din Republica Moldova la Iași a avut loc la începutul anilor 1990. De fapt, între 1989-1990 se vor desfășura mai multe manifestări artistice, marcate atât prin apariția artei nonfigurative, cât și prin promovarea specificului național în arta din stânga Prutului. Aici putem aminti că la București în această perioadă n-a fost prezentată o expoziție retrospectivă de amploare a artei basarabene. Cu regret, majoritatea evenimentelor culturale vizează astăzi mai mult publicul urban, ocolind lumea satelor, unde pînă și creația populară tradițională, meșteșugurile și artizanatul au ajuns în mare declin²⁰.

În 1990 a fost deschisă Sala de Expoziții a Uniunii Artiștilor Plastici (UAP) din Republica Moldova. Ulterior, ea se va numi Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” al UAP din Republica Moldova.

În domeniul sculpturii în expozițiile de la Chișinău a fost demonstrat portretul și plastica mică. Lucrările sculpturale din această perioadă au fost executate din diverse materiale: samotă, aluminiu, bronz, lut, ghips, marmură. Portretele create de Iuri Kanasin, Ion Țurcanu, Mircea Spinei, Grigori Potoțki, Ion Zderciuc, Tudor Cataraga, Ion Bolocan înfățișează, în majoritatea cazurilor, personalități din viața literară românească, ca: Ion Creangă, Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Dimitrie Cantemir, Alexei Mateevici, Ion Druță etc.

Salioanele de la Chișinău chiar de la început s-au circumscris tendințelor culturale europene de unitate prin diversitate, în acest mod contribuind simultan și la susținerea tendinței magistrale către mondializarea culturală. La 2 iulie 1991, în cadrul Galeriilor de Artă și Etnografie din Bacău, a avut loc primul vernisaj „Salioanele Moldovei”²¹. Artiștii moldoveni, care un anumit timp au fost lipsiți de dialogul cu arta românească, au încercat să revină la spațiul cultural comun. Atunci, în cadrul unui concurs, Mihai Grecu a fost distins cu Marele Premiu al Ministerului Culturii din România, iar Andrei Mudrea - cu Premiul Camerei de Comerț din Bacău.

Valoarea acestui eveniment a fost amplificată de întâlnirea dintre Ilie Boca din România și Mihai Grecu din Republica Moldova. Sergiu Cuciuc, care la momentul respectiv era președinte al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, s-a întâlnit periodic cu omologul său de la Uniunea Artiștilor Plastici

¹⁹ Apetri D., *Activități culturale de anvergură*, în ibidem, din 18 septembrie 2003.

²⁰ Ciobanu M.V., *Cultura la țară*, în „Contrafort”, Chișinău, An. XIII, Nr.9(143), septembrie 2006, p. 12-14.

²¹ Cotoman L., *Salioanele Moldovei la Bacău - sensibilitatea artistică a secolului XX*, în „Literatura și arta”, din 1 august 1991.

din România, Mihai Mănescu, și a reușit să restabilească și să dezvolte fructuos relațiile de conlucrăre între artiștii din ambele maluri ale Prutului. Ca urmare, Sergiu Cuciuc a participat în luna august a aceluiași an la Tabăra Internațională de Creație de la Tescani, România. În cadrul acestei tabere s-a decis ca măsura relațiilor bilaterale să fie extinsă pentru toți artiștii pînă la nivel de uniuni de creație. Astfel, s-a facilitat comunicarea nemijlocită între plasticieni. O contribuție aparte la aceasta au avut-o: Mihai Grecu și Mihai Mănescu, precum și un număr însemnat de critici de artă ca: Gyuri Vida, Valentin Ciucă, Mihai Oroveanu, Constantin Prut; un șir de funcționari publici locali – Constantin Donea, Iulian Filip, Nicolae Costin, și Miniștrii Culturii și Cultelor – Andrei Pleșu și Ion Ungureanu²². Aceștia și alții au acordat inițiativei participanților la Tabăra de la Tescani întreg suportul pentru instituționalizarea conlucrării culturale între artiștii plastici din ambele state. Pe parcurs, colaborarea plastică dintre Republica Moldova și România la acea vreme a devenit mai conturată, iar în sălile Muzeului de Artă Plastică de la Chișinău s-a inaugurat Expoziția de Artă Naivă ieșeană²³.

Organizarea expozițiilor-concurs „Saloanele Moldovei” (Chișinău-Bacău), expozițiile artiștilor din România în Republica Moldova devin o tradiție de bun augur în colaborarea culturală a acestora.

Expozițiile „Existăm” și „Zece”, „Poisk” și „Fantom” organizate în acea perioadă în Republica Moldova, nu au durat în timp. Drept urmare, mulți dintre artiști au preferat să se manifeste de sine stătător, unii chiar au părăsit țara, neavînd condiții adecvate și necesare pentru afirmarea și dezvoltarea creației proprii.

În anul 1991, în cadrul sărbătorii naționale Limba Noastră, Sala de Expoziții „Constantin Brâncuși” a Uniunii Artiștilor Plastici a găzduit o amplă expoziție cu genericul „Oameni, evenimente, societate”, la care au participat artiști de toate generațiile de pe ambele maluri ale Prutului. În presă se menționa despre această expoziție: „Plasticienii ne propun o bogăție de culori și forme, ce ne ajută să ne detașăm de momentele dramatice pe care le trăim astăzi”²⁴. Și de această dată modul de concepere, limbajul plastic, preferințele estetice au fost variate – de la realismul descriptiv la un abstracționism și simbolism autohton.

În 1993, în sălile Uniunii Artiștilor Plastici din România și în incinta Teatrului Național din București a fost vernisată arta plastică din Republica Moldova. Pentru prima oară publicului bucureștean i s-a propus o expoziție amplă a operelor create de plasticienii moldoveni de diferite generații, care abordau diverse genuri și stiluri. Supranumită și expoziția de la „Artexpo”, ea era concepută drept o panoramă a realizărilor în domeniul plasticii din ultimii 30 de ani. În acest sens s-a recurs la patrimoniul Muzeului de Artă din Chișinău, piesele etalate la București aparținînd celor mai reprezentativi plasticieni ai ultimelor

²² Braga T. Saloanele Moldovei. *Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova*, în www.arta.md.news (vizitat 08.08.2010).

²³ *Arta naivă ieșeană*, în „Literatura și arta”, din 22 august 1991.

²⁴ Buzdugan R. Tot ce este viu aspiră la culoare..., în „Literatura și arta”, din 26 septembrie 1991.

decenii: Mihai Grecu, Eleonora Romanescu, Valentina Russu-Ciobanu, Ada Zevin, Elena Bontea, Maria Saca-Răcilă, Mihai Petric, Elena Rotaru, Ilie Bogdesco, Mihai Grati ș.a.

În 1995 se deschide Centrul Soros pentru Arta Contemporană din Republica Moldova, iar în 1996 avea loc prima ediție a taberei „Carbon-Art”. Inițial, tratată drept o nouă tradiție surprinzătoare în ambianța artistică de la noi, ea va deveni ulterior un prilej de comparație. Primei ediții i-a fost propriu entuziasmul pionieratului, al descoperirii, constituindu-se un colectiv omogen de autori. În 1997, la tabăra organizată lângă Rădenii-Vechi (Ungheni) vor fi prezenți 16 artiști din România, SUA, Ucraina și Republica Moldova. Stilistica lucrărilor prezentate este foarte variată, punându-se un accent aparte pe inovațiile similare românești.

Expoziția „Limba Noastră” din 1995, din Chișinău, a impresionat „prin coeziunea modalităților de creație ²⁵...” „Și totuși, astăzi promovarea metaforei, a simbolului, a poeziei și muzicalității, cât și tendința spre universalizare au devenit factori comuni de evoluție a artelor plastice de pe ambele maluri ale Prutului”, va menționa criticul Sofia Rusu în analiza acestor evenimente²⁶. Anume prin „Saloanele Moldovei” se va demonstra o unitate de conștiință artistică și de valori estetice similare.

În arta din stânga Prutului se observa o tendință de evocare a spiritualității românești: reevalurea limbii române, artei și culturii populare tradiționale, operelor scriitorilor, compozitorilor, cineaștilor, artiștilor plastici, creația oamenilor de teatru și a unei întregi pleiade de interpreți, dansatori, relansarea riturilor și datinilor strămoșești.

În august 1997, la Cimișlia, a fost inaugurată pentru prima dată în spațiul dintre Prut și Nistru o tabără internațională de creație a plasticienilor. Ea a fost organizată cu susținerea UAP din Republica Moldova, Executivului din Cimișlia și Asociației „Spectru”. La tabără au participat mulți specialiști români. Acesta a fost un pas înainte ca în cultura Republicii Moldova să renască treptat interesul față de tradițiile populare românești și religia creștină ortodoxă. Totodată, devin tradiționale expozițiile dedicate sărbătoririi Sfintei Paști, expoziții de icoane medievale românești de la Muzeul Național, expozițiile-concurs de artă contemporană „Saloanele Moldovei” (Bacău-Chișinău). De notat că în această perioadă numărul expozițiilor internaționale (peste hotarele Republicii Moldova) organizate de către lucrătorii Muzeului Național de Arte Plastice al Moldovei s-a redus esențial. În căutarea noilor mijloace de expresie, după anul 2000 majoritatea artiștilor tot mai des recurg la tehnica computerizată, aparatul de fotografiat, tehnica video etc.

La începutul anului 2000 s-a format Asociația tinerilor artiști plastici „Oberliht”, sub conducerea lui Vladimir Us, iar în sens de înnobilare a concep-

²⁵ Bocu M., *Manifestări culturale naționale și internaționale la Chișinău: Zilele bibliotecii “Transilvania”*, în „Adevărul de Cluj”, din 25 august, 2000.

²⁶ *De la podul de flori la proiecte realiste*, în „Moldova Suverană”, din 1 martie 2006.

țiilor reflectate de expoziția de altădată „Poisk”, în 2004, în incinta Centrului Expozițional „Constantin Brâncuși” a fost deschisă expoziția „Izm”. Studiind presa periodică, ne familiarizăm cu articolele despre unii artiști plastici, sculptori și graficieni, care au activat în 1991-1992 atât în Republica Moldova, cât și peste Prut: Mihai Grecu, Elena Bontea, Lazăr Dubinovschi, Iuri Horovski, Valentina Rusu-Ciobanu, Eleonora Romanescu, Igor Vieru, Inesa Țipin, T.Coman, Gheorghe Vrabie, Vasile Cojocar, A.Țurcanu, Lică Sainciuc, Andrei Negură etc. Drept urmare al schimbărilor social-economice în Republica Moldova se deschid galerii și expoziții private, care prin anumite mijloace și principii comerciale promovează creația artiștilor în interior și în străinătate.

După 2000, în România au loc diferite evenimente culturale, printre care putem enumera și vernisajul expoziției de pictură la galerie „Pro Armia”, pecum și cele de la Teatrul Național din Timișoara. Aici au fost expuse pînze pictate ce reprezentau Actul Unirii Basarabiei cu România, din 27 martie 1918. Pentru prima dată în România, cu această ocazie, patru pictori basarabeni au organizat o expoziție în grup (Dumitru Brodetsky, Alexandru Alavațchi, Simion Arhiri și Alexandrina Hristov)²⁷. Constantin Ciobanu, promotor al culturii românești, spune că odată cu venirea la putere a comuniștilor în Republica Moldova s-au îndepărtat perspectivele unei colaborări instituționale a artiștilor plastici și a criticilor de artă de pe ambele maluri ale Prutului²⁸.

Eficiența expozițiilor este arătată de raporturile pe care artistul anilor '90 din Republica Moldova le stabilește cu mediul în care trăiește, cu lumea care-l înconjoară, cu publicul care-l receptează. Scopul acestor galerii nu constă în prezentarea exhaustivă a tuturor genurilor, tipurilor și speciilor de arte vizuale existente în Republica Moldova, ci constă în punctarea unor repere mai importante din istoria recentă a artelor de pe meleagurile pruto-nistrene și în prezentarea succintă a profilurilor de creație ale unor grupe de artiști ce activează în acest teritoriu. La fel, desfășurarea expozițiilor a dat posibilitate publicului de a se familiariza cu limbajul artelor plastice și de a-l sensibiliza față de cultura plastică națională și universală. Expozițiile oferă și o posibilitate eficientă de formare și dezvoltare a sentimentelor estetice și a competențelor de percepere, înțelegere și exprimare a mesajului artistico-plastic.

Începînd cu anul 2004, Fundația Culturală „Libra” din România organizează un proiect cultural amplu, intitulat „Scriitori și plasticieni pentru Mileniul III”, la care se pot înscrie și participanți din Republica Moldova. Acest proiect este dedicat elevilor de liceu cu profil artistic, precum și membrilor cercurilor de artă plastică. Scopul Fundației este de a ajuta la reconfigurarea unei elite culturale în rîndul tinerilor creatori. Și proiectul intitulat „România-Moldova: Moldova în două scenarii” are la bază aceleași obiective și este un produs al colaborării

²⁷ Sirghi L., *Muzeul Național de Arte Plastice*, Chișinău, 2001., p.28.

²⁸ Ciobanu C., *Intinerarii ale artei plastice basarabene*, în „Destin Românesc”, Chișinău-București, Nr.2, An IX(34), 2002, p.124.

dintre Centrul de Artă Contemporană din Chișinău și Asociația „VECTOR” din Iași.

Schimbul cultural cu România a evoluat și pe parcursul anului 2005, când la Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” a fost găzduit vernisajul unei ample expoziții care a marcat 20 de ani de la fondarea Facultății de Arte Plastice²⁹ în cadrul Institutului de Stat al Artelor azi, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice. La expoziție au luat parte personalități marcante din domeniul artelor plastice din Republica Moldova și din străinătate.

Șirul colaborărilor în domeniul artelor au evoluat și mai târziu în plan regional. Spre exemplu, la Bălți a fost organizată o expoziție de artă și cultură ecologică sub mottoul „Palma de lut.” Evenimentul a făcut parte dintr-un șir de activități comune, derulate de Asociația „OZON”, Clubul „Meșterul Popular” din Bălți și Societatea Ecologică „Aqua Terra” din Iași în cadrul proiectului „Prutul – un râu pentru copiii noștri”. Pe durata acestei expoziții au fost expuse lucrări ale meșterilor populari, cioplite în lemn sau confecționate din paie sau pănuși. „Palma de lut” a găzduit și păpuși din paie și pănuși confecționate din deșeuri de polietilenă, care au servit drept material de umplutură. Expoziția a prezentat valorile patrimoniului natural al râului Prut, precum și ale rezervațiilor naturale de pe ambele maluri ale acestui râu. În perioada de tranziție a Republicii Moldova, meșterii populari de aici au participat la diverse târguri și expoziții din România, și anume la Tîrgul de ceramică românească Cucuteni-5000 (iulie 1992), la Tîrgul meșterilor populari din Sibiu (august 1995), la Tîrgul creatorilor populari din Suceava (august 1999, iulie 2000, iunie 2005),³⁰ etc.

În concluzie, putem menționa că perioada anilor 1991-2005 în domeniul artelor se caracterizează prin procesul de „desovietizare” a picturii și sculpturii și „modelarea” artelor decorative, prin eliberarea treptată a ideii de dogmatism³¹ procesul de renaștere națională de la începutul anilor '90, orientează pașii artiștilor plastici din Republica Moldova spre valorile artei românești.

În acest context, putem spune că în perioada anilor 2000-2005 arta decorativă din Republica Moldova se manifestă prin prezența a două modele de creație: pe de o parte – sculptura și pictura tradițională; iar pe de altă parte – cea cu caracteristici postmoderniste.

Prin expozițiile și concursurile care s-au desfășurat în colaborare cu instituțiile de peste Prut au fost consolidate și lărgite cunoștințele tinerilor pictori și sculptori din Republica Moldova, obținînd îmbinarea armonioasă a formelor și culorilor. Acest lucru a dat posibilitate inițierii noilor compoziții ce se pot înscrie astăzi ca valori aparte în patrimoniul cultural-național. Simpozioanele, vernisajele, saloanele, expozițiile derulate la Iași, București, Bacău, Galați etc. au dus

²⁹ Bocu M., *Manifestări culturale naționale și internaționale la Chișinău: Zilele bibliotecii „Transilvania”*, în „Adevărul de Cluj”, din 25 august 2000.

³⁰ *Arhiva Curentă a Ministerului Culturii Republicii Moldova*, (Dărilor de seamă pe anii 1989-2001).

³¹ Socu-Marian A., *Aspecte ale limbajului plastic în cadrul sculpturii nonfigurative contemporane din Republica Moldova*, în „Arta”, Chișinău, 1996, p.206.

la lărgirea orizontului de activitate artistico-plastică și sculpturală, precum și la recunoașterea acestor opere de artă pe plan internațional.

Fiind unul din genurile de bază ale artei, teatrul prezintă, în esență, o formă a conștiinței sociale și naționale, legată organic de viața, istoria și cultura unui stat. După nivelul de dezvoltare a teatrului, putem aprecia starea reală a societății. O însemnătate deosebită în perioada dată o are colaborarea Republicii Moldova cu România în domeniul artei teatrale. Condițiile de dezvoltare a democrației au contribuit la o nouă evoluție a vieții teatrale. După proclamarea independenței în anul 1991, în Republica Moldova funcționau șapte teatre, dintre care Teatrul de Operă și Balet, patru teatre dramatice, două teatre pentru copii, Filarmonica și Cercul de stat.

În perioada anilor 1990 – 2001, în Republica Moldova numărul teatrelor s-a mărit, fiind organizate noi teatre, ca „Satiricus”, „Eugen Ionesco”, „Ginta Latină”, „B.P. Hasdeu”, în schimb s-au micșorat simțitor numărul de vizite la teatru. Cauzele acestei diminuări au fost diferite. În primul rând, repertoriul vechi al teatrelor nu mai corespundea cerințelor zilei. Trebuia să treacă un anumit timp pentru a se restructura tematica repertoriului teatral. În al doilea rând, după anul 1990, autoritățile Republicii Moldova nu mai finanțau teatrele la nivelul cerut. Mulți artiști, uneori chiar întregi colective teatrale, au abandonat teatrele, plecând să activeze în grupurile teatrale din România. O altă cauză a diminuării progresului teatral o constituie interesul scăzut al spectatorului care s-a orientat mai mult la emisiunile TV, la concertele colectivelor artistice, ale formațiilor de tip nou etc. În toamna anului 1990, Bucureștiul găzduia prima ediție a Festivalului Național de Teatru „Ion Luca Caragiale”, la care participa și Teatrul „Eugene Ionesco” de la Chișinău cu spectacolul „Așteptându-l pe Godot” de Samuel Beckett. În plină epocă a „Podurilor de Flori” mulți oameni de teatru din România nici nu bănuiau că la Chișinău se face teatru românesc. Teatrul de peste Prut în acei ani nu trecea printr-un moment foarte fast. Regizori importanți din România părăsiseră țara, trupele erau îmbătrânite, incomplete (în special, cele din afara Bucureștiului), repertoriul conținea multe lucrări montate în stagiunile vechi, considerate „ceaușiste”. Echipa lui Petru Vutcarău de la Chișinău venea la București după cinci ani de „perestroika”, în timp ce teatrul românesc nu cunoscuse decât zece luni de libertate. Astfel, prezența lui Petru Vutcarău și Mihai Fusu au constituit momentul de vîrf al manifestărilor teatrului moldovenesc la București.

În aceeași perioadă, la Chișinău, la Teatrul Național „Mihai Eminescu”, au venit pentru prima dată două nume importante ale teatrului românesc - regizorii Alexa Visarion și Cătălina Buzoianu³². Tot la începutul anilor '90, Teatrul Național din Craiova a susținut un amplu turneu la Chișinău, în aceeași perioadă este recrutat primul studio de actori din Republica Moldova, care își vor face studiile la București. În virtutea crizei de cadre actricești din teatrele românești

³² Cheianu C. *Teatrul: Conjurația Mediocrității*. În: *Contrafort*, aprilie-mai 2002, Nr. 4-5. Chișinău. p.8.

de provincie, mai mulți actori din Republica Moldova trec Prutul și se angajează în anumite trupe. De atunci, cele mai bune spectacole ale teatrelor din Chișinău se înscriu în fiecare an la Festivalul „Ion Luca Caragiale”.

Înființat la începutul anului 1991, Teatrul „Eugene Ionesco” din Chișinău s-a afirmat ca promotor al unui curent înnoitor în arta teatrală românească. Despre spectacolele acestui teatru s-a scris mult la București, Iași, Timișoara, monităriile și rolurile fiind analizate cu multă pricepere. Teatrul «Eugene Ionesco» este considerat cel mai «rasfățat» de atenția criticilor și de opinia publică de peste Prut. Teatrul s-a afirmat ca un fenomen remarcabil al vieții artistice basarabene, fiind și un reprezentant destoinic al artei teatrale românești pe arena internațională. Succesul răsunător pe care l-a avut echipa de tineri entuziaști ai acestui teatru, în frunte cu Petru Vutcarau, la diferite manifestări, concursuri artistice și în turneele din România îl încadrează printre primele trupe teatrale românești.

Spectacolele Teatrului Național „Mihai Eminescu” au cucerit simpatia publicului românesc la prestigioase festivaluri, precum: Festivalul „Ion Luca Caragiale”, București (1993, 1994); Festivalul școlilor europene de teatru, desfășurat la Târgul Mureș în 1994; Festivalul de comedie de la București din 1995; Festivalul de Comedie din Vaslui din 2000 și 2005, Gala Teatrelor Naționale din Cluj-Napoca, din 2000.

Și Teatrul Satiricus „Ion Luca Caragiale” din Chișinău, fondat în 1990, participă în această perioadă la mai multe festivaluri din România, obținând o serie de premii, precum: premiul pentru originalitate („Unde mergem, domnilor?”), Festivalul Veseliei la București, septembrie 1993; Festivalul „Umor la gura sobei” – marele premiu („Triunghiul păcatului”), la Câmpulung Moldovenesc, mai 1994; Gala Internațională a Comediei – premiul pentru cel mai fructuos debut („Comediantul”), septembrie-octombrie 1994, Galați; Festivalul Internațional de Teatru Experimental - premiul pentru o formulă plastică inedită, Sfântul Gheorghe, septembrie 1995.

Teatrul Republican de Păpuși „Licurici” colaborează cu regizori din România (L. Steciuc, V. Dobrescu, M. Mierlut), din Rusia (A. Misin, N. Naumov, Iu. Fridman, S. Jelezkin), din Ucraina (Iu. Sikalo, V. Levcenko, B. Azarov), din Bulgaria (T. Galabova, I. Mladenov). În 1995, Teatrul a sărbătorit 50 ani de activitate artistică organizând prima ediție a „Galei Internaționale a Teatrelor de Păpuși „Licurici-50”, cu participarea teatrelor din România, Franța, Ucraina, Rusia, Turcia etc. Din 2000, teatrul participă cu succes la diverse Festivaluri Internaționale din România.

Teatrul pentru copii „Licurici” din Chișinău, în frunte cu regretatul conducător artistic Titus Jucov, a cucerit un loc de frunte la cea de-a 10-a ediție a Festivalului Național al Teatrelor de Păpuși din România, cu spectacolul „Făt-Frumos din lacrimă”, desfășurat la Galați în incinta Teatrului „Gulliver”.³³

³³ Cheianu C., *Relațiile dintre teatre și minister*, în „Democrația”, An.II., Nr.45., 22 octombrie 2002. p.12.

Spectacolele Teatrului „Țândărică” sunt o probă de profesionalism în domeniul artei teatrale de păpuși și marionete. Teatrul municipal de păpuși „Guguță” participă la ediția a V-a a Galei Internaționale de Marionete la Botoșani, alături de alte teatre din 7 țări, (Republica Moldova, România, Rusia, Franța, Croația, Macedonia, Bulgaria). Gala s-a desfășurat în România în vara anului 1996. În 2000, Teatrul „Gulliver” din Galați, a fost premiat la Chișinău pentru „Castelul din Carpați”, iar cel din Botoșani - pentru „Pinocchio rămâne la școală”. Teatrul „Țândărică” din București a luat premiul pentru spectacolul „Baronul Münchhausen”.

După proclamarea independenței Republicii Moldova, la Chișinău încep să se desfășoare „Zilele Filmului Românesc”, fiind prezentate o serie de filme documentare și artistice cu subiecte istorice, realizate de Studioul din București, cum ar fi „Columna” și „Decebal”, acestea fiind considerate unele dintre cele mai reușite filme istorice românești. La fel, „Dacii”, care este primul film al renumitului regizor Sergiu Nicolaescu, apoi „Mihai Viteazul”, „Ciuleandra” „Osânda”. De asemenea, filmele de scurt și lung metraj, ale regizorilor de la Chișinău au fost și continuă să fie prezentate în cadrul Festivalului Filmului Basarabean, organizat de Asociația Tinerilor Basarabeni, din Iași.

Relațiile culturale între cele două maluri ale Prutului au contribuit la o mai bună cunoaștere a valorilor din lumea teatrului, picturii, cinematografiei românești, la dezvoltarea criticii artistice, la democratizarea libertății de manifestare spirituală, deschizând noi perspective și cultivând un spațiu cultural român.

Summary

The article represents a multi-dimensional analysis of the cultural relations between Romania and the Republic of Moldova, from the perspective of the European integration, emphasizing the role of the political and social factors of the two countries.

The conclusions and recommendations, given regarding finding optimal framework for the future collaboration of the two countries, are based on the idea of an all-around development of the ordinary citizens, whose existence and essential motivations are reflected in the general universal values, promoted through cultural exchange and cooperation.

DOCUMENTAR

Gheorghe Cojocaru*

CRISTIAN RACOVSKY: MISTERUL APARIȚIEI UNEI BIOGRAFII

Nu se știe cine este autorul schiței biografice a lui Cristian Racovsky, inserate mai jos, însă, judecând după datele ample cu care se operează în text, se poate admite că sursa acesteia ar putea proveni din serviciile de intelligence sau din mediile diplomatice. Documentul nu este datat, dar referirea la faptul că Racovsky exercită funcția de reprezentant plenipotențiar al URSS la Paris, ne permite să-l atribuim sfârșitului de an 1926, nu mai devreme. Dacă textul respectiv a fost așternut pe hârtie în una din instituțiile statului român, întrebarea care se pune este de ce a fost scris în franceză? Se poate răspunde că această biografie era adresată nu numai unor destinatari interni, dar și celor externi și, în primul rând, statului francez, acolo unde Racovsky a ajuns după ce devenise indezirabil în funcția de ambasador sovietic la Londra. Mai ales că, odată instalat la Paris, acesta a continuat să pledeze și să lucreze deschis împotriva intereselor naționale românești.

Un element central al acestei schițe biografice este legat de afirmația precum că după 1914 Racovsky a intrat în solda Germaniei pentru a împiedica România să ia poziție împotriva Puterilor Centrale și a Bulgariei. Aproximarea sa de faimosul Helphand (alias, Parvus) pare să sugereze și existența unor raporturi aparte ale sale cu Marele Cartier german, însă toate acestea nu sunt suficiente pentru a trage o concluzie univocă în privința rolului pe care l-a jucat Racovsky în acea epocă. Merită a fi reținută și mențiunea că, având interdicție de domiciliu în Iași, a fost pus în libertate în aprilie (1 mai) 1917 de niște dezertori din armata rusă de pe Frontul Român, luând imediat calea Petrogradului.

După revoluția bolșevică din 1917, Cristian Racovsky devine, pentru un răstimp, un fel de consilier pentru problemele române al Consiliului Comisarilor Poporului, în frunte cu V.I. Lenin, și de la bun început a urmărit să atragă ostilitatea sovietelor față de patria sa de odinioară și față de armatele Antantei. Cel care la 1912, la împlinirea a 100 de ani de la ruperea Basarabiei de la Țara Moldovei, a protestat vehement împotriva aceste nedreptăți, în 1919, ca și ulterior, ajuns în fruntea guvernului Ucrainei sovietice (1919-1923), era gata să invadeze teritoriul

* **Gheorghe Cojocaru**, doctor în istorie, director al Institutului de Istorie al AȘM.

din dreapta Nistrului pentru a-l aduce sub autoritatea Internaționaliei Comuniste. La Harkov, în capitala Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, a organizat o școală specială ce instruia experți în domeniul propagandei și diversiunilor în Balcani, care au comis o serie de diversiuni și atentate pe teritoriul României. Mai mult decât atât, activitățile de subminare a statului român erau finanțate, se afirmă în această schiță biografică, din tezaurul României, evacuat în 1916/17 la Moscova și predat cu acte în regulă statului rus. Numai în Basarabia au fost depistate mai multe monete ale Băncii Naționale a României, numerotate înainte de război, la care Racovsky ar fi obținut acces și dreptul de mână liberă, nefiind furnizate, totuși, și niște probe directe ale implicării sale în acest sens. Ajungând în acest moment al lecturii schiței biografice inserate mai jos, devine mai clar și scopul care a determinat redactarea demersului (biografiei) în cauză: cel care (era acuzat că) a jefuit tezaurul statului român, ajunsese acum să țină discursuri întinse în fața creditorilor francezi, în condițiile în care regimul bolșevic refuza să recunoască datoriile contractate odinioară de autocrația rusă de la Franța și cărora acum anume Racovsky, exponentul de marcă al sovietelor, le cerea noi credite și noi sacrificii. Faptul că un adversar al Antantei, condamnat ca „trădător” de țară în România, trata pe picior de egalitate cu instituțiile Franței, învingătoare în marele război și mare aliat al statului român, nu putea să provoace decât consternare și revoltă, care trebuia adusă neamănat la cunoștința autorităților de la Paris.

LA BIOGRAPHIE DE RACOWSKY?

Elle peut se résumer en peu de mots:

De 1890 à 1912 anarchiste bulgare sous couleur de socialisme roumain;

De 1912 à 1917 agent allemand sous le masque du pacifisme humanitaire;

Depuis 1917 parvenu international sous l'etiquette du bolchévisme moscovite.

* * *

1890-1912

Kristo Stancioff Racowsky est né le 1/13 août 1873 à Kotel (Bulgarie) de parents d'origine bulgare et sujets ottomans.

Sa famille s'établit en 1881 dans la Dobroudja roumaine où elle possédait des propriétés¹. Néanmoins le jeune Racowsky est envoyé suivre les cours du gymnase à Gabrovo en Bulgarie, d'où il se fait ignominieusement chasser à l'âge de dix-sept ans pour conduite déréglée, propagande socialiste et instigation au désordre.

¹ A Gherchete (département de Constantza).

On le retrouve en 1890-91 comme étudiant à Genève, où il fréquente des cercles anarchistes et entre en relations avec fameux Véra Zazoulitch.

Il parcourt ensuite diverses Universités, se faisant expulser tour à tour de Prusse et de Zürich. A Nancy, puis à Montpellier où il s'établit avec sa maîtresse Elisabeth Riabowa, qu'il épousera plus tard, il obtient son diplôme de docteur en médecine.

Il collabore dès cette époque à divers journaux allemands dont le „Vorwärts”.

Passé en 1900 en Russie, il subit le même sort qu'en Prusse sept ans auparavant étant expulsé après un séjour de 15 jours.

Il parvient cependant en 1901 à retourner en Russie et y collabore à diverses publications révolutionnaires².

Pour son activité socialiste germano-russe le congrès socialiste de Stuttgart de 1907 „exprime au camarade Racowsky ses sentiments de fraternelle reconnaissance pour son dévouement à la cause révolutionnaire”.

Racowsky quitte bientôt Pétersbourg pour Paris et présente au Gouvernement français une demande de naturalisation, mais l'indésirable est repoussé; on ne lui accorde qu'une „admission à domicile”.

La mort du son père survenant sur ces entrefaites et l'héritage paternel s'élevant à la somme de 200.000 francs or, Racowsky après avoir excipé en toute occasion de sa qualité de sujet bulgare, autant comme étudiant que comme socialiste militant, après avoir brigué vainement la naturalisation française, se souvient à propos qu'il pourrait bien être roumain.

Ce trait est caractéristique pour sa conduite future: Tout est bon, qui sert à parvenir.

Il arrive donc en Roumanie y recueillir l'héritage et réussit à se faufiler dans le conseil départemental de Constantza puis à se faire nommer capitaine dans la réserve. Sous couleur de socialisme il ne cesse, cependant son action destructive d'émeutier et de saboteur des lois et des institutions; aussi à la suite d'un article publié dans „l'Humanité”³ dans lequel il insulte l'armée, est-il rayé des contrôles et après enquête établissant dûment sa qualité d'étranger, rayé de même des listes électorales. Enfin le Conseil des Ministres signe un arrêt d'expulsion et la Cour de Cassation établit définitivement que Racowsky ne saurait figurer à l'avenir sur des listes électorales roumaines.

Chassé, il tente en se servant d'un faux passeport français, de rentrer en Roumanie, mais échoue (1909).

Quelques mois plus tard les partisans de la „Roumanie Ouvrière”, jettent à Bucarest les bases d'un parti „Social-démocrate” ayant pour programme „la lutte des classes et la solidarité internationale”, et constituent un comité exécutif en élisant à leur tête Racowsky.

² Les revues marxistes „Novoe Slovo” et „Natchialo” ainsi que „l'Iskra” organe social-démocrate russe à l'étranger.

³ Numéro 1085/907.

Le 12 février 1911, le voilà de nouveau en Roumanie, entré frauduleusement par un poit de frontière secondaire et implorant, cette fois-ci, le procureur général de l'autoriser à rester. On lui accorde un „séjour limité”.

Mais le 20 février, des élections ont lieu et, voici que Racowsky se porte candidat. Aussi l'embarquait-on d'urgence à destination de Constantinople.

De Constantinople, de Sofia, d'autres villes bulgares, il ne cesse d'écrire contre la Roumanie et en même temps ne cesse d'espérer y retourner (1911-1912).

Et ses espoirs ne sont pas trompés car sous le gouvernement Capomarghi-loman (1912) il obtient derechef une autorisation de séjourner en Roumanie et l'utilise à obtenir par surprise l'annulation de son décret d'expulsion.

* * *

1917

Bulgaria

Agent bulgare, puis agent allemand, ainsi qu'on le verra plus bas, Racowsky a dès cette époque choisi la Roumanie pour champ d'action, pour les services qu'il peut y rendre, sous couvert de socialisme, à ses employeurs; connaissant la langue, possédant l'art de renouer les masses et rongé d'une ambition sans borne, ce sera l'agent rêvé de Berlin pendant les années de la neutralité roumaine.

C'est à cela que se limitent ses sentiments roumains.

Survienne le bolchévisme, il saisira l'occasion par les cheveux et atteindra, secondé par la chance et par son habileté, à des situations jamais espérées. Mais il ne deviendra pas russe pour cela. Il fut et il demeurera bulgare par ses origines et allemand par son éducation et par ses affinités.

Quant à l'Entente, il déploie dès cette époque une activité fatale à ses intérêts, activité bulgarophile et ensuite germanophile, mais toujours démagogique et la plupart du temps contradictoire.

Mais voyons le à l'oeuvre:

Au mois de mai 1912 à l'occasion du centenaire du rapt de la Bessarabie, le parti de Racowsky fait paraître un manifeste et dans une réunion publique à la salle Dacia, Racowsky fulmine contre „l'acte d'annexion inique de 1812”. Survient la guerre des Balkans et le tribun se lève contre la guerre en principe et dans l'espèce contre une éventuelle participation de la Roumanie.

„Hous sommes contre toutes les guerres écrit-il, parceque toutes les guerres même celles de libération sont des guerres de conquête” (20 janvier 1912, La Roumanie Ouvrière).

Accusé, pour lors, par les journaux roumains de mener une politique contraire aux intérêts du pays il proteste avec véhémence: „nous allons même jusqu'à certifier, lisons-nous dans la „Roumanie Ouvrière” du 3 février 1913, que si en 1878 il y avait eu en Roumanie un parti socialiste ce parti ne serait pas

resté indifférent à l'annexion de la Bessarabie⁴ et si malgré ses protestations et son opposition il n'avait pu empêcher ce crime, il aurait semé l'espoir en l'avenir dans le cœur des Roumains de Bessarabie”.

Cette déclaration est à retenir car elle contient deux contradictions.

Deux contradictions dans une seule phrase et dans les deux questions „vitales” de sa carrière politique, à savoir l'internationale et la Bessarabie.

En effet l'ennemi de toutes les guerres déclare que s'il avait été là, son parti ne serait pas resté indifférent au rapt de 1879. Et en même temps ce rapt est qualifié de „crime” alors que depuis 1917 le retour de la Bessarabie à la Roumanie a trouvé en lui le plus acharné détracteur.

Lorsqu'il s'agit, peu à près, de revendiquer Silistrie, le Bulgare se réveille en Racowsky et lui qui criait si fort en faveur de la Bessarabie aux Roumains, crie encore plus fort contre une juste rectification de frontière à Silistrie.

En juin 1913 la Roumanie mobilise; le jour même de la mobilisation le parti social-démocrate vote la grève générale et des milliers de manifestes sont répandus par Racowsky.

Et bien que la paix ait été signée, en octobre, il ne cesse d'insulter à l'armée, d'inciter à la désobéissance, de prêcher la pacifisme.

* * *

Pro Germania

Puis la grande guerre éclate.

Et le pacifiste d'hier, l'apôtre de la fraternité des peuples ne trouve pas un accent pour protester ni contre la provocation allemande, ni contre les socialistes allemands qui se hâtent de voter au Reichstag les crédits de guerre, de même qu'il ne trouve pas qu'il y ait lieu d'élever la poix contre l'oligarchie bulgare qui, pour après, se joint aux puissances centrales, afin de donner le coup de grâce à la Serbie.

Et ici Racowsky se démasque: alors que tous les grands apôtres de la libération des peuples, ceux de Russie menés par Plehanov autant que l'antimilitariste Hervé en France, interrompant pour l'heure toute propagande pacifiste, s'élèvent avec un ensemble impressionnant contre les projets de domination universelle des puissances centrales Racowsky se met à prêcher aux socialistes de Roumanie la cause de la neutralité sous couleur d'humanitarisme et de pacifisme, en réalité pour empêcher tout simplement la Roumanie de prendre position contre les puissances centrales et contre la Bulgarie.

C'est à juste titre qu'on l'a défini à cette époque: „un Bulgare par le cœur, un Allemand par la bourse”.

Car, à n'en point douter, Racowsky, dès 1914, passe à la solde de l'Allemagne et devient un de ses agents les plus actifs en Roumanie.

⁴ Annexée par la Russie au congrès de Berlin 1878.

Aussi son parti est-il sur les dents.

Les manifestations ne cessent plus à Bucarest et en province, les journaux russophiles sont dévastés, Racowsky lui-même descend dans la rue en tête des meneurs.

La „Roumanie Ouvrière”, organe jusqu’à hier hebdomadaire et traînant une existence de misère se transforme du jour au lendemain en un quotidien imprimé soigneusement sous le nom de „Lupta” (La Lutte).

Quel est le secret d’un pareil revirement ?

Le parti socialiste a-t-il acquis d’un jour à l’autre de si nombreux adhérents que sa caisse regorge de subsides ?

Bien au contraire. La poignée de socialistes convaincus diminue chaque jour en échange, il est vrai, un flot d’individus louches, de ces gens qui paraissent aux heures troubles, y afflue.

Mais il faut chercher ailleurs l’explication de cette prospérité subite:

Ce sont les journaux allemands qui nous la fournissent, où une petite minorité de vrais socialistes dénoncent à leurs camarades l’activité du député allemand Sudekum envoyé par le gouvernement impérial en Roumanie y influencer l’opinion et la presse à coup de banknotes.

Puis c’est le fameux espion Helfant qui fait son apparition. Par Helfant, dit aussi „Parvus”, Racowsky entre en relations avec le Grand Etat Major allemand qui dirige dès lors son „travail”.

La „Lutte” entreprend par suite une campagne acharnée contre l’Entente et tout particulièrement contre la Russie. Une fois cette campagne mise en train, grâce à l’appui des socialistes allemands, Racowsky auccourt en Italie afin d’y organiser, là aussi, une campagne similaire parmi les socialistes italiens: et c’est à ce moment que le journal „Ruskaia Voliea” demasque l’activité dangereuse du démagogue qu’il traite d’„aventurier internationaliste”.

Quoi de plus précieux pour la compréhension des véritables sentiments de Racowsky au cours de la guerre que ces lignes écrites par Eugène Volkov et parues dans le „Vestnike Europe” (page 304) sous le titre „une année d’efforts pour l’entrée en guerre de la Roumanie”: „dans les cercles germanophiles, y lisons nous, il s’est fait une propagande colossale; les socialistes roumains qui ont reçu dès le début même de la guerre de la part du délégué allemand, Sudekum, 30.000 marks pour faire de la propagande en faveur de la neutralité par leur journal „La Lutte” ont tenu, à cet effet, un grand meeting”.

„Le célèbre russophobe Racowsky y a pris, entre autres, la parole pour protester avec la dernière énergie contre un rapprochement avec l’Entente”.

Et plus loin:

„la fin du meeting une multitude de socialistes mêlée d’agents allemands est sortie dans la rue, s’est rendue au journal „Adevărul” et a brisé les vitres.

„Marghiloman, consultant ses partisans, décida alors le professeur Arion de lancer un manifeste au peuple, contre le gouvernement”.

Et plus loin: „tous les reptiles allemands de „Lupta” sortirent dans la rue, appelant les ouvriers à la rescousse”.

Volkov achève son récit par ces paroles: „nous aimons à croire que ce pays sera préservé du sort de la Serbie et de la Belgique et que les Allemands trouveront dans les plaines de Roumanie le même sort que sur la Marne, sur la Somme et à Verdun”.

Toute cette activité germanophile, tout ce travail souterrain de trafic de consciences, de poussées contraires aux aspirations du peuple roumain, travail dont le prix était connu à Berlin, avait son centre à la „Lupta” et son âme en „Racowsky”.

Et si la Roumanie se rangea, en août 1916, aux côtés de la France, ce ne fut pas faute de zèle de la part des agents allemands de Racowsky.

Mais il est de l'âme des peuples comme de celle des individus et certains courants ne sauraient être remontés.

Il n'en est pas moins vrai que pernicieuse influence du club de Racowsky se fit ressentir, hélas, plus tard au cours des opérations sur ses partisans mobilisés et ce ne sont pas là de vaines paroles car le Grand Etat Major Roumain a dû, depuis, identifier que le contingent principal de déserteurs de l'armée roumaine, au cours de la guerre s'est recruté parmi les soldats juifs parmi ceux qui, la veille, avaient été, de près ou de loin, affiliés au journal et au club de Racowsky.

Forgeur de pangermanisme pendant la neutralité, auteur moral des désertions du front roumain pendant la guerre, tels sont, jusque là, les brillants états de service de l'actuel ambassadeur à Paris.

Mais une fois la guerre déclarée Racowsky devenait un élément dangereux aussi est-il mis sous Surveillance, non en qualité de socialiste militant – comme il voudrait le faire accroire – mais bien on sa qualité avérée de germanophile militant.

Cela est si vrai qu'aucun autre par les socialistes roumains ne fût molesté ni à la mobilisation, ni plus tard.

Quant à Racowsky, qui trouve encore moyen de s'agiter après la déclaration de guerre roumaine, il est envoyé sous bonne garde à Jassy et tenu à vue dans un immeuble particulier.

Mais en Russie les événements se précipitent Kérensky succèdent les bolchéviks la discipline est abolie de l'armée et les troupes russes de Roumanie quittent le front. Racowsky des arrêts de Jassy, suit avec émotion les ravages du mal.

Pendant les angoissantes semaines de Jassy en avril 1917 les soldats russes déserteurs du front des Carpathes tiennent un meeting à Jassy se portent vers sa demeure, le délivrent et lui font passer la frontière de Russie.

* * *

Depuis 1917

Du jour où il met pied sur le sol russe, Racowsky rassemble parmi la lie des ateliers et des dépôts militaires, toute la pègre, tous les déserteurs, et refait son parti. Son journal „La Lutte” paraît à nouveau.

De suite à l'aise dans un milieu de francs assassins, de démagogues et d'ambitieux, son passé interlope, ses attaches internationales, sa connaissance des choses roumaines lui acquièrent sans peine la confiance des bolchéviques.

Aussi est-il consacré dès le début une sorte de conseiller du Comité des commissaires du Peuple pour les affaires de Roumanie.

Et dès le début, aussi, son activité s'exercera infatigable à attirer la haine des soviets sur sa patrie de la veille et sur les armées alliés.

En ce qui concerne la question de la guerre et de la paix nous irons la main dans la main avec la démocratie russe dont la formule: paix sans annexions et sans contributions est adopté par nous sans aucune réserve.

A Odessa où il oblige le „Rumcerod”⁵ à sévir contre ceux d'entre les nombreux réfugiés roumains qui avaient été les amis de la France (les „interventionnistes”), lorsque plus de cent intellectuels parlementaires et fonctionnaires roumains furent jetés en prison, pillés de leur avoir, maltraités et torturés pendant deux longs mois, „pour avoir poussé la Roumanie à se mettre aux côtés de la France”. Et à toute cette ouvrage, il convient qu'on s'en souvienne aujourd'hui, présidait le traître Racowsky.

Au Dniestr où les troupes bolchéviques surprennent au début de 1919 les troupes gréco-franco-roumains du général Anselme (3 div. Françaises) c'est encore lui: autant de morts français, grecs et roumains autant de remords sur la conscience du sanguinaire président des soviets d'Ukraine, auteur responsable des attaques bolchéviques contre la Bessarabie.

Depuis, c'est toujours lui, l'ancien défenseur de la Bessarabie roumaine qui, afin d'étendre sa domination vers la Méditerranée n'a cessé, sous forme d'attentats communistes de répandre en Bessarabie les bienfaits de l'Internationale rouge.

Il a créé aussi et organisé entièrement lui même à Kharkow une école de propagande communiste pour la Roumanie où tous les attentats qui ont lieu en Roumanie depuis la guerre, ont leur origine et qui fonctionne encore aujourd'hui.

Il suffit de retenir qu'après sa nomination à la présidence des Soviets d'Ukraine résidant à Kharkow, Racowsky aura des relations suivies avec Jacques Sadoul représentant de la section d'Odessa de la III-e Internationale, chargée de la propagande et de l'action révolutionnaire dans la péninsule balkanique. Une fois, cette liaison établie, c'est par Sadoul que l'école terroriste de Kharkow pour

⁵ Comité des soldats russes du front roumain.

les Balkans, recevra les rapports de Roumanie et en transmettra à son tour en Roumanie.

Sans insister davantage toi sur cette action terroriste dirigée par Racowsky sur la Roumanie, il convient cependant d'en signaler un aspect.

Sait-on, en France, avec quel argent Racowsky travaille en Russie et en Bessarabie, à faire désertier le front et à briser les digues du Dniestr pour répandre le bolchévisme au dehors ?

Eh bien, c'est avec l'argent du trésor roumain envoyé en 1917 à Moscou au moment de l'invasion allemande à Bucarest. Ce trésor confié au gouvernement tzariste est un dépôt formidable (600 millions d'or sans les autres valeurs) que nul gouvernement russe n'y la eût le droit de toucher, d'autant plus que de l'an eu des deux parties, il n'y eût jamais état de guerre entre les Soviets et la Roumaine.

Racowsky a obtenu néanmoins des soviets mainlibre et les autorités roumaines ont identifié depuis en Bessarabie, le propre-monnaie de la Banque Nationale daté et numéroté d'avant guerre.

C'est donc lui l'auteur du gaspillage de ce trésor si mal approprié par les Soviets.

Et, à cette pensée, on ne peut s'empêcher d'éprouver un sentiment de légitime révolte.

Comment est-il admissible que celui qui gaspillait hier en Bessarabie le trésor roumain dans un but infâme, tiens aujourd'hui à Paris des discours dilatoires aux créanciers français, à ces créanciers volés une fois déjà par le régime qu'il représente, lui, dont la présence à Paris n'a d'autre but que d'obtenir un nouveau et tout aussi inutile sacrifice du contribuable français ?

* * *

Est-il encore besoin, dans ces conditions, de critiquer la sincérité des convictions politiques, ou le souci de l'amitié franco-russe de celui qui, à Bucarest comme à Jassy, à Odessa comme à Moscou, n'a cessé un instant d'être un ennemi acharné de l'Entente ?

Il suffit de retenir que le Cour Martiale du II-é Corpe d'Armée de Bucarest a condamné à mort par contumace le 31 Mars 1921 le „Traître Racowsky”, actuel ambassadeur des Soviets à Paris.

ISTORIE LOCALĂ

Alexandru Furtună*

ÎNTEMEIEREA TÎRGULUI TELENEȘTI. ASPECTE ALE EVOLUȚIEI TÎRGULUI ȘI SATULUI TELENEȘTI (SF. SEC. AL XVIII-LEA – SEC. AL XIX-LEA)

Tîrgurile Moldovei s-au format, conform lui A. Gonța, în epoca traco-daco-celtă, pe lângă satele așezate la vadurile râurilor pe poziții strategice și la intersecția a mai multor drumuri. Indicativele unde a fost casa ..., ori unde a fost curtea lui ... sunt formele care trimit la locurile de formare a tîrgurilor¹.

Un indiciu al dezvoltării comerțului și al relațiilor de schimb e, conform tratatului de istorie al României, înmulțirea tîrgurilor și bîlciurilor. (...) Bîlciurile sînt o formă caracteristică a comerțului feudal. Negustorii străini și pămînteni își dau întâlnire în aceste centre, unde schimbul se face în mare și unde s-au elaborat formele moderne ale tehnicii comerciale și ale creditului. Aceste bîlciuri sau, cum li se spune în Moldova, iarmaroace, se deosebesc esențial de tîrgurile săptămînale, care s-au constituit pentru aprovizionarea populației urbane. Raza de acțiune a tîrgurilor e limitată la regiunea din jurul orașului și schimbul se reduce la vînzarea și cumpărarea cu amănuntul. Rolul tîrgurilor e strict local. Deosebirea între bîlciuri și tîrguri nu e numai de grad, ci și de natură. Bîlciurile nu sînt mai mari decît tîrgurile, dar îndeplinesc și funcții deosebite de ale tîrgurilor. (...)

Domnii acordau boierilor și mănăstirilor dreptul de a înființa pe moșiile lor bîlciuri periodice (inclusiv, la Telenești – A.F.) și le înzestrau cu privilegii, fiindcă

* **Alexandru Furtună**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM.

1 A. Gonța, *De la curțile cnejilor la tîrgurile medievale moldovenești*, în Alexandru I. Gonța, Studii de istorie medievală. Texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei. Cu un cuvînt introductiv de Ioan Caproșu. Iași. 1998, p. 172. Vezi și: *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*. București, 1988, p. 343-345; C.C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijocul secolului al XVI-lea*. București, 1997, p. 209; I. Chirtoagă, *Tîrguri și cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XVI-lea începutul secolului al XIX-lea)*. Chișinău, 2004; П.С. Кокырла, *Социально-экономическое развитие молдавского города в конце XVII - начало XIX в.* Кишинев, 1989; P. Cocîrlă, *Tîrgurile sau orașele Moldovei în epoca feudală, sec. XV-XVIII*. Chișinău, 1991; S. Tabuncic, *Contribuții referitoare la raporturile comerciale dintre satele și tîrgurile Țării Moldovei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea – începutul secolului al XVI-lea*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, 2002, nr. 1-2, p. 47-55.

bîlciurile contribuiau la lărgirea comerțului și, mai ales, fiindcă nu puteau rezista presiunii boierilor. (...)

Iarmaroacele mari, mai ales cele de la margine, erau cercetate de negustorii străini: turcii și prusienii cumpărau cai de remontă, austrieii – vite cornute. Aici aduceau cereale, făină, sare, lemne, dohot (păcură) și produse ale industriei casnice, mai ales textile și ustensile de lemn. (...)

În urma creșterii producției de mărfuri în această perioadă, relațiile comerciale se întind la scară națională. Ansamblul piețelor locale contribuie la formarea viitoarei piețe naționale.

Potrivit cu apartenența locului pe care se țineau, târgurile se împărțeau în trei categorii: megieșești (răzășești), mănăstirești și boierești (inclusiv, la Telenești – A.F.). (...)

Cele mai multe târguri erau așezate pe moșii boierești, mănăstirești și episcopale. Acestea erau „târguri mari”, cu obor de vite. Unele au apărut spontan, altele s-au întemeiat pe baza unei autorizații domnești (inclusiv, târgul de la Telenești – A.F.). Dar, pentru a funcționa regulat și pentru a dura, și primele aveau nevoie de autorizație domnească.

Stăpînii de moșie (la Telenești, domnița Ralu Mavrocordat – A.F.) erau interesați în întemeierea bîlciurilor, fiindcă ele constituiau pentru ei o sursă de venituri. Concesiunea domnească avea forma unui act de privilegiu prin care stăpînul de moșie era autorizat să încaseze „venitul obișnuit al iarmaroacelor, o para de fiecare vită” pentru călcarea ce fac moșiei și dreptul exclusiv de a vinde vinuri și rachiuri, uneori și pîine, și carne. Vama târgului aparținea de drept, dar domnul o putea dărui stăpînului de moșie, ca și taxa de cumpărare-vînzare, numită *mortasipie*. În acest caz, privilegiul de a întemeia bîlci pe o moșie era pentru beneficiar tot atît de cuprinzător ca o diplomă de imunitate. El îi conferea nu numai prilejul de a-și desface produsele în condiții de monopol, ci și dreptul de a încasa venitul vistieriei și de a exercita asupra târgului dreptul de poliție.

Avantajele legate de dreptul de tîrg au îndemnat pe unii dintre marii boieri, ca Alecu Ghica, Eufrosinia Mavrogheni și *Iordache Ruset* (a stăpînit Teleneștii – A.F.), să țină pe moșiile lor pînă la douăsprezece bîlciuri pe an.

Durata bîlciurilor era, în general, de 1-3 zile. Dar unele, situate în regiunile viticole, se prelungeau cu săptămînile. (...)

Aceste bîlciuri (de țară – A.F.), la care se desfăceau produsele agricole, casnice și meșteșugărești, au contribuit fără îndoială la lărgirea pieței interne.

Dar majoritatea bîlciurilor întemeiate pe moșiile boierești și mănăstirești aveau un caracter local. Principala lor funcție era să asigure stăpînilor de moșie o piață largită pentru desfacerea în condiții de monopol a produselor lor și să le permită a-și însuși o serie de taxe pe care fiscul le percepea la bîlciuri. Istoria bîlciurilor ne oferă, conform tratatului de istorie din 1964, exemplul unei noi forme de exploatare a producătorilor și de jefuire a veniturilor statului de către clasa boierească.

Cu toate acestea, chiar și bîlciurile de pe moșiile boierești și mănăstirești au contribuit la lărgirea pieței interne. Ele au spart limitele tradiționale ale producției, în cadrul cărora producătorul își vindea propriile produse. Unele s-au transformat în târguri permanente, din care s-au dezvoltat orașe (vezi cazul Telenești – A.F.). În sfîrșit, comerțul desfășurat în bîlciurile unor regiuni lega aceste regiuni prin negustorii care le frecventau, de altele și favoriza un început de specializare și în producția agricolă. Dezvoltarea producției și circulației aveau să facă apoi, către mijlocul secolului al XIX-lea, din totalitatea acestor centre comerciale o singură piață, piața națională².

În Basarabia, după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, țarismul, conform lui V. Tomuleț, caută să atragă negustorii străini și, în baza diferitelor înlesniri și privilegii, să-i orienteze spre comerțul cu guberniile interne ruse, considerîndu-i o puternică forță economică ce ar putea contribui la integrarea ținutului în sistemul pieței interne ruse. (...)În același timp, tînăra burghezie comercială basarabeană, precum și autoritățile locale își exprimau nemulțumirea de privilegiile acordate negustorilor străini; fiind mai bogați, aceștia făceau concurență negustorilor locali, frînau procesul de acumulare a capitalului comercial³.

Acestea fiind spuse, să trecem nemijlocit la elucidarea întemeierii și evoluției tîrgului Telenești. Astfel, se pare că tîrgul Telenești a fost întemeiat nu cu mult timp înainte de anul 1796 sau, poate, chiar în acest an. Căci, într-un document de la 25 octombrie 1796 se spune: „Adiverire prin această scrisoare, noi toți tîrgoveții din tîrgul Telinești, pecum să să știe, că prin îndemnare dumsale post. Gheorghii Romano neam adunat pîră acum cîțiva neguțitori, pe moșie Telinești a luminatei Domniții Ralu Mavrocordat și fiindcă scoposul nostru este a ni statornici la acest tîrg, am făcut aşăzare cu dumlui post. fiind dumlui din parte luminat domniții, pentru adetul casălor i a dughenilor și a altor venituri, ce atîrnă spre folosul stăpînului, la care avem a urma întracest chip: pentru dughenile ce vor fi la fața uliții să avem a li măsura stînj. și pe cîți stînjîni vom cuprinde fiești care să plătim doao zăci parale de tot stînj. Casăle ce vom face la mahalale să nu să măsoare cu stînjînu, ce fiește care să plătim de gospodar cîte 2 lei, după ponturile gspod (subl.n. – A.F.) Pentru băutură, rachiu i vin, ce vom aduce și vom pune la vînzare, să fim îndatoriți de vadra de rachiu măsurîndul vechilu ce va fi rînduit, să dăm cîte zăci bani, iar pe vadra de vin cîte patru bani, fiindune așa învoiala și aşăzare. Pentru păcură sau dohot, ce vom aduce de vînzare în tîrgu, să avem a da de vas cîte o rublă. Cășăpiile încă nefiind din celi mai gios venituri ali moșii, neam priimit cu tocmală întracestaș chip, volnici să fim dintre noi a tăe vite la scaun și Mării sale Domniții să dăm de toată vita mare, ce să va tăie la scaun cîte patru zăci bani, iar de vita mică cîte șasă bani. Deci la aceste toate, după cum prin această scrisoare ne legăm să fim datori a li urma și a li păzi întocma, atît noi și

² *Istoria României. III.* București, 1964, p. 662, 663, 664.

³ V. Tomuleț, *Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868)*. Chișinău, 2002, p. 87, 99.

urmașii noștri, cum nici din parte luminatei Domniții iarăș să nu să strămute această așăzare, ce spre a să păzi în veci despre îmbe pîrțile și să aibă purtare de grijă dumlui post. Gheorghe Romano a scoate, și hrisov pe această tocmală și învoială ce am făcut...”

Costandin Capmare, Ariton arman, Mihai arman, Leonti băcal, Vasili Telincă. „Toți jîdovii iscăbind jîdovești.”

Așadar, este vorba de o „tocmală și o învoială” făcută între Gheorghe Romano – reprezentantul „luminatei Domniții Ralu Mavrocordat” și „neguțitorii străini” (armeni și evrei). Iar Gheorghe Romano, la rîndul lui, trebuia „să aibă purtare de grijă...a scoate și hrisov pe această tocmală și învoială.” Hrisovul respectiv a fost „scos”, de către domnitorul Alexandru Callimachi, pe data de 20 decembrie 1796.

Iată ce conține această carte domnească: „Fiindcă la moșia Tilineștii, dela țin. Orheiului, ce iaste a luminatii Domniță Ralu Mavrocordat, după cerire luminării sale și cercetare ce sau făcut pentru stare moșiei sau dat voia, prin carte domnii meli deșchisă ca să facă târgu, cu adunare de oameni streini dintralte părți de locuri, de piste hotar și au făcut începire de a să strînge oameni streini și a să statornici acolo, făcînd acmu luminata domniță iarăș cerire, că pentru înlesnire alejverișului lăcuiitorilor ce sau adunat și acelor ce să vor mai aduna, cum și pentru ca să s(ă) poată mai mult îndemna și alți și alți lăcuiitori streini, de a veni și a să statornici la numitul tîrgu să s(ă) rînduiască și o zi de tîrgu, ca să fie piste săptămînă, cum și cîteva zile însemnate de iarmaroaci și socotind și domnie mea că zilile de tîrgu, cum și iarmaroacile ce să fac, nu numai că sînt pentru alejverișul tîrgoveților și a lăcuiitorilor ținutului aceluia, dar sînt și pentru folosul lăcuiitorilor altor ținuturi, căzîndule cu îndămînă spre aș face alijverișul cu celi ce au de vânzare și mai ales că să va da îndemnare și altor lăcuiitori streini de a veni și a să statornici la numitul tîrgu, pentru aceia dar iată printraastă carte a Domnii meli hotărîm ca să să facă la tîrgul Tilineștii șasă iarmaroace pe an, adecă la Blagoveștenie, Mart 25, și la a trie aflare a cinstului cap al sfîntului Ioan Botezător, Mai 25, și la zioa sfîntului mucenic Chirica, Iulii 15 și la zioa sfîntilor șapte mucenici Macavei, August 1 și la sfîntul Apostol Andreiu, cel întăi chemat, Noemvrii 30 și la zioa sfîntului arhiepiscop Țarigradului Grigore bogoslov, Ghenar 25. Iar zioa de tîrgu piste săptămînă sau hotărît să să facă Gioia. Deci poroncim domnie mea dumv. sărdariu de țin, Lăpușnii, Orheiu, să dați în știre neguțitorilor și altor lăcuiitori, ca atît la zilile numite de iarmaroci, cât și goia la ziua tîrgului să să aduni la tîrgul Tilineștii și săș facă fiștecare alijverișul, făr de nici o înpedecare sau supărare dispre nimine”⁴.

Deci, odată cu înaintarea cererii de către domnița Ralu Mavrocordat și cercetarea stării moșiei Telenești, domnul Alexandru Callimachi „sloboade” o carte domnească prin care dă voie „ca să să facă tîrgu, cu adunare de oameni streini dintralte părți de locuri, de peste hotar.”

⁴ M. Costăchescu, *Satul și tîrgul Telinești din județul Orhei. Schiță istorică*. Iași, 1930, p. 30, 31, 32.

În general, orice apariție de așezări noi era, conform V. Costăchel, sub controlul domniei. (...) Căci, satele nu puteau fi întemeiate, scrie în continuare V. Costăchel, fără aprobarea domnului țării, care în virtutea dreptului de dominium eminens era considerat ca stăpîn suprem al pămîntului țării⁵.

După cum s-a putut vedea, prin hrisovul de la 20 decembrie 1796, domnul Alexandru Callimachi a stabilit și zilele de iarmaroc și tîrg. Printr-un alt hrisov, „scoș” la 15 martie 1798, același domnitor hotărăște: „... am afierosit și venitul mortasipiii ce să ia pi vitele ce să vînd la iarmaroacile dela acest tîrgu luminatii Domniț(e) Ralu Mavrocordat și iață prin cartea aceasta a Domniii mele să dă volnicii omului luminării sale cel va rîndui la numitul tîrgu, spre strîngire acestui venit, ca să aibă a lua și a strîngi mortasipia după hotărîre condicii ci este în visterie cu pecete gspod, adică doăzăci și patru bani de cal, iapă, bou, vacă, ce să vor vede la iarmaroacele ci să vor face acolo, îns(ă) doisprăzăci bani noi să dea vînzătoriul și doisprăzăci bani noi să dea cumpărătoriul, iar vameșii ori de să va căuta slujba în credință ori de va fi în vînzare să nu aibă a să amesteca cît de puțin, la venitul acesta a mortasipiii. Și poroncim Domnie me dumv. sârdari de țint. Orheiului să dați mîna de agiutori omului rînduit ca să ia mortasipie întocma după hotărîre, ce mai sus arată”⁶.

Deci, prin această carte domnească „să dă volnicii omului luminării sale cel va rîndui la numitul tîrgu, spre strîngire acestui venit.”

La 23 februarie 1800, Ralu Mavrocordat – fiica domnului Alexandru Constantin Mavrocordat, este „împărtaşită” de către domnul Constantin Alexandru Callimachi (așa scrie M. Costăchescu. Corect: domnul Constantin Ipsilanti – A.F.) cu „domnesc agiutor.” Cu această ocazie, domnul Constantin Ipsilanti „sloboade” următorul hrisov: „Datorie neapărată a oblăduitorilor fiind a agiutora și a întemeia niamurile cele mari și toate stările ci să află în locul oblăduirii lor ... niam îngrijît ... a agiutora și a milui pe toți cu mile ... luatam sama și pentru luminata domniță Ralu Mavrocordat, fiindcă părintele luminării sale, luminatul Domn Alecsandru Constandin Mavrocordat Vvoda încă sau aflat domnu ... și ca o fiică de domnu ci esti ... să cadi a fi împărtaşită și cu domnesc agiutor. Hotărîm ca pentru 100 liudi oameni streini făr de bir în visteriia ce va găsi și va aduci dintralte părți de locuri de piste hotar vechilul luminării sale spre lăcuire lor, la tîrgul Tilineștii, de la țin. Orheiului ... însă cîndu va treci pe oameni piste hotar, să ia adiverință și de la dregătorii ținutului de margini, arătîndui că sînt aduș de piste hotat făr de bir în visterie ... cu care adiverință ducîndui la dum. sârdarii de Orhei să le facă cercetare și încredințîndusă că sînt adevărați oameni streini ... să așazi la tîrgul Tilineștii ..., rămăindu de a purure numai în stăpînire vechilului luminării sale, pentru căutatu trebilor moșiei ... și dumnelor

⁵ V. Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)*. București, 1957, p. 240. Vezi și: *Instituții feudale ...*, p.444-445.

⁶ M. Costăchescu, *op. cit.* p. 32.

sărdarii de Orhei să triimită izvoade la visterie de numele și porecla lor ..., iar din locuitorii țării nici de cum un om măcar să nu să priimiască” (subl.n. – A.F.)⁷.

Așadar, „domnescul agiutor” consta în scutirea de „bir în visterie” a oamenilor streini aduși de peste hotar, „spre lăcuire lor, la târgul Tilineștii.”

În general, după cum aratam și mai sus, dreptul de a întemeia noi așezări, conform lui Alexandru Constantinescu, aparținea domnului, care îl delega, prin cărți de slobozie ori hrisoave, dregătorilor (căpetenii de ținuturi, pîrcălăbi, staroști), boierilor sau mănăstirilor. Coloniștii sloboziei au fost la început (sec. XV-XVI) – țărani autohtoni ori țărani „din țara străină”; mai târziu (sec. XVII), au fost preferați străinii sau oamenii liberi, fără bir, fără dajdie. Străinii colonizați în slobozii (ca și cei din târguri – A.F.) aveau un regim mai bun decît autohtonii. Durata imunităților fiscale, acordate noilor așezări sau celor reconstituite după risipire, a oscilat între 1 și 10 ani; în funcție de interesele colonizatorilor. (...) După expirarea termenului de scutire, slobodnicii treceau „în rînd cu țara”, erau asimilați, sub raportul obligațiilor fiscale, cu ceilalți contribuabili⁸.

Dar să revenim la târgul și moșia Telenești, unde (în 1804) sunt atrași noi „liuzi”. Grăitoare, în acest sens, este următoarea carte domnească (de la 23 aprilie 1804) a lui Alexandru Moruzi: „... luminata Domniță Ralu Mavrocordat avînd aice în pămîntul Moldovei moșie Tilineștii ... la țin. Orheiului, unde să află făcut și târgu niau arătat cumcă are trebuință de 20 liudi oameni streini, pentru căutatul trebilor moșiii și au făcut cerire Domniii mele, de a i să da acești oameni, carei să fii lăsaț și în apărare de birul visteriei și de alte dări și havaleli.” Hotărâște să aducă 20 de oameni streini „de peste hotar”, fără de bir în visterie, „ca să poată căuta cu lesnire de trebuințli moșiii”⁹.

Deci, la cei 100 de „liuzi” aduși în anul 1800, se mai adaugă încă 20 de „liuzi” „pentru căutatul trebilor moșiii.” Această moșiei (a „luminatelor domnițe”) era administrată de vechilul Iordache Balș. La 4 noiembrie 1804 este rînduit, de către domnul Alexandru Moruzi, și un căpitan de târg. Căpitanul respectiv îndeplinea diverse funcții. Detalii, în această privință, găsim în următoarea carte domnească a lui Alexandru Moruzi: „... atît pentru căutatul pricinilor ce vor fi întri lăcuitorii târgoveți și spre paza târgului, cît și pentru căutare altor trebuință a moșiei sau socotit și s-au rînduit de cătră Domnie me căpitan la acest târg pe Costandin Riga, care căpt. să fie supus la al nostru cinstit și credincios boeriu Dumlui Iordachi Balș biv vel vist. ce este vechil asupra moșiiilor din parte luminatelor domnițe, dîndui supt ascultare lui și toți călărașii ce iau avut piră acum, căp[i]t[an] ce au fost rînduit la numitul târg de cătră sărdărie și la trebuințli moșii să urmezi după povățuire și învățătură ce i să va da de cătră dumn., iar pentru alte porunci ce vor fi și să vor orîndui asupra lăcuitorilor aceluia târg, din porunca Domnii meli prin dumlor sărd. de Orheiu, să fie îndatorit a

⁷ *Ibidem*, p. 33.

⁸ *Instituții feudale ...*, p. 444, 445.

⁹ M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 33-34.

urma și a privileghe în toată vreme, cu neadormire pentru ocrotire, paza, dreptate lăcuitorilor târgoveți, spre a să afla ei întru bună pitrecire, fără să să apere de cătră cineva, cu cât de puțină asuprire și poruncile încă să să săvîrșască fiești care vremi și fără a să da vreun cusur, căci dacă la ceva să va afla următor înpotriva poruncilor sau va pricinui vreo asuprire lăcuitorilor, atunce aducîndusă aice să va pedepsi. Cum și pricinile de judecăți ce vor fi între lăcuitorii târgoveți, să să caute de cătră orînduitul căpitan sîlîndusă ai odihni pe fieșticare după dreptate, iar care nu să vor odihni cu judecata căpitanului să meargă să arate la dumlor sărdarii de Orhei, să le caute pricine și cînd nici cu judecata dumlor nu să vor mulțami să vie să de jalobă la domnie me și îș vor afla dreptate lor...”¹⁰.

Așadar, în 1804 munca de pe moșia Telenеști era supravegheată și administrată de către vechilul Iordache Balș, fost mare visternic. Lui i-au fost dați „supt ascultare și toți călărașii ce i-au avut pîră acum.” În afară de călărași, sub „ascultarea” vechilului Iordache Balș, era „supus” și căpitanul târgului Telenеști Constantin Riga. El a fost „rînduit” căpitan, după cum s-a putut vedea, de către domn și de „cătră sărdarie.” Deci, căpitanul târgului Telenеști era sub dublă „ascultare”: a vechilului Iordache Balș și a domnului. Intermediar, în ultimul caz, era serdarul de Orhei (tîrgul Telenеști făcea parte din județul Orhei – A.F.).

Răpirea Moldovei din stînga Prutului, scrie M. Costăchescu, de către ruși, aduce mari schimbări în ce privește proprietarii moșiilor de acolo. Același lucru se întîmplă și cu moșia Telinești. Acest lucru se vede, continuă M. Costăchescu, din documentul din 1813, decembrie 1, prin care epitropii Răducanul Roset Hatman, Ioan Matei căminar și Andrei Pavlu neguțătoriu, avînd înscris vechimile de epitropie, de la beizade Costachi Muruz și de la domnița Ralu, fiica lui Alexandru Costandin Mavrocordat, „prin care ne face deplin plîrexusii, pentru toată averea nemișcătoare, adecă moșii ce au în parte locul Moldovii, din a stînga Prutului, care după luminatele tractaturi încheete între înpărății Rosiei și între poarta otomanicească, slobozîndusă voe pentru toți cei ce au acareturi din a stînga Prutului, a să disface și avînd noi epitropii voe a vinde și a prifaci toată averea deacolo a mărilor sale, precum vom putea... care și după cererea ce am făcut de sau dat publicație, atît de cătră stăpînirea Mold[o]v[i], cum și de cătră stăpînirea părții deastînga Prutului ... alcătuîndune cu dumlui pitarul Teodosie neam învoit ca să ne dee, pentru tîrgul Telenеștii cu siliștele lui, după scrisori hotarnice, ce sînt dela tînt. Orheiul 90 000 lei ... care bani iam și primit toți deplin în mîinile noastre, dînd și noi dumisali, atît scrisorile vechi și noă, ce sînt pe această moșie ...” „În Iași, unde sau săvîrșit această vînzare de veci”¹¹.

În așa fel, pitarul Teodosie cumpără, la 1 decembrie 1813, „tîrgul Telenеștii cu siliștele lui.” În același timp, pitarului i se dau la mîna „scrisorile vechi și noă, ce sînt pe această moșie.”

La 20 aprilie 1814, pitarului Teodosie i se întărește, între altele, și moșia Telenеști. Iată ce prevedea documentul respectiv: „Din porunca înpărăteștii

¹⁰ *Ibidem*, p. 34.

¹¹ *Ibidem*, p. 35.

sale măriri, departamentul întîiu, ocîrmuire Basarabiei. Acest departament au ascultat predlojănia excelenței sale, inginer ghegeneral Manar, nacialnicu politicescu din oblastea Basarabiei și cavaler Ioan Marcovici gartnic (Garting – A.F.), dintracest curgător an și lună April 13, supt No. 2765, cuprinzătoare că pomișcicul din oblastea aceasta, prin jaloba ce au dat excelenței sale pitariul Teodosii să roagă ca să i să dei document de vecinica și pacinica stăpînire asupra averilor nemișcătoare și țigani ceau cumpărat în oblastea aceasta, la țin. Orheiului și a Sorocii, anume în țint. Orheiului, tîrg Teleneștii și cu satile lui și la țint. Sorocii moșia Pripiceniei, cu satul Dubna, giumătate de sat Părcanele și giumătate satul Ciripcăul, asupra cărora moșii și țigani are documenturi întărite de ghinaral consul Rosiei, ci să află în Eși.” (...) Și în continuare: „Se poruncește și dumv. sărdari de țint. Orheiului ca să-l cunoașteți pe dlui pitarul deplin și vecinic stăpîn asupra numitului tîrg Teleneștii, cu sîliștile lui, supuind și pe lăcuiitorii de pe dîns(ul) ai da toată cuviincioasa supunire și ascultare, după obiceiul...” Iscălesc sovetnicii: Dimitrie Rășcan ban, Neculai Catargiu pah(arnic), Banu Bașotă, Ion Rusu, Petrachi Catargiu pah., Matei Donici Stolnic, Filactache Căplescu Sulger¹².

Așadar, la 1 decembrie 1813, pitarul Teodosie cumpără „tîrgul Teleneștii cu sîliștile lui.” Tranzacția respectivă a avut loc în orașul Iași. Pitarul avea „documenturi întărite de ghinaral consul Rosiei, ci să află în Eși.” La 20 aprilie 1814, pitarului Teodosie i se eliberează „document de vecinică și pacinică stăpînire asupra averilor nemișcătoare și țigani ceau cumpărat în oblastea aceasta”, inclusiv „tîrg Teleneștii cu sîliștile lui.”

Și, în cele din urmă, la 24 aprilie 1814, sărdăria îi poruncește căpitanului de tîrgul Telenești: „[...] ți se scrii ca pi dl. pitariul Teodosii să-l înputernicești a stăpîni tîrg[u]l Telenești, cu sîliștile lui, supuind și pi lăcuiitorii di acole”¹³.

Însă „lăcuiitorii di acole” se răzvrătesc. Detalii, în această privință, aflăm dintr-un document eliberat la 4 iunie 1814: „Dela Departamentul Oblastiei Basarabiei cătră sărdăria Orheiului. Se alăturează în copie jalba cătră departament a pitarului Teodosie asupra lăcuiitorilor tîrgoveți din Telenești și birnicii, pentru răzvrătirile unora dintre dînșii, că nu vreau să plătiască adetul, după preveleghiile pămîntuli. Sărdăria să înfățișeze amîndouă părțile, să cerceteze după dreptate ... a cerceta și documenturile ce sau dat di la departament dumi-sale pitarului... În caz cînd vreo parte va rămînea nemulțumită să-i trimeată la departament” (...) ¹⁴

Deci, o parte din locuitorii tîrgoveți și birnicii refuză să plătească adetul „după preveleghiile pămîntului.” Adetul însemna, conform lui Nicolae Stoicescu, obligația clăcașilor de a plăti bani în locul sarcinilor feudale¹⁵.

În același timp, locuitorii din satul Telenești nu doresc să îndeplinească nici boierescul. Ca urmare, la 11 iulie 1814, sărdăria îi poruncește căpitanului

¹² *Ibidem*, p. 36-37.

¹³ *Ibidem*, p. 37.

¹⁴ *Ibidem*, p. 37.

¹⁵ *Instituții feudale ...*, p. 4.

de mazili, de la ocolul Măetinile: „... Pi lăcuiorii din satul Teleneștii, ci poartă havaleli ținutului... numai decît să-i supui a lucra zilele boierescului stăpînului moșiei după hotărîrea ponturilor la orice lucru va avea trebuință: patru zile de primăvară, 4 de vară, 4 de toamnă, „în cari zili să cuprindi și falcea di cap”¹⁶.

Însă reglementarea respectivă, în cazul tîrgului și a satului Telenești, s-a desfășurat cu greu și a durat cîțiva ani. Cu această ocazie, au fost întocmite mai multe documente, care aruncă o anumită lumină asupra modului de desfășurare a procesului de reglementare a obligațiunilor tîrgoveților și a țăranilor birnici față de noul proprietar al Teleneștilor – pitarul Teodosiu.

Data fiind importanța acestor documente, le vom prezenta aproape integral. Astfel, dintr-un document de la 12 februarie 1815, aflăm următoarele: „Din poronca Înpărăteștii sale măriri, dep. I a oblastiei Basarabiii. Pe moșie Teleneștii, din ținț. Orheiului, pe Ciuluc, ce o are cumpărată pit. Teodosii *fiind dela o vreme urzit și tîrgușor osăbit de satul cel vechi* (subl. n. – A.F.), care este supus pravililor și obiceiurilor pămîntului, ca și alte sate boerești, tîrgușorul dela facire sa și pîră acum neavînd nici un privilegiu atît domnescu, cît și dela adevărații stăpîni, de mai înainte a acestii moșii, ca să fie sîntă îndatorire venitului, ce au să de stăpînului moșiii, atît tîrgoveții cît și mahalagii țărani birnici, pîră la o vreme au urmat cu dare venitului într-un chip, iar dela o vreme încoace întralt chip, încît nici cel mai denainte adevărați stăpîni, nici acestui de acum nau știut ca sās ceie dreptul său venit și nici lăcuiorii tîrgului ca săl dea și așa urmîndusă în anul trecut 1814, sculîndusă cu răsvrătire unii din tîrgoveți sau înpotrivit a nu da nici acel ci să obicinuia venit, vroind a să răzâma pe o copie, de pe un zapis din 1796, iscălit de un post. Gheorghe Romano, dată din parte tîrgoveților cătră acel post, ca cum ar fi fost vechil din parte cei adevărate stăpîne a moșii Domnița Ralu Mavrocordat, arătînd cîteva ponturi de îndatorire pentru venit, după care *cunoscîndusă pit. asuprit și depărtat de dreptul său* (subl.n. – A.F.), au dat jalobă la departament, cerînd ca să fie pus la cale, ca săș poată lua cel după cuviință venit, de pe moșie, care nu este afară din obicei și legiurile pămîntului, precum sînt și alte tîrguri boerești în oblastie această.” Din cercetările făcute mai înainte, scrie M. Costăchescu, reiese că: „iar pe briasla armenilor și a jidovilor... ei nici o pretenție nu fac, alăturînd în orighinal scrisorile lor, ce au dat cătră sărdărie, care sau văzut una din 16 a lunii Noemv. și alta din 25 tot aceiaș luni supt iscăliturile tîrgoveților creștini oameni și jidovi, cu curindere că ei nu să înpotrivesc a plăti stăpînului moșii venitul, după cum lau plătit acu și mai întrecuții ani și nici au vreo pretenție și nici sau rîdicat asupra pitarului... Drept aceia luînd sama dipartamentul pentru alte tîrguri din acest oblast, cum sînt așezările lor sau găsit fiștecare cu osăbite așezări, afară numai de *tîrgul Rașcov, Soroca și Otacile, cari aceste trei sînt tot întro așăzare cu hrisoave domnești după a căror așezări au socotit și au hotărît ca de acum și în veci să fie așazat și acest tîrgușor asămîne, dînd și acești tîrgoveți venitul tîrgului la stăpînu moșii* (subl. n. – A.F.)”, adică:

¹⁶ M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 37.

1. Orînda vinului, a horilcii, să fie a stăpînului moșii, carile învoindu-să tîrgoveții, ci vor voi a vinde să fie neopriți.
2. Cășapie să fie iarăș a stăpînului moșii, ca să fie carne îndestulă și bună, iar lumînările și pităriile să fie slobode, fără a cere stăpînu vreo plată.
3. Toți acei ce vor ave dugheni și vor vinde orice feliu de mărfuri, vor plăti cîte doăzeci parali turcești de tot stînj. de pămînt, numai din față.
4. Toți acei ce vor ave casă în mahala, afară de țărani birnici, vor plăti numai cîte doi lei de casă, iar mai mult nu vor fi supărați.
5. Țărani birnici, atît acii din mahala, cît și acii din satul vechiu, fiind supuș ponturilor, vor lucra stăpînului moșii cîte 12 zile, ca și alți lăcuitori, dînd și din sămănăturile lor de a zece, după obicei.
6. Pe tot polobocu de păcură sau dohot vor plăti cîți șasăzeci par[ale] turcești.
7. Întîmplîndușă ca să să facă zile însămnațe de iarmaroace, atunce străinii ce vor vini cu mărfuri spre alijverișul lor și vor întinde osăbite tărabi vor plăti cîte 40 bani de tarabă, precum să obicinuește și pe la alte tîrguri.”

Însă locuitorii nu se „repăd” să îndeplinească prestațiile impuse de către pitarul Teodosie. Atunci, pitarul vine cu „jalba în proșap”. Ca urmare, la 16 noiembrie 1815, sărdaria îi poruncește căpitanului de mazili, de ocolul Măetinile „... ca să supuneți pe lăcuitorii di pi ace moșie, atît pi acei din mahalaoa tîrgului, cum și pe acei din satu vechiu, să lucreze zilele boerescului și pi tîrgoveți a da havaetul.”

Locuitorii nu se supun nici de data aceasta. În situația creată, pitarul Teodosie vine (la 28 noiembrie 1816) cu o nouă jalbă, adresată „cătră vremelnic comitet”. De rînd cu alte lucruri, pitarul spune că „...acum să apropie trii ani și înpricina nesupunirii acelor lăcuitor... nu am luat nici un venit.”

Ca urmare a faptului că pitarul „n-a luat nici un venit” și a înaintării altor plîngeri, pe data de 27 ianuarie 1817, sîmbătă, are loc „adunare opștiască ocîrmuire oblaștei Basarabiei, pervoi cilen ex. sa Dn. General Maior și cavaler Ilii Catargiu, îndatorire viț gubernatur Coleschii sovetnic Matei Crupenschi, dum[lu]i sfetnicul curții Milu, dum[lu]i sovetnicu spatr. Iancul Sturza, dum[lu]i sovetnicu Toader Bașotă, dum[lu]i sovetnicu cămr. Pruncu, dum[lu]i sovetnicu Iordachi Donici, dum[lu]i sovetnicu Cheșcul, dum[lu]i sovetnicu Teodosiu, dum[lu]i sovetnicu Iancu Rusu.

Sau ascultat predlojănie înalt ex. Sale Dm. deplin înputernicitului namestnic acestii oblastii și cavaler Alecsăi Nicolaiovici Bahmetev, din 13 a trecutului luni Dechemvr. a anului trecut 1816, supt No. 3644, că din înștiințare ce au făcut înalt ex. sale vremelnicul comitet, vede că prin neîmplinire hotărîrii ci s-au făcut la opștiasca adunare, *pentru veniturile ci să cuvini a lua pitar Teodosie, dela lăcuitorii din Telenești, din vreme în vreme să pricinuiesti nesuferită păgubire* (subl. n. – A.F.), poruncește verhovnicului sovet să pui la cale împlinire acei hotărîri, dacă la aceia nu va întîmpina vreo legiuită înpedecare.”(...)

Cercetînd, în continuare, diversele hotărîri privitoare la litigiul apărut între pitarul Teodosie și locuitori, s-a decis: „... după al doile opredelenie a departamentului giudecătoresc, vor da tîrgoveții, din Telenești stăpînului moșii:

1. zăci par[ale] de vadra de holercă; al 2-le, cinci par. de vadra de vin; al 3-le, 60 par. pe polobocul de dohot sau păcură; al 4-le, 20 par. de stînj. de pămînt la uliță, atît pentru dugheni, cum și pentru casă; al 5-le, 2 lei de casă la măhăla a neguțătorilor și a altora, ci vor fi legaț la un bir cu tîrgoveții; al 6-le, căsăpiia va fi a stăpînului moșiii și acei ce vor voi să tai carne, să vor învoi cu stăpînu, iar mumgeriile, pităriile vor fi slobode, fără a să amesteca stăpînu moșii; al 7-le, la zile de iarmaroaci viind neguțători străini și întinzînd deosăbite tărabi, vor plăti acie cîte 40 bani de tărăbă, iar *locuitorii birnici din satu vechi Teleneștii și acei ci sînt cu lăcuința prin măhălale și nu vor fi legaț la un bir cu tîrgoveții, ci vor ave osăbit vornicul lor, de opștie vor lucra zilele boierescului după ponturile pămîntului și stăpînul moșii le va da pămîntul cuviincios, iarăș după ponturi, pentru hrana lor* (subl.n. – A.F.). Și fiindcă atît tîrgoveții cum și cielanți lăcuitori dela anu 1814, luna... sau înpotrivit a da venitul, apoi de atunce și pîr acum sau hotărît ca să plătiască întracest chip, adică tîrgoveții, după cum sau arătat mai sus, iar țărani birnici, fiindcă a să îndatori a lucra rămășița acelor zile este cu greutăți și nu vor pute aș căuta și de hrana lor, vor plăti cîte un leu pe zi de tot gospodariul, pe cîte zile va fi datori fiește carele spre îndeplinire căroră să s(ă) orînduiască cu ucaz un cinovnic, ca să miargă la stare locului și prin agiutoriu sărdării să împliniască și să de pitariului. Iar documenturile ci au dat depart. la amîndoa părțile, vor rămîne răsuflete. Și după aciașă hotărîre să vă urma pîră la întărire obrazovaniei aceștii oblaste, precum și mai sus sau zîs și atunce precum să va pune prin acele la cale, atît pentru acel tîrgușor, cum și pentru altile, din aciașă oblaste, așa va urma.”

De rînd cu tîrgoveții și țărani birnici, la Telenești sînt înregistrați și 12 scutelnici. Astfel, la 7 martie 1817, sărdaria poruncește vornicilor de tîrgul Telenești și satul Telenești: „... doisprăzăci oameni scutelnici ci ari dumnealui pitr. Teodosii scutiț acolo după hotărîre ocîrmuirii întru nimica să nu fie supăraț”¹⁷.

La 23 mai 1817, sărdaria poruncește ocolașilor de la ocolul Măetinile (Teleneștii făceau parte din ocolul respectiv – A.F.): „... îndată ci viț priimi poronca aciașă numai decît să mergiți la tîrgul Telinești și cu strășnicii să zapciți pi lăcuitorii din satu vechi Telinești, cum și pi lăcuitorii mahalagii de lîngă tîrgu, ca să lucrezi zilele boierescului, după hotărîre ponturilor, la celi cii va puni stăpînul moșii și cari dintre dînșii tot nu să vor supuni, pi aceia... cu înadins mazili să-i trimiteț aicia ca săș ei căzuta lor înfrînari, spri pilda și a altor nesupuș ca acia.” [Semnează]: stolonacialnic Vasili Lupu¹⁸.

Nu dispunem de informații dacă și în ce măsură, porunca sărdăriei a fost îndeplinită. În schimb cunoaștem că, la 18 ianuarie 1818, polcovnicul Stamo și Iordachi Dimitriu cumpără (de fapt, arendează – A.F.) conform lui M. Costăchescu, „prin bună tocmală”, de la stăpînul moșiei Telenești, pitarul Teodosie „vinitul cu anul aceștii moșii Telinești, cu tîrgul și satul vechiu Telinești, pe patru ani întregi.”

¹⁷ *Ibidem*, p. 38, 39, 40, 41, 44.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45-46.

Între condiții:

1. Anii să începu dela 25 Martii, anul 1818 și să sfîrșăscu la 1822, Mart 25.
2. Banii toți de pe acești 4 ani 2000 galbeni olandiji „săi numărăm dumisali vînzătorului înainte, acum la începere anilor și să s(ă) triacă di cătră dum[lu]i primire în dosul condcontractului.”
3. Pe temeiul hotărîrii ci au închiet verhovnoi sovet întrăcestu curgatoriu an, la trecuta lună, fivr. 28 zile, să stringim viniturile din toati, din tîrgu, din satu și din cîmpu.
4. Să îndatorești dum[lu]i vînzător a da cîti una fâlci păduri, din apărătură, fiști care anu, iar la ceelantă păduri nu ni vom amesteca, cît de puțin; asămine și cinci scutelnici, din numărul scutelnicilor cii ari scăzuți di ocîrmuire, în tîrgu. Îndatorire lor ci ave cătră vînzătoriu, vor împlinio cătră noi, însă dacă în urmă după vro punire la cale de ocîrmuire să vor rîdica scutelnicii, să nu avem nici o pretenții asupra dum[lu]i vînzătorului, pentru acești scut[elni]ci, iar pentru șapte scutelnici i trii pădurari și doi prîsăcari cii are vînzătoriu în satul vechiu, nu să vor supăra di cătră noi nici cu un fel di ceriri de venitu sau cu zîli di boiresc, iar dijmă din sămănăturile lor de vor ave, vor da ca și cielanți lăcuitori.
5. Doă vie, una a dumisali vînzătoriu și una a giniriul dumisali porocinic Ștefan și pomii ci să cuprindu în îngrăditura acestor vii, nu să vor supăra di cătră noi, cu cerere de dijmă.
6. Un beci de piatră ci are în tîrgu dum. vînzători, în cari va puni vinu din viile dumisali, volnic să fi a pune să vînză cu oca și cu rîdicata și să nu avem voi a cere plată a orînzii pentru acel vin.
7. (...) să plătească și tîrgoveții din tîrgu acesta... dela zăci părăli di pi vadra di rachiu și cinci părăli di pi vadra de vin. Cît să va spori mai multu, să dăm vînzătoriuului o a trii parte pe fiisti cari an, pisti banii arătați a tocmelii.
8. De să vor spori la lăcuitori, de cătră ocîrmuire zîlili boerescului, să nu pretendiriscă duml. vînzători nici un folos din acel spor.
9. Patruzăci fâlci locu di finaț, pentru trebuința casii vînzătoriuului, ci va apăra pi margine pădurii, dispre Mihălașa i stupii vînzătoriuului și a ginerului dumisali să nu să supere, de cătră noi, cu cerire de dijmă.
10. Patruzăci vite albe ci să vor pășuna pi moșie, să nu să supere cu vreo cerire di plată, di cătră noi, cum și cinsprăzăci fâlci di arătură, ci va faci cu plugurile, să nu fie supărat, cu luare de dijmă.
11. Toți acii ci vor voi aș face dugheni i casă și toți acii ci vor voi a vinde sau a cumpăra acareturi, di cătră duml. vînzătoriu să li să dei locuri și să li să încredințază zapisăli vînzării, niamestecîndune noi, cît de puțin la aceasta.
12. Întîmplîndusă a să strămuta vreo on lăcuitor di pe această moșie, a cărora strămutare este oprită, ni îndatorim noi a triimeti și ai aduci la urma lor¹⁹. Conform acestui contract, pitarul Teodosie avea (în 1818): 12 scutelnici,

¹⁹ *Ibidem*, p. 51-52.

trei pădurari, doi prisăcari, două vii, un beci de piatră, 40 fălci de fînaț, 40 vite albe, 15 fălci de arătură etc.

Deci, contractul de care vorbeam mai sus, a fost încheiat pe un termen de 4 ani (25 martie 1818-25 martie 1822). Între timp, și anume pe data de 22 iunie 1819, moșia Telenești este măsurată. Documentul respectiv a fost intitulat astfel: „Măsura moșii Teleneștii, ce din poronca isparv [ni]c[ului] sau măsurat, după poronca înscris ceau adus lăcuitorii ot tam” (vezi tabelul de mai jos – A.F.).

Odgoni	Stînj[i]ni	Hotarul
18		„Din chiotoare numitii moșii Teleneștii dispre moșie Singurennii și pîr în margine pădurii dispre miazii noapti.
11		Din margine pădurii și pîr în capul hindichiului unde este fînaț boieresc.
29		
7	6	Din hindechiu și pîr în piatra de lîngă casa lui Andrunachi Iașanu.
17	3	Din piatra și pîr la al doile petră din curmătură.
24	12	Din peatra din curmătură și pîr în piatra rîpișoarii, cei zic hulbocița.
30	11	Din piatra din rîpișoară și pîr în piatra din zăpodii.
51	8	Din piatra din zăpodii și pîr la petri hotară ce sînt chiotoare moșii Teleneștii i Mihălașa, lîngă cari petre aste și movilă.
130 29	8	Păduri și fînaț boieresc i cari să arată și mai sus.
159	8	Fac pisti tot margine numitii moșii, din sus pi dispre Mihălașa, iar stînj. pisti tot fac 4778 stîj.
44	14	Capul moșii Teleneștii pe dispre Prepețița și Benești, iar stîj. fac 1334 stîj. capul dispre miazii noapti” ¹ .

Conform unui document de la 5 martie 1821, în actualitate revine problema îndeplinirii zilelor de boieresc. De data aceasta, lucrurile i-au o întorsătură dramatică. Iată ce ne spune documentul respectiv: „Cătră cinstit dumlui procurator ținutului Eșii dela pitariu Teodosii pomeșcic Teleneștii, răspuns. Am priimit povescă trimeasă de cătră dumta, din 1 zi Mart, cu No. 78 înspre pliroforie mea să alătorează copie, de pi ucazul cîrmuirii aceștii oblast. cu No. 2466, urmată după jaloaba ci au dat lăcuitorii din acest tîrg Teleneștii, Ioan Peilevanu, Acsenti Dintiu i Ioan Cibotaru i Grigorii Bălănescu și Vasili Stegaru, pi numile împlinitoriului doljnosti namestnic ghegeneral leitinani și cavalier Izov, pentru obijduirile ci ar fi suferind de cătră mine, poroncind dumitali ca să urmezi cu amăruntul cercetare la starea locului, pentru toate încunghurările pricinii asupra căriia dumta faci cunoscut mie, ca sem dau răspuns înpotriva ponturilor cuprinse prin acel ucaz, spre a să pute descoperi adivărul, după care și dumta să poț cu lămurire *raportui* cîrmuirii, spre puniri la cali. Am cinsti a răspunde dumitale: acești lăcuitori ci si au pornit cu jalobă asupra mea, cătră ocîrmuire, sînt mahalagii lucrători de pămînt, zic ei că au document dela D. Mavrocordat. Ei nu au nici un document dela D. Mavrocordat. Eu la vremea protezmii *am cumpărat moșia Teleneștii de veci, dela epitropii a Domniții Raru (Ralu – A.F.) Mavrocordat* și pe acești mahalagii și lucrători de pămînt iam găsit lucrînd celi 12 zăle și întrînd eu în stăpînire si au înpotrivit acești lăcuitori, cum

și satul vechiu de a lucra zilele unii din trînșii, iar alții au lucrat și aceștii ci siau pus înpotrivire au pornit jalobă asupra mea, la anul 1814 și au urmat gudecata între dînșii și între mine la dipartament și la ocîrmuire și la comitetul vremelnic, dîndui pre dînșii să lucreză zilele după ponturi. Și ei văzîndușă că nu să folosescu cu jalobile lor, au rîdicat pricina la verhovnoi sfat. Și la anul 1817, luna Ghenar 27 zile, sîmbătă au eșit hotărîrea să lucreză zilele boerescului după ponturi. Și pe mine mă îndatorește Verhovnoi sfat să li dau pămînt de hrană și au rînduit și un boeriu pe dumlui medelniceru Lupu Roset, de miau împlinit rămasele zile dela dînșii, cît nau fost lucrat. Și ace hotărîre a Verhovnului sfat este la mine. Iar că arată acești mahalagii din Teleneshți că laș(sic) li pricinuit eu nesuferite obijduiri și bătai, eu nu liam pricinuit nimică, de aceste ci arată ei. Și ei ne părăsînduse de a să buntului, în anul 1817, iuni 3 zile, miau bătut pe vătavul cii scotea la zilele de lucru, cumplit. Și atuncea eu mam jăluit ocîrmuirii și ocîrmuirea au hotărît, prin ucaz, cătră ispr. Orheiului, să bată pe cinci din trînșii cu convoi oștinescu și avînd rînduitul ispr. să bată cu convoiu oștinescu la starea locului, cum au început a bate pe unul dintrînșii, dîndui cinci vergi, sau rîdicat bunt asupra rînduitului ispr. și nau bătut mai mult pe nimeni și după aceia îndată au năvălit la casa mea să mă ucidă cu pari și cu pietri și au sărit oștenii de iau dat înlături dela casa mea. Și rînduitul ispr. Orheiului siau spăriet și au mers la ispr. și ispr. triimețînd oameni iau dus la ispr. și au bătut acolo doi sau trei, nam știință.

La anul 1818, luna Mart la 25 zili, am vîndut moșia în posesie pe patru ani dumisali polcovnicului Stamu și dumisali Iordachi Curți, după ponturile ci verhovnoi sfat însemniază prin hotărîrea sa și eu nu mă amestic la nimică. Acești mahalagii lucrători de pămînt tot turburîndușă au dat jalobă la ocîrmuire tot în anul când am vîndut moșia în posăsie, cerînd ca să să măsoare moșia, arătînd că nau loc de așuns, de hrană, și ocîrmuirea au dat ucazul său cătră ispr. ca să măsoare moșia în fâlci și au triimes cătră ocîrmuire măsurarea aceia și făcînd ocîrmuirea *spravcă* au văzut, că au loc de așuns, după numărul lor și scrie ocîrmuirea cătră ispr. alt ucaz, ca se arate lăcuiților lucrător i de pămînt, că au moșie în destulă și să nu supere mai mult cu jalobe pe cîrmuire, căci vor fi supuș răspunderii. Și ispr. au triimes aicea la Smotritenie poroncă, să le facă cunoscut lăcuiților lucrători de pămînt aciașă și smotriteliia liau făcut cunoscut să s(ă) poronciască pârîșilor mei să s(ă) înfătoșăză înaintea Dumitaii, fiind și eu față, să arate ci obijduiri și bătai liam pricinuit, căci eu nu liam pricinuit nimică dintraceste²⁰.

Așadar, conflictul ivit între locuitori și pitarul Teodosie i-a amplexa, încheindu-se cu maltratarea fizică a celor nesupuși („să bată pe cinci din trînșii cu convoi oștinescu”). Ca urmare, locuitorii se răscoală, asaltînd gospodăria pitarului Teodosie („au năvălit la casa mea să mă ucidă cu pari și cu pietri”). Autoritățile recurg din nou la forță, acționînd cu brutalitate.

²⁰ *Ibidem*, p. 63-65.

Și în anii următori locuitorii au de pătimit. Astfel, conform unui document de la 2 septembrie 1824, pitarul Teodosiu ar fi încălcat drepturile locuitorilor. Din documentul respectiv aflăm că „... după jaloaba lăcuitorior acestui ținț (Telenești – A.F.), ci au dato pi numile dumisali procuratorului acestui ținț. (Orhei – A.F.) cuprinzătoare că dumta (pitarul Teodosiu – A.F.) iai fi obijduind, cu lucrarea zililor boerescului mai mult decât să cuprindă prin ponturi, cât ar fi voind și că depi vitili ci trec pisti 12 liai fi luind câte doi lei pe vită și dela aceia care rămîn cu zili rămășă liai fi luind câte 2 lei și 20 parali pe zi. *Deosăbit în anul trecut liar fi stricat, din ogoarili ci le ave, vătavul dumitali, dîndule cât au vrut el, la care liar fi trecut cite 3,4 zili cu plugurili, șăzînd cu plugurile pi țarină, pînă cînd liau trecut vremea de arat di popușoi și îndată iar fi scos la prășit de boerescu și locul ci liaau dat au rămas nearat, din pricina boerescului rămăind pîrloagele, care acum li le dă în loc de fînaț* (subl.n. – A.F.). Asemineș (sic) în acest curgător an întîrziindui cu prășitul și cu ce iau trebuit, avînd ei atîta nedejde, că măcar vor ave atîta fînaț. Și vătavul dumitali vâzînd că liau rămas păpușoi neprășit, liar fi zis, că îndestul fînaț lor fi popușoi și liau luat fînațili ci le ave, rămăind fără fînaț(e). (...)”

Pitarului Teodosie i se cere ca să înlătore aceste nereguli. Însă, conform unui document de la 7 septembrie 1824, pitarul nu-și asumă nici cea mai mică răspundere. Ba din contra, pentru încălcările făcute, el dă vina pe țărani. În așa fel, ca și în alte situații similare, boierul „se alege cu foloasele, iar țărani trag ponoasele.” Pitarul Teodosiu, conform documentului menționat mai sus, spune, că „eu din cite au jăluit ei, nimică nu mă cunoscă că liaș fi făcut asuprire, ci certidu dreptul meu dela dînșii. Mai înainte zice căi moșie mică și nu încap, pînă în anul trecut ce sau măsurat și sau împărțit, pentru arătură și fînaț și acum au început și au rămas loc nilucrat, cari cred eu cu toate aceste că au fost săcîtă aice, pîne sau făcut, de este pe doi ani, să mănînce, numai bețivii cari sād prin țîrgu, acie poate nor fi făcut și pricinui nevrînd să lucreze pămîntul și cer să li chice din ceriu”²¹.

Nu cunoaștem care a fost finalul acestui conflict de interese. E posibil ca cei păgubiți au fost, ca și în alte rînduri, țărani.

În anul 1830 se discută, de către instanțele în drept, problema finisării lucrărilor de construcție a unui lazaret militar în țințul Telenești. Responsabil de aceste lucrări urma să fie numit pitarul Teodosiu, care locuia permanent în țințul Telenești. Între timp, se constată că pitarul Teodosiu este la o vîrstă înaintată, avînd și sănătatea șubrezită. În consecință, responsabil de lucrările în cauză trebuia să fie numit Iordache – fiul pitarului Teodosiu. Însă, la momentul respectiv, Iordache îndeplinea funcția de deputat în cadrul Adunării de Deputați a Nobililor din Basarabia. Deci, Iordache nu putea fi numit responsabil de ducerea la bun sfîrșit a lucrărilor de finisare a lazaretului militar²².

În anul 1840, o parte din locuitorii țințului Telenești (mazilii Vasile Cucoș, Manole Cucoș; țărani Lupu Dumitru, Mircea Ștefan) și satului Teleneștii Vechi

²¹ *Ibidem*, p. 73-75.

²² A.N.R.M., Fond 88, inv. 1, d. 496, fila 1-2.[✓]

(Manole, Constantin și Teodor Tănase, Vasile Virvirici, Todor Burlacu) urmau, de rînd cu locuitorii altor sate, să se transfere cu traiul în satul Ciulucani.

Locuitorii respectivi susțin că ar fi cumpărat pămînt la Ciulucani. Autoritățile, însă, sunt de părere că tranzacția de vînzare-cumpărare a pămîntului de la Ciulucani ar fi fost făcută cu anumite abateri procedurale. Deaceia, țăranilor din alte sate, care au cumpărat pămînt la Ciulucani, li se interzice să se strămute și să se așeze cu traiul în această localitate²³.

În 1847, locuitorii Țirgului Telenești refuză, în mod categoric, să semneze un contract cu proprietarul Egor Teodosiu. Este vorba de nedorința țăranilor de a fi împrăștiți inechitabil și de a îndeplini prestațiile impuse de Egor Teodosiu. În situația creată, „capul relelor” sunt considerați țăranii Vasile Vieru, Teodor Beșliagă, Gavril Loghin, Constantin Carp, Ion Bostan, Ion Rotaru, Nicolae Procop, Vasile Haițun, Manole Cocos, Dumitru Mircea, Dumitru Cojuhari, Manole Caraman, Todor Albu și Axentie Drăgan. Din cauza nesupunerii lor, autoritățile recurg la forță. Pentru început, în scopul intimidării locuitorilor, lui Vasile Vieru îi sînt aplicate două lovituri de nuiele. Atunci, lumea se răzvrățește. Ca urmare, aplicarea pedepsei este întreruptă. Așa s-a întîmplat și în cazul locuitorului satului Teleneștii-Vechi – Ilie Florean.

Mai apoi, avocatul Iavorschi invită martorii din satul Budăi, pentru a fi prezenți la atribuirea loturilor țăranilor din Țirgul Telenești. În același timp, Iavorschi a cerut ca, de față, în momentul atribuirii loturilor, să fie și martori din satul Teleneștii Vechi. Este vorba de locuitorii Vasile Taran, Gheorghe Doniță, Dumitru Butucean și Grigore Vieru. Ei refuză să participe la împărțirea pămîntului.

În pofida acestui fapt, pămîntul este repartizat și hotărnicit. Plus la aceste loturi, proprietarul Egor Teodosiu mai cedează 100 de fâlci. Și chiar dacă pămîntul a fost împărțit, țăranii refuză să-l prelucreze și să-l samene.

Autoritățile caută și în continuare „țapi ispășitori”. Se hotărăște ca țăranii considerați „capul relelor” (a se vedea mai sus –A.F.) să fie arestați și duși la Orhei, pentru a fi judecați. Țăranii, învinuiți de toate relele de pe lume, sînt strînși în una din curți. Atunci, într-o clipă s-au adunat mulțime de locuitori, femei și copii. Acest fapt și strigătele îngrozitoare ale celor adunați a făcut ca autoritățile să-i lese în pace pe țăranii reținuți. Însă mulțimea nu s-a potolit și nici nu s-a împrăștiat. Din contra, au atacat cîrmuirea de voloste, cerînd ca locuitorul Petru Guțu să fie eliberat de sub arest. Cei mai înverșunați s-au dovedit a fi Gheorghe Meleşan și soția lui Petru Guțu, care a aruncat la pămînt copilul sugaci. În cele din urmă, încetul cu încetul, mulțimea înfuriată s-a liniștit și treptat s-a împrăștiat.

După aceste evenimente, autoritățile ajung la concluzia că doar cu ajutorul militarilor s-ar putea face ordine. Iar locuitorii Vasile Taran, Gheorghe Doniță,

²³ Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861). Документы и материалы. Том III. Часть I. Составители: И. А. Анцупов, К.П. Крыжановская. Кишинев, 1962, стр. 313-315.

Dumitru Butucean și Grigore Vieru trebuiesc neapărat pedepsiți. Pedepsiți trebuiau să fie și Manole Cocoș și Gheorghe Meleşan, care, instigându-i pe locuitori, au sustras cu forța de la sutașul („soțchi”) Nastasie Alb, ștampila rotundă a târgului Telenești. Oamenii, răsculându-se și de data aceasta, i-au salvat de la arest pe locuitorii nominalizați mai sus²⁴.

În anul 1860, s-a făcut măsurătoarea moșiei Telenești. Cu această ocazie, a fost întocmită și o carte hotarnică. În perioada respectivă, moșia aparținea lui Iordache Feodosiu.

Moșia era împărțită astfel:

1. Suprafața pământului pentru arătură și fînaț – 2044 desetine 1654 stînjeni patrați.
2. Locul pentru gospodării („под усадьбами”), bisericile dn târgul și satul Telenești, precum și magazinul din sat – 106 des. 1991 st.p.
3. Suprafața cimitirelor ortodoxe – 2 des. 782 st.p.
4. Suprafața cimitirului evreiesc – 1 des. 320 st.p.
5. Suprafața viilor și a livezilor – 141 des. 1610 st.p.
6. Suprafața pădurii – 227 des. 504 st.p.

În total pământ cultivabil („удобной”) – 2523 des. 2061 st.p.

În total pământ necultivabil („неудобной”) – 17 des. 2263 st.p., inclusiv:

- a. pîrăul Ciuluc, plus iazul și văile – 9 des. 2046 st.p.
- b. drumurile – 8 des. 217 st.p.

În total pământ cultivabil și necultivabil – 2541 des. 1924 st.p.

Din această carte hotarnică, spicuim și cîteva denumiri de microtoponime, cum ar fi: movila Țigla (Țiclău – A.F.), Valea Duracului, Valea Bălțați, Valea Balaban, pîrăiasul Balaban²⁵.

La 11 noiembrie 1866, Biroul Hotarnic Regional („Межевая контора”) îi eliberează lui Ilie Feodosiu (fiul lui Igor Feodosiu – A.F.) o adeverință, prin care se confirmă că moșia târgului și satului Telenești alcătuiesc un tot întreg. Se specifică că potrivit cărții hotarnice din 1860, întreaga moșie Telenești (târgul și satul – A.F.) alcătuiește 2541 des. 1924 st.p.²⁶.

Și în anii următori (este vorba de anii ,80-90 ai secolului al XIX-lea – A.F.) moșia satului și târgului Telenești, alcătuiesc un trup de moșie întreg, numit cu un singur cuvînt „Telenești”.

Însă, atît târgul cît și satul, constituie o unitate administrativă independentă, avînd fiecare conducerea sa²⁷.

La începutul anilor, 90 ai secolului al XIX-lea, Ilie Egor Feodosiu care era proprietarul târgului Telenești, cere de la organele în drept ca să intervină și să găsească un alt teren pentru iarmarocul săptămînal. Actualul teren, spune I. Feodosiu, a devenit neîncăpător, vînzările se fac în condiții insalubre etc. Plus la

²⁴ *Ibidem*, p. 382-385.

²⁵ A.N.R.M., F. 260, inv. 1, d. 82, f. 1-7.

²⁶ *Ibidem*, F. 88, inv. 1, d. 1735, f.3.

²⁷ *Ibidem*, F. 8, inv. 1, d. 1732, f.11.¹

toate sau, poate chiar în primul rînd, iarmarocul era amplasat pe o piață din fața curții lui Ilie Feodosiu, fapt ce îl deranja nespus de mult²⁸.

Concluzii:

1. Tîrgurile Moldovei au o vechime considerabilă. Ele s-au format, conform lui A. Gonța, în epoca traco-daco-celtă, pe lîngă satele așezate la vadurile rîurilor pe poziții strategice și la intersecția a mai multor drumuri.
2. Tîrgul Telenești a fost întemeiat, de către evrei și armeni, în anul 1796. Tîrgul era așezat pe moșia domniței Ralu Mavrocordat, ea (domnița – A.F.) fiind fiica domnului Moldovei Alexandru Constantin Mavrocordat. Din capul locului, între reprezentantul stăpînului moșiei și „neguțitorii” străini, a fost încheiat un contract în care erau prevăzute drepturile și obligațiile ambelor părți. Ulterior, au fost încheiate și alte contracte.
3. Populația tîrgului, pe parcursul anilor, a fost completată cu oameni aduși de peste hotare („pentru căutatul trebilor moșiei”). Întreaga moșie era administrată de către un vechil, iar tîrgul propriu-zis de un căpitan de tîrg și de un vornic. De un vornic era administrat și satul Teleneștii Vechi. Ocupația principală a locuitorilor tîrgului era meșteșugăritul și comerțul, iar a locuitorilor mahalalelor tîrgului și a satului Teleneștii Vechi – prelucrarea pămîntului și creșterea animalelor.
4. La 1 decembrie 1813, pitarul Teodosie cumpără, de la epitropii domniței Ralu Mavrocordat, „tîrgul Teleneștii cu sîliștile lui.” La 20 aprilie 1814, pitarul Teodosie devine „deplin și vecinic stăpîn” al Teleneștilor. Însă, relațiile dintre noul stăpîn al Teleneștilor și locuitori, poartă permanent un caracter extrem de tensionat. În anul 1818, moșia Telenești este dată în arendă (pe un termen de patru ani). Pitarul Teodosiu a decedat, după toate semnele, în anul 1830. proprietar rămîne a fi fiul său – Iordache. În 1860, întreaga moșie Telenești cuprindea 2541 des. 1924 st.p. În 1866, moșia Telenești era stăpînită de Ilie Feodosiu (Teodosiu – A.F.), fiul lui Iordache și, respectiv, nepotul pitarului Teodosiu.
5. Pe parcursul secolului al XIX-lea, moșia tîrgului Telenești și a satului Teleneștii Vechi au alcătuit un trup indivizibil. Însă, atît tîrgul cît și satul, au format unități administrative independente, avînd fiecare localitate organe proprii de conducere.

Summary

Fair Telenești was founded by Hebrew and Armenian, in 1796. Fair was placed on Lady's Ralu Mavrocordat estate. On 1 December 1813, baker Theodosius buys from Lady Ralu Mavrocordat trustees' fair Telenești with its villages». During the nineteenth - century estate of fair Telenesti and Old Teleneștii village have compiled an indivisible body. But both fair and village, formed independent administrative units.

²⁸ Отчеты, доклады, сметы, раскладки Оргеевской уездной земской управы и постановления уездного земского собрания XXII очередного созыва 1890г. Кишинев, 1891, стр. 228-229.

RECENZII

O MULT AȘTEPTATĂ EDIȚIE DE DOCUMENTE „RELAȚIILE EXTERNE ALE ȚĂRII MOLDOVEI ÎN DOCUMENTE ȘI MATERIALE (1360-1858)”

Recent a văzut lumina tiparului un impunător volum intitulat *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360-1858)*, Chișinău, CEP USM, 2013, 956 p., avându-l în calitate de alcătuitor al volumului și autor al unui substanțial studiu introductiv pe Ion Eremia, doctor habilitat, profesor universitar (actualmente șef al Departamentului Istorie la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității de Stat din Moldova), care a selectat un variat material documentar (528 documente), reprezentând tratate, diplome și convenții internaționale, armistiții, privilegii comerciale, jurăminte de omagiu, corespondență, demersuri, declarații, rapoarte și discursuri diplomatice, tratate între terțe țări cu tangență la Țara Moldovei, firmane și porunci ale sultanilor, fragmente de cronici, instrucțiuni pentru soli, înțelegeri bilaterale între soli, convenții de hotar, manifeste politice, adresări ale boierilor către Poarta Otomană, tălmăciri și interpretări pe marginea unor documente turcești sau tătărești, protocoale, depeșe, telegrame ș.a. Lucrarea este înzestrată cu o bibliografie, un indice de nume și altul geografic, precum și cu un glosar, materiale auxiliare care înlesnesc orientarea cititorului, a studenților și masteranzilor în materia inclusă în ediție.

Luat în integralitatea sa volumul reprezintă o continuare a investigațiilor efectuate de reputatul cercetător în materie de istorie medievală și modernă a Țării Moldovei din primii ani de după constituire pe la mijl. sec. al XIV-lea până la Unirea celor două Principate Române în ianuarie 1859, dovedind interesul său în profunzime față de sursele originale istorice.

În special, volumul cuprinde un amplu studiu introductiv (p. 3-86) bazat pe o vastă literatură științifică românească și străină și un bogat material documentar care constituie partea a II-a a cărții (p. 87-883). Materialul documentar este repartizat pe secole, după cum urmează: veac. XIV – 17 documente, veac. XV – 91 doc.; veac. XVI – 125 doc.; veac. XVII – 139 doc.; veac. XVIII – 99 doc., veac. XIX – 57 documente. Aceste izvoare, puse la temelia lucrării, i-au permis autorului și în același timp alcătuitorului să prezinte în introducere o riguroasă panoramă a evoluției istorice în plan internațional a Moldovei pe parcursul a cinci secole.

În prim planul studiului se află Statul românesc de la Est de Carpați, în relațiile sale internaționale, politice, comerciale, dinastice, economice cu Ungaria, Polonia, Lituania, Sfântul Scaun, Imperiul Otoman, Veneția, Imperiul Habsburgic, Rusia ș.a. Nu

sunt lipsite de interes paginile și, respectiv, documentele istorice referitoare la relațiile pe multiple planuri interromânești cu Valahia și Transilvania.

Faptul că autorul studiului face numeroase referințe la documentele incluse în volumul prezentat, permite tuturor celor care studiază și care se interesează de Istoria Românilor să facă cunoștință direct cu textul lor integral (dacă s-a păstrat) sau parțial (dacă sunt cunoscute după alte izvoare și surse narative), astfel, încât permite celui interesat, fie student, fie cercetător, să aibă la dispoziție o lucrare de la care să înceapă sau să continue cercetarea unor sau altor aspecte legate de conglomeratul de probleme privind *Țara Moldovei în relațiile internaționale (sec. XIV-XIX)*.

Documentele anexate mai pot servi ca material didactic la lucrările practice ale studenților, masteranzilor și doctoranzilor, care studiază sau elaborează teze în acest domeniu de cunoaștere al Istoriei Românilor. Fiecare din cele 528 documente ale volumului este însoțit de un laconic aparat științific explicativ care înlesnește înțelegerea conținutului, originea și destinația acestuia.

În totalitate, ediția recentă reprezintă o reluare la un nivel științific și didactic mult mai înalt, completată și amplificată cu numeroase materiale, a culegerii *Moldova în contextul relațiilor politice, internaționale 1387-1858*, apărută la Chișinău în 1992, care a inclus doar 164 documente (p. 18-351).

Lucrarea *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360-1858)* este o ediție demnă de luat în seamă, deoarece marea majoritate a actelor incluse în volumul recenzat, sunt dispersate în numeroase ediții din sec. XIX-XX, dintre care cea mai mare parte rămâne inaccesibilă. Întrucât volumul este destinat mai curând celor ce studiază Istoria Românilor, alcătuitorul a recurs doar la traduceri în limba română, or, multe dintre acestea au fost întocmite inițial în limbile latină, slavonă, turcă, rusă ș.a. În asemenea caz s-ar fi cerut să fie aduse și anumite îndrumări metodice de utilizare a documentelor la scrierea unor teze de licență, masterat sau chiar de doctorat. Cu toate acestea culegerea prezentată este una de bună calitate și se va impune negreșit ca sursă istorică nu numai în mediul universitar, unde se studiază istoria, dar și în cercetările academice.

Andrei Eșanu*

* Acad. **Andrei Eșanu**, membru de onoare al Academiei Române, consultant științific la Institutul de Istorie al AȘM.

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ INTERNAȚIONALĂ, CONSACRATĂ ANIVERSĂRII A 340 DE ANI DE LA NAȘTEREA ILUSTRULUI CĂRTURAR ȘI DOMN DIMITRIE CANTEMIR, (29 OCTOMBRIE, 2013)

Secția Științe Umaniste și Arte a Academiei de Științe a Moldovei (AȘM), Institutul de Istorie al AȘM și Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău au organizat în data de 29 octombrie 2013, în Sala Azurie a AȘM, conferința științifică internațională, consacrată aniversării a 340 de ani de la nașterea ilustrului cărturar și Domn Dimitrie Cantemir. Scopul Conferinței a fost de a marca cea dea 340-a aniversare prin întrunirea mai multor cercetători științifici atât din Republica Moldova, cât și din România, pentru a discuta diverse aspecte din viața și opera lui Dimitrie Cantemir, aducându-i astfel un profund omagiu. Mesajele de salut în adresa invitaților conferinței au fost rostite de vicepreședintele Academiei de Științe a Moldovei, mem-cor. Ion Guceac, de scriitorul Valeriu Matei, directorul Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, membru de onoare al Academiei Române, și de prof. univ. dr. Ion Deaconescu, președintele Fundației Europene „M. Eminescu” din Craiova.

Evenimentul a fost moderat de dr. Victor Ghilaș, secretar științific al Secției Științe Umaniste și Arte a AȘM, și de dr. Gheorghe Cojocaru, directorul Institutului de Istorie al AȘM.

Academicianul Andrei Eșanu, membru de onoare al Academiei Române, și cercetătorul științific Valentina Eșanu, de la Institutul de Istorie, au prezentat tema „Urme al bibliotecii lui Dimitrie Cantemir în Rusia”. Pentru performanțe deosebite în cercetarea „Neamului Cantemireștilor” acad. Eșanu și Valentina Eșanu s-au învrednicit de Medalia – „Dimitrie Cantemir – 340 de ani de la naștere” și de Diploma Fundației Culturale „Paul Tudor” din Craiova. Profesorul Ion Deaconescu a înmănat aceste distincții și altor personalități care au avut drept preocupare studierea operei și vieții marelui cărturar. Printre aceștia s-au numărat: acad. Gheorghe Duca, președintele AȘM, acad. Mihai Cimpoi, scriitorul Valeriu Matei, mem. cor. Nicolae Dabija, membru de onoare al Academiei Române.

Prof. univ. dr. Ion Deaconescu și prof. univ. dr. Dinică Ciobotea au prezentat subiectul „Tratatul de la Luțk în contextul recentelor cercetări istoriografice”, menționând că editarea operei integrale a celebrului cărturar Dimitrie Cantemir necesită găsirea unor

persoane competente și pricepute în adaptarea literaturii vremurilor de atunci la stilul contemporan.

Mem. cor. Demir Dagnev a prezentat comunicarea cu tema „Dimitrie Cantemir în contextul iluminismului timpuriu din Europa de Sud-Est”, iar prof. univ. dr. hab. Gheorghe Bobâna, – „Editarea scrierilor filosofice ale lui Dimitrie Cantemir la Chișinău”; scriitorul Nicolae Dabija, s-a referit la „Dimitrie Cantemir - integrator european”, dr. hab. Victor Ghilaș a vorbit despre creația muzicală a compozitorului Cantemir, în timp ce prof. univ. dr. Sorin Liviu Damean, șeful centrului de istorie a relațiilor internaționale al Universității din Craiova a prezentat comunicarea „De ce este Dimitrie Cantemir scriitor historical?”

În semn de aleasă prețuire față de colectivul Institutului de Istorie al AȘM, pentru contribuția științifică la valorificarea operei lui Dimitrie Cantemir, prof. univ. dr. Ion Deaconescu, președintele Fundației „M. Eminescu” din Craiova, a dăruit bibliotecii Institutului primele 13 volume din *Integrala Dimitrie Cantemir*, apărute în condiții grafice deosebite.

În încheiere, acad. Gheorghe Mustea a adus un omagiu personalității lui Cantemir, dirijând cvartetul de coarde al Orchestrei Naționale a Companiei Tele Radio Moldova, care a interpretat mai multe fragmente sugestive din creația muzicală a compozitorului Dimitrie Cantemir.

Mariana Țibulac

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ „ȘTEFAN CIOBANU – VICISITUDINILE VIEȚII ȘI MEMORIA POSTERITĂȚII” (S. TALMAZA, RL. ȘTEFAN-VODĂ, 8 NOIEMBRIE 2013)

În anul 2013 s-au împlinit 130 de ani de la nașterea basarabeanului Ștefan Ciobanu, membru titular al Academiei Române, o personalitate marcantă a culturii și științei românești, care prin scrierile sale a contribuit la renașterea și afirmarea valorilor naționale. În legătură cu acest jubileu, Institutul de Istorie al AȘM în colaborare cu Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu”, din Chișinău, Asociația Istoricilor din Republica Moldova, Centrul de Cultură și Istorie Militară, autoritățile din raionul Ștefan Vodă, primarul satului Talmaza și liceul din aceeași localitate a organizat la 8 noiembrie 2013 o conferință științifică cu genericul „Ștefan Ciobanu – vicisitudinile vieții și memoria posterității”, marcată la baștina marelui cărturar, în satul Talmaza, din raionul Ștefan Vodă. Conferința a avut loc în incinta liceului din localitate, care-i poartă numele. La eveniment au participat autoritățile raionale și locale, directorul liceului din sat, Grigore Pușcă, dr. Gheorghe Cojocaru, directorul Institutului de Istorie al AȘM, scriitorul Valeriu Matei, directorul Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, membru de onoare al Academiei Române, reprezentanți ai Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Muzeului Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”, cercetători din cadrul Institutului de Istorie, profesori de la Universitatea de Stat din Moldova, reprezentanți ai presei, învățători, elevi, săteni.

Conferința a fost deschisă printr-un cuvânt de salut din partea directorului liceului „Ștefan Ciobanu” din localitate, Grigore Pușcă, precum și din partea reprezentanților autorităților raionale și locale.

Moderator al conferinței a fost dr. Gheorghe Cojocaru care a menționat că sunt puține localități în Republica Moldova, care se pot mândri că au dat naștere unor asemenea personalități. Iată de ce ar fi de datoria comunității locale, a Academiei de Științe, a specialiștilor din domeniul culturii, muzeografiei să-și conjuge forțele în scopul deschiderii unei case memoriale „Ștefan Ciobanu” în satul său de baștină.

Scriitorul Valeriu Matei a prezentat auditoriului o analiză succintă a vieții și activității lui Ștefan Ciobanu, subliniind importanța acestei mari personalități pe tărâm literar și istoric. Valeriu Matei, în calitate sa de director al Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău, a susținut ideia dechiderii unei case memoriale în această localitate și a înălțării unui bust lui Ștefan Ciobanu pe Aleea Clasicilor din Chișinău. De asemenea, Domnia sa a menționat că Ștefan Ciobanu merită o monografie, iar opera lui integrală ar fi bine să fie tipărită în 5-6 volume.

Dr. Sergiu Bacalov, în comunicarea *Genealogia neamului Ciobanu de la Talmaza*, a abordat problema ascendenților și descendenților academicianului Ștefan Ciobanu. În conformitate cu documentele de arhivă, s-a stabilit că, la cumpăna secolelor XVIII-XIX, strămoșii pe linie paternă ai acestui mare om de cultură erau locuitori ai satului Talmaza. Pe baza tradiției locale s-a constatat că actualmente în Talmaza trăiesc unele rude apropiate ale lui Ștefan Ciobanu.

Istoricul literar Pavel Balmuș (Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”) a prezentat cărțile semnate de Ștefan Ciobanu, care în prezent se află în fondurile muzeului. Mai apoi s-a referit la corespondența dintre Ștefan Ciobanu și profesorul

Iațimirschi, aducând în discuție raporturile viitorului membru al Academiei Române și polemica sa cu Alexei Mateevici.

Dr. conf. univ. Maria Danilov (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) a invocat subiectul *Ștefan Ciobanu – cercetător al operei lui Dosoftei*.

Dr. Diana Ețco a prezentat o interesantă comunicare sub genericul *Biserica și școala teologică din Basarabia în opera lui Ștefan Ciobanu*, arătând că problemele școlii și Bisericii din Basarabia în timpul dominației țariste au fost una din preocupările constante ale lui Ștefan Ciobanu. În temeiul diverselor informații, autoarea a demonstrat cu lux de amănunte că prin studiile sale Ștefan Ciobanu a realizat cu cele mai moderne tehnici de cercetare o adevărată sinteză a activității școlii și Bisericii din Basarabia.

Președintele Asociației Istoricilor, Gheorghe Negru, dr. conf. univ. (Institutul de Istorie al AȘM), a prezentat comunicarea *Ștefan Ciobanu și mișcarea națională din Basarabia de la începutul sec. al XX-lea*, accentuând necesitatea studierii operei lui Ștefan Ciobanu și din această perspectivă. De asemenea, a prezentat unele documente ce reflectă corespondența dintre Ștefan Ciobanu și o serie de personalități din Basarabia, ce s-au afirmat în lupta pentru ideile naționale, unele din ele interceptate de poliția țaristă.

Cercetătoarea Natalia Mafteuță a expus meritele savantului pe tărâmul școlar, afirmând că Ștefan Ciobanu, fiind în fruntea Directoratului învățământului a reușit într-un timp scurt să realizeze importante transformări în procesul de naționalizare a școlii din Basarabia.

Gheorghe Palade, dr. conf. univ. (Universitatea de Stat din Moldova), a continuat în comunicarea sa tematica școlară, remarcând că Ștefan Ciobanu a avut un spirit dezvoltat de organizator. El avea darul de a-și alege colaboratori, inspectori, revizori devotați meseriei, creând o atmosferă calmă în cadrul Directoratului învățământului, pe care îl conducea.

Vicepreședintele Asociației Istoricilor, Ion Negrei, a adus în discuție perioada anilor de studenție de la Kiev, când Ștefan Ciobanu împreună cu alți studenți basarabeni au întemeiat asociația „Deșteptarea”, numită „laborator de educație națională”. Domnia sa a menționat că după încheierea studiilor la Universitatea din Kiev, aceștea și-au servit poporul cu demnitate.

Istoricul medievist, dr. hab. Ion Chirtoacă, a relatat despre aportul lui Ștefan Ciobanu în studierea istoriei locale.

Spre sfârșit a luat cuvântul unul din strănepoții după mamă al lui Ștefan Ciobanu, Nicolae Grosu, membru al Parlamentului Republicii Moldova, care a adoptat Declarația de independență, din 27 august 1991. Economist de profesie, dar pasionat de istorie, Domnia sa a reușit să adune multe documente de arhivă, care întregesc tabloul familiei Ciobanu. Acestea au fost transmise muzeului școlii, în speranța deschiderii unui muzeu al satului în cinstea marelui patriot Ștefan Ciobanu.

Conferința s-a încheiat cu o donație de carte pentru toți participanții la manifestare din partea Institutului de Istorie al AȘM, Asociației Istoricilor, Institutului Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău. Invitații la întâlnirea memorială din satul de baștină al lui Ștefan Ciobanu au asistat la un impresionant concert al Corului profesorilor de la liceul din localitate, în frunte cu laboriosul și primitivul director Grigore Pușcă.

Natalia Mafteuță*

* Natalia Mafteuță, cercetător științific stagiar la Institutul de Istorie al AȘM.

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICO-PRACTICĂ „PAN HALIPPA – O VIAȚĂ ÎN SLUJBA IDEII DE UNITATE NAȚIONALĂ” (EDINEȚ, 6 DECEMBRIE 2013)

La 6 decembrie 2013, de sărbătoarea Sfântului Ierarh Nicolae, la Liceul Teoretic „Pan Halippa” din Edineț, prestigioasă instituție de învățământ preuniversitar cu predare în limba română din nordul Republicii Moldovei, fondată în 1991, s-a desfășurat conferința științifico-practică „Pan Halippa – o viață în slujba ideii de unitate națională”. Evenimentul a fost prilejuit de împlinirea a 130 de ani de la nașterea strălucitului înaintaș și de lansarea lucrării „Pan Halippa – Apostol al Basarabiei”, autori – Ion Constantin și Ion Negrei.

Manifestarea științifică a fost organizată de Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Asociația Istoricilor din Republica Moldova, Asociația Culturală „Parcova- Nova”, Fundația „Nicoară”, Botoșani, având sprijinul și concursul Primăriei or. Edineț, profesorilor și elevilor de la liceul din localitate.

Gazdele excelente – conducerea liceului reprezentată de directorul-adjunct Marin Rusu și energicul primar al orașului Edineț, Constantin Cojocaru, – au apreciat din plin efortul delegației sosite de la Chișinău, constituite din istoricul Ion Negrei, juristul Mihai Tașcă, scriitorul Vladimir Beșleagă, Ilie Gulca, redactor-șef adjunct la „Jurnal de Chișinău”, precum și a celei din Botosani: Ștefan Dodiță, președinte al Fundației „Nicoară”, Corneliu Filip, scriitor și publicist, Gabriel Balașa, jurnalist la publicația „Informatorul Moldovei”.

Obiectivul conferinței a fost trezirea în cercul participanților la respectiva manifestare omagială (profesori de istorie, limbă și literatură română și rusă de la instituțiile de învățământ preuniversitar din orașul Edineț, bibliotecari, muzeografi, alți lucrători din domeniul învățământului și culturii, precum și elevi din clasele superioare, inclusiv de la Liceul Teoretic „Pan Halippa”) a interesului față de creația literară, opera politică și științifică a lui Halippa, scoaterea în evidență a activității sale culturale, a devotamentului cu care a luptat pentru dezrobirea națională și socială a românilor basarabeni; diseminarea informațiilor despre cariera politică, activitatea științifică și opera literară a lui Pan Halippa; acordarea de ajutor metodic profesorilor de istorie, limbă și literatură română în completarea dosarului profesional cu materialele necesare pentru pregătirea și desfășurarea orelor de istorie locală cu elevii la clasă.

Ținerea conferinței la Edineț a fost motivată de faptul că Pan Halippa – eminent om politic, de cultură și știință, publicist, luptător consecvent pentru eliberarea Basarabiei de sub dominația străină și unirea ei cu Patria-mamă, apărător devotat al drepturilor și libertăților românilor basarabeni – este originar din partea locului (s-a născut la 1 august 1883, în satul Cubolta, fostul județ Soroca, localitate care, actualmente, face parte din raionul Sângerei), dar definitoriu pentru desfășurarea simpozionului în localitatea din partea de nord a Republicii Moldova a fost faptul că după absolvirea școlii

primare din satul natal, Pan Halippa a studiat între anii 1893 și 1898 la Școala Spirituală (Duhovnicească) din Edineț. Ulterior, această perioadă a vieții sale a fost evocată în amintirile și memoriile acestuia. Astăzi, una din cele mai prestigioase instituții de învățământ preuniversitar din Edineț poartă numele marelui înaintaș.

Centrul de greutate al conferinței au fost comunicările științifice susținute de istoricul Ion Negrei, cercetător științific la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, de doctorul în drept Mihai Tașcă, cercetător științific superior la Institutul de Studii Juridice și Politice al AȘM, discursul scriitorului Vladimir Beșleagă, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova. Vorbitorii au evocat varii aspecte din viața și opera ilustrului patriot și om politic basarabean.

În fața celor prezenți la conferință au vorbit, de asemenea, Ion Bâlbă, președintele Fundației „Parcova Nova”, Ștefan Dodiță, președintele Fundației „Nicoară” din Botoșani, sprijinul financiar al căreia a făcut posibilă editarea cărții despre Pan Halippa.

Cadrelor didactice și centrelor de cultură din Edineț, bibliotecii Liceului Teoretic „Pan Halippa” din Edineț și bibliotecii raionale li s-a făcut o donație de carte, între care și lucrarea „Pan Hallipa – apostol al Basarabiei”. Participanților la conferință le-au fost oferite reviste de istorie și cultură. Publicațiile au fost dăruite din partea Institutului de Istorie al AȘM și Asociației Istoricilor din Republica Moldova.

*Ion Negrei**

* **Ion Negrei**, cercetător științific la Institutul de Istorie al AȘM.

AVIZ
asupra condițiilor publicării materialelor
în Revista de Istorie a Moldovei

Articolele se prezintă în limba română sau în alte limbi europene (engleză, franceză, germană, spaniolă, rusă, italiană etc.), însoțite de un rezumat. Materialele prezentate (studii, articole, comunicări, recenzii, teze etc.) trebuie să corespundă standardelor edițiilor științifice.

Fiecare articol trebuie să includă:

- **Textul.** Volumul articolului să nu depășească, de regulă, 1,5 c.a. (aproximativ 28-30 pagini, cel al recenziilor 3-4 pagini. Manuscrisul se va prezenta în varianta scrisă și electronică: **Word, Times New Roman; Font size 12; Space 1,5.** Autorii sunt rugați să prezinte materialele în redacția finală.

- **Referințele bibliografice** în format electronic: **Word, Times New Roman; Font size 10; Space 1**, se plasează după text și cuprind: **numele și prenumele autorului, titlul lucrării, locul editării, denumirea editurii, anul, pagina.** Referințele se dau în Footnote.

- **Rezumatul.** Articolele trebuie să fie însoțite, în mod obligatoriu, de un rezumat tradus într-o limbă de circulație internațională (engleză, franceză, spaniolă etc.), cuprinzând 400-500 de caractere; comunicările mici și recenziile nu vor avea rezumate.

- **Date despre autor.** La finele textului se anexează următoarele informații despre autor: **numele și prenumele, gradul științific și didactic, funcția, instituția, adresa, telefon, fax, e-mail.**

- **Data prezentării articolului.**

- **Materialul ilustrativ** se prezintă în format **A4**, sub o formă grafică clară, cu numerotarea poziției fiecărui obiect, însoțit de o legendă. Imaginile și tabelele trebuie să fie numerotate și însoțite de explicații.

Articolele sunt recenzate de cel puțin 2 recenzenți, precum și de membrii Colegiului de redacție. După caz, la recenzarea materialelor sunt invitați experți din afara Institutului și a Colegiului de redacție. Opinia și observațiile recenzenților sunt aduse la cunoștința autorului. Articolul se publică după convorbirea autorului cu recenzenții și acceptarea materialului prezentat. Manuscrisele și varianta electronică a textului se prezintă secretarului responsabil al Colegiului de redacție sau pe adresa: *Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, str. 31 august 1989, nr. 82, of. 322, Md-2012, Chișinău* sau trimise prin e-mail: extern.director@iisd.asm.md Telefon: 23-33-10.

Colegiul de redacție decide asupra materialelor inserate în revistă.

Cercetările, interpretările și concluziile expuse în materialele publicate aparțin autorilor și nu pot fi considerate ca reflectând politica editorială și opinia Colegiului de redacție sau ale Institutului de Istorie al AȘM.

Retipărirea materialelor din Revista de Istorie a Moldovei se face cu acordul în scris al Redacției.

Adresa:

Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei,
str. 31 august 1989, nr. 82, of. 322, Md-2012, Chișinău, Republica Moldova.

Tel./ Fax.: (373 22) 23-45-41

E-mail: extern.director@iisd.asm.md

ISSN 1857-2022